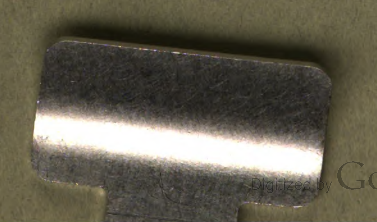

Fortidsminder
og nutidshjem paa Island
Daniel Bruun, Carlsbergfondet (Copenhagen, Denmark)
Digitized by Google

FORTIDSMINDER OG NUTIDSHJEM

PAA

ISLAND

ORIENTERENDE UNDERSØGELSER

FORETAGNE I 1896

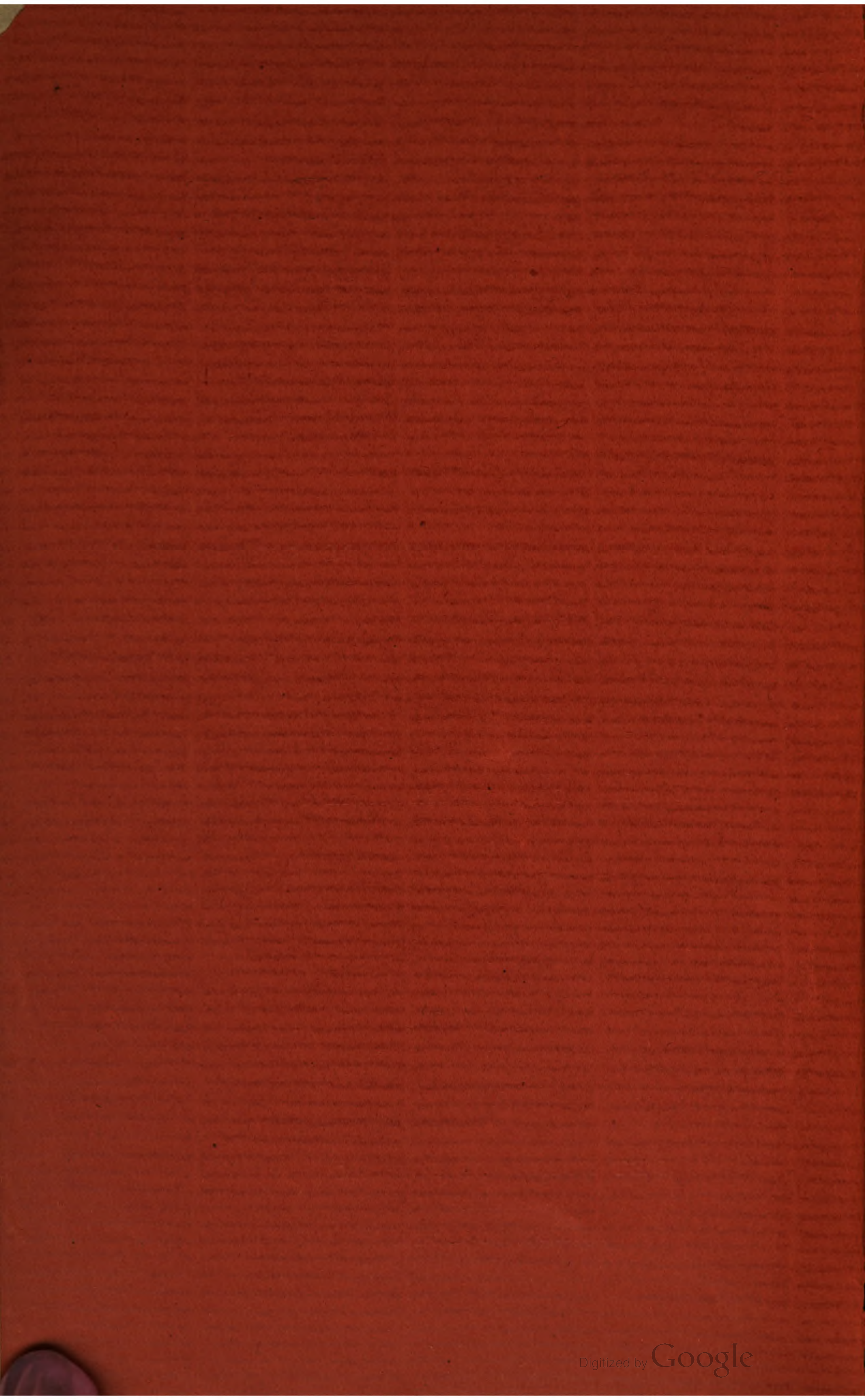
AF

DANIEL BRUUN

UDGIVET PAA CARLSBERGFONDETS BEKOSTNING

DET NORDISKE FORLAG
BOGFORLAGET
ERNST BOJESEN

NORDBOERNES KULTURLIV

I

FORTID OG NUTID

STUDIER

AF

DANIEL BRUUN

I. ISLAND

DET NORDISKE FORLAG

BOGFORLAGET

ERNST BOJESEN

KØBENHAVN

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)

1897

FORTIDSMINDER OG NUTIDSHJEM

PAA

ISLAND

ORIENTERENDE UNDERSØGELSER

FORETAGNE I 1896

AF

DANIEL BRUUN

UDGIVET PAA CARLSBERGFONDETS BEKOSTNING

DET NORDISKE FORLAG

BOGFORLAGET

ERNST BOJESEN

KØBENHAVN
TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)
1897

Indledning.

Efterat »Kommissionen for Ledelsen af geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland« i 1894 havde betroet mig det Hverv at foretage arkæologiske Undersøgelser i Nordboruinerne i Julianehaabs Distrikt i Grønland, berejste jeg samme Sommer den nævnte Egn*) og hjembragte som Hovedresultat, at Bygningsskikkene og Bedriften paa Gaardene i Grønland i gamle Dage maa antages at have lignet de tilsvarende paa Island.

Da jeg ikke selv havde haft Lejlighed til at gøre Studier paa Island, maatte Sammenligningen af Forholdene paa Grønland og paa Island for sidstnævnte Lands Vedkommende udelukkende baseres paa, hvad jeg kunde erfare gennem tidligere Forskeres Arbejder. Det var imidlertid saa heldigt, at jeg i Dr. phil. *Valtýr Guðmundssons* Arbejde »Privatboligen paa Island i Sagatiden« havde haft en fortrinlig Rettesnor ved disse Sammenligningsarbejder. Der var dog mangfoldige Detailspørgsmaal, vedrørende Ruinerne i Grønland, som kun kunde ventes at ville faa deres rette

*) Kfr. »Medd. om Grønland«, XVI Hefte, 1896, Pag. 171 o. flg. »Arkæologiske Undersøgelser i Julianehaabs Distrikt« (af Forf. med delvis Assistanse af nuv. Premierløjtnant *Frode Petersen* og nuv. Statsgeolog *A. Jessen*).

Løsning, naar man stod Øje til Øje med Nutidsforhold paa *Island*, hvor Oldtidens Former for Kulturlivet endnu ere bevarede i ikke ringe Omfang.

Efterat »*Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet*« samt »*Carlsbergfondet*« havde stillet de nødvendige Midler til min Raadighed, berejste jeg da i Sommeren 1896 Dele af Nord- og Sydlandet paa Island med det Formaal, dels at komme til Klarhed over Bygningsskikkene, saaledes som de forefindes nu til Dags, dels for at foretage Undersøgelser i gamle Tomter til Oplysning om Fortidens Bygningsskikke.*)

Paa de efterfølgende Blade skulle Hovedresultaterne af denne Undersøgelsesrejse fremlægges.

Først ville vi som *Indledning* betragte Landets Naturforhold samt give en Beretning om selve Rejsen, siden gaa vi over til at omtale de *Erhvervsgrene*, som særlig ere knyttede til Gaardene nu til Dags, for dernæst at komme til *Bygningsskikkene* paa Nutidens og Fortidens Gaarde. Endelig ville vi give en Oversigt over *Fortidsmindesmærkernes* Art samt Forslag til deres fremtidige Undersøgelse.

---

*) I lignende Anledning havde jeg forud samme Sommer berejst en Del af *Vestnorge* og *Færøerne*.

Oversigt over Islands Naturforhold.

Island er som bekendt et stort, spredt befolket og bjærgfuldt Land. Gennemskaaret af en Mængde Fjorde og Bugter rager det op af Nordhavet som oftest med stejle Klippekyster.

Af frugtbare Sletter er der ikke mange. Nordlandet bestaar næsten udelukkende af dybt indskaarne Dale, der i deres Munding ere brede og frugtbare. Det mellemliggende Land er bjærgfuldt og her findes gode Fjældgræsgange, som ere bedre end lignende paa Sydlandet. Her findes derimod flere frugtbare Lavlande, som f. Eks. den c. 80 □ Mil store Slette mellem *Eyjafjallajökull* og Halvøen *Reykjanes'* Bjærge. Terrainet er dog her meget sumpet. En anden stor Flade paa c. 20 □ Mil ligger Nord for *Borgarfjord*. Paa Sydlandets østlige Del findes kun en smal bebygget Strimmel mellem Havet og Jøklerne. Det er en Selvfølge, at de beboede Egne ligge langs Dalstrøgene, ved Flodernes Udløb og langs Stranden. Det Indre af Øen er et ubeboeligt Højland, som optager mere end tre Fjerdedele af det samlede Areal. Det er først i de senere Aar blevet kendt, fornemmelig ved Dr. *Thoroddsens* geologiske Undersøgelser. Tidligere laa der hundreder af Kvadratmil hen, for største Delen uden nogensinde at være besøgt af nogen Rejsende. Dette indre Højland har en gennemsnitlig Højde af mellem 1500 og 3000 Fod; op fra det hæver sig Bjærgtinder, hvoraf enkelte endog naa op til en Højde af 6000 Fod (*Vatnajökull*, der dækker c. 150 □ Mil, hæver sig i sit højeste Punkt *Öræfajökull* til 6241', *Snæfell* er 5800', *Eiriksjökull* 5700', *Eyjafjallajökull* 5432', *Herðubreið* 5290', *Hekla* 4961', *Snæfellsjökull* 4577' og *Langjökull* 4550').

Jordoverfladen i Højlandet er dækket af Lavaer, Grus, Flyvesand og Jøkler, hvilke sidste dele Island i en større nordlig og en mindre sydlig Del. I disse vanskeligt tilgængelige Egne er Klimaet, endogsaa om Sommeren, meget ustadigt og barskt, og Vegetationen er højst ubetydelig.

Medens Beboelsen lige fra de ældste Tider næsten udelukkende har været knyttet til Lavlandene og Dalene, hoved-

sagelig langs Kysten, er Højlandets Yderrande, hvor der hist og her findes lyngklædte Strækninger, blevne benyttede til Sommergræsgange for Faarene; men det egentlige Indre bliver kun undtagelsesvis besøgt af Faarehyrderne, naar de søge efter forvildede Faar.

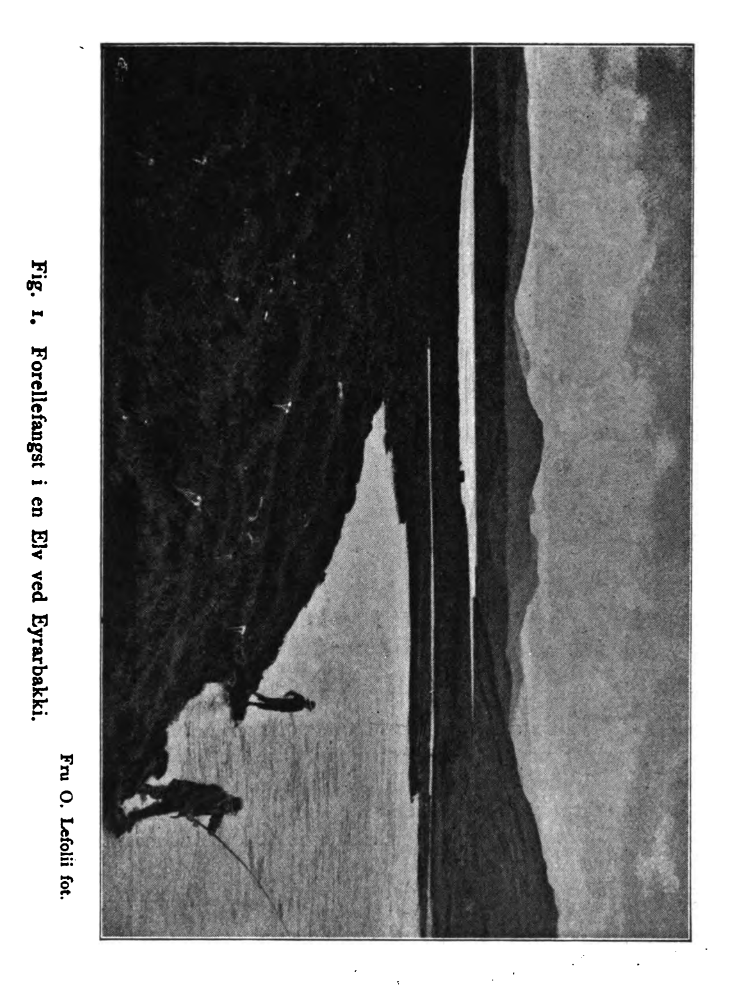

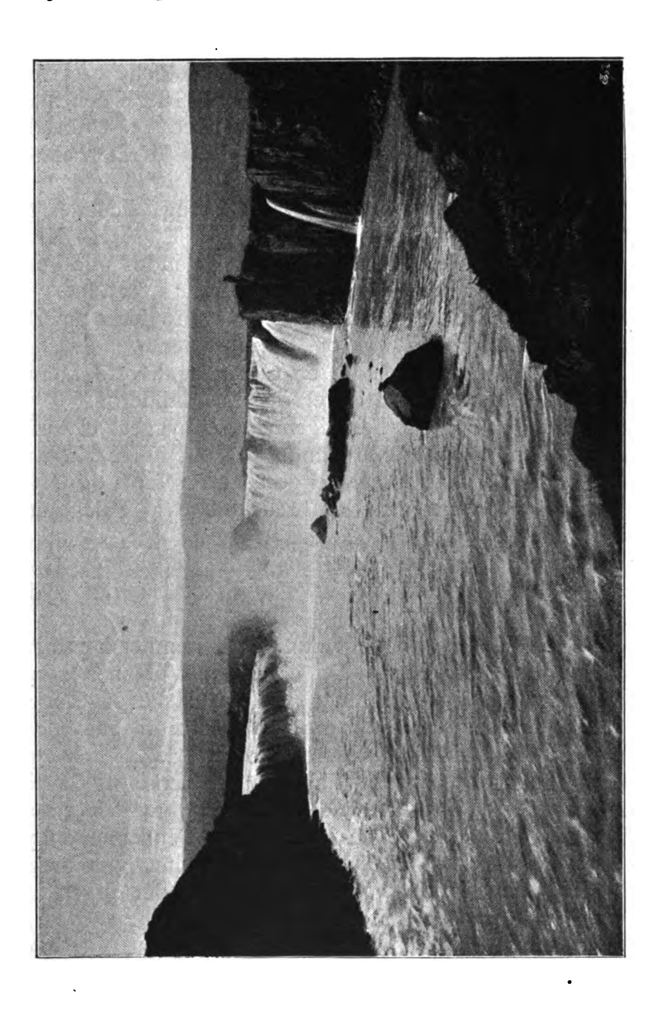
Fig. 1. Forellefangst i en Elv ved Eyrarbakki.

Fru O. Lefolii fot.

Fra dette Indland strømme Islands Floder mod Kysten, hovedsagelig i nordlig og sydlig Retning. De føre som Regel en forbausende Mængde Vand, ere brede, og løbe med stærk Strøm ned over Fjældene idet de ofte danne Vandfald. De ere derfor mange Steder vanskelige at passere for den Vejfarende

og danne den væsentligste Hindring for Samfærdselen, i Modsætning til, hvad der i de fleste andre Lande er Tilfældet.

De største Strømme paa Nordlandet ere den fra Vatnajökull flydende *Jökulsá* samt *Skjálfandafljót* (den skælvende); den er c. 25 Mil lang. Førstnævnte danner Landets største Vand-

H. Schiøth fot.

Fig. 2. Goðafoss.

fald *Dettifoss*, sidstnævnte *Goðafoss*, et af de smukkeste Vandfald, ved hvilket er bygget Bro. De betydeligste Floder paa Sydlandet ere *Þjorsá*, c. 24 Mil lang, *Hvítá* med den berømte *Gullfoss* i Nærheden af Geysir; *Ölufsá* og en anden *Hvítá*, der flyder mod Borgarfjord.

Paa Indsøer er Landet ikke fattigt. *Þingvallavatn*, 5 til 6 Mil i Omkreds paa Sydlandet, *Mývatn*, der er halv saa stor, paa Nordlandet og *Lagarfljót* paa Østlandet samt *Þórisvatn*, der er lige saa stor som førstnævnte, ere de største.

Intet andet Land besidder paa tilsvarende Fladerum saa mange Vulkaner, størknede Lavastrømme *(hraun)* og varme Kilder. Hertil kommer de vældige Gletchere, som fortrinsvis findes paa den sydlige Del af Øen, hvor Bjærgene ere højest.

Af Vulkanerne maa særlig nævnes *Hekla*, der i den historiske Tid har haft Udbrud 27 Gange, *Katla* med 13 Udbrud samt *Eyjafjallajökull*, *Krafla*, *Öræfajökull*, *Lakis* Kraterrække ved *Skaptá* o. fl.

Lavastrømmene ere ofte af uhyre Omfang, saaledes *Ódáðahraun*, Nord for Vatnajökull, paa c. 60 ☐ Mil, *Skaptá* Kraternes Lavastrøm fra 1783, der er 10 Mil lang og indtil 600 Fod dyb. Ialt findes maaske c. 220 ☐ Mil Lavamarker i Landet.

Blandt de vulkanske Fænomener maa endvidere mærkes de talrige varme Kilder *(laugar)* og Springkilder *(hverar)*, blandt hvilke sidste den mest bekendte er *Geysir* og hvortil kommer et halvt hundrede andre. Endelig er der Dyndkilderne.

Island er da ogsaa helt igennem opbygget af vulkanske Bjærgarter. Den største Del af Landet bestaar, ifølge *Thoroddsen*,*) af Basalt, som især er fremherskende i Vest-, Nord- og Østlandet, men tværs over Island gaar et bredt Bælte af Palagonittuf og Breccie, gamle Aske- og Slaggemasser.

Baade i Basalten og Breccien findes Indlæg og Gange af Liparit. Gabbro findes paa et Par Steder i det sydøstlige Island.

Midt i Island, hvor Palagonituffen er fremherskende, findes de fleste moderne Vulkaner. De basaltiske Vulkaner, som have frembragt de uhyre store Ørkener af Lava, Aske og Slagge, der dække store Arealer i Island, ere saa godt som enevældige og give de islandske Landskaber deres mørke Præg.

De saa talrige islandske Vulkaner udmærke sig særlig derved, at de saa tydelig i Overfladen vise sig knyttede til Spalter i Jordbunden. Skønt der findes mange store Vulkaner opbyggede ved mange Udbrud, ere dog Udbruddene endnu hyppigere fremkomne af Spalter i det aabne Land, hvor der ingen Udbrud havde været før. Hvor Lavastrømmene ligge højt over Havet, ere de som oftest næsten blottede for Plantevækst, men nærmere Kysten i Lavlandene og Dalene ere de ældste Lavaer ofte dækkede af Jordsmon og lyng- eller kratbevoksede.

»Man kan næppe tænke sig et mere trøstesløst Skue, end de store Lavaørkener i Islands Indre. Udsigten fra Fjældene

*) »Nogle almindelige Bemærkninger om islandske Vulkaner og Lavastrømme« i Geogr. Tidsskr., 13. Bind, Pag. 140 o. flg

i Ódáðahraun er noget af det uhyggeligste, der tænkes kan; Jorden er, saa langt Øjet rækker, overgydt med en kulsort, stivnet Masse; dens ensformige sorte Farve afbrydes kun hist og her af rødlige Slaggehøje og brune Tuffjælde; i Syd skimtes Vatnajökulls glitrende Sneflader, og over de østlige Sande hvile gulbrune Skybanker fra de store Flyvesandsstrækninger, som her grænse til Lavaørkenen; ingensteds er Spor af Liv, og trykkende Stilhed hviler over Naturen.« *(Thoroddsen.)*

Havstrømningerne have betydelig Indflydelse paa Øens Klima. Syd- og Vestkysten berøres af Arme af Golfstrømmen og er derfor som oftest isfri og har en temmelig mild Temperatur, medens kolde Strømninger bevirke, at Nord- og Østkysten næsten hvert Aar blokeres af Drivis, der ofte først forsvinder i Juli Maaned.

Ifølge »*Meteorologisk Institut*«s*) Optegnelser var den sande Middeltemperatur (i Celcius) for 19 Aar (1874—1892):

	Vinter	Foraar	Sommer	Høst	Hele Aaret
Stykkishólmr paa Vestlandet	÷ 2.2	0.8	8.9	3.9	2.9
Eyrarbakki paa Sydlandet	÷ 2.0	2.1	10.2	3.5	3.5
Berufjörðr paa Østlandet	÷ 1.4	0.8	7.6	3.5	2.6
Akreyri paa Nordlandet	÷ 3.5	0.3	9.2	2.5	2.2

Paa Nordlandet falder der ofte Sne midt om Sommeren.

Den ringe Sommervarme og Klimaets Ustadighed gør Sæddyrkning næsten til en Umulighed, og det væsentligste Erhverv er derfor ogsaa Græsdyrkning og Husdyrbrug, hvortil kommer Fiskeri i Havet og i Elve samt Fuglefangst.

Nordens og Sydens Luftstrømninger kæmpe med hinanden, hvilket medfører pludselige Temperaturovergange med voldsomme Nedslag og Storme.

Paa Sydlandet er Sommeren som oftest sludfuld og vaad med lange Perioder mørkt og stormfuldt Vejr. Paa Nordlandet derimod har Sommermaanederne klare Dage og smukt Solskin; men Nattefrosten forstyrrer idelig Planternes Udvikling, og Polarisen lægger sig af og til — hvert fjerde, femte, sjette Aar — langs Kysten. Træers og Planters Trivsel hæmmes ikke blot heraf; men ogsaa af Stormenes Voldsomhed, den saltholdige fugtige Luft, det store Snefald; men væsentlig dog af den korte og kolde Sommer, der efter Almanakken jo varer fra 21. April til 21. Oktober; men i Virkeligheden fra midt i Juni til Begyndelsen af Oktober, med andre Ord omtrent 15 Uger.

April Maaned paa Island er**) ofte som Januar i Danmark; *Maj* har Middeltemperatur for Marts og April; *Juni* er kun lidt varmere end den danske April for en større Del af Øen; *Juli* staar midt imellem Danmarks April og Maj,

*) Kfr. Inspektør *Fejlberg*: »Græsbruget paa Island« 1897.
**) Afh. i Tidsskr. for Landøkonomi 1881: »Bem. om Jordbund og Klima paa Island« af *Fejlberg*.

og *August* nærmer sig den danske Oktober; *September* endelig er kun lidt varmere end Gennemsnittet for Oktober og November i Danmark. Paa Sydlandet, ɔ: i Rangárvalla, Árnes, Borgarfjord og Mýra Sysler, frembyde de klimatiske Forhold flere Berøringspunkter med de af os for Danmark kendte; April og Oktober ere her ikke saa kolde, og Sommermaanederne Juni, Juli og August ere varmere end ellers paa Island.

Plantevæksten bestaar derfor hovedsagelig af Græsser. Græsset er da ogsaa den eneste Plante, som har økonomisk Betydning. Fjældsiderne ere ofte bevoksede med gode Græssletter, medens de store Flader og lavere Strækninger for største Delen ere dækkede med tyndt voksende Halvgræsser og Mos. For at naa en saadan Frodighed, at Høst kan finde Sted, maa Vanding eller Gødning anvendes. Ligger Jordsmonnet paa de store Flader hen uden nogen af Delene, gaar Vegetationen over til Hede og Sumpplanter. Græsgange, hvor Jorden selv producerer en brugelig Plantevækst, findes yderst sjældent. Det er nu de heldigt beliggende Fjældsider og de periodisk overskyllede Partier af Dalstrøgene, som ernære Landets Husdyr; Engvanding er nu almindelig, men kendtes ogsaa i Oldtiden.

Som bekendt blev Island bebygget i Slutningen af det 9de Aarhundrede. Om Landet i den ældste Periode, saaledes som man har ment, skulde have været meget bedre udviklet i materiel Henseende end nu, er et Spørgsmaal, hvorom der kan strides. Agerdyrkning og Kornavl havde den Gang lige saa lidt som nu nogen Betydning, hvorimod Græsavlen altid har betalt sig langt bedre. I ældre Tid vare de gødede Hjemmemarker større end nu, hvilket hænger sammen med det Faktum, at Hornkvægavlen er gaaet meget tilbage, medens samtidig Faareavlen er meget større end i Oldtiden; Faaregødningen kommer nemlig for største Delen ikke Marken tilgode, men anvendes som Brændsel. Tørv bruges dog samtidig hele Landet over.

I Oldtiden var der en Mængde Kratskove — andre har man sikkerlig ikke haft —; men Menneskenes Uforstand og Faareavlen har ødelagt det meste af disse Kratskove.

I visse Henseender er der saaledes Tilbagegang at spore. En Del af Skylden herfor bærer alle de Ulykker, som i Tidernes Løb har hjemsøgt Island, saasom Hungersnød, vulkanske Udbrud og Pest; desuden tyngede Handelsmonopolet paa alle Forhold, for en Del lige til 1855.

Endelig kom i 1783 *Skaptá* Kraternes Udbrud, der i det mindste for en Tid ødelagde Græsvegetationen paa Øen. Selv de mest bortfjærnede Egne, der gik fri for Lavastrømmen, lede frygteligt af Aske. Det Græs, der bjærgedes, var slet, saa særlig Faarene led meget. En ondartet Sygdom fulgte efter og ødelagde ikke blot mange Faar, men ogsaa Heste og Køer.

I det 18de Aarhundrede gjordes flere Forsøg til Ophjælpning af Landbruget, Havedyrkning, Korndyrkning og Træplantning. Alt det nyttede imidlertid kun lidt. Øens isolerede Beliggenhed var altid en alvorlig Hindring for igen at komme paa Fode, og medens derfor Landbruget i andre Lande skred raskt fremad, var snarere det modsatte Tilfældet paa Island; men netop derfor finde vi endnu Oldtidens Former for Livet bevarede paa denne Ø i langt højere Grad, end andet Steds, naar undtages Færøerne. I de senere Aar er der dog sket glædelige Fremskridt; men netop derfor er det nu paa Tiden at studere de gamle Forhold, inden de forsvinde.

Rejseberetning.

Med det forenede Damskibsselskabs Skib »*Botnia*« forlod jeg i Slutningen af Juni Maaned Færøerne og ankom — efter at vi havde anløbet *Eskifjörðr* og *Seyðisfjörðr* paa Østlandet og efter at vi i Havet ud for Islands Nordøstpynt havde glædet os over Midnatssolen — til *Húsavík* paa Nordlandet om Morgenen den 28. Juni. Med megen Besvær skaffedes de nødvendige Heste, og samme Dags Eftermiddag red jeg i Selskab med tre Turister Syd paa mod *Mývatn*. Vejret var uklart; men det var jo de lyse Nætters Tid, saa vi desuagtet kunde faa et Indtryk af Egnen.

Undervejs besøgte vi de varme Kilder ved »*Uxahver*«, hvis Røg vi længe havde haft som Retningspunkt. Der findes tre Grupper med indtil tre Kilder i hver. Den største Kilde ligger for sig og er en Geysir med Springrør, Bæger og Kiselskaal. Den springer med nogle Minutters Mellemrum; men kun nogle faa Fod. Omkring Kilderne har Bonden anlagt hegnede Haver, hvori han dyrker Kartofler.

Paa den første Halvdel af Turen passeredes af og til en Gaard — vi gjorde saaledes Holdt ved *Geitafjall* — men senere gik Vejen hen over den trøstesløse Ørken Nord for *Mývatn* Søen, hvor Taage og Dæmring herskede. Endelig lettede Taagen lidt, og Mývatn med de omgivende Fjældsider beskinnede af Morgensolen laa pludselig i Horisonten. Vi satte vore Heste i Trav ud af Ørkenen, og snart saa vi atter Buske og grønne Flader i en Lavning, derpaa naaede vi Lavamarkerne ved Søen i Nærheden af en Gaard. Endnu en Timestid, og vi kom til *Reykjahlið* paa Søens Østside — efter tolv Timers Ridt fra Húsavík. Vi befandt os nu midt i en Egn, hvor hvert Skridt mindede os om Vulkanernes ødelæggende Virksomhed, thi Kratere, Lavamarker og Kløfter øjnedes til alle Sider om den yndige Sø med det rige Fugleliv.

Vi turde imidlertid ikke fordybe os i al den Herlighed.

Efter et kort Besøg ved Solfatarerne i *Námafjall* og Dyndvulkanerne tæt ved. og efter at have nydt det prægtige Rundskue fra Bjærgene med *Vatnajökuls* hvide Flade i Horisonten, begave vi os langs Mývatns Østside mod Syd hen over Lavamarkerne.

Ude midt i Søen øjnede vi en grøn Holm. Det var *Slutnes*, hvor Ænderne yngle i Tusindvis, og ved Bredderne traf vi Ænder, Odinshaner og Brokfugle, som ikke lode sig forstyrre. Kun enkelte Terner flagrede skrigende om os. Ad lange Omveje og efter at have passeret sumpede og vandfyldte Strækninger naaede vi om Natten Præstegaarden *Skútustaðir*, hvor Præsten Sira *Árni Jónsson* modtog os med stor Gæstfrihed. Forinden vi gik i Seng saa vi i den stille klare Nat fra vort Nattekvarter i en gammel Kirke med Mure af Græstørv ud over Søens blanke Flade med de mange smaa Kratere til Fjældene hinsides, hvor Solfatarerne røg i Morgendisen, medens Hvinænderne, Bjærgænderne, Ternerne og Odinshanerne tumlede sig ude paa Vandet.

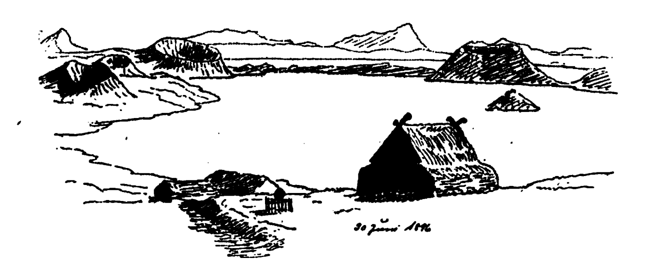

Fig. 3. Ved *Skútustaðir.*

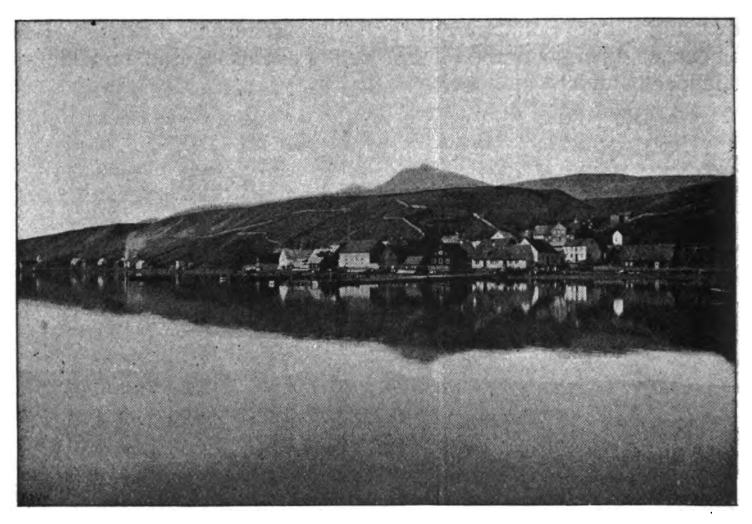
Den 30. Juni brød vi op mod *Ljósavatn* paa Vejen til Øfjord. Efter flere Gange at have passeret forskellige Bugtninger af *Laksaaen,* der er Afløbet for Mývatn, besøgte vi *Hofstaðir* ved Laksaaen, hvor der findes Ruiner af et gammelt interessant Gudehov, og hvor Myggene optraadte med en fuldt ud grønlandsk Nederdrægtighed.

Atter skrede vi over Laksaaen ad vanskelige Vadesteder, hvorefter vi toge vestlig Retning hen over fladere Strækninger.

Ved Aftenstid naaede vi Bredderne af Floden *Skjálfandi,* der fra Midten af Island løber i nordlig Retning.

Midt i Dalen saaes Røgen fra *Goðafoss.* I denne prægtige Fos skal *Torgeir Gode* paa Ljósavatn have kastet sine Gudebilleder, da han var bleven kristnet. Over *Skjálfandi*floden er i Nærheden af Fossen en Bro, som vi passerede. Det var sent, da vi naaede Gaarden *Ljósavatn,* hvor vi skulde overnatte. Her var man i Færd med at tage Ulden af Faarene i en stor Fold

ved Udkanten af Hjemmemarken. Paa samme fandtes Ruiner af Torgeir Godes Gudehov, som jeg ved Bondens Velvillie fik Tilladelse til at udgrave. Efter at have aftalt det nødvendige herom, red vi den paafølgende Dag — 1. Juli — videre gennem den smukke Tværdal »*Ljósavatnsskarð*« med Birkekrat paa Fjældsiderne, passerede Præstegaarden *Háls*, der ligger i Mundingen til *Fnjóskadalr* — atter en Dal i Nord—Syd — og i hvis Nærhed der er en prægtig Birkeskov med tæt og højt Krat, satte over Fnjóskaaen op over Fjældene, som adskille denne Dal fra Øfjorden, og snart havde vi fra Fjældtoppene en prægtig Udsigt over Øfjorden, paa hvis modsatte Side Handelsstedet Akreyri øjnedes.

H. Schiøth fot.

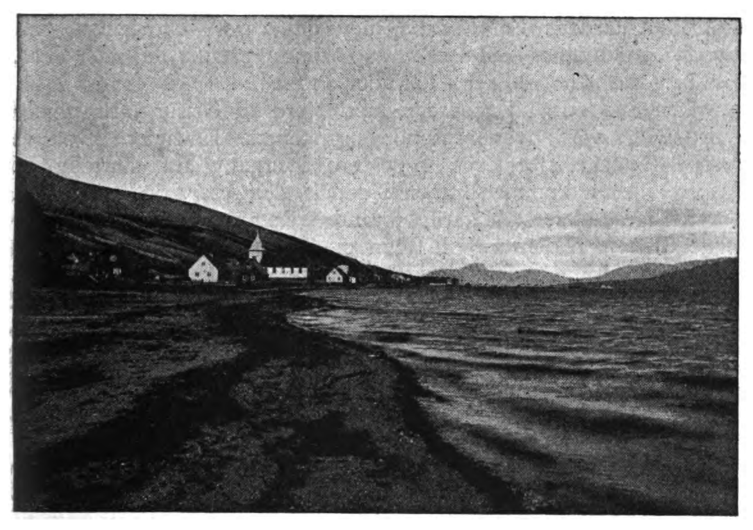
Fig. 4. *Akreyri.*

Her sagde mine Rejsefæller mig Farvel, og jeg opholdt mig nu indtil den 15. Juli i Omegnen af Øfjord for at studere Bedriften paa Nutidsgaardene, ligesom jeg foretog Udgravninger og Undersøgelser i forskellige Ruiner. Saaledes udgravedes *Torgeir Godes* Hov i Ljósavatn, og der foretoges Udgravninger og Undersøgelser, bl. a. paa to gamle Tingsteder, *Þingey* i Skjálfandafljót og ved Øfjordens Inderste. Endvidere besøgtes *Möðruvellir*, hvor Botanikeren *Stefánsson* velvilligst viste mig til Rette i de gamle Ruiner dersteds. Nutidsgaardene viste overalt den samme Form: Sammenstillede Beboelseshuse, grupperede paa begge Sider af en Midtergang og beliggende midt paa Hjemme-

marken, dertil spredt liggende Stalde med tilhørende Høgaarde eller Hølader rundt paa samme, desuden enkelte Faarestalde længere borte udenfor Hjemmemarken.

Det var nu Meningen at besøge nordligere Egne.

Den 15. Juli Form. red jeg da sammen med Distriktslæge *Gudm. Hannesson* fra *Akreyri* i nordlig Retning langs Vestsiden af *Eyjafjörðr* indtil vi naaede *Hörgárdalr*; her bøjede vi i S. V. og fulgte Dalen. Ved Præstegaarden *Bægisá* fortsattes ind i *Öxnadalr* stadig i samme Retning. Denne 2 Mil lange Dal er ikke videre bred og har stejle og høje Fjælde til begge Sider. Overalt vare Folk paa Gaardene i Færd med Høhøsten. Fjældtoppene ere paa sine Steder, som ovenfor

H. Schiøth fot.

Fig. 5. *Akreyri.*

Gaarden Steinstaðir, dannede af en Række spidse, vilde Tinder: *Drángatindr.* I den yderste, Fjorden nærmest liggende, smallere Del er aabenbart Faareholdet fremherskende. Der saaes grønne Pletter helt op til Bjærgenes Toppe; senere breder Dalen sig lidt mere. Den synes, som Islænderne sige, »aldrig at faa Ende«. Stadig passere vi Gaarde eller ensomt liggende Faarestalde. Først Klokken seks om Eftermiddagen naa vi Dalens Bund, og vi passere her fra dens søndre til dens nordre Bred over Elven. Efter et kortere Hvil ved *Bakkasel* bøje vi nu mod Vest over en Pashøjde ind i en nøgen snæver Tværdal, *Öxnadalsheiði*, hvor man studom rider med stejle Skrænter ved Siden.

I Bunden løber et Vandløb. Dalen fører videre ind i en anden, *Norðrárdalr*, der er Begyndelsen til *Skagafjörðr*. Elvene her føre meget Vand, og vi have Møje med at komme nogenlunde vel beholdne over. Klokken 11½ Nat naa vi Gaarden *Silfrastaðir*, der er den sydligste Gaard i Bygden *Blönduhlíð*. Vi ere nu i Skagefjords Syssel, og mod Nord øjne vi de flade Engstrækninger, som ere Skagefjordens Rigdom, og gennem hvilke *Herredsvandene* flyde.

Videre ride vi i den stille Nat med Fjældskraaningerne til Højre og Engene til Venstre. En Faarehyrde staar paa Fjældet med sin Hjord liggende om sig og ser ned paa os, medens vi passere langs den brusende Elv.

Endelig Kl. 1½ Nat naa vi Præstegaarden *Miklibær* i Skagefjord efter fjorten Timers Ridt uden under Vejs at have skiftet Heste. Gaardens Folk sove; men det varer ikke længe, saa blive vi modtagne i Sira *Bjørn Jónssons* gæstfri Hjem. Paa Miklibær var Thorvaldsens Farfader Præst fra 1748—1762.

Den 16. red vi i Støvregn mod Nord til Gissur Jarls gamle Gaard *Flugumýri* over brusende og stenede Elvelejer, hvor vi først i Timevis forgæves søge en Overgang for sluttelig at reussere. Aaen kommer fra en Sidedal, *Djúpidalr*, og har meget foranderlige Lejer, som aarlig forandre Retning, og derved ødelægge Sletten nedenfor. I Regn og Taage bese vi et gammelt Virke fra Sturlungetiden, derpaa den gamle Kirke med Jordmure. Derimod vare Ruinerne af det ældgamle Flugumýri ikke synlige. De laa begravne under en Kartoffelhave mellem Beboelseshusene og Kirken.

Fra Flugumýri agtede vi at begive os tværs over Floden til Dalens vestlige Side. Vi maatte derfor ride et Stykke tilbage for at finde ud til Færgestedet.

Dyngvaade og med trætte Heste skridtede vi over Elvelejerne og Engene med Fare for at falde i. Færgemanden kom os til Hjælp og førte os ad lange Omveje hen over Sumpene til Færgen. Hinsides Floden begyndte Vanskelighederne paa ny. Langt om længe kom vi efter et Ophold ved en Gaard til *Víðimýri*. Doktoren fortsatte derfra over Land til Reykjavík; men da jeg af ham havde faaet at vide, at der længere Nord paa i Skagefjord skulde findes gamle Virker om et Par Gaarde, besluttede jeg at tage dertil. Med nye Heste gik det nu i susende Fart Nord paa til *Glaumbær* Præstegaard, hvor jeg som sædvanlig i Islands Præstegaarde var sikker paa at finde venlig Modtagelse hos Sira *Hallgrímur Thorlacius*. Præstegaarden har en stor Mængde Beboelseshuse og smukke Udhuse. Den danner en smuk Type paa en Nordlandsgaard.

Fra Præstegaarden saa vi ud over den henrivende Dal med de vidtstrakte Enge og glædede os over al den Velstand paa

Græs. Det forbausede os derfor, da Præsten sagde, at det alt sammen ikke strakte til, thi Bedriften paa Gaardene betalte sig desuagtet kun daarligt. Vanskeligheder med Folkehold var den egentlige Aarsag heri. Præsternes Indkomster ere kun ringe og de gaa ofte med til Bedriften; derfor tænkte han saa smaat paa i Fremtiden at indskrænke Driften til kun at holde de aller nødvendigste Heste og Køer og saa ellers købe alt.

Boligkompleksets bageste Hus — for Enden af den lange Gang — er Badstuen, der er delt i tre Værelser. I den ene Gavl er Præstefamiliens Sove- og alm. Opholdsværelse — i Midten er den egentlige Badstue, hvor alle Gaardens Folk og blandt dem et gift Par med Børn ligge sammen i Rækker af Sengesteder langs Siderne. Ingen tager paa Island Anstød af dette Samvær, og Sædelighedsforholdene synes heller ikke at forrykkes derved. I det hele taget ere Tyendeforholdene paa Island ganske mærkelige. Her paa Glaumbær f. Eks. tjener Mand og Kone sammen om Sommeren; men om Vinteren er kun Manden fast Tyende paa Gaarden. Konen derimod ikke, skønt hun vedblivende bor hos sin Mand. Hun har da om Vinteren sit eget Ildsted, hvor hun laver *sin* Mad. Slige Forhold have naturligvis mange Ulemper til Følge.

Næste Morgen gik Præsten op i Kirketaarnet for i Kikkert at søge efter Hestene, som gik i Fjældene. Langt om længe fandtes der et Par — de bleve hentede og skoede, og over Middag rede vi Nord paa.

Skagefjorden er bekendt for sine udmærkede Heste, og jeg havde sandelig ingen Grund til at fravige denne Mening; thi vore Heste bare os kvikt af Sted.

I gamle Dage yndede Islænderne at kappes om, hvem der havde de bedste og stærkeste Heste, og Hestekampe hørte til de sædvanlige Adspredelser, hvilke dog ofte udartede til Fejder mellem Ejerne. Nu til Dags arrangerer man vel ikke saadanne Kampe; men byder Lejligheden sig til at se en Hestekamp, lader Islænderen den sjældent gaa ubenyttet hen. Hingstene blive ofte ondskabsfulde, naar de ere tre til fire Aar gamle.

En Hingst græssede paa Engen sammen med en anden Mands Hingst. Sidstnævnte begyndte da at gaa løs paa førstnævnte. Ejeren og den anden Mands Huskarle stode i en Time og saa paa Kampen, før de kunde bekvemme sig til at skille de kæmpende ad. Disse rejste sig paa Bagbenene, sloges med Forbenene og bedes. Saa vendte de sig pilsnart om og sloges med Bagbenene for atter et Øjeblik efter at vende Fronten til. De flængede hinandens Skind, saa Blodet flød af gabende Saar. Ejeren var stolt, da hans Hingst sejrede.

Vort Ridt gjaldt Gaarden *Hafsteinstaðir*, hvor den intelligente Bonde *Jón Jónsson* boede. Han er dygtig, energisk og rig. Man sagde, at han ialt ejede en Snes Gaarde til en samlet

Værdi af omkring 20000 Kroner. Man ser heraf, at en islandsk Gaard ikke har stor Værdi i rede Penge. Jón Jónsson, der ligesom de fleste Bønder paa Island var godt inde i Sagalitteraturen, interesserede sig levende for Fortidsminderne paa Island. Han mente at have fundet Rester af en gammel Befæstning *(virki)* om sin Gaard, og mine Undersøgelser paa Stedet maatte give ham Medhold heri.

Efter et Besøg paa Gaarden *Reynistaðr*, der ligger i Nærheden af Hafsteinstaðir, og hvor der findes Ruiner af et Kloster samt gamle Studefolde, som tydede paa en udviklet Kvægdrift i gamle Dage, rede vi til den nordligere beliggende Gaard *Vík*, som ogsaa ejes af Jón. Ligeledes her fandtes Rester af et Virke.

Det er første Gang, slige Ringvolde om Gaardene er konstateret — takket være Ejerens varme Interesse for Sagen.

Om Aftenen naaedes *Sauðárkrókr*, en Handelsplads ved Bunden af Fjorden. Herfra er glimrende Udsigt ud over Bugten til Drángey, en lille Klippeø med lodrette Sider, hvor Grettir den Stærke blev dræbt, og hvor der nu paa Tømmerflaader fanges forskellige Søfugle i Næt.

Den 18. Juli besøgtes et gammelt Thingsted paa *Hegranes*, en stor Ø i Mundingen af Herredsvandene, hvorefter der retourneredes til Sauðárkrókr. Her var der livligt Røre. En Mængde Folk, Mænd, Kvinder og Børn, vare paa Hesteryg komne hid med deres Karavaner af Haandheste, den ene bunden lige bag efter den anden. Uldklipningen var netop til Ende ude paa Landet, og nu førtes Ulden i Sække paa Hesteryg til Handelsstedet for at bortsælges eller bortbyttes mod de Forraad, som Bønderne skulde have til Vinteren.

Hen ad Aften drog den ene Karavane af Sted efter den anden i lange Rækker. Tømmeret slæbte paa begge Sider af Hestene, ellers var alt pakket paa Kløvsadlerne. Kvinder, ofte med smaa Børn i Armene, og Mænd suse af Sted efter at have vekslet Kys — efter Landsens Skik — med Venner og Bekendte. En og anden Mand sidder vel lidt løst i Sadlen eller tumler om med Hesten efter sig, men det er jo ogsaa kun faa Gange om Aaret, at man kommer til Handelspladsen, og Resten af det lange Aar maa man leve hjemme, langt fra Havnestadens Tillokkelser. Udlændinge bedømme sikkerlig Islænderne forkert, naar de mene, at de ere hengivne til Svir. Sagen er, at man som Regel kun ser Bonden, naar han kommer til Kysten for at handle, og der kan det jo af og til gaa løs; derimod følger man ham sjældent paa hans Færd i hans Hjemstavn, hvor slige Udskejelser langt fra høre til Dagens Orden.

I Sauðárkrókr gik jeg om Bord i »*Thyra*«, som var paa Vej Vest om Landet til Reykjavík. Undervejs havde jeg paa de forskellige Anløbssteder Lejlighed til at gøre Studier paa

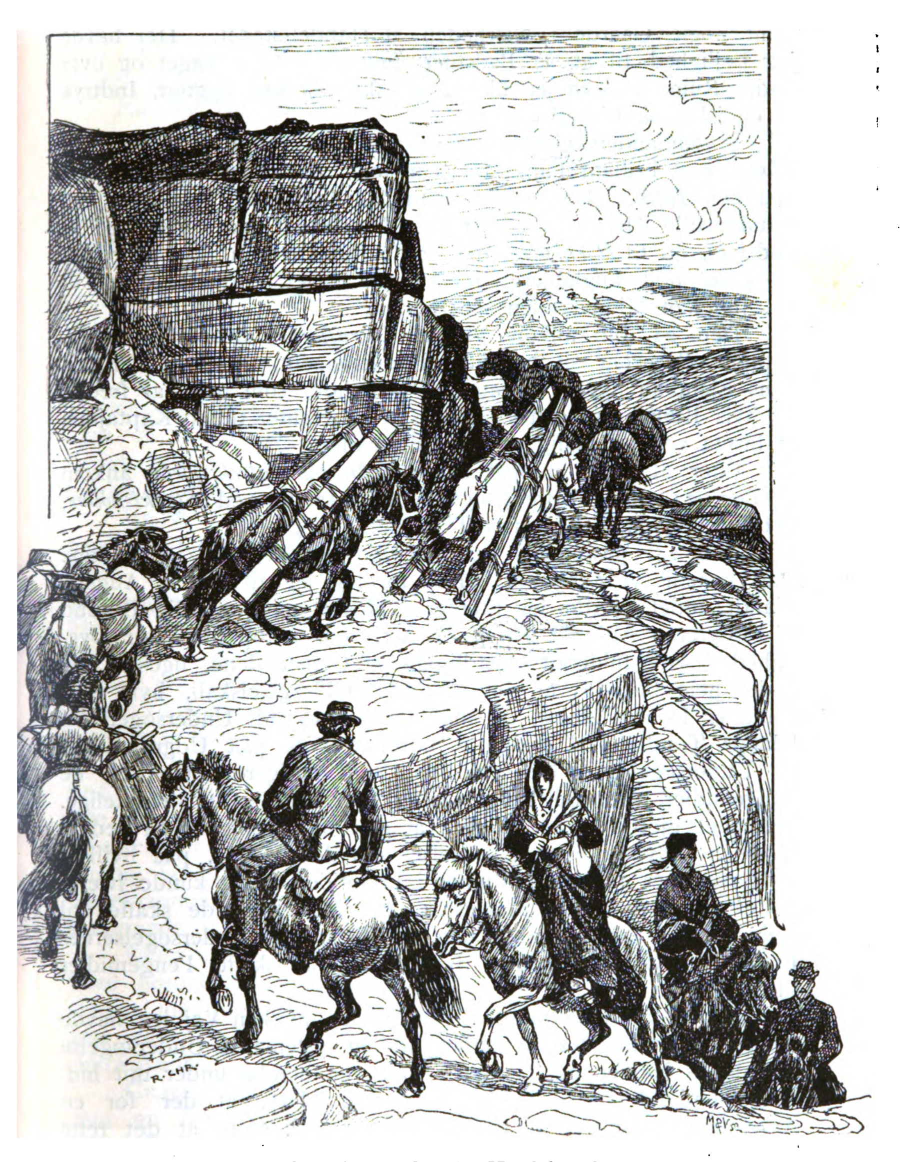

Fig. 6. Hjemvenden fra Handelsstedet.

Nutidsgaardene, saaledes den 19. ved *Skagaströnd* og den 20. paa *Ísafjörðr*, hvor jeg, takket være Sysselmand *Hafsteins* Velvillie, kunde gøre Udflugter blandt andet til Fiskerlejet *Hnífsdalr*

samt nogle Gaarde i Nærheden af Handelsstedet. Her havde jeg Lejlighed til at se Badstuer anbragte under Taget og over andre Rum, ligesom jeg fik et, ganske vist kun flygtigt, Indtryk af en islandsk Fiskerby.

Sysselmanden gjorde opmærksom paa, at Kap *Nord* eller *Horn* er et brillant Punkt for Turister. Skib kan lægge til ved Gaarden *Höfn*. Derfra kan man gaa eller ride (hvis man kan forudbestille Heste, som her paa Vestlandet ere vanskelige at opdrive), op til *Hornbjarg*, der er det samme som Kap Horn, et c. 3000′ højt Fuglebjerg, ret op af Havet. Fra 20. Juni til 15. Juli kan Midnatssolen sees herfra.

Den 21. Juli ankom vi paa *Dýrafjörðr*, hvor Hvalfanger-kaptajn *Berg* har sit bekendte Etablissement, og hvor der paa hans Ejendom ligger et gammelt Gudehov, som han har fredet, og hvis Ruiner opmaaltes. Med stor Liberalitet tilbød Kaptajnen at bistaa ved en mulig senere Udgravning.

Efter at have anløbet *Arnarfjörðr* og *Patreksfjörðr* ankom vi den 23. Juli i Bredebugten og ankrede ved *Stykkishólmr*, hvorfra det gamle Thornæs Thingsted besøgtes.

Den 24. passeredes det prægtige *Snæfellsjökull*, og samme Dag naaede vi *Reykjavík*. Her forblev jeg til den 2. August. Blandt andet gjorde jeg Studier i Museet med velvillig Bistand af Bestyreren Adjunkt *Pálmi Pálsson*, som netop med stor Dygtighed havde fuldendt Opstillingen af Genstandene, ligesom jeg i det hele bistodes af det islandske Oldsagsselskab, hvis Formand er Docent *Briem*, og som har paabegyndt Undersøgelser i Islands Tomter ved aarlig at udsende Folk paa Udgravninger og Undersøgelser. Desværre ere, som tidligere bemærket, de Pengemidler, som Selskabet raader over, ganske utilstrækkelige. Selskabet gjorde mig den Ære at give mig Lejlighed til ved et Møde at udvikle mine Anskuelser om den Maade, paa hvilken Undersøgelser i Islands Ruiner i Fremtiden mulig kunde iværksættes efter en større Maalestok, om Midler kunde skaffes til Veje, og Selskabet tilsagde mig sin Bistand til Undersøgelsernes Fremme, hvis det maatte lykkes mig at skaffe Pengemidler til Veje.

Nedenfor vil nærmere blive udviklet, hvilken Vej jeg havde tænkt mig at gaa for at paabegynde en systematisk Undersøgelse af Islands Ruiner og Tomter. Det var nemlig under mit hidtidige Ophold paa Island blevet mig klart, at der for en Arkæolog var meget at gøre paa Island, ligesom at det rette Tidspunkt til Paabegyndelse af arkæologiske Undersøgelser netop nu var kommen.

Under Opholdet i Reykjavík foretoges Udflugter til Omegnens Gaarde, ligesom Tingstedet ved *Elliðavatn* gjordes til Genstand for Undersøgelser i Forening med Rektor, Dr. phil. *Bjørn M. Ólsen*, der i det hele taget med den største Velvillie

bistod mig og som jeg desuden skylder Tak for Deltagelse i en Del af de Undersøgelser, som paabegyndtes den 2. August til det Indre.

Nævnte Dag var vor lille Karavane med Fører, Bagage og Reserveheste parat, og vi satte os i Bevægelse mod *Þingvellir*, idet vi fulgte den nye Vej over *Mossfellsheiði*, hvor man har Udsigt til »*Esja*« (Smedeesse) Fjældet i N. N. V. og de høje *Súlur* (Søjler) Fjælde mod N. O. Imellem begge ligger en lavere Fjældryg *Kjølr* (Kjøl), udgaaende fra Súlur mod Vest hen mod Esja. I Sænkningen mellem Kjølur og Esja ses *Írafell* (Navnet er rimeligvis et Minde om Irernes Ophold paa Island). Mod Øst *Ármannsfell* og noget østligere det hvælvede høje *Skjaldbreið* (Skjoldbred) med lidt Sne paa Toppen.

Omtrent midt paa den øde Hede laa ved Vejen en Hytte af Sten og Tørv, det var et saakaldt *sæluhús* (ɔ: Salighedshus), eller et Tilflugtssted for Vildfarende om Vinteren i Snefog. Langs hele Vejen staar Varder, byggede af Sten, med en indbyrdes Afstand af c. 150 Alen, til Vejledning for Vejfarende.

Da vi have redet i flere Timer, øjnede vi den flade Lavamark N. for Þingvellir. Den tonede sig i blaaligt Skær (rimeligvis de Gamles *Bláskógar*). Da vi kom lidt længere frem, saaes Þingvellir Søens Vandflade, omgiven af de blaalig tonende Fjælde. Den ny Vej er bred og god. Køretøjer kunne bruge den lige til *Kárastaðir* Bæren, der ligger, hvor Heden hører op. Iøvrigt er Vejen under Fuldførelse lige til Þingvellir, af hvilken Grund Almannagjá ikke var passabel ad den sædvanlige Vej, hvorfor vi maatte gøre en lang Omvej mod N. over *Brúsastaðir*, hvor de løse Heste efterlodes. Derfra passerede vi over *Öxará* ned til Kløften *Almannagjá*, hvor vi maatte stige ned ad naturlige Trappetrin, derfra videre ned paa de »Ovre Volde«, forbi »Kastellerne« og til selve Thingsletten. Efter Besøg ved forskellige Lokaliteter her toge vi ind i Præstegaarden hos Sira *Jón Thorsteinsson*, der altid om Sommeren er forberedt paa at modtage Fremmede.

Efter om Formiddagen den 3. August endnu en Gang at have besøgt Almannagjá og Thingsletten, rede vi over Lavasletten med »de blaa Skove« og forbi Gaarden *Skógarkot*, der kan ses viden om, og som vi allerede havde set Dagen før fra *Mosfellsheiði*.

Gaarden er delvis tækket med Tag af skinnende Jernblik, som nu her paa Egnen ses at være i Færd med at afløse det gamle Tørvetag. Det er et Faktum, at Tagene, ja Husene i det hele taget, i denne Egn af Landet, hvor Klimaet er saa regnfuldt, tidt maa bygges om efter et halvt Aars Forløb, naar de ere under Tørvetag, paa Grund af Fugtighed.

Videre gik det langs Thingvallasøens nordlige Bred, hvor vi mødte en Del Turister, som kom fra Geysir, og op ad den

stejle Skrænt til *Hrafnagjá* (Ravnekløft), hvorfra der er en prægtig Udsigt over Lavasletten mod Vest samt Søen. Denne Gjá frembyder analoge Forhold med Almannagjá. Kun er her den vestlige Skrænt lavere end den østlige. Jordskorpen er nemlig revnet i to mægtige lange Kløfter, Almannagjá mod Nord og Hrafnagjá mod Syd, under hvilken Lavasletten ligger.

Fig. 7. Kirkegaarden ved *Þingvellir*, i Baggrunden *Almannagjá*.

Trist og mørk hang Skyerne over Søen, da vi rede op ad Skrænten til Ravnekløften, som vi passerede ad den af Sten opfyldte Vej. Lidt efter at vi vare komne op paa den stenede Højslette, passerede vi Gaarden *Gjábakki,* hvor Folkene vare i Færd med Høbjærgning, og hvor vi fik en Vejviser over den stenede *Lyngdalsheiði.* Snart bøjede vi af fra Ridevejen til Geysir og toge Retning mod Sydøst. Langt mod Øst saaes

Fjælde og over dem *Heklas* snedækte Top; noget sydligere øjnedes *Þríhyrningur*. De mørke *Kálfstindar* ved Geysir Vejen lode vi ligge til Venstre for os, og efter et Hvil i en Lavning gik det derpaa op over Lyngdalsheden med prægtig Udsigt over *Laugardalr* med begrænsende Fjælde. Nede i Dalen ligger *Apavatn* Søen, og Røg saaes hist og her fra varme Kilder. Over Fjældene ved Geysir øjnedes snedækte Tinder langt borte. Hen ad Aften vare vi ad uregelmæssige Stier naaede ned paa Sletten og styrede forbi Apavatn Gaarden mod et lille isoleret Fjæld: *Mosfell*. Det var Skumring, da vi bøjede om Bjærgets Sydside; her laa to Gaarde, hvoraf den ene viste sig at være Præstegaarden med tilhørende Kirke, der var tækket med Jernblik.

Paa Tunet under Fjældet malkedes Faarene i en transportabel Fold, saaledes som de hyppigt bruges over hele Island, for at Tunet kan blive gødet forskellige Steder.

Ude mod Øst saa vi over Enge med varme Kilder til *Brúará*ens og *Hvítá*ens lyse Striber.

Præsten Sira *Stefán Stephensens* mægtige Løveskikkelse viste sig snart, og vi modtoges paa det bedste. Efter at have indhentet en Mængde værdifulde Oplysninger hos Præsten angaaende Landboforhold paa Sydlandet vilde vi den næste Dag, den 4. August, se at naa *Stórinúpr* Præstegaard i Nærheden af Þjórsá.

Fra de øde, mennesketomme Egne i Hjærtet af Island, som ligger omgiven af Jøkler, og hvor der kun paa nogle faa Steder er Føde at finde for den ensomme Rejsendes Heste, naar han vil vove Passagen over den frygtede Ødemark *Sprengisandr*, flyder *Skjálfandafljót*, som vi ovenfor have hørt Tale om, mod Nord og *Þjórsá* mod Sydvest. Langs disse Floder gaar den vanskeligste og farligste af de Veje, som forbinde Sydlandet med Nordlandet. Þjórsá løber først lige i Sydvest til den naar Hekla, som ligger paa dens sydlige Bred omtrent otte danske Mil fra dens Munding; her slaar Floden en lille Bugt og fortsætter derefter i den oprindelige Retning ned gennem det brede, prægtige Delta, Side om Side med *Hvítá* og dens Bifloder.

Þjórsá danner Skel mellem *Árnes* Syssel mod Vest og *Rangárvalla* Syssel mod Øst, netop de Egne, som vi agtede at besøge. Lidt anede vi dengang, at disse Egne godt fjorten Dage senere skulde blive hjemsøgte af Jordskælv.

Vipstjærterne fløj muntert omkring de grønne, græsklædte Tage paa *Mosfell*, medens Karlenes og Pigernes muntre Røster løde fra Tunet, hvor de vare beskæftigede med Høet. Sira *Stefán* sad i Sadlen, thi han agtede at følge os paa Vej, og alt var i Orden til Opbrud.

Saa rede vi da ned over de side Enge og Moser til *Brúará*, hvor vi sagde vor Vært Farvel, og hvor Hestene afsadledes

for at svømme over Aaen, medens vi og Bagagen gik over i Baad.

Nu befandt vi os paa de flade, frodige Engmarker, der som et Næs skyde sig ind mellem de to sammenløbende Floder Brúará og Hvítá. Bygden mellem de to Floder kaldes for *Biskupstungur*. Engmarkerne ere af overordentlig stor Udstrækning og Godhed og høre fremdeles til den tidligere Bispegaard *Skálholt*.

Paa Afstand saa Gaardene ud som om Husene vare bedækkede med hvide Fnug. Det var den Blomst, som Islænderne kalde *Baldursbrá* (ɔ: Balders Øjenhaar). Gaarden ligger overordentlig smukt med Udsigt over Flod og Enge til det smukke Bjærg *Vörðufell;* langt mod S. O. sees Heklas hvide Top. Grupper af varme Kilder *(Laugarás)* ligge ikke langt fra Gaarden.

Den nuværende Trækirke er af ringe Dimensioner. Den staar for Enden af den i Bunden stenede Plads, hvor den gamle Korskirke laa. For at konstatere dennes Omrids maatte der Udgravning til. Et Bedehus fra en senere Tid har staaet N. O. for den nuværende Kirke. Her ses Omridsene af samme endnu. I Trækirken besaa vi de smukke Ligsten over nogle af de første protestantiske Biskopper. Stenene ligge vel bevarede under Trægulvet; derimod fandt vi paa Kirkegaarden udenfor Indgangsdøren (gennem Taarnet) saavelsom paa Kirkediget andre baade hele og itubrudte Ligsten, hvoraf en fra katolsk Tid.

I Kirken opbevares en prægtig Messehagl fra den katolske Tid, hvilken endnu af og til benyttes ved højtidelige Lejligheder. Hovedbilledet er Kristus paa Korset. Han omfavnes for neden af Jomfru Maria, ligesom en Engel opsamler det fra Fødderne neddryppende Blod. Desuden ses et Billede af Helgene og af en Bisp med Krumstav o. s. v. I Kirken findes et Par Metal Lysestager, givne af det gamle islandske Handelskompagni.

Kirkerne paa Island gemme sjældent ret mange Ting fra Katolicismens Tid; dertil ere de ombyggede for ofte. Endnu ses ikke saa sjældent gamle Kirker med Sidemure af Græstørv og Gavle af Træ; men i Almindelighed har Trækirkerne fortrængt disse.

Fra Skálholt Trækirke gaar en smal grøftelignende Indsænkning mod Syd hen imod Vaaningshusene. Det er Levninger af en gammel, senere sammenstyrtet Gang, som førte fra Husene til Kirken, og som i Ufredstider blev benyttet.

Gangen omtales i Sturlungesaga paa det Sted, hvor det berettes, at Snorre Sturlesons Søn *Urækja* hjemsøger Gissur i Skálholt, hvor denne havde søgt Tilflugt hos Bispen. Gamle Befæstninger om Gaardene (Virker) kunde ikke med Bestemthed konstateres, dog skelnedes paa Brinken Syd for Vaaningshusene ligesom et lavt Dige, der følger Bakkens Krone.

Efter Besøget paa dette minderige Sted styre vi mod *Hvítá*. Vandet i denne er mælkefarvet, fordi det er Jøkelvand. Ved Sammenløbet med Brúará, hvis Vand er klart »Bergvatn«, vedbliver Hvitaaens Mælkevand at løbe et Stykke Side om Side med det blaa Vand fra Bruaraa. Sira Stefán fortalte, at Fiskeriet i det klare, gennemsigtige Vand i Bruaraa intet videre Udbytte giver, da Fisken kan se Garnet.

Efter at have ladet Hestene svømme over ved Færgestedet *Iða* (Malstrøm), kom vi over i Landskabet *Skeið*, saaledes kaldet, fordi man paa de fleste Steder har jævnt Terræn og gode Veje, hvor Hestene kunne løbe i rask Pasgang *(skeið)*. Dette Landskab optager den øverste Del af Deltaet mellem Þjórsá og Hvítá—Ölufsá; den nederste Del derimod kaldes for *Flói* (ɔ: Mose, sid Grund), ogsaa paa Grund af sin naturlige Beskaffenhed. Bygden mellem Brúará og Hvítá kaldes for *Biskupstungur*.

Ridestierne ere mange Steder dybe, hvorfor man maa løfte Fødderne for ikke at støde imod. Rektoren fortalte mig, at da han en Gang havde passeret en ny anlagt Vej med Grøfter paa begge Sider, roste han denne til en Bonde, som svarede, at der kunde være delte Meninger om Vejens Godhed. En gammel Kone havde f. Eks. nylig beklaget sig over »den daarlige Vej, som var lavet tæt ved Siden af den høje Ryg« (nemlig selve Vejen). Hun havde næsten ikke kunnet komme frem ad den førstnævnte (nemlig Grøften).

Stadig mindedes vi om, at vi vare i et vulkansk Land ved de varme Kilder, som vi saa ryge i Frastand, eller som vi passerede. Af og til kom vi forbi en Gaard, medens Høstfolkene stode stille og saa efter vor Karavane. Stadig red vi over det flade, ret frugtbare Terræn i Nærheden af Hvítá, hen over hvilket lød Regnspovens og Brokfuglenes Fløjt.

Da vi kom i Nærheden af Gaarden *Reykir*, viste der sig flade Sandsletter med Tilløb til Klitformation. Gaarden er gentagne Gange flyttet, da Tunet ødelagdes af Sandflugt. Nu ligger Beboelseshusene, der ere typiske for Sydlandet, højt; men Sandet naar mod Vest lige til Tungærdet og somme Steder indenfor. Gaarden ligger som en Oase i Ørkenen. Beboelseshusene ere anbragte paa een Linie med Gavlene mod Fronten; kun Køkken *(eldhús)* og Spisekammer *(búr)* ligge bag ved. En lille varm Kilde ligger i Vejen, som fører gennem Tunet. Den er brudt frem i nyere Tid.

I Nærheden af Gaarden ligger en prægtig Faarefold med Stenmure. Den kan rumme mange Tusinde Faar. De drives om Efteraaret i September fra Højfjældene ned mod Lavlandet for at sorteres i denne Fold og for at deles til de enkelte Gaarde. Ved den Lejlighed er der en hel Folkefest.

Fra *Reykir* toge vi Retning stadig i Øst over mod *Þjórsá*. Da vi rede ned mod Aaen, lettede en Flok Vildgæs og fløj bort. Under et lavt Fjæld ved Aabredden laa to Gaarde, paa hvis Tun en Mængde Strandskader løbe omkring. Efter nogle Timers Ridt langs Tjorsaaens vestre Bred — vi passerede imidlertid *Kálfá* — gled Tjorsaaen ud af Sigte, vi saa en anden stor Skillefold, og fik endelig Øje paa en Kirke med tilhørende Præstegaard. Det var *Storinúpr*, hvis spidse Trægavle lyste mod Fjældet bag ved. Efter et hurtigt Ridt tværs over en frugtbar Slette naaede vi snart Tunet, hvor Folkene endnu gik og bjærgede Hø og blandt dem Præstesønnen, en 20aarig Discipel fra Reykjavík Latinskole, der hjerteligt hilste paa sin Rektor.

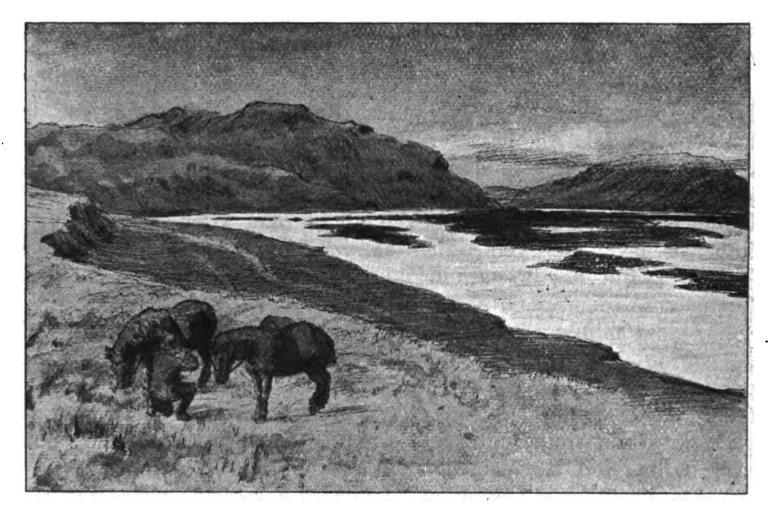

Fig. 8. *Þjórsá*, Nord for Storinúpr, i Baggrunden t. H. *Þjórsárdalr*.

Under Fjældet for Enden af Tunet var vort Dagsridt til Ende, og her modtog Sira *Valdimar Briem*, Islands mest bekendte Salmedigter i Nutiden og Rektorens gode Ven, os og førte os ind. Snart vare vi bænkede og Hestene førte ud paa Græsgangene. Efter en hyggelig tilbragt Aften i Præstens Studereværelse blundede vi ind, kun lidet anende, at dette Hjem inden Maanedens Udgang vilde blive hjemsøgt af et frygteligt Jordskælv, som skulde lade alle Bygninger styrte sammen og gøre Folkene husvilde.

Den 5te August tog min Rejsefælle og jeg Afsked, og nu red min Fører og jeg længere mod N. Ø. langs Tjorsaaen til den saakaldte *Þjórsárdalr*, der er en Sidedal til den

brede Dal, i hvilken Elven af samme Navn løber. Her skulde findes ældgamle Gaardtomter dækkede af Lava og Aske. Vi spejdede forgæves efter Heklas Top, som skulde ligge hinsides Dalen mod Øst. Den var dækket af Skyer. Store Rovmaager, Strundtjægere og Strandskader fløj skrigende langs Bredden. Prægtige vilde Skrænter laa til venstre, vi passerede et Par Gaarde, *Fossnes* og *Hagi*. Førstnævnte ligger ved en smuk Kløft, hvori der dybt nede bruser en Fos. Bonden viste os Ruinerne af et gammelt Gudehov »fra den Tid, da Fossen var viet til en Overgud«, som mentes at bo derinde. Efter nogle Timers Ridt kom vi til Gaarden *Ásólfsstaðir*, der er den næstsidste Gaard forinden Øderne begynde. Denne afsides Gaard ligger ganske overordentlig smukt i Nærheden af Indgangen til Tjorsaadalen.

Den 6te August. Med Bondens Søn, en teologisk Kandidat, der endnu ikke havde faaet et af de tarvelige islandske Kald, som Fører brøde vi tidligt op for at gøre en Udflugt i Tjorsaadalen. Gennem et smukt Birkekrat eller »Skov« naaede vi snart den sidste Gaard *Skriðufell.*

Fra den rejser man til Nordlandet op langs Tjorsaaen og over Sprengisandr uden i 4—5 Dage at træffe beboede Steder. Bonden *Ólafr Bergsson* meddelte, at han kendte denne Vej. Første Dag gaaes til *Kjálkaver* i fjorten Timer; anden Dag til *Arnarfell* ligeledes i fjorten Timer; tredje Dagen hviles; fjerde Dag til *Kiðagil* i atten Timer; hvorefter man naar beboede Egne. Der findes intet Græs for Hestene undtagen paa de nævnte Steder. Turen gøres bedst i August Maaneds Begyndelse, da der er mindst Vand i Elvene. Et Stykke fra Gaarden forsvinder Birkeskovene, og Tjorsaadalens trøstesløse Øde ligger for den Rejsende.

Kun den sorte Dalbund, der er dækket af Lava, Pimpsten og Aske, udbreder sig for En, medens Fjældene danne en mørk Bræmme rundt om. Midt i Dalen skyder et ildrødt Fjældparti sig ud. det er *Rauðukambar*, der luer i Solen, som var det glødende endnu, ligesom den Dag, da den underjordiske Ild brød ud og smeltede Fjældet.

Skridt for Skridt arbejde Hestene sig frem langs Dalranden i den løse Aske. Af og til træffe vi Steder, hvor enkelte Stene rage op over Jordsmonnet og antyde, at her i gamle Dage stod en Gaard. Som oftest er det Baasestenene i Staldene, der forraade den gamle Bebyggelse; men enkelte Steder er der foretaget Gravninger af Islænderen *Erlingsson*, og her ligger Tomterne afdækkede. Efter et møjsommeligt Skridt over Lava og gennem Sand og efter at have besøgt Ruinerne af *Áslákstunga hin fremri* og *Áslákstunga hin innri* passere vi forbi *Fagriskógr*, hvor de »fagre Skove« ere svundne bort. Af og til passeres Vandløb, som glide hen over de øde, mørke Sletter. Vi besøge *Undir*

Lambhöfða, hvor Kostalden tydelig ses, og ride videre over mod *Rauðúkambar*. Her ligger Ruiner af en Gaard ved en varm

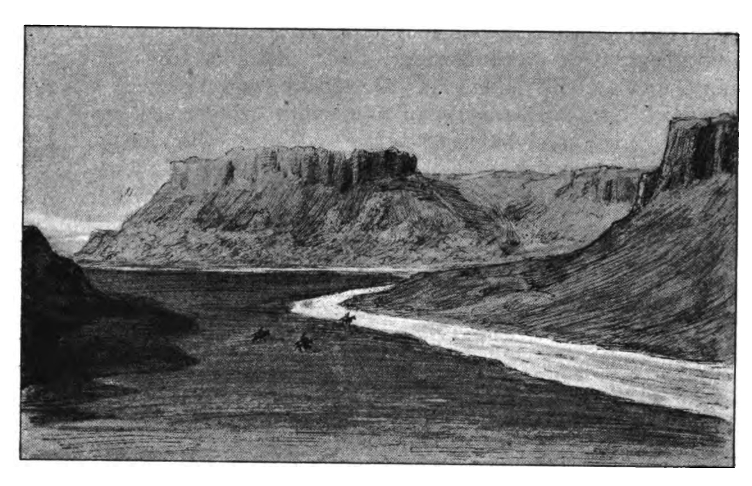

Fig. 9. Parti i *Þjórsárdalr*. I Baggrunden kratbevoksede Fjælde ved *Skriðufell*. I Forgrunden den øde Dalslette med Ruiner af Gaarden *Áslákstunga hin fremri* paa Pynten ved Vandløbet *(Sandá)*.

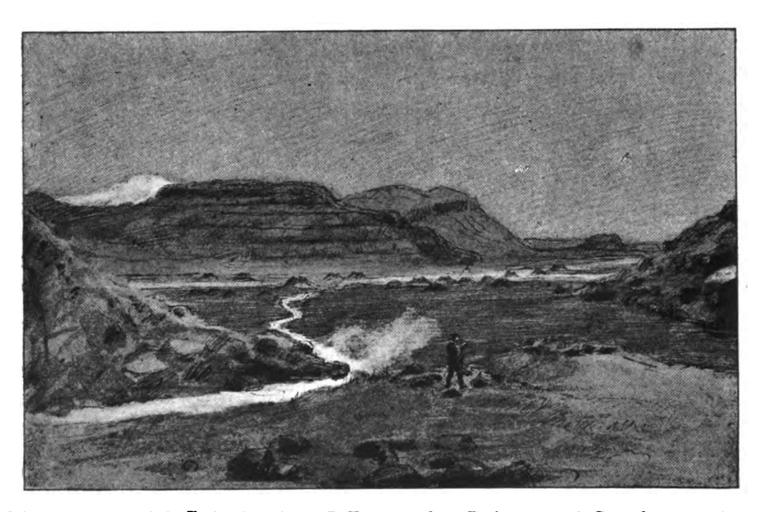

Fig. 10. Parti i *Þjórsárdalr*. I Forgrunden Ruinerne af Gaarden *Rauðukambar* ved den varme Kilde. I Mellemgrunden den øde Dalslette med *Fosså* og mange smaa Kratere. I Baggrunden *Búrfell* (t. h.) og *Skeljafell* (t. v.) Bag sidstnævnte ses *Heklas* snedække Top.

Kilde. Det er Islands Pompeji, vi her besøge. Med Gru tænke vi paa, hvilke Rædsler her ere foregaaede, da i Sagatiden

Himlen formørkedes af Askeregn, medens Lavaen strømmede ind, altsammen for at ødelægge den Velstand og den Frugtbarhed, som hidtil havde været Betingelsen for de 14—16 Gaardes Eksistens. Nu er alt det forsvundet, thi Græsset vil ikke mere gro her, og Mennesket er for stedse stængt ude af denne Dal, hvor Slægt paa Slægt i sin Tid levede med deres Sorger og Glæder.

Nu ligger Gaarden *Stöng*, hvor Gauk Trandilsson boede, i Ruiner, og *Steinarsstaðir* lige over for er sunket i Grus. Her boede hans Elskerinde, for hvis Skyld han blev dræbt af sin Fosterbroder *Asgrim*.

I en varm Kilde ved Foden af Rødekambar varme vi vore medbragte Konservesdaaser, og derpaa holde vi Hvil ved Bredden af en Elv, som flyder hen mellem sorte vegetationsløse Aske- og Pimpstenssletter, paa hvilke flere Hundrede smaa kegleformede sorte Kratere rage op. Disse skulle være ældre end Lavamarkerne, der nok skrive sig fra et senere Udbrud.

Derefter gøres en Afstikker ind i en prægtig Kløft, hvorfra Elven kommer, og hvor vi frydes ved at træffe en grøn Plet ved Foden af et Vandfald med maleriske Omgivelser af Lava og Basalt. Solen brænder, og Myggene sværme omkring Elvevandet, medens Forellerne springe op efter dem. Hestene, som vi ad en stejl Skraaning have ført ned i Dalbunden, græsse nu lystigt, og vi fryde os over denne Oase i Ørkenen. I en naturlig Hule findes Ly for Vejfarende og for Hyrderne, naar de om Efteraaret gennemstrejfe Fjældene i Nærheden for at drive Faarene hjem. Vi ere nemlig nu i Nærheden af de vidstrakte Fællesgræsgange (*Avretter* = Ævred ɔ: Fjældalminding) for Faarene. I disse afsides Egne gaa de om Sommeren spredte i smaa Flokke, højt til Fjælds og i Dalene. Først om Efteraaret drives de hjem til de store Folde *(rétt)*, hvorfra de udskilles til Gaardene.

Solen daler, og vi maa fortsætte vor Vej bort fra denne idylliske Plet og ud i den triste øde Dal, der dog er saa forunderlig fuld af Poesi.

Himlen er klar, og Heklas Top ses nu skyfri med skinnende Sol paa glitrende Sne.

Langs Elven, der skærer dybt ned gennem Aske og Lava, ride vi tilbage langs Dalens Østrand. Ved *Skjeljastaðir*, der ligger højt paa en Skraaning, ses endnu det gamle Hegn om Hjemmemarken, ligesom Kirkegaarden forraades ved de hvide Knokler, som ligge spredte paa den sorte Aske. Blæsten har afdækket alt dette. Til *Sámstaðir* komme vi lidt senere. Solen er ved at gaa ned bag Fjældene, og vi maa skynde os hjem.

Derfor stige vi ned i Dalen og lade Hestene vade over Floden. En Fos, *Hjálparfossen* (Sletten tæt ved hedder *Hjálp*,

fordi der er lidt Græs til Hjælp for Faarene), høres bruse længere oppe og et Par Hvinænder flyve op. Først halvanden Time efter naa vi Birkekrattene ved Skriðufell. Nogle Smaafugle flyve forvildede op og skræmme vore Heste. Klokken elleve ere vi tilbage til *Ásólfsstaðir*. I den stille henrivende Aften se vi over det duftende Tun Tjorsaaen blinke paa den mørke Dalbund, og længere borte Heklas lyse Kappe.

Besøget ved Ruinerne i Tjorsaadalen var i høj Grad lærerigt, idet det her var muligt at iagttage Fortidens Bygningsmaade til Sammenligning med Nutidens i de nærliggende Egne. De enkelte Huse vare i gamle Dage sammenbyggede paa en lige Linie. Ofte var bag ved anbragt et eller et Par mindre Rum. Ligheden med Nutidens Bygningsmaade paa samme Egn er iøjnefaldende; thi endnu ligge Husene paa Gaardene her i en lige Linie, dog vender Gavlene nu som oftest ud mod Fronten; en Forandring, der efter Sigende først er foretaget i forrige Aarhundrede, rimeligvis for en Del fordi Fronten ellers vilde blive for stor, da Husenes Antal tiltog. I saa Henseende synes man andet Steds og da særlig paa Nordlandet, som vi have set, at være gaaet en anden Vej, idet de enkelte Rum eller Huse her ligge til begge Sider af en Midtergang.

Den 7de August. Det er klart Vejr, men meget varmt. Hekla ligger i straalende Solskin og indbyder til Bestigning. Herom kan der jo dog ikke være Tale, jeg maa nøjes med at tegne dette Bjerg, som har udbredt saa megen Ødelæggelse, og som rimeligvis nu atter har været Centret for de sidste Jordskælv. Et af Heklas Udbrud var i 1766, senere fandt det store Udbrud Sted i 1845, senest har der i 1878 atter fundet et saadant Sted. De indlededes med voldsomme Jordrystelser, der vedvarede under Udbruddene samtidig med frygtelige Udslyngninger af Aske, Lavastykker formørkede Himlen, medens Lyn glimtede og heftige Brag og Drøn hørtes. Askesøjlens Højde maaltes ved Udbruddet i 1766 til 17,000 Fod.

Længere mod Syd øjnedes Toppene af *Tindafjallajökull* og *Eyjafjallajökull.* Vi forlode Ásólfsstaðir og rede tilbage til *Storinúpr*, hvor vi gjorde et Par Timers Ophold. Folkene sov til Middag, da de havde været oppe om Natten i Anledning af Høbjergning.

Præstekonen modtog os med vanlig Elskværdighed og snart efter kom Sira *Valdimar* hjem fra Engen, hvor han havde arbejdet.

Sønnen viste os nu en kun to Timers Stikvej til *Hruni* Præstegaard paa Vejen til Geysir. Undervejs passerede vi den lille *Kálfá* og fik fra Højderne nærved den prægtigste Udsigt over Deltaet med Tjorsaa, Hvitaa, Bruarraa m. m., ja Havet og Vestmannaøerne mente vi ogsaa at skimte i Horisonten mod Syd, ligesom Jøklerne Øst for Deltaet laa tydelige. Senere gik

vi over store *Laxá* og naaede gennem bølgeformet Terræn tidlig paa Aftenen til Præstegaarden. Høbjergningen var i fuld Gang.

Præsten er en *Briem* og Fætter til Sira Valdimar. Man er her ret vant til Indkvartering om Sommeren, naar Turisterne gaa fra Geysir til Hekla.

Næste Dag — *den 8de August* — rede vi til Geysir. Ved *Tungufell,* der er et smukt Eksempel paa Dobbeltbeboelse (to Grupper af Vaaningshuse til to Ejere), passeredes Hvitaaens mælkehvide Vand i en elendig Baad. Hestene svømmede under ret store Anstrengelser over og bleve førte langt ned med Strømmen inden de kunde lande. Langjøklens flade Snetop havde vi for Øje hele Dagen.

Langs Hvitaaen rede vi nu forbi *Brattholt,* hvis Beboelseshuse ikke alle have Bræddegavle, men kun Mure af Græstørv, til den meget smukke *Gullfoss* og derfra i Regnvejr til Geysir. Undervejs passerede vi Floden *Túngufljót.* Røgen fra de mange varme Kilder hævede sig næsten lodret i Vejret og tegnede sig smukt mod det mørke Fjæld bag ved. Der var fuldt op af Turister, som havde givet Geysir Sæbe i massevis. Den havde derfor sprunget en Mængde Gange og sprang endnu om Natten og den følgende Dag — den 9de August — adskillige Gange, dog ikke videre højt. Det var Søndag, og Folk kom i Mængde ridende til Kirken i Nærheden.

Bonden paa den Geysir nærmest liggende Gaard, den 81aarige *Sigurðr Pálsson,* havde for et Par Aar siden af Nød og Trang solgt Terrænet med alle Kilderne til en Irlænder, der igen har afhændet det til en Englænder. Hidtil er der ikke sket noget Forbud mod gratis Besøg ved Geysirne; men hvad der kan komme — særlig nu efter Jordskælvene — er ikke godt at sige.

I Regnvejr fortsattes Vejen til *Úthlið,* hvor der overnattedes, og hvor et gammelt Gudehov undersøgtes. Vi vare nu paa Tilbagevejen til Reykjavík over Thingvalla og passerede paa Vejen den bekendte Bro over Brúará. Paa Thingvalla traf vi bl. a. den skotske Arkæolog og Præst *William Ross,* i Forening med hvem jeg foretog fornyede Undersøgelser paa Thingsletten og Almannagjá til Oplysning bl. a. om Lovbjergets Beliggenhed, hvilket har været omstridt. Efter et Ophold, foraarsaget ved, at nogle af Hestene vare løbne bort, fortsattes Vejen til Reykjavík, hvor vi ankom den 11. August i Mulm og Mørke.

Den 14. rejste jeg hjem med »*Botnia*«; knap fjorten Dage efter kom Jordskælvet og bragte Fortvivlelse i mange af de Hjem, som saa venligt havde modtaget mig.

Opholdet paa Island havde varet fra Slutningen af Juni til Midten af August, og takket være den Støtte, som baade

Autoriteterne og Befolkningen havde vist mig, kunde jeg med Tilfredsstillelse se tilbage paa de vundne Resultater. Overalt og ikke mindst hos Bønderne havde jeg truffet Medarbejdere, som vare fuldstændigt inde i Landets Forhold, og som med levende Interesse havde støttet mine Undersøgelser. Det er derfor en kær Pligt for mig her, inden jeg slutter min egentlige Rejseberetning, at aflægge en varm Tak til alle de mange, som stode mig bi.

Det er en Selvfølge, at min Fremstilling af de islandske Landboforhold og Gaardes Indretning ikke tør gøre Fordring paa at være udtømmende, dertil var den Tid, jeg opholdt mig i Landet, for kort; det, som nedenfor skal meddeles, haaber jeg imidlertid maa være tilstrækkeligt til, at man dergjennem kan danne sig en korrekt *Oversigt* over, hvorledes en islandsk Bondegaard er indrettet og hvorledes Bedriften er. Det samme gælder i højere Grad om Islands Tomter. For deres Vedkommende kan min Beretning kun indeholde en Orientering til Oplysning om, hvad man fremtidig kan vente sig af en systematisk Undersøgelse.

Jorddyrkningen*).

Denne har ifølge *Sveinsson* nærmest til Opgave at bringe Græsudbytte af Tun *(tún)* og Enge. Tunet, eller den dyrkede Græsmark omkring Gaardens Huse er i Reglen en indhegnet Hjemmemark, paa hvilken det er forbudt Kvæget at græsse og Mennesker at gaa uden Nødvendighed, i alle Tilfælde fra Foraar til Høslæt. Mange Steder komme Kreaturerne dog slet ikke paa Tunet.

Tidligere vare disse altid indgærdede og som Regel større end nu, hvilket hænger sammen med, at man dengang havde flere Køer, som der skulde skaffes Vinterføde til. Det Areal, Tunene indtage, er meget variabelt, lige fra et Par til 30 Tønder Land. Det sædvanlige er dog 7 à 10 Tønder Land. Størrelsen af Tunet og den Grad af Kultur, det har, er bestemmende med Hensyn til, hvor mange Stykker Malkekvæg der kan holdes. Man regnede tidligere Høet af en Tønde Land Tun som tilstrækkelig Vinterføde for en Malkeko (ca. 60 Centner), nu regnes dobbelt saa stort et Areal, hvorfor Kulturen synes at være gaaet tilbage.

Tunet gødes enten om Efteraaret eller tidlig om Foraaret. Dette sker ved at Gødningen bæres eller transporteres

*) Kfr. Afh. i »Tidsskr. for Landøkonomi« 1881 af *Sveinsson* og *P. Fejlberg*, samt *Eggert Olafsen*, »Rejse i Island«. Sorø 1772.

ud paa det for at spredes i et tyndt Lag. Den ligger nu og tørrer for en Del hen. Meningen er, at den »skulde regne ned i Jorden«. Det uheldigste for Gødningsdriften er derfor ogsaa Mangel paa Regn. Det er fornemmelig Gødning fra Køer, som benyttes paa Tunene. Den flydende Gødning gaar for største Delen tabt, hvorimod den faste, baade Sommer og Vinter, samles i Bunker eller Dynger under aaben Himmel paa nærmeste Sted paa Tunet, udsat for Vind og Vejr. Kun i sjældne Tilfælde opbevares den i et dertil indrettet overdækket Rum, hvilket selvfølgelig er det bedste. Hestegødning og Tang benyttes sjældnere. Asken fra Køkkenet kommer derimod nu til Dags som oftest i Gødningen. I tidligere Tid kastedes den samt alt Køkkenaffald i en Dynge uden for Husene, hvorfor man paa gamle Gaarde ser hele store Hobe eller endog smaa Bakker ligge foran Vaaningshusenes Front.

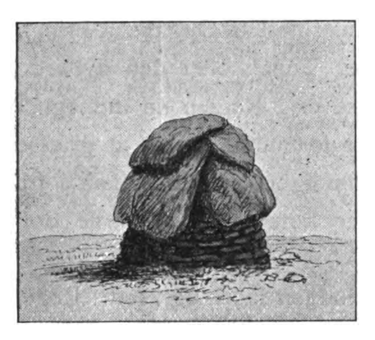

Fig. 11. Stak af Faaregødning, skaaren i Skiver til Brændsel.

Faaregødningen derimod bliver som Regel anvendt til Brændsel. Hele Vinteren igennem faar den Lov til at blive i Faarestaldene, hvor der derfor danner sig Lag paa Lag over hele Gulvet indtil en Tykkelse af 8 til 9 Tommer. Naar Faarene komme ud om Foraaret, skæres Gødningen i firkantede, tynde Skiver og trilles ud for at tørres i Luften. Naar dette er sket, samles den i Stak for at benyttes som Brændsel i Vintertiden. Faaregødning anvendes dog mange Steder om Sommeren paa Tunene under særegne Forhold. Efter at nemlig Tunet er slaaet, opstilles der her Folde af Trærammer, hvilke let kunne flyttes. Malkefaarene drives da herind, naar de skulle malkes, hvorved der samtidig falder ikke saa lidt Gødning af paa Stedet. Lader man

Faarene blive i denne transportable Fold om Natten er der selvfølgelig endnu bedre Lejlighed til at faa Tunet gødet paa det Sted, hvor Folden er opstillet.

I Tidernes Løb faar Tunet et Udseende som var det bedækket med en Mængde store og smaa græsklædte Tuer. Regnvandet er rimeligvis fortrinsvis Aarsag heri. Da Tunet derfor er vanskeligt at høste, er man i de senere Aar begyndt at jævne Hjemmemarken.

Afgrøden paa et daarligt gødet Tun er meget usikker. Hvis f. Eks. et godt passet Tun kan give henved fire Læs Hø, indhøster man næppe $\frac{1}{2}$ til eet Læs Hø paa et daarligt gødet. Kun $\frac{1}{500}$ Del af Landet er indrettet til Tun.

Enghøet avles paa de ofte fjærnt fra Gaardene beliggende Udmarker. Udbyttet er meget varierende og beror paa, om de ere blevne vandede. Finder dette Sted, sker det i Reglen ved Opdæmning, sjældent ved Overrisling. Jøkelvandet, der indeholder en Del Ler og Slam, skal være det bedste til Engvanding. Uden Vanding give Engene seks til ti Centner Hø pr. Tønde Land, med Vanding derimod tyve til tredive Centner.

Foruden det Hø, som avles paa Tun og Enge, høstes ogsaa Hø andet Steds, hvor Gødning af Jorden ikke finder Sted, men hvor der desuagtet vokser godt Græs. De ofte milevidt fra Gaardene liggende Fjældgræsgange med sparsom Vegetation benyttes i Sommermaanederne af Faarene, saaledes som vi nedenfor skulle se.

I tidligere Tid benyttedes Sætere i Sommertiden; nu til Dags ere de næsten ukendte.

Allerede paa *Eggert Olafsens* Tid vare de gaaede meget af Brug paa Island. En Anordning af 1734 (Island, Pag. 178) indskærpede dog endnu den Gang, at hvor det var muligt, skulde der holdes Sætere for at spare paa Tun og Enge hjemme. Alt Kvæg skulde drives til Sæters, naar to Sommermaaneder vare til Ende eller 60 Dage efter den

første Sommerdag. Sætertiden varede til Slutningen af August Maaned.

Eggert Olafsen beretter et andet Sted (Pag. 155) at Sæterne eller Fæstaderne i *Borgarfjorden* vare indrettede et Par Mil fra Gaardene midt i Græsgangene paa en bekvem Plads. Her var der som Regel tre Hytter, en til Dagligstue, en til Mælken og en til Ildstedet, og her græssede Køerne og Malkefaarene til Høsletten var forbi hjemme paa Gaarden. Morgen og Aften bleve de af Hyrden drevne til og fra Husene, hvor en fuldvoksen Kvinde og en lille Pige malkede dem og siden lavede Smør, Ost og Skyr af Mælken.

Opholdet ved Sæteren var en munter Tid. Husbonden flyttede som oftest selv derhen, og ofte var der mange og vel byggede Huse, saa Sæteren lignede en Gaard; kun var der intet Tun. Gaarden hjemme var da næsten øde og mennesketom, idet kun een eller et Par Personer bleve tilbage der.

I Sagatiden benyttedes der ifølge Sagaerne ofte Sætere. De gamles Sommerhus *(sumarhús)* var det samme som senere Tiders Sel eller Sæter.

Høhøsten kræver omtrent ni Uger — Sommeren varer, som tidligere antydet, kun i ca. 15 Uger — man maa altsaa skynde sig at benytte Tiden; thi der er desuden andre Arbejder, som skulde tilendebringes, inden Vinteren begynder. Husene skulle repareres, Hegnene ligeledes, Faarene skulle drives til Fjælds først i Juni og hentes igen i September, endelig skal Transport af Produkter og Handelsrejser finde Sted.

Høsletten begynder mellem den 24. Juni og Midten af Juli og varer til September. I denne Tid toge mange Mand- og Kvindfolk i tidligere Tid fra Fiskerlejerne op i Landet for at bjærge Hø; nu er det vanskeligt at faa

fremmede Høstfolk. Græsset paa Tunet slaaes mindst een Gang aarligt, sædvanligvis i Begyndelsen af Juli Maaned. Er Tunet særdeles godt gødet, kan der høstes to, endog tre Gange i Sommerens Løb.

Mejningen sker af Mandfolk med Le. Dem følge et tilsvarende Antal Kvinder, som rive det slaaede Hø sammen. Til stor Hinder for Mejningen ere de omtalte Tuer. Høleens Blad var tidligere af Smedejern, godt $\frac{3}{4}$ Alen langt og temmelig lige af den Slags, som kendes fra gammel Tid i Norge. Leen var snøret til Skaftet indtil Midten af dette Aarhundrede, da man begyndte at anvende en Jernring *(hólkur)*.

Fig. 12. Mejning.

Nu bruges den saakaldte skotske Le, der omkring 1870 blev indført fra Skotland af Forstanderen for Landbrugsskolen i Olafsdal, Torfi Bjarnasson. Leen har en Ryg, paa hvilken der kan nittes en Eg af Staal, hvilken kan købes overalt ved Handelsstederne.

De gamle islandske Leer maatte hver Aften efter Arbejdet bringes i Smedjen for at skærpes. De nye behøve det ikke. Smedjerne gaa derfor efterhaanden af Brug.

Naar Høet er slaaet, tørres det paa Tunet. Adskillige Gange maa det spredes og igen samles i Stak, hvis Regn kommer. Dette Arbejde er i Reglen Kvindernes Sag; men mange Gange ser man Mændene deltage deri.

Er Sommeren ustadig, er det et møjsommeligt Arbejde at faa Høet tørret, og Dag paa Dag maa Folkene arbejde paa Tunene. Naar Høet er tørret, samles det i store Bundter eller Knipper, idet man passer, at Hø af forskellig Godhed ikke kommer sammen. Disse Høbundter veje gennemsnitlig 80 Pd. hver. To saadanne kaldes en »Hest« Hø, fordi det er den almindelige Byrde, en Hest kan gaa med. Nu føres nemlig — ligesom paa Færøerne — Rækker af Heste frem med Kløvsadler paa Ryggen, hvilke hvile paa Underlag af Græstørv. Den ene Hest er bunden til den andens Kløvsaddel, i Almindelighed med et af Hestehaar

Fig. 13. Høet hjemføres.

flettet Tov. Paa hver Side af Kløvsadlen hænges nu et Bundt, fæstet til de Træpløkke, som sidde paa Træsadlen.

Hestene trækkes nu hjem til de forskellige Lader, Høgaarde eller Høtofter, hvor Høet skal anbringes. Her bringes det under Tag eller stakkes i det Frie indenfor firkantede Hegn, som oftest i lange og smalle Stakke, der sluttelig foroven og paa Siderne dækkes af store Jordtørvflader. Disse hænge over Ryggen af Stakken ned til begge Sider. For at de ikke skulle blæse af, lægges der ofte Sten paa dem, ligesom de surres med Liner.

Meget ofte ser man, at Stakkene ere dannede saaledes, at deres Ryg hælder mod den farligste Vindretning for

derved at imødegaa Blæstens Indvirkning. Paa Sydlandet saa jeg ofte, at Stakkene vare stillede med Længderetningen i N.—S., saaledes at de hældede mod Nord for at Nordenvinden, der er den stærkeste, ikke skulde faa Tag under Tørvelaget.

Sorteringen af Høet til de forskellige Slags Husdyr er en Nødvendighed, hvis man vil tænke paa at kunne vinterføde et tilstrækkeligt Antal. Paa Grund af, at hver Gruppe saaledes skal have sit særskilte Foder, bedre eller ringere, eftersom Nytten, der kan drages af dem, er større eller mindre eller eftersom deres Modstandskraft mod Hunger er

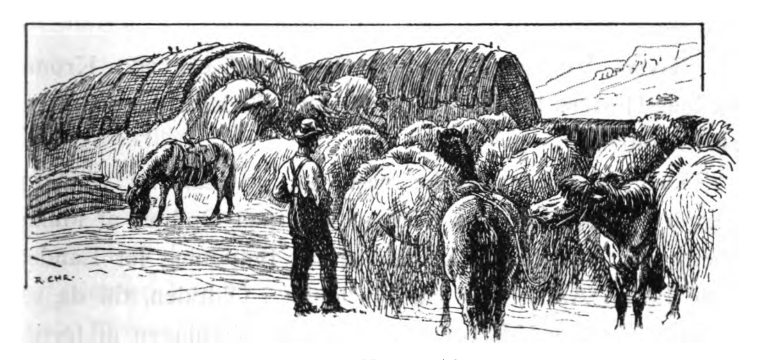

Fig. 14. Høet stakkes.

mindre eller større, er hver Gruppe af Husdyr i Reglen afsondret for sig selv i særskilte Bygninger, hver med sin Hølade eller Høgaard. Dette er Grunden til de mange særskilte Stalde, som findes paa de islandske Gaarde og som iøvrigt ogsaa træffes i de grønlandske Ruiner.

Naar Høsletten er ude, giver, ifølge Eggert Olafsen, hver Husfader sine Folk et Faar eller et Lam *(slægna lamb)*, hvoraf de tillave et godt Maaltid.

Da de Steder, hvor Høet bjærges, ere af meget forskellig Godhed, er Høets Kvalitet derfor ogsaa meget uensartet. Det bedste Hø faaes fra Tunet *(taða)* og langs Elve

og Floder *(stör)*, paa hvilket sidstnævnte Sted Straaene ere særlig lange. Mindre godt Hø erholdes fra Moser og Kær *(mýrarhey)*, og det daarligste faaes fra tørre Strækninger, som ikke gødes *(vallendishey)*.

Tun- og Enghø anvendes til Køerne, medens Heste og Faar maa nøjes med de mindre gode Sorter. Lam, Malkefaar og Væddere faa imidlertid bedre Hø end Bederne; og Hestene maa i slette Tider nøjes med daarligere Foder end Faarene. Ridehestene faa dog altid det bedste Hø.

Til Vinterfodring af Landets ca. 35,000 Heste og ca. 600,000 Faar kræves ikke stort mere end ca. 200,000 Læs Hø (à 15 Centner). Det dobbelte Kvantum kunde maaske præsteres.

Koens Vinterføde har en Værdi af ca. 200 Kroner, medens Hestens kun er $\frac{1}{10}$ og Faarets $\frac{1}{80}$ deraf, idet simplere Hø benyttes.

Det er derfor ganske naturligt, at man nu til Dags lægger mere Vægt paa Faareavl end paa Opdræt af Malkekøer, som kun kunne ventes at faa Betydning for Landets egne Børn. Anderledes var Forholdet i Oldtiden, thi da var f. Eks. Smør en Udførselsartikel lige til Slutningen af forrige Aarhundrede. Smagen var nemlig den Gang en anden, og hvad vi nu kalde harsk Smør, ansaaes dengang sikkerlig for særdeles velsmagende. Ved Registrering af Smørbeholdningerne paa Hólar Bispesæde efter Reformationens Indførelse fandtes saa enorme Beholdninger af Smør, samlede gennem flere Aar i Træk, at man sikkerlig kan gaa ud fra, at det har maattet være harskt. Dengang kendtes ikke andet end harsk Smør til Tørfisk. Kødvarer, der havde en Tanke, ansaaes den Gang ligesom nu for velsmagende paa Island og Færøerne.

Endnu i det 16de Aarhundrede var Kvægholdet vistnok meget stort, hvad der kan formodes af de store Studefolde, som f. Eks. endnu findes paa Gaarden Reynistaðr i Skage-

fjord. Senere er det aftaget mere og mere. Grunden er den, at Islænderne mente at kunne faa lige saa meget ud af deres Faaredrift, men med ringere Bekostning.

Foruden Høavlen maa endnu nævnes *Havedyrkning*. Indenfor Hegn af Sten og Græstørv dyrkes ved de islandske Gaarde Kartofler, botfeldske Roer, Kaalrabi og lidt Grønkaal. Paa Nordlandet er det næsten udelukkende Kartofler som dyrkes. Steder ved varme Kilder ere især godt egnede til Haver; thi Jordlagene i Nærheden have en højere Temperatur end andet Steds.

I ældre Tider var Island bevokset med *Skov*, fornemmelig af Birk, saa at Huse og Skibe endog kunde bygges af indenlandsk Træ. I Ruinerne af Torgeir Godes Hov paa Ljósavatn vare alle de fundne Trækulstykker — efter velvillig Bestemmelse af Professor *Warming* og Dr. *Rostrup* — af Birk, formentlig fra Landet selv, paa et lille Stykke nær, som rimeligvis var af Drivtømmer.

Nu er Forholdet anderledes. Skovene ere forsvundne, og der er kun hist og her Krat tilbage af indtil 10 Fod høje Birketræer. Rønnebærtræet er det Træ, der naar den største Højde (indtil 20 Fod).

I Landnamsbogen staar, at der var Skov over hele Landet fra Havet til Fjældet, andet Steds i Sagaerne omtales ligeledes Skov. Man har dog, siger *Paykull* i »En Sommer i Island«, vist gjort sig alt for overdreven Forestilling om Skovenes Udbredelse. Yttringen maa sikkerlig forstaaes om Lavlandet (mellem Havet og Fjældene). At Urskoven var Birkeskov (Birk og Dværgbirk, *betula alba* og *betula nana*) kan vides af Fund i Moser. Birkestrøget paa Island naar lige til Havet, og Island ligger ifølge sit Klima over Naaleskovstrøget. Sammenligner man Sagaernes Beretninger med Forholdene i Nutiden, finder man, at paa flere Steder, hvor der tidligere voksede Skov, træffes nu Moser. Skoven har

saaledes ikke haft Magt til at komme til Kræfter igen, efter at den en Gang var bleven ødelagt ved overdreven Brug.

Grunden til Træernes Forsvinden kan nemlig ikke ligge i Klimaet, men maa søges hos selve Indbyggerne, der dels have omhugget dem, dels ladet Ungkvæget gaa i Skoven, saa de unge Skud ere blevne ædte bort.

At der har været betydelige Skovstrækninger i Landet fremgaar deraf, at Ordet *Holt* (Skov, Træ) nu benyttes om smaa skovløse Højder, hvilke aabenbart i gamle Dage have været bedækkede med Skov.

Hvad *Agerbruget* angaar, da ved man, at Kornavl aldrig ret har villet lykkes paa Island. Det meste indenlandske Korn der findes, er ifølge Paykull (Pag. 31) den paa Sandhederne vildt voksende Sandhavre *Elymus arenàrius*, af hvilket der laves et spiseligt Brød.

Som Bevis paa, at Agerbrug har været kendt tidligere, anfører Eggert Olafsen (Pag. 370) at i Vester Island i *Snæfællsnes* Syssel paa *Garde*, saaes endnu paa hans Tid i forrige Aarhundrede Tegn til Agre. »Ligeledes paa »*Hraunhavn*« der tilforn har været et Kirke-Sted og Hovedgaard for Fiskelejet, har og været Sædland, hvoraf skulde betales aarlig en vis Andel Korn.« Men forresten foreligger der i Oldlitteraturen (saavel i Sagaerne som i Lovene og de kirkelige Jordebøger) fuldgyldige Beviser for, at man har haft Kornavl paa Island i Sagatiden, paa Vestlandet og Nordlandet til omtrent 1400 og paa Sydlandet endogsaa til Aar 1600. Det er dog tvivlsomt om man nogensinde har dyrket andre Sædarter end Byg, skønt enkelte Stedsnavne synes at tyde paa, at man ogsaa har forsøgt sig med Dyrkning af Rug.

Husdyravl*).

Husdyrholdet er, paa Grund af de store Arealer, som staa til Raadighed, særdeles heldigt stillet, og Islændernes Rigdom bestaar derfor i Heste, Køer og Faar. I Tidernes Løb har Besætningernes Størrelse undergaaet store Svingninger, hvilke vistnok som Regel falde sammen med Befolkningens Af- eller Tiltagen.

Det islandske Faar er af en særlig fortrinlig Race. Det er bedre end Nordmændenes og Færingernes, ja det skal endog overtræffe det skotske blackfacede Udgangerfaar. Der er dog stor Forskel i de forskellige Bygdelag.

Udbyttet af den røgtede Hjemmemark kommer slet ikke Faareholdet tilgode, og man har saaledes overhovedet ingen sikker Maalestok for det Antal af Faar, som man kan føre

---

*) Kfr.

Eggert Olafsen: Rejse gennem Island. Sorø 1772.

»*Beretning om Faareskabssygdommen paa Island*«. Kbhvn. 1860, afgiven af de til Island i Aaret 1859 afsendte overordentlige Regeringskommissærer, Veterinairfysikus, Professor *Tscherning* og Arkivar *Jón Sigurðsson* og trykt som Manuskript for Rigsdagens Medlemmer.

Grágás: Islændernes Lovbog i Fristatens Tid, udgivet efter det kongelige Bibliotheks Haandskrift af *V. Finsen.* I—IV. Kbh. 1870.

Afhandlinger af *P. Fejlberg* og *Sveinsson* i »Tidsskr. for Landøkonomi«. 1881.

Vinteren igennem. Faareantallet er imidlertid i Reglen særdeles talrigt, og derfor ere Dyrene under ugunstige Aaringer særdeles meget udsatte for at savne den første Betingelse for god Sundhed, nemlig gode Næringsmidler.

Faareholdet synes, ifølge de gamle Beretninger, at have været størst i gamle Dage, da Birkekrattene endnu vare til, dog vistnok ikke slet saa stort som i vore Dage, da der findes c. 600,000 Faar i Landet; men Velstanden var den Gang større. Der holdtes ifølge *Eggert Olafsen* i forrige Aarhundrede en meget stor Mængde Faar i Landet. I *Mýra* Syssel

Fig. 15. Paa Græsgangen.

ejede f. Eks. to Brødre hver mellem 900 og 1100 Faar. Der klages da ogsaa over, at Faaredriften var udviklet paa Kvægdriftens Bekostning, til Skade for Tunene, som ikke fik den nødvendige Gødning. Handel med Hornkvæg var næsten forbi, og i Stedet derfor solgtes Lammekød og Lammeskind.

De fleste Faar have Horn, nogle endog dobbelte, enkelte selv Hanfaar have det dog ikke. Bedernes Horn ere meget mindre end Hanfaarenes og ligne i Størrelse Malkefaarenes.

Faaredriften sker væsentlig under de samme Former paa Nord- og Sydlandet. Dog er den mere udviklet paa Nord- og Østlandet, hvor Produktionen er bedre, og hvor der derfor opnaaes større Pris for Uld og Kød. Her holdes indtil c. 1000 Faar paa en Ejendom.

Paa Nordlandet har jeg især søgt Oplysninger om Faareavlen paa Gaardene ved *Eyjafjörðr* og Øst for samme, ligeledes i *Skagafjörðr* og Egnen der omkring; paa Sydlandet navnlig i *Árnes* Syssel.

Faarene bruges enten som Malkefaar, til Slagtning eller til Udførsel. Om Vinteren staa de i Stalde, hvilke senere skulle beskrives.

I Slutningen af April eller Begyndelsen af Maj, naar Foraaret begynder, drives alle Faarene ud i en stor Flok under en Hyrde *(smali)* paa de nærmest Gaarden liggende Græsgange. Er Fodret her for daarligt, kan man af og til hjælpe paa det ved at give Faarene lidt Hø. Om Natten drives, i alle Tilfælde Malkefaarene, ind i Staldene. Dette Forhold varer ved til midt i Maj, efter hvilket Tidspunkt de ikke mere drives hjem i Staldene. Nu er nemlig Lemningstiden indtraadt, og Lammene fødes efterhaanden i det Frie fra medio Maj til Begyndelsen af Juni. Kun hvis det er et ualmindelig slemt Aar med Is og Sne holdes Faarene længere inde, og det kan under disse Forhold hænde, at der fødes Lam i Staldene. Lammene følge nu Mødrene til Slutningen af Juni eller Begyndelsen af Juli Maaned, stadig paa de nærmere Græsgange. Ved nævnte Tid tages de nu fra Mødrene for at sendes til de fjærne Sommergræsgange eller *Avretterne (afrétt(r))*. Nogle Steder, særlig paa Sydlandet, holdes kun Malkefaarene tilbage, medens alle andre Faar drives til Avretterne, andre Steder holdes foruden Malkefaarene tillige Beder og Væddere hjemme.

Forinden Lammene sendes til Fjældgræsgangene finder Uldklipningen eller Uldafrivningen af de gamle Faar Sted, som Regel en fjorten Dage til fire Uger efter at de ere komne ud. Nu bruges som oftest Saks, men tidligere rev man Ulden af ligesom nu til Dags paa Færøerne. Uldafrivningen foraarsager ikke Faaret nogen videre Ulempe, naar den sker paa rette Tid, da Ulden sidder løs og hele Pelsen

kan trækkes af. Naar ny Uld *(þel)* imidlertid er vokset frem under den gamle og har filtet sig ind i denne, kan den gamle Uld *(tog)* kun meget vanskeligt eller slet ikke rives af, og i alle Tilfælde ikke uden at foraarsage Faarene Smerte. Da den ny Uld udvikler sig hurtigere paa Beder end paa Hunfaar, maa førstnævnte klippes lidt tidligere. Naar Klipningen skal foregaa, drives Faarene i en som oftest udenfor Tunet liggende større, firkantet Fold *(rétt)*; her bindes Benene paa dem, og de væltes om paa Ryggen for at klippes.

Samtidig mærkes Lammene i Ørene, hvilket er en Nødvendighed, hvis man vil kunne kende dem, naar de om Efteraaret vende hjem fra Fjældene. Hver Mand har sit særlige Mærke af ganske lignende Art som dem, der bruges paa Færøerne.

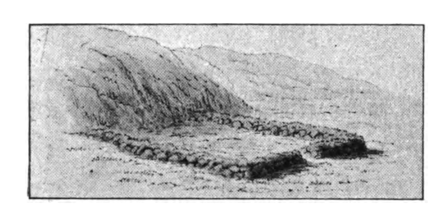

Fig. 16. Faareklipningsfold paa *Víðimýri.* Nordlandet.

Paa Gaarden *Ljósavatn* foregaar Uldklipningen og Lammenes Mærkning samt Adskillelse fra Moderfaarene i en større, firkantet Fold med Græstørvsvægge, som ligger lige udenfor Tundiget. Efter at Moderfaarene ere klippede, drives de op i de nærliggende Fjælde, hvor de fra nu af skulle græsse under Bevogtning til om Efteraaret. Lammene derimod blive den første Nat indesluttede i Folden for allerede næste Dag i en Flok at blivne drevne bort mod de langt bortliggende Fællesgræsgange, hvor ogsaa Lam fra andre Gaarde blive drevne hen.

Andre Steder foregaar Adskillelsen mellem Moderfaar og Lam paa lignende Vis, f. Eks. ved at Faarene sættes i Hus et Øjeblik under Bevogtning af de Hyrder, som skulle passe dem om Sommeren, hvorpaa Lammene straks drives til Avretten i Forening med flere andre Gaardes Lam.

Disse Fjældgræsgange ere ofte milevidt fjærnede fra Gaardene og fra menneskelige Boliger. De ligge under Højfjældene, og her i de vidtløftige Fjældegne sprede Lammene sig og gaa uden Opsigt lige til Efteraaret.

Disse Fjældgræsgange maa ikke forveksles med de Sætere, som i ældre Tid benyttedes om Sommeren og som laa noget nærmere ved Gaardene. Til Sæterne dreves Malkefaarene, Malkekøerne og Ridehestene; medens de øvrige Heste, Lam, Beder og Okser sendtes til de endnu fjærnere Avrets-Fælleder, saa snart Sne og Is var smeltet bort der inde; dette gjordes for at spare paa Græsgangene hjemme.

Nu ere disse Fjældgræsgange fælles for hele Bygder; men man kan f. Eks. af Graagaasens Bestemmelser se, at de i den ældste Tid ofte vare delte i mindre Parter, saaledes at enhver havde sin Del. Sameje kendtes dog ogsaa.

Afstanden til Sommergræsgangene er ofte meget stor. Fra Gaarden *Ljósavatn* er der f. Eks omtrent seks danske Mil til Bygdens Avret, som ligger i Bunden af *Bárðardalr*. I to Dage er man under Vejs med Lammene.

Paa Sommergræsgangene strejfe Lammene langt om, hvilket dels er for at faa bedre Føde, men ogsaa fordi de efter Sigende i Storm og Blæst gaa mod Vinden for ikke at faa denne ind under Ulden. Staar nu Vinden fra samme Verdenshjørne i lang Tid, vedblive de at gaa imod den.

I Højfjældene kan Vejret i det hele taget være slemt, og det er ikke saa sjældent, at der hen mod Efteraaret kan falde Sne. Desuagtet er der paa Avretterne ikke indrettet Folde, hvor Faarene kunne søge Ly. Men som Regel har de ikke nogen store Vanskeligheder ved at finde Ly mellem Klipperne.

Græsningen paa Avretterne er jo paa sine Steder meget fattig, paa andre derimod rigere, men Faarene skulle nok selv vide at finde de Steder, hvor der er bedst. Paafaldende var det mig engang i *Þjórsárdalr* at se Faarene med For-

kærlighed søge de enkelte Græsstraa, som for mit Øje næppe vare synlige paa Pimpstens og Askfladerne, medens nærliggende frodige Græspletter paa Fjældene ikke benyttedes. Om dette Græs har en særlig Smag eller Aroma, som gør det tiltrækkende, skal jeg lade være usagt. Det viste mig i alle Tilfælde med særligt Sideblik paa Grønland, at der, hvor et menneskeligt Øje næppe kan skælne et Græsstraa, kan et Faar leve.

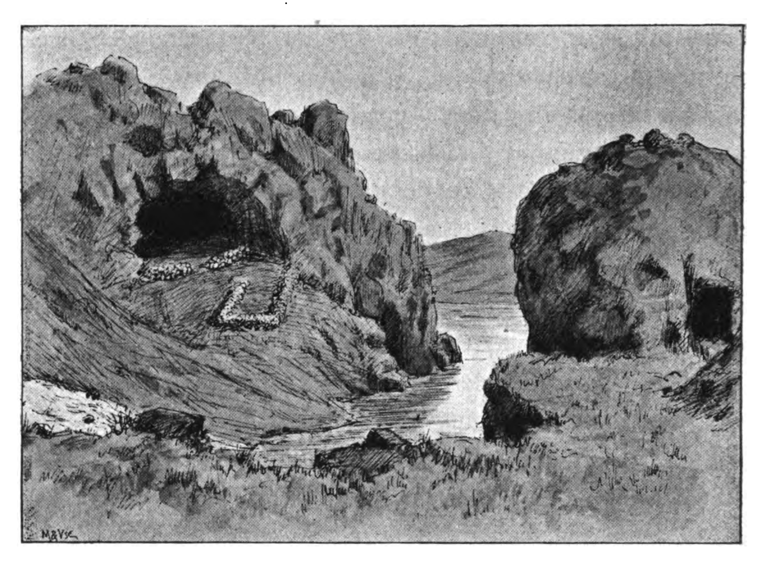

Fig. 17. Hule med Fold samt Hule til Hyrder i Þjórsárdalr.

Paa Avretterne blive Lammene nu til Midten eller Slutningen af September, saa samles de for at føres hjem.

Ifølge Graagaasens og Jonsbogens Bestemmelser skulle i gamle Dage denne Hjemføring finde Sted, naar der var seks Uger tilbage af Sommeren, det vil sige c. to—tre Uger før Mikkelsdag. Da Afstandene ere enorme, drager i det mindste een Mand af hver Gaard til Hest op i Fjældene, og i flere Dage gøres nu Jagt paa Lammene for at faa dem drevne sammen. Ved denne Lejlighed gøre Hundene stor

Nytte. Mad maa Fjældgangsmanden have med. Nattely finder han i opslaaede Telte eller i naturlige Klippehuler og i sjældneste Tilfælde i Hytter, som ere dannede op ad en Fjældside o. l. Inderst i *Þjórsárdalr* ved en lille grøn Oaseplet saa jeg en saadan Hytte, bygget ind i en stor Klippeblok. Den benyttes ogsaa af Folk paa deres Vej over Sprengesanden.

I Reglen mangler der mange Lam, som dels kunne være omkomne dels løbne bort til fjærnere Egne. Enkelte gaa endog fra Nordlandet tværs gennem Islands øde midterste Egn og blive saa fundne i Hjordene paa Sydlandet. Mærkerne i Ørene forraade, hvor de ere komne fra.

Reppstyreren (Politibetjenten) sælger dem saa, og Pengene, der komme ind, med Fradrag af Omkostningerne, sendes da til Ejeren, hvis man ikke foretrækker at sende selve Faaret.

Stundom maa der søges indtil tre Gange efter Lammene; i Reglen nøjes man dog med to Fjældgange.

Den sidste Fjældgang foretages, naar det lakker ad Vinteren, og Sneen begynder at falde paa de øverste Fjælde; thi saa gør man Regning paa at træffe Efternølerne i Dalene. Det er i Reglen i Oktober Maaned at denne sidste Fjældgang finder Sted.

Naar Flokkene, der ofte indeholde tusinder af Faar, nu skulde drives hjem fra Avretterne, blive de under et vældigt øredøvende Spektakel med Brægen, Hundeglam og Raab førte til store prægtige Folde, hvor hele Bygdens eller flere Bygders Faar nu samles.

Det beroer selvfølgelig paa Gaardenes indbyrdes Beliggenhed, hvor man har valgt Foldens Standplads, thi herfra skulle Lammene jo nu udskilles til de enkelte Gaarde m. m. Folden er i Reglen bygget af Sten sjældnere af Sten og Jordtørv. Den bestaar af en stor, enten firkantet eller rundagtig Indhegning, der dannes af et Stengærde, hvilket er saa

højt, at Lammene ikke let kunne springe over det. Fra denne store Indhegning *(a)* udgaar hele Vejen rundt (med Undtagelse af det Sted, hvor Indgangen er) mindre tilbyggede Folde eller Afdelinger *(b)*. I den store midterste Indhegning, den saakaldte »*Almenningr*« *(a)*, der ofte kan rumme flere tusinde Faar, drives hele Flokken ind.

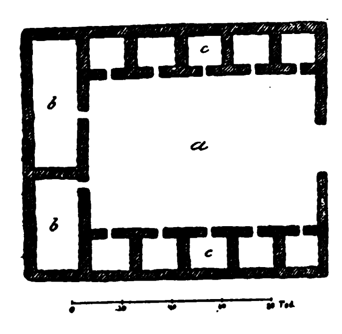

Fig. 18. *Skillefold.*

De mindre Afdelinger uden om benævnes enten *Dilkar bæjanna*, *(c)* hvor der er Plads til Faarene til een eller et Par Gaarde, eller *Dilkar næstu sveita*, *(c)* der ere større end sidstnævnte, eftersom der skal være Plads for de Faar, som hører hjemme i de nærmest liggende Sogne eller Repper.

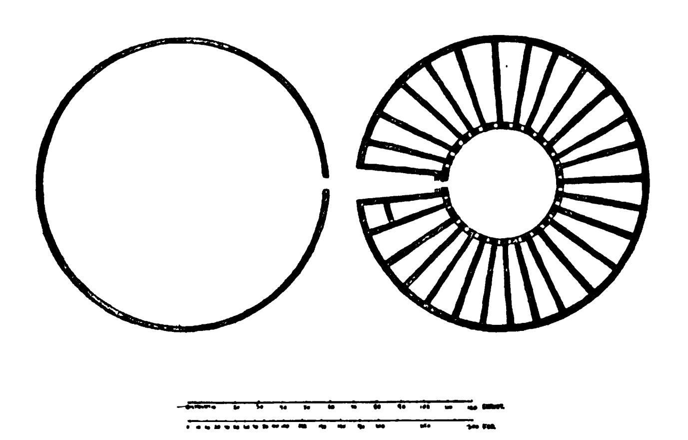

Fig. 19. Stor *Skillefold* ved Gaarden *Reykir*.

Saadanne Folde ere af mer eller mindre regelmæssig Form og kunne være større og mindre. Jeg har set dem paa forskellige Steder ved Øfjord og Skagefjord og ved, at de overalt skulle være i Brug.

Det største Almannarétt med Dilkar, som jeg har truffet fandtes ved Gaarden *Reykir* i Árnes Syssel (Fig. 19).

Det bestaar af to mægtige Cirkelindhegninger, som ligge Side om Side med ringe Afstand. Murene ere fire—fem Fod høje og opførte af Sten. Cirklernes Diameter er c. 150 Skridt. Inden for den ene Cirkelindhegning er bygget en med denne mindre concentrisk do., og Mellemrummet mellem de to Cirkelbuer er afdelt ved Gærder, som løbe vinkelret paa Cirkelbuerne, i 27 Indhegninger *(dilkar)*.

Naar nu Faareflokken kommer fra Avretterne, bliver den drevet ind i den store ikke afdelte Cirkel-Fold *(safn-rétt)*. Men da det vilde være uoverkommeligt paa Grund af det uhyre store Antal Faar, som den rummer, (mange Tusinde) saavelsom paa Grund af dens Størrelse at udskille Faarene til Gaarde og Bygder direkte herfra, saa drives der mindre Flokke ad Gangen over i Nabofoldens midterste Cirkel, gennem den derværende Aabning. Nu foregaar Fordelingen til Dilkarne, der hver for sig benyttes af flere Gaarde i Forening.

Den Dag, paa hvilken Faarene drives i Almannarétt, er en sand Folkefest. Da samles Mænd, Kvinder og Børn fra alle Gaardene i Bygderne *Skeið* og *Flói*. Medens Hjordenes Deling gaar for sig staar der Tilskuere i Mængde paa Toppen af den c. 4½—5 Fod høje og foroven brede Mur, som dannes af den inderste Cirkelindhegning. Man vandrer frem og tilbage forbi hinanden og helt rundt over Indgangene til Dilkarne, som ere overbyggede med Sten.

Ved Hovedindgangen er Trappetrin op til Murens Overkant. For Indgangsdørene til Dilkarne er der Tremmedøre eller løse Rammer af Tremmer, og i den yderste Cirkelmur er der ligeledes for hver Dilk en — dog ikke overdækket — Udgang, som imidlertid, saa længe Sorteringen varer, er lukket med opstablede Sten.

Murene i Foldene ere overalt ganske overordentlig smukt byggede af Sten alene, uden noget Bindemiddel. Murhøjden er saaledes c. $4\frac{1}{2}$ à 5 Fod og Murtykkelsen noget lignende. Den førstnævnte Cirkelfold Mur løber spidst til foroven.

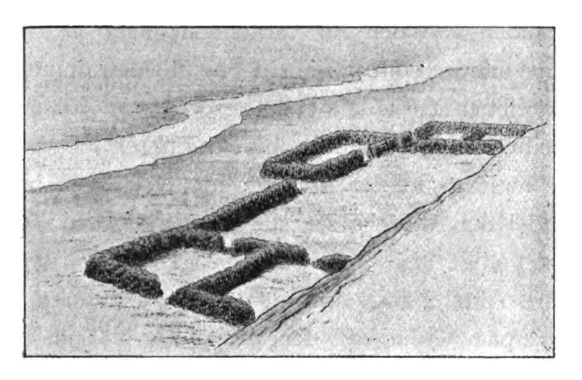

Fig. 20. Skillefold. Øfjord.

Paa den Dag i September, da Faareflokken kommer i Folden, udvikler der sig nu et fornøjeligt Skuespil. Folk glæde sig ved atter at gense deres Faar og Lam, som de

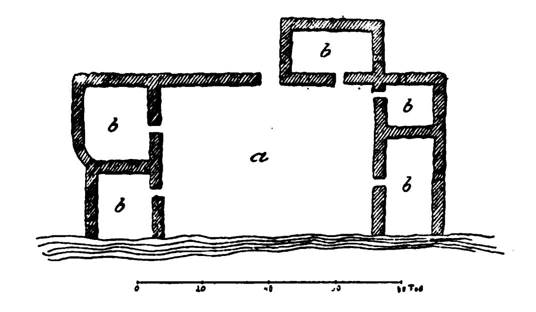

Fig. 21. Skillefold. Øfjord. (Grundplan af Fig. 20.)

kende hovedsagelig paa Øremærkerne, og medens Faarenes Brægen uafladelig lyder dem i Ørene, raabe og juble de, hver Gang de faa Øje paa nogle af deres egne Dyr.

Enkelte Mænd have en forbavsende Evne til at kende

ikke blot Faarene selv, men ogsaa de mange Faaremærker i Ørene.

Det beskrevne *Almannarétt* er det eneste, jeg har truffet,

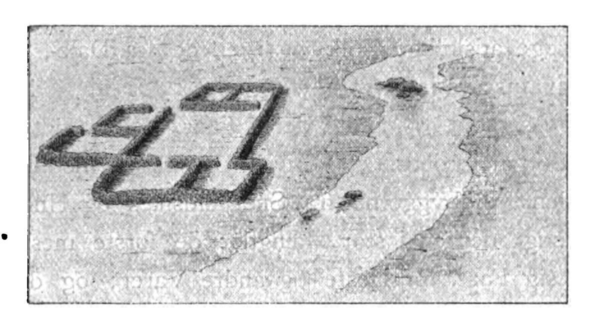

Fig. 22. Skillefold. Øfjord.

hvor der var to Folde. I Almindelighed har man, baade paa Nord- og Sydlandet, kun eet — firkantet eller rundt — Hovedrétt med derfra udgaaende Dilkar.

Et saadant, det saakaldte *Skaftholtsréttir*, saa jeg ikke langt syd for Præstegaarden *Stórinúpr* ved þjórsá. Det var langtfra saa regelmæssigt, som det ved Reykir, og opført af Sten og Græstørv. Fig. 20, 21, 22 og 23 give en Del Eksempler paa saadanne Skillefolde saavel fra Nord- som fra Sydlandet.

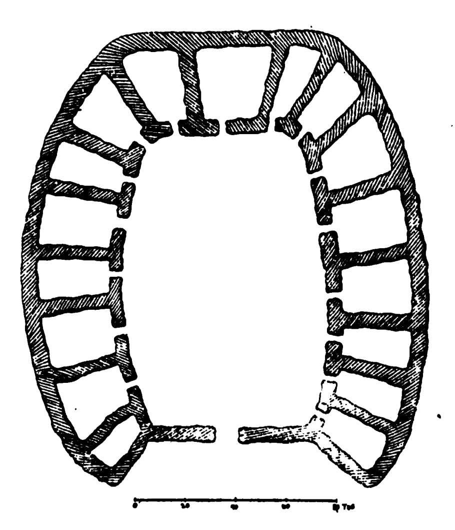

Fig. 23. Skillefold. Sydlandet

»*Sauðaréttir*« eller *Faaregærde*, kaldes egentlig det Sted, hvor alt Avrets-Kvæget bliver samlet; og saasom det er fastsat ved offentlige Anordninger, kaldes det i Loven (*Jonsb.*

Landsb. B. Cap. 49) *laugrétt* eller *laugrettir*. De fornemste Faaregjærder i Borgarfjords-Syssel og paa hele Landet er *Hraundals-réttir*, hvor den største Del af disse og en Del af andre nærliggende Sysslers Avrets-Faar hendrives. Herhen søge adskillige Folk, og især de fra Dale-, Strande- og Hunavatns-Syssler, som tilgrænse, for at lede efter, forespørge sig om, og hente deres Faar, hvilke tidt komme iblandt Borgarfjordens, og drives da tillige med disse til Hraundalen. Indbyggerne fra Snefjældsnæs og Hnappedals Syssler, søge derhen i stor Mængde: de første mest for at tilhandle sig Faar, for Heste og andre Varer; og de sidste dels for tillige at handle dermed«.

(*Eggert Olafsen:* Rejse gennem Island. Sorø 1772. Pag. 204—5).

Naar Lammene nu er blevne udskilte til Dilkarne, drives de derfra hjem til Bygderne og Gaardene og føres nu ellers ind i den derværende større Fold (rétt). Her udtages nu de Individer, som skulle slagtes eller sælges til Handelsetablissementerne eller til Udlandet.

Flere tusinde, maaske hundredtusinde, ere i de senere Aar vandrede ud af Landet; nu er dog Indførsel til England stoppet ved Forbud fra dette Land, aabenbart til stor Skade for Island.

Slagtetiden begynder ved Mikkelsdag.

Faarene malkes først, naar de ere to Aar gamle (i Maj), og Malkefaarene faa sjældent Lov til at blive ældre end fem til syv Aar, fordi Kødet saa begynder at blive daarligere og Ulden ringere. Naar de derfor opnaa denne Alder, slagtes de paa samme Tid som andre Slagtefaar, i Reglen i Slutningen af September og Begyndelsen af Oktober Maaned.

Det er Skik at malke Moderfaarene to Gange dagligt fra Begyndelsen af Juli, naar Lammene ere borte, og til midt i September. Den meste Mælk give de nogen Tid efter Lam-

menes Fraskillelse. En Pot Mælk om Dagen er det almindelige, men to, ja tre Potter Mælk kan et godt Malkefaar præstere i Døgnet.

Den første Mælkevædske *(kvoða)* brugtes til Pergaments Blæk. Den første raa Mælk, der er tyk og gulagtig, kaldtes ifølge Eggert Olafsen, *sauðabroddr*, den overlades til Lammene eller den laves, hvor der er Overflod, til som Kalvedans. Af anden Faaremælk laves *skyr* og Smør og undertiden Ost. Af Høstmælk laves *sauða* eller *sauða-þykkni.*

Faarene malkes ikke om Vinteren; hvis man vilde opnaa dette, maatte der fodres meget stærkt, og det er der ikke Raad til.

I Almindelighed hører Malkningen derfor op hen paa Efteraaret.

Malkefaarene gaa, som berørt, hele Sommeren igennem paa Græsgangene i Nærheden af Gaardene. I tidligere Tid dreves de til Sæterne. Enkelte Steder, hvor Forholdene ere gunstige derfor, som f. Eks. hvor de kunne gaa afsondrede paa en Ø eller lignende, gaa Malkefaarene uden Opsigt; men som Regel blive de passede af en Hyrde *(smali)*, som stadig er i deres Nærhed og som ved Hjælp af sin Hund holder Flokken samlet.

I Regelen drives Flokken tidlig om Morgenen Kl. fem, seks og ligeledes om Aftenen ved Titiden hjem til Gaardene for at malkes. Malkningen sker enten i en Faarestald eller i en aaben Fold, den saakaldte *kvíar*. Pladsen, hvor den staar, benævnes *kvíaból.*

En Kvíar er en som oftest aflang, firkantet Indhegning, der i Reglen er saa smal, at Faarene staa pressede sammen, hvilket er en Nødvendighed, da Dyrene ellers smutte bort fra Malkepigen. Slige Folde findes, hvor ikke Stalde benyttes til Malkning, ved de fleste Gaarde i Udkanten af Tunet, eller udenfor samme.

Denne Kvíar er mindre end den omtalte Fold, *(rétt)*, som findes sammesteds og som benyttes til Faareklipning, Udsondring af Lam, ja ofte tillige som Hestefold. Begge Slags Folde

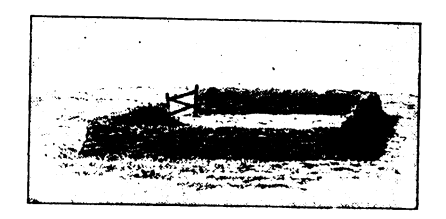

Fig. 24. Malkefold *(kvíar)* paa *Tunga* Nordvestlandet.

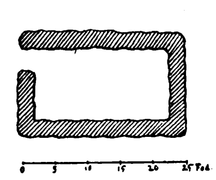

Fig. 25. Malkefold *(kvíar)* paa *Tunga*. Nordvestlandet.

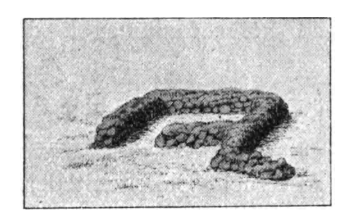
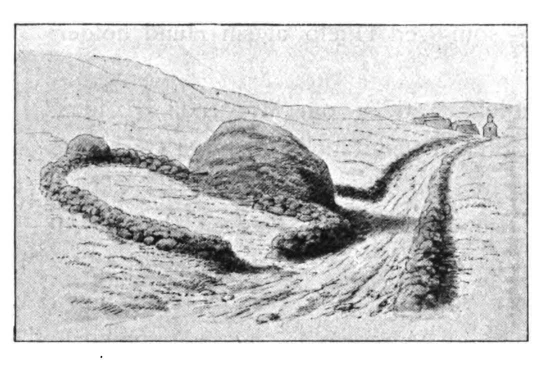

Fig. 26. Malkefold *(kvíar)* paa *Tunga*. Nordvestlandet.

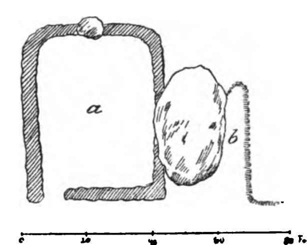

Fig. 27 og 28. Faareklipnings- (a) og Malkefold (b) paa *Mosfell*. Sydlandet.

ligge stundom tæt sammen (Fig. 27 og 28). Mange Steder blive Malkefaarene Natten over ved Folden. De drives da ofte fra Malkefolden ind i den større Fold, hvor de have større Frihed,

og hvor de kunne lægge sig ned; men det er ogsaa meget almindeligt, at Hyrden faar dem til at lægge sig samlede i en Flok.

Andre Steder benyttes de under foregaaende Afsnit omtalte transportable Folde af Trærammer, som bindes sammen de kaldes *»færikvíar«* eller *»grindr«* og ere af meget gammel Oprindelse, thi de forekom efter Sagaerne i Norge.

Naar Malkningen skal foretages i en færikvíar, gøres Rummet indenfor Trærammerne passende lille. Efter Malk-

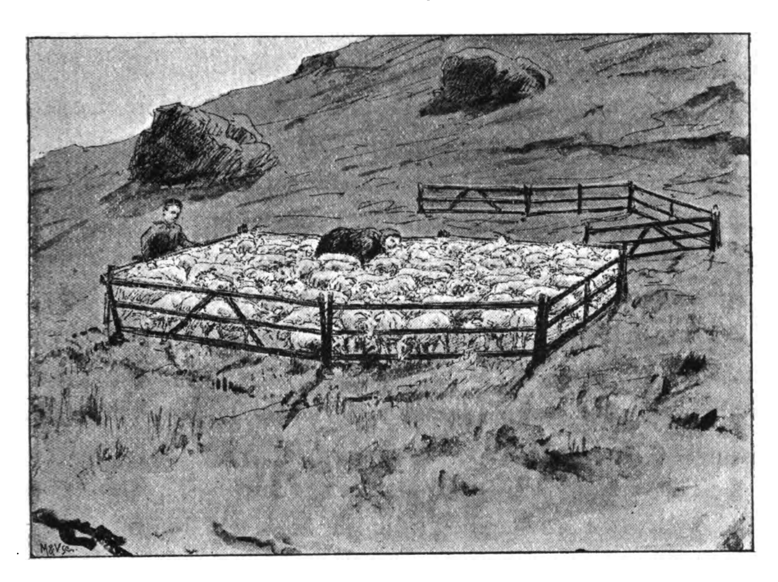

Fig. 29. Transportabel Faarefold til Malkning, *(færikvíar = grindr)*. Mosfell Præstegaard.

ningen sættes et Par eller flere Rammer til for at gøre Pladsen større til Natteleje, forudsat at Faarene skulle blive Natten over paa Stedet. Denne Slags Folde staa om Efteraaret, naar Høet er slaaet, altid paa Tunene og flyttes rundt paa disse for at Gødningen efterhaanden skal komme det hele Areal til gode. Jeg saa dem især paa Sydlandet og Nordvestlandet, men de findes ogsaa ellers paa Øen.

Sjældnere benyttes til Natteleje større faste Indhegninger

med Sten- eller Græstørvsgærder. En saadan benævnes *nátthagi.* I Reglen vil jo nemlig det almindelige Rétt afgive tilstrækkelig Plads. Nátthagi'n har den Fordel, at Faarene kunne græsse der efter at være malkede.

Nu bruges denne Slags Folde ikke, før Lammene ere tagne fra Hunfaarene. De træffes enkelte Steder, saavel paa Syd- som paa Nordlandet.

Anvendes Sæter i Sommertiden, er Forholdet ganske det samme vedrørende Malkningen og Malkefaarenes Røgt. Kun træder Sæteren i Stedet for Gaarden.

Om Vinteren staa Malkefaar, Lam og Væddere næsten altid paa Stald Dag og Nat fra Begyndelsen af November til Slutningen af April eller saa omtrent. Bederne derimod gaa, saa vidt muligt, altid paa Græs om Dagen, selv i temmelig strengt Vejr, i hvilket Tilfælde Faarehyrderne maa hjælpe dem at skrabe Sneen bort. Døren til Bedestalden staar derfor ofte aaben for at Dyrene kunne gaa ud og ind. I Begyndelsen og Slutningen af Vinteren, før den egentlige Vinterstaldfodring begynder, komme Malkefaarene og Vædderne ogsaa ud om Dagen.

Til Vinterfoder for et Malkefaar beregnes c. 500 Pund Hø eller to til tre Pund Hø om Dagen. Dette Foder er dog ikke tilstrækkeligt til at vedligeholde Malkningsevnen, og i Reglen hører derfor Malkningen op omkring November Maaned's Begyndelse.

Lammene holdes alle samlede den første Vinter; thi først, naar de ere to Vintre gamle, adskilles de efter deres fremtidige Bestemmelse. De komme den første Vinter slet ikke ud, og maa ligeledes fodres med to til tre Pund Hø daglig for ret at kunne udvikle sig. Deres Modstandskraft mod Kulde er jo mindre end de voksne Faars, og derfor maa man passe paa ikke at udsætte dem for at lide derunder.

Af Væddere *(hrútr)* beregnes der nu almindeligvis een til hver 30 à 40 Hunfaar eller tre til Hundrede. De bruges til Bedækning fra de ere halvandet og til de ere fire, højst fem Aar gamle. Efter den Tid anses de ikke for gode, de blive tilmed ustyrlige, hvorfor de slagtes eller sælges.

Faarenes rette Springtid er i November, men for at de ikke skulle faa Lam alt for tidligt om Foraaret (før Korsmisse Tider efter gammel Stil) inden de kunne bjærge sig, plejer man at opsætte Parringen til en Uge før Jul. Den varer til en Uge efter Jul. Vædderne sættes ved denne Tid ind i Stalden til Hunfaarene, og en Mand sættes til at passe paa, thi Islænderen vil vide Besked om Afkommets Afstamning. Vedkommende Mand kaldes *fjármaðr* eller *sauðamaðr*, han lader ifølge Eggert Olafsen ikke gerne Vædderne komme til Faarene naar det er mørkt, thi han vil vide, hvilke Faar der først skulle have Lam og ligeledes om Vædderen er duelig. At denne Ordning med Hensyn til Parringstiden er meget gammel kan ses af Graagaasens Bestemmelser, som byde, at Bukkene skulle afsondres inde fra den første Vinterdag, og hvis nogen ikke efterkommer dette Paabud, skal han betale den Skade, som anden Mand mulig vil komme til at lide ved at hans Hunfaar lemme for tidligt. Olafsen beretter endvidere at paa Sydisland brugte man at forhindre Parring ved at anbringe »et lidet, ovalt, udhulet og med smaa Huller gennemboret Brædt, som bliver syet fast i Ulden og som ikke tages fra, førend ved Jule Tid, hvilket Indbyggerne kalde at *hleypa til*«. Fra Begyndelsen af November sættes Vædderne som Regel paa særlige Stalde eller i særlige Indelukker i andre Stalde, hvor der med Trærammer er afskildret et Rum til dem; thi de ere ikke videre haardføre. De fodres nu godt, i Reglen med fem til otte Pund Hø dagligt, og desuden gives der dem undertiden tillige Korn.

Om Sommeren græsse de i visse Egne af Nordlandet i Nærheden af Gaardene uden Opsigt.

De holde sig dog til Stedet, hvor de pleje at gaa, og søge ikke Malkefaarene. Andre Steder særlig paa Sydlandet drives de til Avretterne sammen med Lam og Beder.

Bederne (sauðr). Et Vædderlam, som skal fedes til Slagtning, bliver gildet, naar det er tre Uger gammelt, snart lidt før, snart lidt senere. Det sendes nu med de øvrige Lam til Fjældgræsgangene og vender med dem tilbage om Efteraaret. Bederne holdes fra den anden Vinter at regne i særlige Stalde; men drives iøvrigt ud for at søge Føde, naar Vind og Vejr blot nogenlunde tillader det. De maa nøjes med det daarligste Foder, og de faa, naar de staa inde, kun 1½ til 2 Pd. Hø om Dagen, ja maaske kun eet Pd. Paa Øfjord regnedes 125 Pd. Hø som passende Vinterfoder til en Bede, som iøvrigt selv maatte skaffe sig Føde i det Frie. Naar Bederne have staaet Vinteren over, kaldes de vintergamle *(veturgamalt fé — gemlingur).* De sælges eller slagtes først, naar de atter en Sommer have græsset paa Avretterne. Det hænder dog, at de blive ældre inden de slagtes eller sælges, dog blive de sjældent mere end tre Aar.

Ved Havet, hvor man om Vinteren ikke behøver at give dem Hø, men hvor de selv søge det paa de snevrere Steder, som især findes ved Kysterne, og hvor de desuden kunne faa Tang, beholder man dem hyppigere til de ere tre Aar gamle. Til Hjemmebrug slagtes som Regel vintergamle Vædderlam.

Eggert Olafsen beretter (Pag. 55), at »Bønderne paa Sydlandet blandt Faarene har en Bede, som fører den ganske Hjord an; den kaldes *forustusauðr*, det vil sige saa meget som Forgangs-Bede; thi hvor den gaar hen, følge de andre Faar bag efter. Saadan en koster mer end noget andet Faar, og bliver ikke slagtet, før den er udlevet, fordi den er

til stor Nytte, især om Vinteren, naar ondt Vejr hastig paakommer. Den fører Hjorden mod Vind og Sne i Nattemørke hjem til Gaarden, da Ejermanden ellers kunde miste alle sine Faar paa een Gang, hvilket ogsaa tidt er sket, naar en saadan Forreste Sojd ikke har været iblandt dem.«

I den Tid gik nemlig, som vi straks skulle se, alle Faar ude om Vinteren paa Sydlandet; thi Stalde kendtes ikke.

Om Sommereren er Faarebesætningen da saaledes fordelt:

Malkefaarene (*ær*) og de *vintergamle Hunlam* (*gymbr*) gaa i Flok hjemme i Nærheden af Gaarden under Opsigt. De drives som Regel hjem for at malkes Aften og Morgen. Ofte blive de Natten over ved Malkepladsen.

Malkningen foregaar enten i en Stald, i en fast Fold *(kvíar)* eller i en transportabel do. *(færikvíar* eller *grindr)*. Faarene ere i Reglen under Bevogtning, undtagen hvis de om Natten hvile i eller omkring den store Fold *(rétt)* eller i en særlig stor Indhegning *(nátthagi)* eller i en *færikvíar*, der er gjort større.

De gamle Væddere gaa enten paa Avretterne eller paa særlige Græsgange ikke langt fra Gaardene eller sammen med andre Væddere fra nærliggende Gaarde. Skønt disse nærmere Fjældgræsgange ikke ere fælles, forhindrer man dog ikke Vædderne fra at gaa sammen. De søge ikke Malkefaarene.

Beder, som ikke ere Lam, men vintergamle, *(geldingr)* — om saadanne haves — gaa som oftest sammen med Vædderne.

Endelig have vi *Lammene (lamb)* fra samme Aar (Bedelam, Vædderlam, Hunlam), som græsse langt fra Gaardene paa de fjærne Avretter.

Somme Steder gaa alle Faar, undtagen Malkefaar, paa Avretterne.

Om Vinteren staa Faarene i Stalde.

1) Alle *Lammene* fra sidste Foraar sammen.

2) *Malkefaar* og vintergamle Hunlam for sig.

3) *Beder* for sig. — Som Regel ere de ude om Dagen.

4) *Væddere* for sig, eller afsondrede i andre Stalde.

I gamle Dage var Faaredriften omtrent den samme som nu; dog var der visse Afvigelser, som nærmere skulle paapeges.

Saaledes plejede man baade paa Nord- og Sydlandet indtil for ikke længe siden i den Tid om Foraaret, da

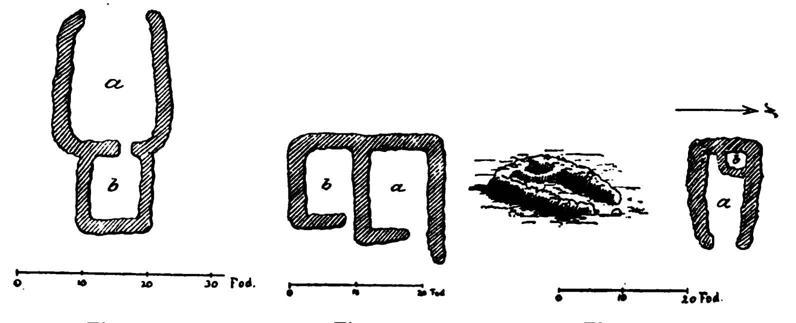

Fig. 30.
Gammel Skillesti.
Nordlandet.

Fig. 31.
Gammel Skillesti.
Øfjord. Nordlandet.

Fig. 32.
Gammel Skillesti paa Ljósavatn.
Nordlandet.

Mødrene gik med deres Lam hjemme ved Gaardene, at tage Lammene fra Mødrene om Natten for at sætte dem i et Rum eller en Fold for sig selv. Dette gjorde man for at Moderfaarene skulde kunne give Mælk den paafølgende Morgen. Denne Fremgangsmaade bruges nu kun ganske undtagelsesvis, eftersom den anses for uøkonomisk, fordi Lammene ikke faa tilstrækkelig Næring.

Den Fold, som anvendtes ved denne Lejlighed, bestod af to Afdelinger, en større aaben, enten aflang eller rundagtig, Fold, *rétt* eller *stekkr* (Fig. 30—35 *a)*, i hvilken alle Faar og Lam dreves ind, samt en mindre op til samme stødende Indhegning eller et lille Hus, hvori Lammene derefter anbragtes. Denne

kaldtes *lambakró (b).* Faarene kunde derefter enten slippes op i Fjældene igen eller tilbringe Natten ved Stekken, i begge Tilfælde for næste Morgen at blive malkede, forinden Lammene paa ny bleve slupne ud til dem. Ruiner af saa-

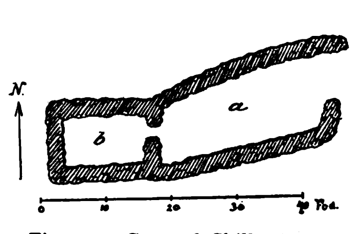

Fig. 33. Gammel Skillesti paa Ljósavatn. Nordlandet.

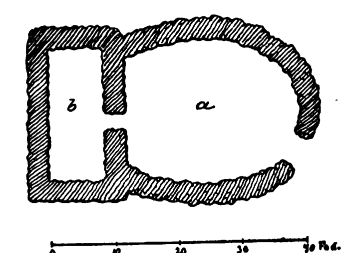

Fig. 34. Gammel Skillesti. Sydlandet.

danne Skillestier træffes endnu mange Steder paa Syd- og Nordlandet.

Efter Traditionen paa Nordlandet betyder »*stekkr*« fra gamle Dage en Indhegning, hvori man kunde drive Faarene

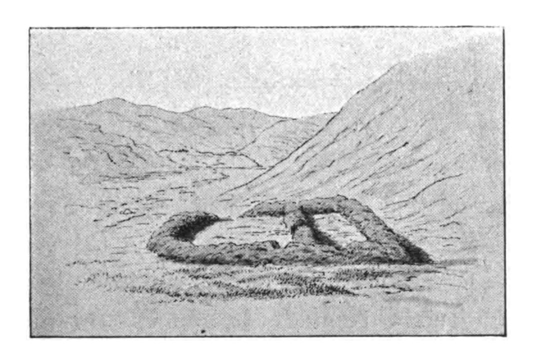

Fig. 35. Gammel Skillesti. Sydlandet. (Kfr. Fig. 34.

ind, særlig om Foraaret, dels for at malke dem og dels naar Ulden skulde tages af dem, eller Nabogaardens Faar sondres fra.

Til denne større Indhegning, den egentlige Stekk, stødte den mindre Lambakró, hvis Vægge var højere end først-

nævntes for at Lammene ikke skulde springe over. Undertiden var der Dør imellem de to Afdelinger. Stekken laa altid paa eller tæt op til de Græsgange, som benyttedes om Foraaret. Dens Beliggenhed var altsaa afhængig af Græsgangenes, og man behøvede ikke at drive Faarene ret langt for at komme til den; men paa den anden Side var det dog en betydelig Ulempe, at den ofte laa noget fjærnt fra Gaarden; thi det var da besværligt at transportere Mælken hjem.

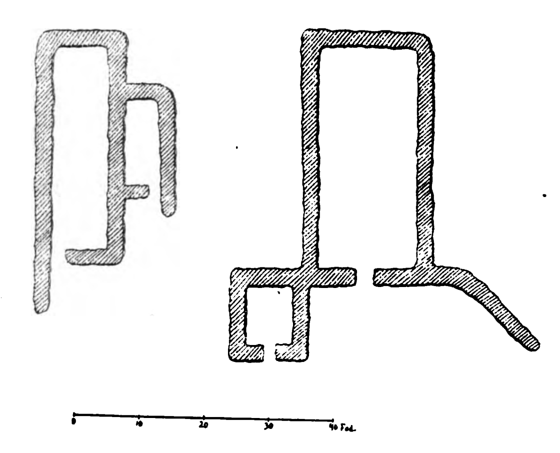

Fig. 36 og 37. Folde. Øxnadalr. Nordlandet.

I den nyere Tid forsvandt denne gamle Stekk mere og mere, og i dens Sted opførtes nu en Fold tæt ved Gaardens Bygninger eller ved en af Kreaturstaldene paa Hjemmemarken eller ved Udkanten af samme. Formen for en saadan Fold blev mere og mere tilfældig (Fig. 36 og 37), og man benyttede nu stundom som Lambakró en Kreaturstald i Nærheden. Denne Fold kaldes nu efterhaanden *rétt*, men aldrig *stekkr*, til Trods for, at Opgaven var den samme. Da Malkning er gaaet af Brug om Foraaret, benyttes Retten, om en saadan haves, nu til Slagtning, Faareklipning o. s. v. Derimod haves overalt særlige Folde, hvori Malke-

faarene om Sommeren drives ind, naar de skulle malkes *(kvíar)*, hvis man ikke benytter en Staldbygning. Paa Sydlandet har jeg kun et enkelt Sted set en Stekkr i Brug. Det var paa Gaarden *Fossnes* ved Þjórsá, hvor den endnu er i Brug om Foraaret. Den bestaar af en op til en Fjældvæg stødende *stekkr* (a) og et Hus (b) med Jordtørvsmure og Mønningsaas ved Siden af Folden, hvilket benyttes som *lambakró*.

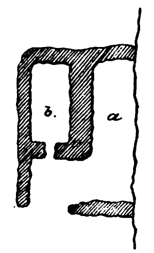

Fig. 38. Skillesti paa Fossnes ved Þjórsá. Sydlandet.

Overalt paa. Island holdes i vore Dage Faarene paa Stald en vis Tid om Vinteren og i alle Tilfælde i den strengeste Vintertid. I gamle Dage var Forholdet, saa vidt man kan skønne, det samme paa Nordlandet, hvorimod der ingen Faarestalde fandtes paa Sydlandet, hvor Klimaet, som vi tidligere have set, er mildere og i meget ligner Færøernes, hvor Faarene aldrig komme i Stald.

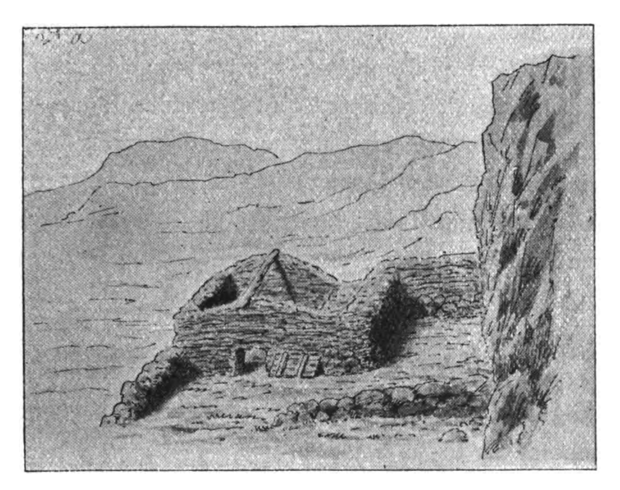

Fig. 39. Skillesti paa Fossnes ved Þjórsá. Sydlandet (kfr. Fig. 38).

Sira *Stefán Stephensen* paa Mosfell i Árnes Syssel meddelte mig, at det først var for ca. 40 til 50 Aar siden, at

man der paa Egnen begyndte at bygge Faarestalde til Vinterbrug. Lignende Oplysninger har jeg faaet andre Steder i Árnes Syssel. De stemme alle overens deri, at der for halvt hundrede Aar siden ingen Stalde fandtes paa Sydlandet eller i det højeste kun Stald til eet Aar gamle Faar. For hundrede Aar siden fandtes overhovedet ingen Stalde. Før den Tid gik Faarene ude hele Vinteren igennem under Opsigt af en Hyrde *(smali)*. Blev det særlig daarligt Vejr, søgte de Ly i Huler og lignende Steder, eller de bleve midlertidig drevne sammen i Foldene eller i sjældnere Tilfælde i et ledigt Hus, hvor der dog ingen Krybber fandtes, og hvor de ikke fodredes.

De Faar, som græssede i Nærheden af Gaardene, fodredes i paakommende Tilfælde i store kredsrunde, aabne Indhegninger *(gjafarétt* eller *gjafarhingur)*; Høet blev i saa Tilfælde baaret eller trukket paa Slæder hjemme fra Høgaarden ved Beboelseshusene. Dette var f. Eks. Tilfældet paa *Eyvindarmúli* i *Fljótshlíð*. Her henlagdes Fodret paa Jorden indenfor Indhegningen; thi der var ingen Krybber.

Eggert Olafsen fremhæver ogsaa Mangelen paa Faarestalde paa Sydlandet i forrige Aarhundredes første Halvdel. Han siger (Pag. 979), at Faarene i Rangàrvalla og Árnes Sysler findes i saa stor Mængde, at ikke sjældent en Bonde har indtil 200 gamle Faar; men »de gaa ude paa Lykke og »Fromme om Vinteren og dø derfor tidt i hundred Tal. Til »Eksempel findes blandt andet antegnet, at der i Aaret 1526 »næppe var nogen Bonde i Grimsnes, som ikke havde 300 »Faar og derover; men at den paafølgende haarde Vinter »tog alting bort, saa at de Bønder maatte agte sig lykkelige, »som beholdt 20 til 30 Stykker.«

Til Beskyttelse mod Uvejr havde man i ældre Tid en Art lukkede bikubeformede Folde, de saakaldte Faareborge eller »*fjarborgir*«, der vare kredsrunde smaa Bygninger opførte af Græstørvlag med lidt Sten forneden og med et

kuppelformet Tag af Græstørv foroven, i hvilket Væggene jævnt gik over. Deres Højde var fra 4 til 6 Alen.

Disse bikubeformede Bygninger maa sikkerlig være af ældgammel Oprindelse*); Levninger af dem findes baade paa Island og desuden mange Steder paa de brittiske Øer.

En »Fjárborg« er let at opføre, og der spares Tømmer til Tag; men paa Grund af Konstruktionen kunne de ikke gøres videre store, og den indskrænkede Plads forbyder som

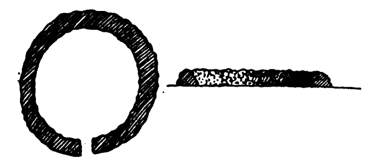

Fig. 40. Nátthagi. Sydlandet.

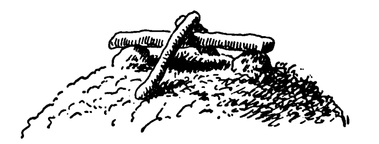

Fig. 43. Fjárborg. Sydlandet. Topkonstruktion.

Fig. 41. Fjárborg. Sydlandet.

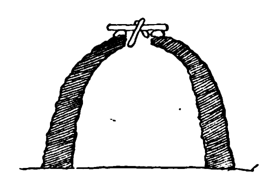

Fig. 42. Fjárborg. Sydlandet.

Regel Fodring, hvilken derfor, hvis den skulde ske under særlige Forhold, maatte foretages i de aabne Gjafarétt.

Paa Gaardene *Reydarvatn*, *Keldur*, *Gunnarsholt* og *Kirkjubær* samt flere andre i Rangaavalla Syssel findes saadanne Fjárborgir (paa Kirkjubær endog tre) efter hvad Sira *Valdimar Briem* paa Storinúpr har meddelt mig. Indtil for kort Tid siden vare de i Brug. De beskrives som kredsrunde, af forskellig Størrelse, nogle til tyve, andre til

---

*) *V. Guðmundsson:* Privatboligen paa Island i Sagatiden. Pag. 107.

tredsindstyve eller flere Faar. De kunne have noget forskellig Topkonstruktion. Enten løbe de op i en lukket Hvælving, eller denne ender i en Aabning foroven, som da maa forsynes med et lille Tag, der ligger paa en Mønningsaas, hvis Endestykker hvile paa Sten. Fra Aasen lægges nu to Stykker Træ *(raptar)*, een ud til hver Side, og derpaa dækkes med Græstørv.

Som oftest er der en Aabning eller Lyre i Toppen, hvorigennem den varme Luft kan slippe ud.

Døren er snæver og saa lav, at om en Mand vil der igennem, maa han kravle paa alle fire. Ved Grunden hæver Fjárborgens Vægge sig lodret op et Par Fod, hvorefter Kuppelformen begynder. Døren staar altid aaben for at Faarene kunne søge derind. Disse Folde laa hist og her paa Græsgangene paa passende Steder, dog aldrig i Tunets umiddelbare Nærhed.

Hvor i ganske enkelte Tilfælde Faarebesætningen var lille i Forhold til Fjárborgens Størrelse, kunde Fodring finde Sted der. Der dannedes dá Krybber af flade Sten langs Ydervæggen.

Fjárborgenes i Reglen fjærne Beliggenhed vanskeliggjorde iøvrigt en saadan Fodring, som i det hele taget yderst sjælden fandt Sted.

Jeg traf Stengrunden af en Fjárborg ved Tjórsaaen Nord for *Storinúpr* og Syd for Gaarden *Hagi*. Den var 11 Fod bred indvendig og havde en Murtykkelse af 2½ Fod.

Det var dog langtfra altid, at man havde slige Tilflugtssteder for Faarene, som oftest maatte de i Sne- og Frostvejr nøjes med naturlige Huler og Grotter, som da stundom bleve udbedrede lidt af Hyrderne. Paa Gaarden *Ásólfsstaðir* ved Þjórsá findes en Grotte i Fjældene til dette Brug.

Eggert Olafson fortæller (Pag. 836), at i *Skaptafells* Syssel, hvor Faarene laa ude i Huler om Natten, indtoge Lammene og de unge eller smaa Faar den inderste Plads;

medens Væddere og de store laa yderst. Hulerne beskrives saaledes: »Den underjordiske Ild har opført nogle Bygninger, bestaaende af smæltet Sten, hule inden i; naar de skulle bruges til Faar, brækker man Hul paa dem, for at faa Indgang, og efter dem have uden Tvivl Indbyggerne dannet deres andre saakaldte Fjaarborger.«

At Faarene lede meget om Vinteren, ved aldrig at komme i Stald, er en Selvfølge. Mange Gange vare de

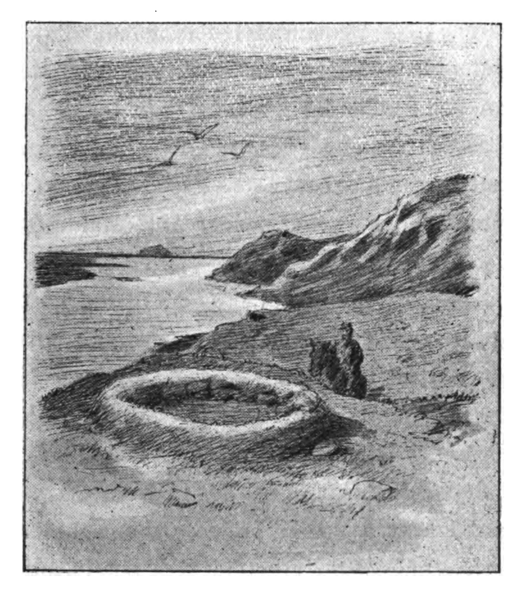

Fig. 44. Grunden af en »*fjárborg*« ved Þjórsá.

udsatte for at fryse ihjel eller dø af Hunger; skønt Hyrderne gjorde deres Pligt. En god Hyrde var skattet højt.

Eggert Olafsen siger (Pag. 214):

»Ved Faaredriften paa Island kommer det mest an paa, at faa en Hyrde, som er vel skikket og vant til denne Haandtering; thi der findes de, som have en særdeles Lyst dertil, hvilke sætte en Slags Kærlighed til deres Hjord og ere saa skarptseende, at de iblandt flere hundrede Stykker,

kunne savne eller kende eet eneste ved første Øjekast. Man siger for Skæmt i Island, at en Hyrde skal være liden af Vækst, men før af Lemmer og vel proportioneret, rask paa Benene og meget hurtig i alle Vendinger; ikke tungsindet, men alletider lystig og levende, enten det er godt eller ondt Vejr. Han skal gaa med sin Kæp i Haanden og støtte sig ved den under Brystet eller Hagen, naar han holder lang Samtale med nogen, der kan møde ham, og især med Fruentimmer, som han gerne vil spøge med.«

At Faarene paa Sydlandet i den ældste Tid have gaaet ude om Vinteren, synes ogsaa at fremgaa af de Ruiner af Gaarde, som paa Sydlandet findes i *Þjórsárdalr*, og som jeg besøgte i 1896. Man leder nemlig her forgæves efter Bygningsrester, som kunne have været benyttede som Faarestalde; derimod findes overalt Ruiner af Kostalde og Vaaningshuse.

Forholdene paa Sydlandet lignede til for kort Tid siden dem, vi træffe paa Færøerne, hvor Faarene gaa ude hele Aaret rundt. Paa Færøerne malkes Faarene ikke; men meget tyder paa, at de i den ældste Tid bleve det. Til Ly for Faarene findes paa Færøerne forskellige aabne Folde i Udmarken, de benævnes *ból*.

Naar paa Færøerne om Sommeren Ulden skal tages af Faarene — den rives af ligesom i gamle Dage paa Island — og samtidig Lammene mærkes i Ørene ligesom paa Island, samt naar senere ved Efteraarstid Faarene skulle samles for at Slagtekvæg kan udtages, drives de i store Folde, som benævnes *rætt*. Vi se altsaa, at Faaredriften paa Færøerne har fælles Træk særlig med Sydlandets paa Island.

Vende vi os til Grønland, og betragte Ruinerne der, fremgaar det klart for den opmærksomme Iagttager, at der paa Gaardene var Stalde til Faar (og Geder). Endvidere vil man der kunne finde en Mængde Folde, som sikkerlig tør

antages at have været benyttede til Malkefolde eller Opholdsfolde om Natten i Sommertiden. Endvidere ser man *Stekkr-Folde* aldeles tilsvarende de islandske, ligeledes træffer man i Højtjældene og paa fjærnere Græsgange større Folde, hvor Faarene har kunnet søge sig Ly, endelig er der Ruiner, som med Rimelighed kunne tydes som store Skillefolde lig dem, der bruges paa Island, naar Lammene drives hjem fra Sommergræsgangene.

Alt tyder kort sagt paa, at Forholdene i paafaldende Grad har lignet dem, der herskede særlig paa Nordlandet af Island, hvis Klima jo ogsaa har stor Lighed med Sydgrønlands.

Vi skulle ikke nærmere begrunde disse Udtalelser. Enhver, der betragter de foran gengivne Folde m. m. fra Island, vil formentlig ikke have Vanskelighed ved at finde tilsvarende iblandt de Tegninger og Grundplaner som findes i »Meddelelser om Grønland«, Hefte VI og XVI. Forhaabentlig ville Undersøgelserne paa Grønland snart blive afsluttede, det er da Tiden til at foretage en detailleret Sammenligning mellem Forholdene paa Grønland og Island-Norge-Færøerne. Kun skal her antydes, at efter alt at dømme, har man paa Grønland malket sine Hunfaar om Sommeren og om Vinteren haft de forskellige Slags Dyr opstaldede i forskellige Stalde, saaledes som det nu er Tilfældet over hele Island, og saaledes som det i gamle Dage var Tilfældet paa Islands Nordland.

Idet vi omtalte Faarene og Faaredriften, maa vi nødvendigvis nævne den *islandske Hund.*

Den er næsten uundværlig for Hyrderne, som skulle drive Faarene sammen. Medens Hyrden, som Dr. *Ehlers* siger*), selv bliver staaende nede i Dalen pudser han Hundene op efter Faa-

*) »*Anden Rejse paa Islaud.*« Særtryk af »Berl. Tid.« Pag. 82—83.

rene med nogle ejendommelige monotone Raab, som enhver Islandsrejsende har hørt. Ofte ride Hundene bag paa Hesten hos Hyrden ud i Marken, naar Faarene skulle drives sammen. Desuden holde de Hjemmemarken ren for Faar og Køer og ligge ellers oppe paa Gaardens Tagrygning paa Udkig for at anmelde enhver Fremmed.

Hunden er imidlertid, som bekendt, farlig for Menneskene, idet den er befængt med en lille firleddet Bændelorm *(Tænia echinococcus)* som let overføres til Mennesket og som da udvikler sig til den livsfarlige Blæreorm, Aarsagen til *Echinococsygdommen*, der især angriber Leveren.

Antallet af *Hornkvæg* (*naut)* har været i stadig Aftagende, hvilket iøvrigt ikke er saa forunderligt, naar man gennem *Fejlberg* erfarer, at der paa det samme Foder, som en Ko fortærer i 9 Vintermaaneder (60—80 Centner Hø) kan i mange Bygdelag holdes c. 20 Malkefaar eller c. 40 Beder. I den ældste Tid var Koholdet langt betydeligere, og mulig samtidig Faareholdet mindre. Selv paa mindre Gaarde kunde holdes i en Snes til tredive Køer, hvor der nu kun holdes nogle faa.

Ruinerne i *Þjórsárdalr* i *Árnes* Syssel give ypperlige Bidrag til Erkendelsen af det store Kohold i gamle Dage. Vi skulle nedenfor høre nærmere herom.

Racen er god. De fleste Køer have ingen Horn, og naar de have dem, ere de i Reglen smaa.

Naar Kalven er født, lægges den ifølge Eggert Olafsen til Moderen, senere næres den i 8 til 14 Dage kun med lidt Mælk, hvorefter Mælken blandes med Vand og hakket Hø, og tilsidst gives der den kun Hø og Vand med lidt Valle i.

De Hinder, som briste ved Fosterets Fødsel, brugte Islænderen i gamle Dage til Vinduer istedenfor Glas. De benævntes *líkna-belgr* eller *skæni*. Vinduerne vare enten firkantede med fire til seks Ruder eller ogsaa, hvad der var det alminde-

ligste, runde og gjorte af tynde Træbaand eller undertiden af Vidiekviste. Hinderne opblødtes forinden de blev trukne over Vinduesrammerne. De gav Lys som det klareste Glas.

Et saadant Vindue kaldes *skiaa* (eller *skjár*), hvilket Navn kendes fra Norge. Mange Steder brugtes ogsaa, selv i ældre Tid, smaa Glasruder.

En god Ko kan efter Kælvningen malke 20 Potter Mælk daglig. Paa Nord- og Vestlandet give Køerne endog mere Mælk. »Kalvedans« laves i Almindelighed af den første Mælk. I *Kjósar* Syssel paa Sydlandet, hvor der paa Eggert Ólafsens

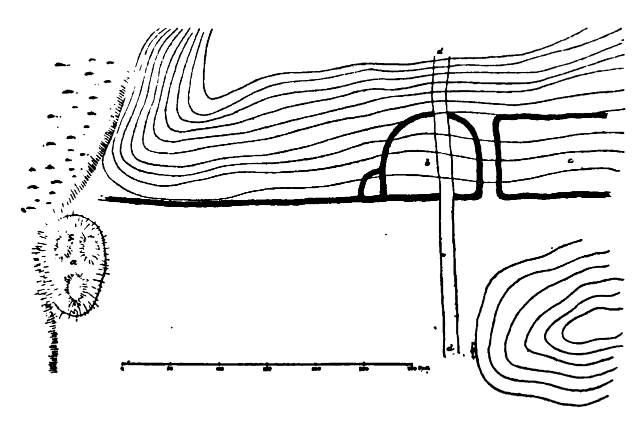

Fig. 45. Gamle Studefolde m. m. paa Gaarden *Reynistaðr* i *Skagafjörðr* a Klosterruin. b og c Folde. d—d ny Vej.

Tid endnu gjaldt den saakaldte *Búalög*, (ɔ: Bondelov), der indeholdt dels Landtaksten efter »Graagaasen« og »Jonsbog«, dels andre Regler for Handel og Vandel m. m., hvilke Islænderne iagttoge ifølge gammel Sædvane uden at de havde Lovkraft eller vare givne i kongelige Forordninger, skulde den Ko tages gyldig, som en *middelgod* Ko, der malkede tre Potter hver tolvte Time om Sommeren.

Den islandske Bonde ved altid at mage det saaledes med Kælvningstiderne, at han af sin Kvægbesætning kan faa Mælk hele Vinteren igennem.

Studedriften er nu kun forsvindende, men i tidligere Tid, da Handel med Kvæg florerede, havdes der baade paa Syd- og Nordlandet store Mængder af Stude. Egg. Olafsen beretter, f. Eks. (Pag. 977), at der i *Rángárvalla* og *Árnes* m. fl. Sysler holdtes Stude og Køer i stor Mængde i forrige Aarhundrede. De gik vilde paa Fjældene om Sommeren.

Paa Nordlandet holdes ligeledes ifølge Traditionen mange Stude. Paa Gaarden *Reynistaðr* i *Skagafjörðr* paavistes der mig gamle Folde til Hornkvæg og især Stude, hvilke efter Sigende skulde skrive sig fra det 16. Aarhundrede (Fig. 45).

I ældgamle Dage, da man brugte Drikkehorn, vare de hornede Stude særlig Genstand for Omhu. Man smurte, ifølge Egg. Olafsen, Hornene med en Slags Fedt nede ved Roden for at faa dem til at vokse, ligesom man tvang dem sammen eller spilte dem fra hinanden for at danne den Form for Drikkehorn, som man vilde have. Senere, naar Hornet aftoges, blev det beslaaet med Sølv eller Messing og kunstig udskaaret med Drageslyngninger o. l.

Malkekøerne staa nu til Dags paa Stald i henved 9 Maaneder af Aaret. I de tre Sommermaaneder græsse de i Nærheden af Gaardene; men udenfor Tunet.

Tunhøet anvendes om Vinteren udelukkende til Malkekøerne.

I gamle Dage har Forholdene sikkert været noget lignende, kun hvor der var Sætere blev alt Kvæget — altsaa ogsaa Malkekøerne — drevet til Fjælds i Sommermaanederne og der var da øde og tomt paa Gaardene, hvor der kun efterlodes en enkelt Ko til Brug for den eller dem, der blev tilbage. Sæterne ere nu, som vi tidligere have hørt, næsten gaaede af Brug, rimeligvis af Mangel paa Energi, samtidig er Koholdet indskrænket og Faareavlen taget til. For Faarenes Skyld behøver man nemlig ikke at flytte bort fra Gaardene om Sommeren.

Selv paa de Gaarde, hvor der ingen Sætere var, dreves i ældste Tid alt Kvæg og Heste, paa nær Malkefaar, Malkekøer samt Stodhestene, til Avretterne om Sommeren. Græs om Sommeren og Tunhø om Vinteren er jo Køernes Hovednæring. Paa Steder, hvor Græsgangene ere mindre gode, eller til Tider, hvor der har været Misvækst eller hvor Høet er bleven daarligt bjærget, maa Køerne tage til Takke med ringere Føde som Fisk, Tang o. l. Ved *Snæfellsjökull*'s Fod fodredes Køerne ifølge Egg. Olafsen med tørrede Torskeben, især Rygbenene, der knuses med Stenhammere, forinden de ædes. Andetsteds benyttes Rygben og Finner af Stenbider og Søko. Køerne æde gerne disse Ting, og de malke godt efter dette Foder; men Mælken har Afsmag.

Hvor der overhovedet er Rigdom derpaa faa de i trange Tider hele Fisk i Stedet for Hø. Køerne kunne dog ikke helt undvære Hø, naar de tygge Drøv. Man ser derfor Bønderne med deres Knive pille Græsstraaene frem mellem Sten o. l. Man fortalte mig, at naar det kniber meget haardt paa Nordlandet fodres alle Husdyrene med Sild, Birkebark og Kviste. Har man Raad til det, købes Rug til Køer og Heste, derimod sjældent til Faar.

Kostaldene paa Island ere snævre og mørke; men en Forbedring i Konstruktionen er at spare.

Vinterfodringen er i Reglen ganske rigelig, og Sultefodring kendes nu kun i Nødstilfælde.

Køer paa Stald faa i Reglen Vand bragt i Spande, to Gange daglig — Morgen og Aften.

Det er Kvindernes Sag at sørge for Mejeriproduktet, og det betragtes som nedværdigende for en Mand at give sig af dermed. *Smør* førtes i gamle Dage ud af Landet (f. Eks. 1624, 636 Tønder)*) og der havdes ofte store Beholdninger,

---

*) Lítil Varningsbók, Pag. 17—18 og *Sveinssons* Afh. i »Tidsskr for Landøkonomi. 1881. Pag. 347.

i Forraadshuse. Egg. Olafsen siger, at fornemme Folk bruge *saltet* Smør til dem selv, men derimod til deres Folk ligesom alle almindelige Bønder, saakaldet *súrt smjør* (= harskt Smør) om Vinteren, og Smør uden Salt om Sommeren.

Saltet Smør kan ikke holde sig mere end et Aars Tid, hvad der derimod er Tilfældet med det saakaldte sure Smør, hvilket formentlig ogsaa har været brugt i ældgammel Tid, da Udførsel i større Stil fandt Sted.

Mælk er Islænderens almindelige Drik. Desuden drikkes *súrblanda* eller gammel Valle, blandet med Vand og i dens Sted om Sommeren ofte Syresaft. Om Vinteren krydres Blandaen undertiden med vild Timian eller med Krakkebærsaft, hvilket er en forfriskende Drik.

Mælken sættes i firkantede, flade Kar af Træ, hvilke hver indeholder tre til fire Potter. Komælken henstaar 24 til 36 Timer, og Faaremælken 36 til 48 Timer.

Af Komælk bruges 28—30 Pd. til eet Pd. Smør, af Faaremælk 20—22 Pd.; dog kan paa gode Græsgange eet Pd. Faaremælk give eet Pd. Smør.

Ostelavning er sjælden; men af den Mælk, der ikke straks benyttes, tilberedes det saakaldte »*skyr*«, en Art »oplagt Mælk«, der nedpakkes i Tønder og opbevares paa et køligt Sted i Huset til Vinterbrug. Den nydes sammen med frisk Mælk og Grød. Denne Form for Mælkens Anvendelse skriver sig fra Oldtiden; da den var almindelig saavel i Norge som paa Island.

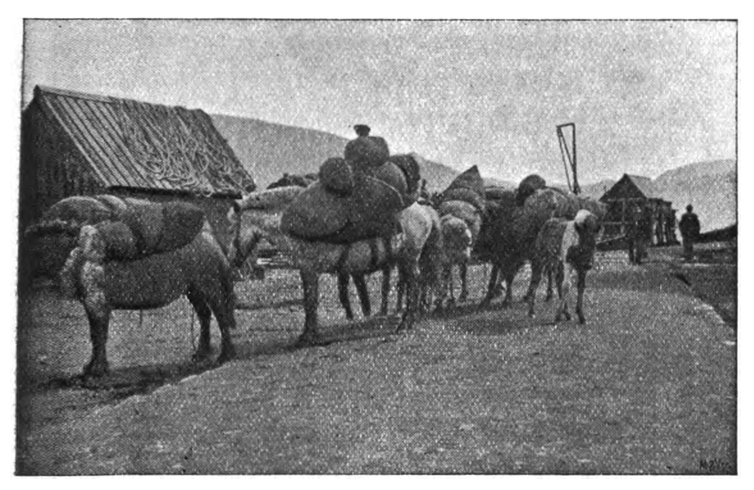
I Ruinerne af *Njals* Gaard *Bergþórshvoll* menes der at være opdaget »Skyr« eller Ost, der har været tilberedt af syrnet Mælk, som skulde skrive sig fra den Tid da Gaarden blev ødelagt*). *Þ. Erlingsson* har meddelt mig, at han ligeledes mener at

---

*) *V. Storck*: Kemiske og mikroskopiske Undersøgelser af et ejendommeligt Stof, fundet paa Bergthorshvol o. s. v. 1887.

have truffet noget lignende i Ruinen af Gaarden *Lambhöfði* i *Þjórsárdalr* i *Árnes* Syssel.

»Skyr« tilberedes, efter hvad man har opgivet mig paa følgende Maade: Afskummet Ko- eller Faaremælk koges og afkøles derpaa til det har samme Varmegrad som nymalket Mælk (eller maaske lidt varmere). Derefter kommer man lidt Osteløbe deri. Der dækkes et Laag over, og nu henstaar Mælken i 24 Timer for efterhaanden at stivne. Dernæst

(Arth. Sørensen fot.)

Fig. 46. Heste med Uldsække — Akreyri.

lægges det paa en Sigte, og Vallen løber bort. Bedst bliver »Skyr«, naar man i Forvejen har »Skyr« i Huset; thi saa tager man en Theskefuld deraf udrørt i Mælk og kommer det i Mælken, naar den er kølet; haves ikke Skyr, bruges Osteløbe.

Hesteracen er ifølge *Sveinsson* den samme overalt. Hestene findes i Mængde over hele Øen, thi de ere de eneste Transportmidler, som findes inde i Landet, og desuden ere de en god Handlevare. *Skagafjördr*'s Rideheste ere de bedste. I *Skapta-*

fells Syssel udmærke de sig ved den Sikkerhed, hvormed de færdes over Vandløb.

I Danmark haves c. 200 Heste for hver 1000 Indbyggere

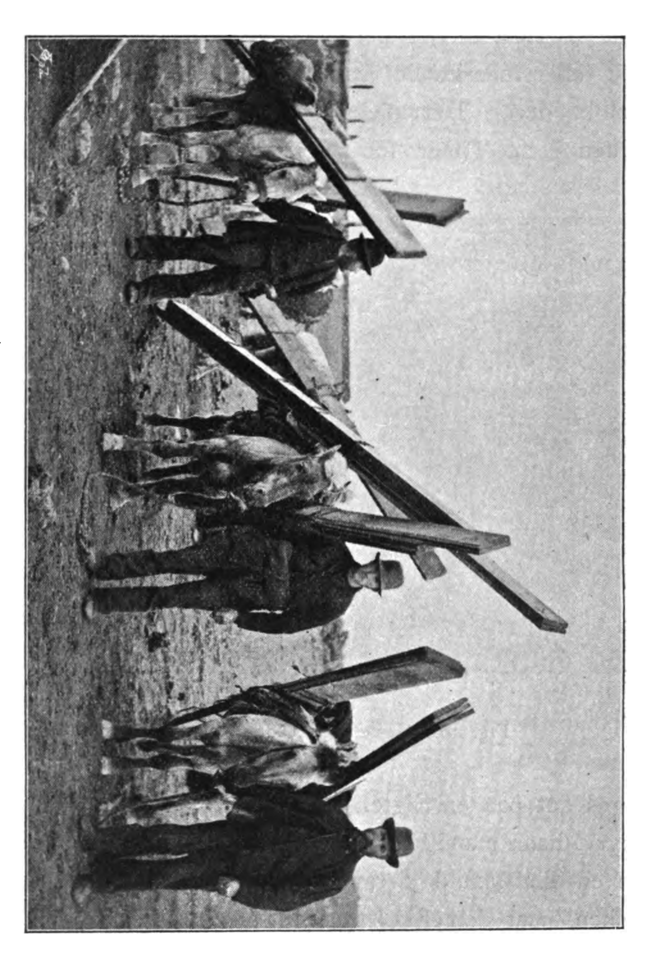

Fig. 47. Transport af Tømmer. (Fru O. Lefolii fot.)

paa Island er der 400, (i Norge 88, i Sverig 97) Hesten er lille og kun 50—54" høj samt temmelig laadden og uanselig; men denne lille islandske Hest udmærker sig fremfor de fleste andre af Verdens Hesteracer ved sin Udholdenhed og Nøjsomhed.

Den kan bære en Rytter 12—14 Mil om Dagen, naar den hviler lidt et Par Gange, og den kan, Uger igennem, transportere Varer paa 200 til 250 Pd.

Dyrene maa væsentlig sørge for sig selv baade Sommer og Vinter. En Præst i *Skagafjördr* havde f. Eks. 150 Heste, der aldrig kom i Hus. De Heste, som skulle bruges, græsse altid om Sommeren lige udenfor Tunet. De Heste, derimod, som der ikke er Brug for, ligesom dem, der ere bestemte til at sælges, drives langt bort til Fjældgræsgangene.

Om Vinteren maa Udgangs-Hestene mange Steder søge Føden ude ligesom Bederne. Ofte søger man at hjælpe paa dem ved at skrabe Sneen bort til dem. At man i gamle Dage har vist nogen Omsorg for Udgangs-Hestene kan ses deraf at der af og til træffes Konstruktioner, ved hvilke man har søgt at skaffe dem Ly. Ved Reykjavìk, tæt ved de varme Kilder, findes saaledes en meget gammel, saakaldet *skjólgarðr* eller Lygaard, hvor Heste søgte Ly om Vinteren. Den bestaar af et korsformet Gærde.

Ridehestene ere dog altid paa Stald hele Vinteren igennem. Der skelnes nemlig i høj Grad mellem Arbejdshesten og Ridehesten og denne sidste bliver paa Grund af sin Uundværlighed langt bedre behandlet end den førstnævnte.

Ridehestene vinterfødes som oftest i tre til fire Maaneder fra Jul til hen i April. De faa godt Hø, hvis man har det. I knappe Tider faa de dog daarligere Foder end Malkefaarene; og de maa i meget haarde Tider tage til Takke med Fisk, Bark o. l. Naar de staa paa Stald, vandes de en til to Gange daglig, i hvilken Anledning de sædvanligvis føres ud af Stalden.

Paa Rejser lader man Hestene græsse hvorsomhelst man gør Holdt, idet man kun lægger Tøjlen over Hovedet. Skal man derimod afsadle og holde længere Hvil eller endog blive Natten over, binder man deres Forben sammen med Reb, saaledes at de ikke kunne løbe ret langt bort. I Oldtiden

benyttede man i Norge til denne Sammenbinding en Jernstang med to bevægelige Bøjler, en til hvert Forben *(hapt* eller *fjöturr)*. At saadanne ogsaa have været brugte paa Island kan sees af et Eksemplar, som findes i Reykjavik Museet.

Ved Kirker og nogle Steder ved Gaarde, men især paa førstnævnte Steder findes større Indhegninger *(hestarétt)*, hvor Hestene kunne indesluttes saa længe Gudstjenesten varer. Som oftest benyttes nu paa Gaardene enten en Faarefold, Pladsen foran Husfronten, en Pæl eller endog en Sten med Hul i, gennem hvilket Reb eller Tøjle fastgøres.

De islandske Heste ere ikke blot fortrinlige til at færdes paa Landjorden; men de svømme ogsaa udmærket. Det er en ren Fornøjelse at se dem, efter at være afsadlede, blive drevne ud i Strømmen for at kæmpe sig imod denne over til den modsatte Bred. Saavel Mænd som Kvinder ride, da det jo er den eneste Maade, man kan komme frem paa, naar man ikke vil gaa. Kvindesadlerne ere ofte smukt forsynede med Messingbeslag. De have et halvrundt Rygstød, mod hvilket Lænden hviler. Bidslerne ligne Oldtidens. I Reykjavik Museet findes flere gamle Bidselsmundbid der aldeles ligne de norske fra samme Periode.

I Fristatstiden spillede Hesten mindst lige saa stor en Rolle som i vore Dage. Graagaasen indeholder en Mængde Bestemmelser vedrørende Hesteholdet, saaledes Enkeltheder med Hensyn til ulovlig Brug af Heste, Aftagelse af Fodlænken paa Heste, som man træffer paa sin Mark, Forsinkelse af Tingrejse eller Bryllupsrejse ved at man skralder med Hesteskralden og derved driver den rejsende Hest bort o. s. v.

Andre Husdyr som *Svin, Geder, Fjerkræ* m. m. vare ifølge Sagaerne almindelige i gamle Dage. Nu findes de kun sjældnere. I *Suðr Þingeyjar* Syssel haves dog adskillige Geder — paa en enkelt Gaard endog c. 30 — hvilke gaa i Flokke for sig selv. De malkes Aften og Morgen og behandles omtrent som Malkefaarene.

At Nordboerne paa Island lige fra den ældste Sagatid have holdt *Heste*, *Faar* og *Okser* bevises ikke blot ved Sagaernes Beretninger og Lovbøgernes Forskrifter, men bl. a. ogsaa ved Fund af Knogler i gamle Askemøddinger. I *Thorgeir Godes* Hov paa Ljósavatn fandt jeg saaledes Knogler af Hest, Faar og Okse (efter Hr. Viceinspektor *Herluf Winges* velvillige Bestemmelser).

Bygningsskikke paa Nutidens Gaarde.

Det Bygningsmateriale, som lige fra den ældste Tid og til Nutiden har været anvendt paa Island er Græstørv og Sten samt i ringere Grad Træ.

Der er kun faa Graders Forskel paa Danmarks og Islands Sommervarme, men Virkningen af denne Difference er overordentlig stor; den gør sig især paa en synlig Maade gældende ved den langsomme Formuldning af alle vegetabilske Rester i Jorden. Græstørv kan bruges til Huse, til Sadelunderlag o. s. v., uden at den lider nogen kendelig Forandring i nogle Aar. Det varer paa den anden Side Generationer, før der kommer ny Vegetation igen, hvor den er fjærnet. Græstørven giver lune Huse, lunere jo færre Sten der ere anvendte i dem; men paa den anden Side mangle de Stabilitet, hvis der ikke, i det mindste ved Grunden, anvendes Lag af Sten.

Kombinationen af Græstørv og Sten med fortrinsvis Anvendelse af Græstørv er derfor den, der bedst egner sig for Landets Klima. Begge Dele findes i rigelig Mængde i Landet selv. Derimod er der, som vi have hørt, ikke ret meget Træ, og i alle Tilfælde er det, der findes nu, nemlig Birk og paa visse Steder Drivtømmer, ikke egnet til større Konstruk-

tioner. Som oftest kan det kun benyttes som Hjælpemateriale ved Husenes Bygning.

Væggene i de islandske Huse ere da ogsaa nu til Dags fornemmelig opførte af Jord- eller Græstørv, idet der ofte forneden i Murene anvendes afvekslende Lag af utilhugne Kampesten. I sjældnere Tilfælde benyttes sidstnævnte Konstruktion for hele Murens Vedkommende. Mure, byggede alene af Sten, saaledes at Vinden har frit Spillerum gennem Væggene, findes vel, men kun ved Søen, hvor de

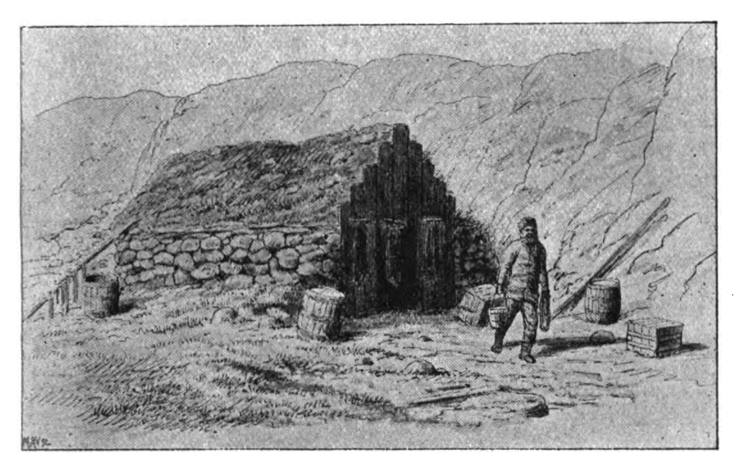

Fig. 48. Sjóbuð — Eyjafjørðr.

bruges til Søboder (Fig. 48), Tørrehuse og Oplagsskur o. l. Saadanne har jeg imidlertid kun haft Lejlighed til at se et enkelt Sted, fordi mine Undersøgelser fornemmelig omfattede det indre af Landet.

Det holdbareste Bygningsmateriale er det øverste Lag af Jordskorpen, den egenlige Græstørv i et to Tommer tykt Lag *(strengr)* (Fig. 49). Det afskæres i store Flager, som lægges vandret ovenpaa hinanden. Da man imidlertid ikke altid kan skaffe tilstrækkeligt deraf, maa man ofte benytte Jordskorpelaget til en Dybde af 5 Tommer. Disse Jordtørv skæres paa

skraa i 8—9″ lange, omtrent ligesaa dybe og 5″ høje Murtørv, *(hnaus)*. Nu opføres den saakaldte *Klömbruhnaus* Bygning (Fig. 50) ved afvekslende Lag af Hnaus og Strengr. Tørven

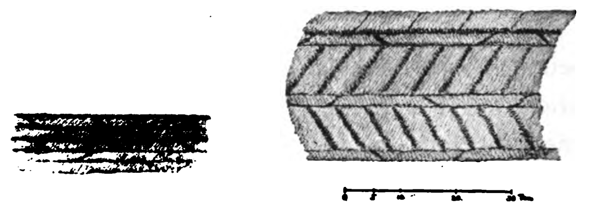

Fig. 49. Strengr-Lag. Fig. 50. Klömbruhnaus-Lag.

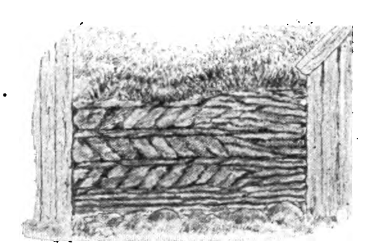

Fig. 51. Murkonstruktioner fra *Glaumbær* i *Skagafjørðr*.

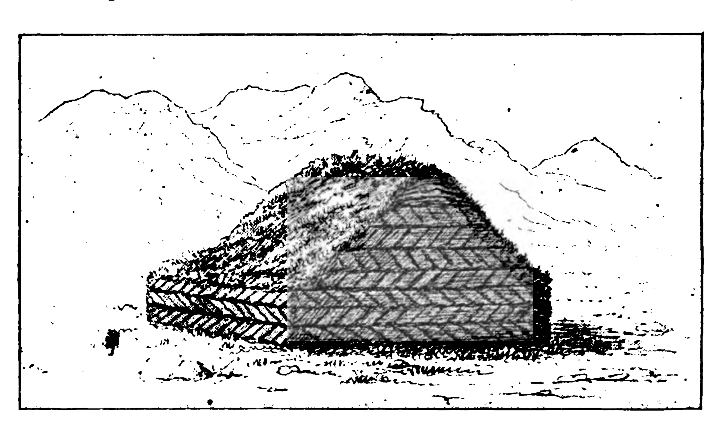

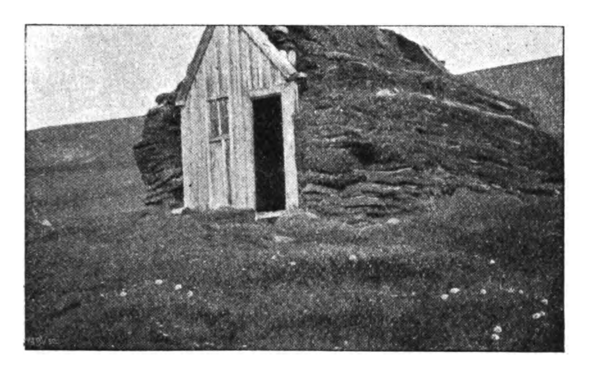
Fig. 52. Udhus paa *Glaumbær* i *Skagafjørðr*.

i *Hnaus*-Lagene vende Græsfladen ned ad eller skraat til Siden, som det ses paa hosstaaende Tegning, der forestiller et Stykke af et Udhus paa *Möðruvellir* ved Øfjord (Fig. 52).

Konstruktionen med Strengr-Lag alene anvendes baade i Vaaningshusene og Udhuse (Fig. 53) hvorimod Klömbruhnaus-konstruktionen fornemmelig træffes i Udhuse, Stalde o. l.

Paa hosstaaende Tegning fra *Glaumbær* Præstegaard i Skagefjord (Fig. 51) ses begge Konstruktioner Side om Side, hver hørende til sit Hus; men paa en temmelig ubehjælpsom Maade forbundne.

I Tidens Løb synker Tørvene mere og mere sammen, Murene blive skæve ved Vandets og Frostens Indvirkning,

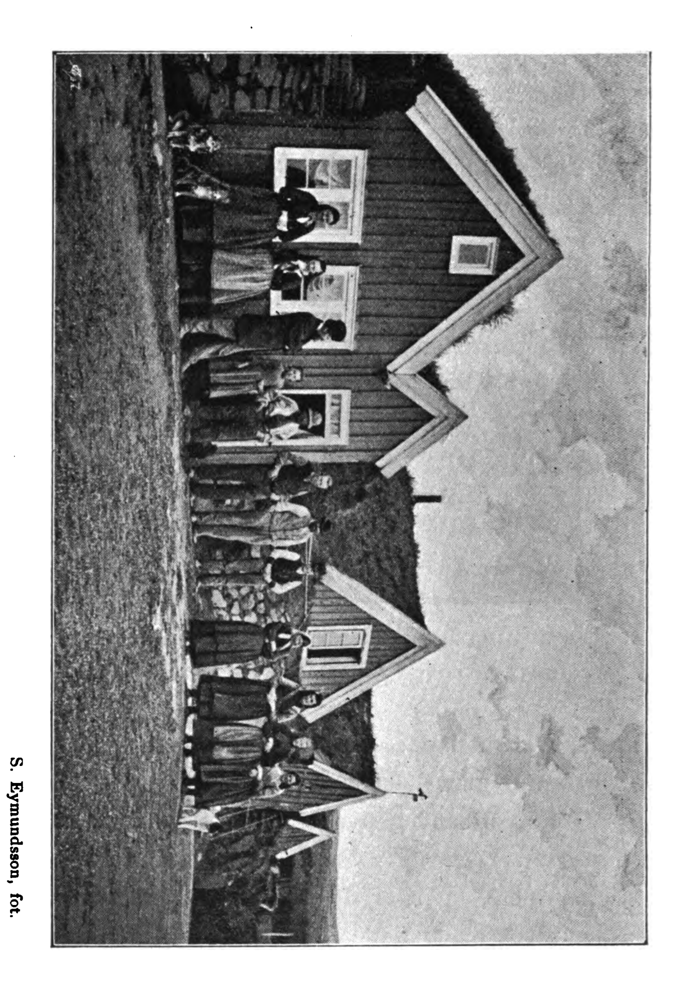
Arth. Sørensen, fot.

Fig. 53. Smedje. Murene af Strengr-Lag. Eyjafjörðr.

og man søger at lappe paa dem saa godt man kan; men den Tid, en Bygning alligevel kan staa, er kun forholdsvis ringe. Paa Nordlandet kunne de staa i en noget længere Tid (c. 20 Aar) end paa Sydlandet (12 eller 14 Aar), hvor det regner mere, og hvor de derfor hurtigere forgaa.

Naar afvekslende Lag af Græstørv og Sten benyttes, er der i Reglen kun et tyndere Lag Græstørv (*strengr*) mellem Lagene af Sten. Disse sidste Lag ere som Regel en 7—10 Tommer tykke, medens det mellemliggende Lag Strengr kun er et Par Tommer. Denne Konstruktion anvendes baade til Vaaningshuse og Stalde. Som Regel er det kun Bygningens

nederste Del, som har denne Konstruktion — længere oppe, særligt i Gavlene, anvendes som oftest Jordtørv alene; hvis det da ikke er ud mod Fronten; thi der er næsten altid

S. Eymundsson, fot.

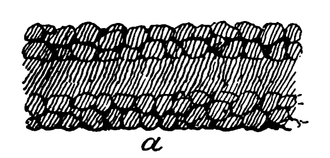
Fig. 54. Bondegaarden Haukagil.
(Mur af Græstørv eller Græstørv og Sten samt Bræddegavle).

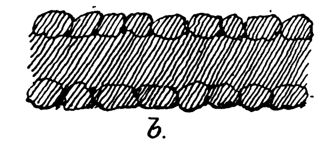
Bræddegavle. (Fig. 54). Murene i Bygningerne ere indtil en 6 Fod tykke. Højden fra Grunden er ikke mere end indtil 4—5 Fod. (Gavlene selvfølgelig undtagne).

Som Regel dannes Murfundamentet af Rækker af Sten,

een Række ved den udvendige og een ved den indvendige Side (Fig. 55 b) med en indbyrdes Afstand af c. 5 Fod. I gamle Dage benyttedes ofte to Rækker Sten udvendigt og to indvendigt (Fig. 55 a), hvilket ses f. Eks. af gamle Ruiner paa Möðruvellir.

Gavlvæggene i Udhusene ere næsten uden Undtagelse af Græstørv eller Græstørv og Sten. I Vaaningshusene, der, som vi nedenfor skulle se, jo ere sammenbyggede, saaledes, at en Del af Husene vende Gavlvæggene ud til Bygningskompleksets Forside, ere Frontgavlene nu til Dags som oftest dannede af Brædder, enten fra Fod til Mønning eller kun fra i Højde med Sidevæggene (Fig. 54); men der træffes dog ikke sjældent i afsides liggende Egne Gavlvægge, som udelukkende ere opførte af Græstørv (Fig. 56).

0 1 2 3 4 5 10 Fod.

Fig. 55. Murfundamenter.
a ældre, b yngre.

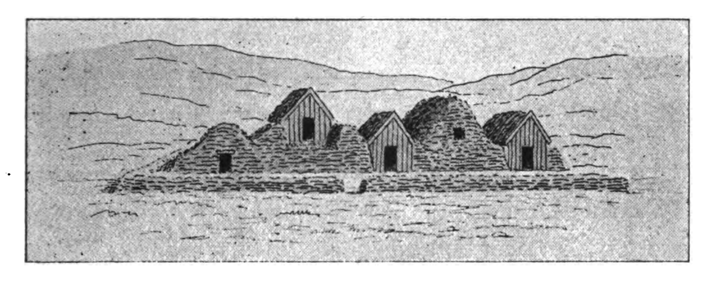

Fig. 56. Front af *Gavle* af forskellig Konstruktion paa en Gaard i Nærheden af *Geysir*, i Árnes Syssel.

Græstørvsmure hælde, især paa Vaaningshusene, ofte ind efter, saaledes at Muren ved Foden er betydelig bredere end foroven (Fig. 57).

Ældre Gavlvægge af Græstørv løbe sjældent ganske spidst

op; i Reglen ere de noget afrundede foroven, hvilket i saa Tilfælde ligger i, at Muren er sunken, hvorefter der er tilført nye Lag foroven, hvorved Gavlspidsen er bleven afstumpet, hvilket især er Tilfældet, hvor der paa samme skal hvile et enkelt, to eller tre Mønningstræer. Gavlvæggene gaa i de fleste Tilfælde helt op til Mønningen. Taget er altsaa et Gavltag. Dette er som Regel Tilfældet

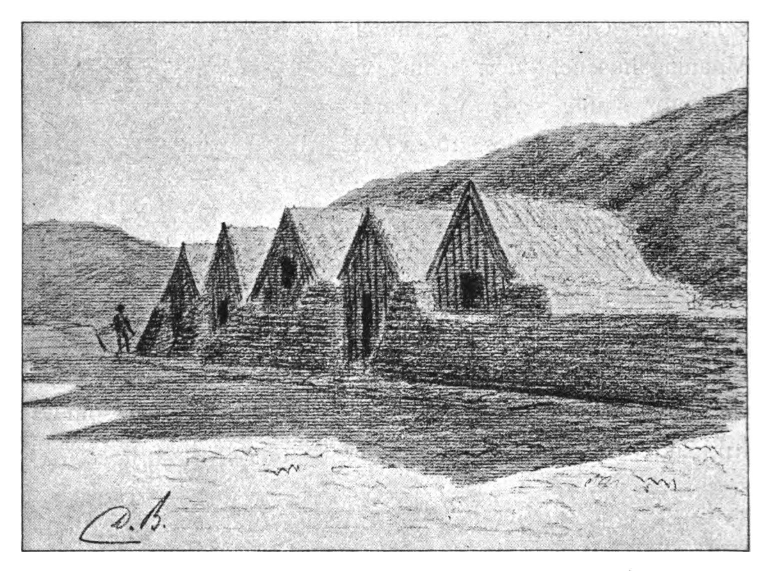

Fig. 57. Front af *Gavle* paa Gaarden Fossnes ved *Þjórsá* i Árnes Syssel. Græstørvsmurene hælde ind efter.

ved Vaaningshusene. I færre Tilfælde naa Gavlvæggene kun et Stykke over Sidevæggene, og i sjældneste Tilfælde kun til i Højde med disse. Taget er i saa Tilfæde et Valmtag. Disse sidste Konstruktioner har jeg kun truffet paa Udhuse og da særlig paa Smedjer.

Ofte kan det se ud, som om Gavlen ikke naar helt op til Mønningen, og dog være saaledes. Dette Forhold indtræffer, hvor der anvendes Spærtag. Spærrene løbe sammen

i en Spids i Højde med Gavlens øverste Del, der som vi have hørt kan være lidt afrundet eller afstumpet. Tagdækket lægges nu over Spærenes øverste Ender; men ved Gavlen føres det ikke helt ud til Yderkanten af den brede Mur, hvorved fremkommer en lille skraa Flade i Taget ud mod Gavlenden, hvilket kan se ud som Taggalv. Noget lignende har jeg set, hvor der anvendtes en Mønningsaas, som ikke strakte sig helt ud til Gavlspidsens yderste Rand.

Overalt, hvor Huse ere sammenbyggede, synes det at være Reglen, at der desuagtet bibeholdes Mure for hvert Hus, skønt maaske i saa Tilfælde lidt smallere for hvert end ellers. Dette Forhold er nødvendigt af Hensyn til Tagkonstruktionen. Hvis man i et Hus vil afdele et Par Rum, sker dette ved Bræddevægge. Jeg har ikke truffet Skillevægge af Tørv. Væggene ved Gangene ere af Tørv, idet Gangen er en særskilt Bygning.

Medens de nuværende islandske Bygninger, saaledes som vi have hørt, ikke ere videre holdbare, fordi de synke sammen, blive skæve hvorved frembringes Aabninger, hvorigennem Vandet kan bane sig Vej og Frosten faa Indpas, ere de paa den anden Side i denne deformerede Tilstand ikke lette at sløjfe, fordi Lagene ere pressede fast sammen. Det er et møjsommeligt Arbejde at rydde en Tomt. Man ser derfor ofte, at den faar Lov at staa og at man bygger nye Huse ved Siden. Henligger en saadan Tomt for Vind og Vejr, synker den selvfølgelig i Tidernes Løb yderligere sammen og hensmuldrer; men da der ingen Gravning eller Pløjning finder Sted, selv ikke paa Tunet, kan den faa Lov at ligge hen i hundreder af Aar, saaledes at man vedblivende kan se Omridsene af den. Dette Forhold er Aarsag i, at vi den Dag i Dag have

saa mange Oldtidsminder paa Island, af hvilke Fortidens Bygningsskikke og Kulturliv kan studeres.

Plov og Spade har her ligesaa lidt som i Grønland udslettet Minderne fra Fortiden.

At Murkonstruktionen i Sagatiden var den samme som nu, vise talrige Ruiner. Vi ville blot nævne et Par enkelte Eksempler: Ved Udgravningen af *Torgeir Godes* Gudehov paa Ljósavatn, hvilket ifølge Traditionen blev ødelagt efter at Ejeren havde sat Christendommens Antagelse igennem paa Althinget Aar 1000, viste det sig, at Væggene vare opførte af Græstørv, Lag paa Lag. Langs Ydersiden af den ene Langvæg og noget af begge Gavlene laa en Række Grundsten. Murtykkelsen var 5 Fod og Murene bestod af temmelig tykke Strengr-Lag.

I Ruinerne i Þjórsárdalr, som ved vulkanske Udbrud, ere blevne ødelagte af Pimpsten og Aske og derved formentlig brændte eller afsvedne, ser man nu Rader af Sten, som have dannet Grunden under de Vægge, som nu ikke ere mere; men som aabenbart have været opførte af Græstørv.

I ældgamle Bygningsruiner paa Möðruvellir ved Eyjafjórðr saaes det tydeligt, at samtlige Bygninger havde været opførte af Græstørv lige fra Grunden, saaledes som det endnu bruges. Murenes Yder- og Inderkanter hvilede paa dobbelte Rækker af flade Sten. Murtykkelsen var ligeledes her fem Fod.

De Ruiner i Grønland i Julianehaabs Distriktet, som ere byggede af Sten og Græstørv fremvise ofte et tydeligere Omrids end de islandske, hvilket finder sin Forklaring i, at Stenene i Grønland har spillet en mere fremtrædende Rolle, efter som der var mindre god Lejlighed til at skaffe sig Græstørv.

Paa Færøerne er et noget lignende Forhold kendeligt. Her findes vel en stor Del Tørv i Landet; men som Regel har der i alle Bygninger været anvendt mange Sten. Klimaet var jo ogsaa mildere end paa Island og i Grønland, hvorfor man aabenbart foretrak at benytte flere Sten i Murene, fordi man derved styrkede disse. Kort sagt, Murkonstruktionen var i gamle Dage hovedsagelig den samme, som nu til Dags.

Som Regel have de islandske Huse en firkantet Grundplan. Det synes dog som om Gavlenderne ved nogle af

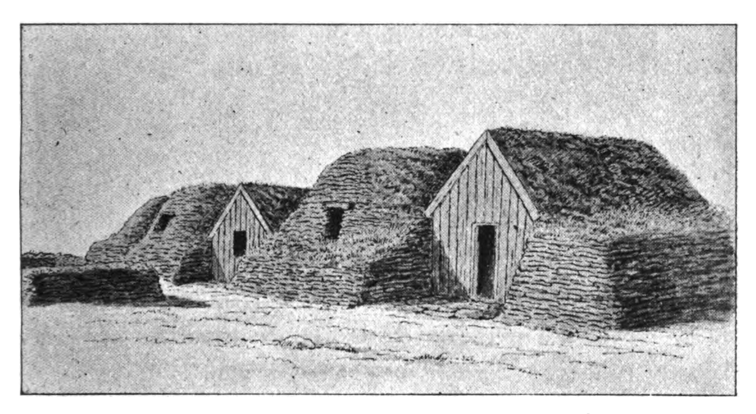

Fig. 58. Gavle af Græstørv paa Gaarden *Brattholt* i Árnes Syssel.

de ældste Bygninger, nemlig Gudehovene, have haft en noget afrundet Form. Ved Torgeir Godes Hov paa Ljósavatn fandt jeg en svag Runding i to af Hjørnerne, men mulig har det kun været i Grunden og ikke Muren ovenfor. Det maa iøvrigt erindres, at hvor en af Græstørv opført Bygning med fulde Gavlvægge falder sammen, vil der, midt for Gavlenderne, let skride mere Væg ud end andetsteds, hvorved Ruinerne faa et Udseende, som om Væggene oprindelig havde været runde. Helt runde Bygninger have vi allerede omtalt, nemlig de saakaldte *fjárborgir*. Ligeledes har jeg paa enkelte Gaarde paa Sydlandet, hvor der fandtes Gavle af Græstørv,

iagttaget, at Gavlenes øverste Del, fra i Højde med Sidemurens Overflade, rundede noget, saaledes at Gavlen gled jævnt over i Tagfladerne (Fig. 58).

Da den Tid, jeg kunde ofre paa Undersøgelse af Nutidens *Tagkonstruktioner* var yderst ringe, maa jeg betræffende dette Spørgsmaal tillade mig at henvise til Dr. *Valtýr Guðmundssons* »Privatboligen paa Island i Sagatiden«. (Pag. 103 flg.)

Iøvrigt skal her fremsættes nogle, dels orienterende, dels supplerende Bemærkninger.

Den almindeligste Tagform for Tagets Sideflader nu til Dags paa Island er *Sadel* eller *Vinkeltaget* med to skraa retlinede Flader til begge Sider. Den bruges baade i Beboelseshuse og Udhuse.

Mansardtag, hvor den nederste Del af Taget har større Hældning end den øverste, træffes af og til i Beboelseshuse, der ere forholdsvis høje, og hvor Taget er et Aastag med tre Tagaase. Da den midterste og højest liggende Tagaas kun er hævet lidt over de to andre, fremtræder Tagformen sjældent tydeligt. Som oftest ligner Taget, udefra set, et *Buetag*, idet der ikke paa Tagdækket sees nogen skarp Linie, i hvilken Tagfladerne støde sammen. Jeg har truffet denne Tagform et Par Steder paa Sydlandet.

Hvad angaar Gavlene, træffes enten intet Tag der, naar Gavlvæggen naaer helt op til Tagryggen (*Gavltag*), eller ogsaa dækkes Gavlens øverste Ende af en skraa Tagflade *(Valmtag*), der enten begynder i Højde med Sidevæggens Overkant *(hel Valm)* eller højere oppe.

Gavltag træffes nu overalt paa Beboelseshusenes forreste Gavl, (der jo i Reglen er af Brædder) og ofte tillige paa den bageste Gavl, ligesom paa mange Udhuse. *Valmtag* træffes mest paa Udhuse særlig Faarestalde, men ogsaa i sjældnere Tilfælde paa Beboelseshusenes bag ud vendende Gavl. Et

ganske enkelt Sted har jeg observeret Valmtag paa forreste Gavl af et Beboelseshus; men samtidig var Gavlvæggens øvre Del rundagtig.

Vi komme nu til en orienterende Beskrivelse af de to Tagkonstruktioner, som findes paa Island, nemlig *Aastaget* og *Spærtaget.*

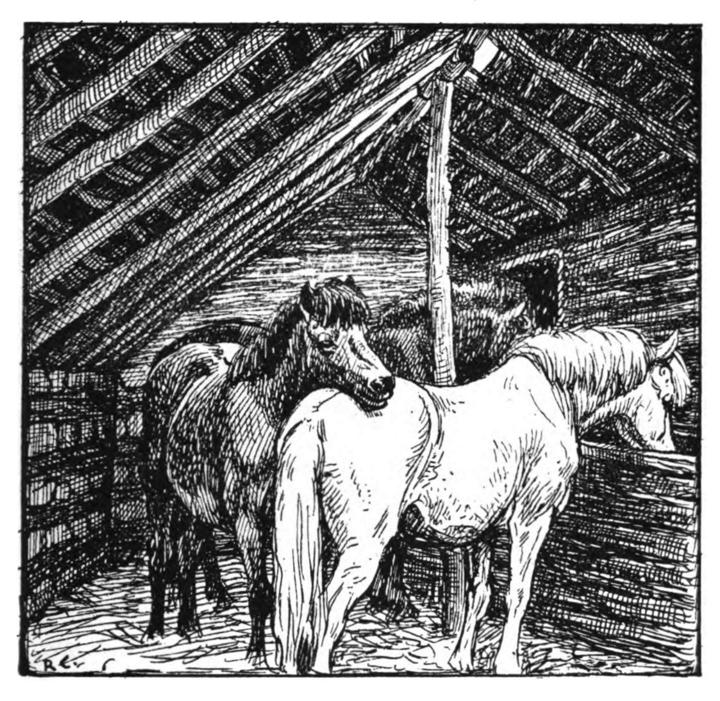

Fig. 59. Aastag i en Hestestald paa Gaarden *Hryfla* i Suðr Þíngeyjar Syssel.

Aastaget er aabenbart den simpleste Form for en Tagkonstruktion. Fra Gavlspids til Gavlspids lægges et *Mønningstræ* eller en *Tagaas (mæniás)*, som da bærer Taget. Imellem Tagaasen og Sidemurens Overkant lægges Lægter eller *raptar*, saaledes at deres øverste Ende hviler paa Aasen, den nederste paa Muren. Rafterne ligge et Stykke fra hinanden; paa tværs af dem lægges nu, langs Taget, andre Lægter og derover

Tagdækket. Hvis Huset er langt eller Aasen mindre solid, stilles en eller flere Stolper *(stafir)* lodret i Midten af Huset fra Gulv til Aas for at understøtte denne. Ofte ere Rafternes nederste Ender falset ind i vandret paa Muroverkanten liggende Bjælker *(staflægjur)*, der atter kunne bæres af Stolper.

Hvis Huset er forholdsvis bredt, kan der være to Aase, der ligge parallelt fra Gavl til Gavl, og som ere dækkede af

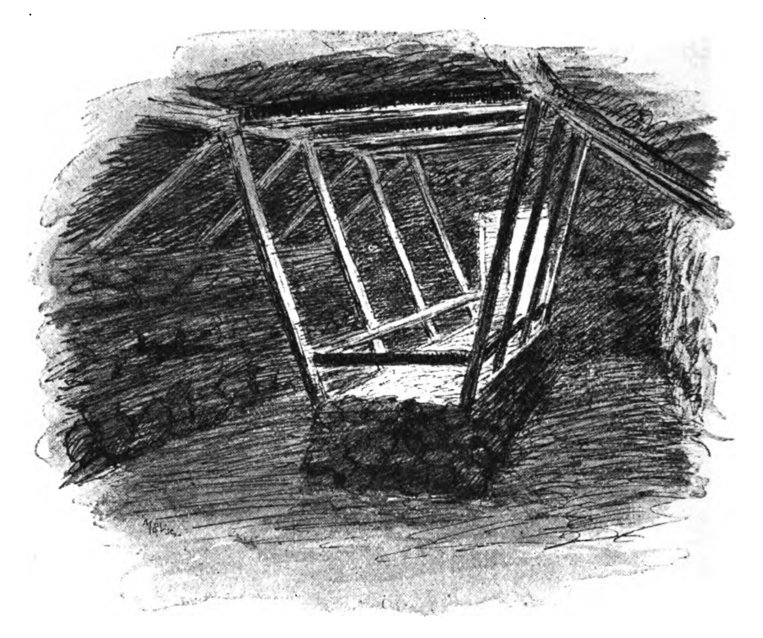

Fig. 60. Aastag i en Faarestald paa Gaarden *Hryfla* i Suðr Þíngeyjar Syssel.

Lægter paa tværs samt understøttede hver for sig af Rækker af Stolper. Denne Konstruktion mangler Tagryg, og har i Stedet derfor en vandret Flade, hvilket aabenbart er uheldigt af Hensyn til Regnvand. Derfor tilføjes som oftest en tredje Tagaas, beliggende lidt højere end de to andre, saaledes at Taget bliver brudt. Understøttes ved denne Tagform baade Aasene og Rafternes nederste Ender (der ere falsede i en vand-

ret Bjælke) af Stolper, dannes der saaledes fire Stolperækker, hvoraf to staa langs hver sin Sidevæg *(útstafir)* og to under Sideaasene *(innstafir, innstólpar)*. Under Stavernes nederste Ende ligge flade Sten. I Hjørnerne ere Hjørnepiller, og over disse og Yderstaverne ligger der som berørt ofte vandrette Bjælker *(staflægjur, syllr)* i en firkantet Ramme.

Imellem Stolperne haves ofte Skraastivere. Hvor der findes en Midter- eller Mønningsaas, ligger den, foruden paa Gavlenden, tillige paa smaa lodrette Bjælker, hvilke igen ere anbragte paa vandrette Tværbjælker mellem de indre Stavers Søjlehoveder — paa tværs af Taget.

I smallere Huse anvendes Strækbjælker tværs over Huset fra Vægoverkant til Vægoverkant eller rettere fra Stavlægje til Stavlægje. I saa Tilfælde anvendes ofte korte Inderstaver der ere lige saa høje som Yderstaver. Ovenpaa Tværbjælkerne er saa igen lodrette Bjælker til Understøttelse for Sideaasene.

I *Spærtaget* mangler Tagaasen, og Taget bæres af flere Par »Spær« eller Skraabjælker, som løbe op mod Tagryggen fra Væggenes Overkant. Den øverste Ende af et Spær eller rettere »Spærkælke« hviler, i smalle Huse, umiddelbart mod den lige over for liggende Spærkælkes Ende — i bredere Huse derimod er der mellem Spærenderne en lille ganske kort vandret liggende Bjælke (»Kalv«).

Spærenes nederste Ender ere som oftest nedfældede dels i Strækbjælkerne dels i Svillerne eller i sjældnere Tilfælde paa Stolpehovederne, naar ingen Sviller haves, saaledes som Guðmundsson beretter; men de kunne ogsaa være anbragte paa flade Sten, som igen hvile paa Overkanten af Murene, saaledes som jeg f. Eks. har set det i en Stald paa Skálholt, hvor der hverken fandtes Stolper eller Sviller.*)

---

*) Se Billedet nedenfor (Fig. 133).

Spærene understøttes ofte af Hanebjælker og Tag-stolper.

Tagryggen dannes af en Mønningsbjælke, der svarer til Mønningsaasen.

Hvor Husene vare meget smalle, brugtes tidligere enten slet ingen Strækbjælker, eller de fandtes kun ved Gavlene. Mulig var der dog Halvbjælker mellem de indre og ydre Stolper eller der anvendtes en aaben Tagstol, hvor Spærenes nederste Ender hvilede paa korte Bjælkestykker.

Naar de simplere Konstruktioner, saavel af Aas- som Spærtag anvendes, vil det let ses, at man ved at vælge Spærtag kan faa højere og spidsere Tag med større Hældning, end ved at anvende Aastag. Dette ligger simpelthen i Vanskeligheden ved at faa en spids og høj Gavlmur, som tillige er saa stærk i Toppen, at den kan være Underlag for en Aas.

Hvor Regnmængden er stor, er det fordelagtigst at have et spidst Tag, som letter Vandets Afløb. Hvor der derimod falder mindre Regn, kan Taget være fladere. Derfor træffer man paa Sydlandet med den store Nedbør nu næsten udelukkende Tage med Spærkonstruktion, medens der paa Nordlandet fortrinsvis bruges Aastag i Udhusene.

I hele Landet synes Spærtag fortrinsvis at være anvendte i Beboelseshuse; dog træffes af og til Aastag i dem. Paa Sydlandet bruges i mange Tilfælde Birkebark som Underlag for Græstørven *(tròð)* paa Husenes Tag, hvilket er særlig egnet til Beskyttelse mod Regnen.

I Oldtiden var Aastaget rimeligvis det almindelige og oprindelige, og først senere synes Spærtaget at være anvendt.

Betragter man Grundplanen af *Torgeir Godes* Hov*) vil det ses, at der flere Steder langs Midten af Bygningen

*) Se nedenfor under »Gudehove«.

efter Længden ligger Sten. Ligeledes ligge de to Ildsteder, som findes, hver til sin Side af Husets Midterlinie paa langs. Opfatter man Stenene som Underlag for Stolper, hvilket man med saa meget større Føje kan gøre, som der ved de fleste fandtes Trækul, medens dette ikke var særlig Tilfældet ellers paa Gulvfladen udenfor Ildstederne, vil man faa en Række Stolper langs Midterlinen. Hvis denne sidste Antagelse er rigtig, maa Taget have været et Aastag. Aasen har da været støttet af en Række Stolper langs Midten af Huset. Mulig har der tillige været en Stolperække langs hver af Sidemurene i en Fods Afstand fra Væggen. Disse Stolper have mulig været beklædte, saaledes at der har været et *skot* bag ved.

Lysaabninger findes som *Glasvinduer*:

1) Paa *Side- eller Gavlvæggene,* hvad enten disse ere opførte af Tørv eller Brædder. I førstnævnte Tilfælde er der da en stor og dyb Udskæring i Muren, og Vinduesrammen sidder inderst (saaledes i Badstue, Stue, Skaale o. s. v.)*).

2) I *Tagfladen*, særlig hvor der er to Etager og den øverste er Tagkamre, men ogsaa i Kirker (f. Eks. Víðimýri)*) og Badstuer (f. Eks. Glaumbær).*)

Hvor Lysaabningen ikke er dækket af en Vinduesramme med Glas, sidder den næsten altid i eller lige tæt ved *Tagryggen*, saaledes f. Eks. i Ildhusene. I Stalde har jeg set Lysaabninger i Valmen. Lysaabningerne tjene i mange Tilfælde tillige som *Røg-* eller *Ventilhuller* saaledes i Ildhuse og Smedjer. I Reglen falde de især for førstnævntes Vedkommende sammen med Lysaabningen i Tagryggen. Ofte er der desuden i Gavlen eller Taget et andet Hul, hvorved der frembringes Træk, saa Røgen bedre kan slippe ud. Slige *Trækhuller*, eller Ventiler findes

*) Se nedenfor (Fig. 121).

desuden ofte paa Stalde og da i eller ved Tagryggen eller i Væggene.

Saavel Røg- som Trækhuller paa Tagryggen ere ofte forsynede med et skorstenslignende Rør eller Pibe, der rager over Taget. Aabningen er enten rund eller firkantet og Skorstenen er stundom skaaret af Græstørv. Af og til ere disse Røghætter helt af Brædder eller i alle Tilfælde

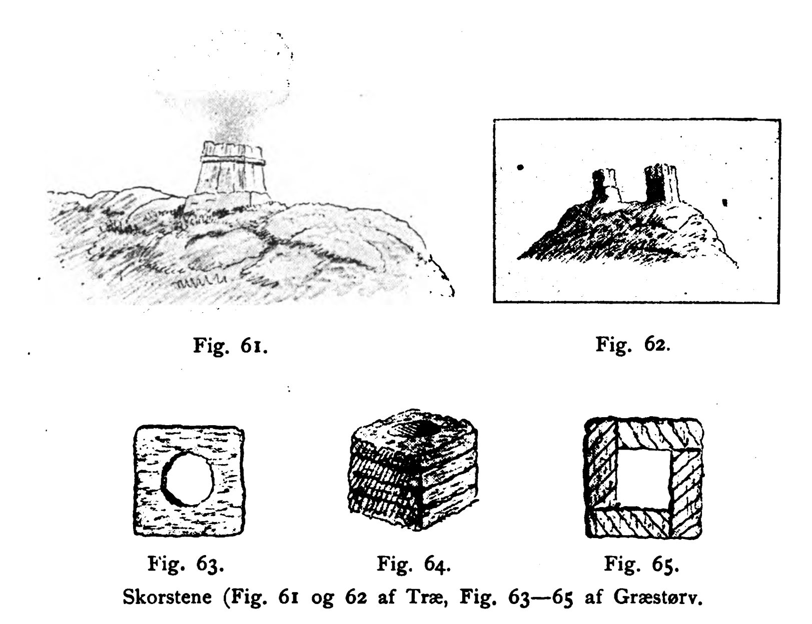

Fig. 61. Fig. 62.

Fig. 63. Fig. 64. Fig. 65.

Skorstene (Fig. 61 og 62 af Træ, Fig. 63—65 af Græstørv.

beklædte udvendigt med Brædder, som holdes sammen og ind mod Tørven ved Baand af Straa eller Træ (Fig. 61—65).

Da der i ældre Tid som Regel kun fandtes Ildsteder i Ildhuset og Smedjen — alle andre Huse eller Værelser opvarmedes ikke om Vinteren — er der kun Røghuller i disse Huse.

Lyshuller eller Vinduer findes sjældent i Skemma, Hølade og Stalde.

Trækhuller findes i Hølader, Ildhuse og Stalde.

Lyshuller, Trækhuller og Røghuller lukkes enten ved simpelthen at proppe en Tørv i dem eller ogsaa for Lyshullernes Vedkommende ved særegne Trærammer, over hvilke der i ældre Tid kunde være udspændt tynde Hinder, gennem hvilke Lyset kunde trænge ind.

Naar man nu til Dags paa Afstand betragter en islandsk Gaard med sine Omgivelser *(bær)*, ser man, hvad enten man befinder sig paa Nord- eller Sydlandet, en større Klynge tæt sammenstillede Huse, af hvilke de fleste vende Gavlene til samme Side, ligge omtrent midt paa en grøn Græsmark *(tún)*. Rundt paa denne Hjemmemark, der i Reglen omsluttes af et Gærde, ligger hist og her mørkebrune Huse, enkeltvis eller to og to sammen. Af og til ses desuden udenfor Gærdet andre mørkebrune Huse.

De tæt sammenstillede Huse i Midten af Græsmarken ere Beboelseshusene; medens Bygningerne, som ligge spredte, ere Stalde, Lader o. s. v.

Til Forstaaelse af de islandske Gaardes Indretning ville vi betragte en Række Eksempler, hentede saavel fra Nord- som fra Sydlandet:

Caarden Hryfla ved *Skjálfandafljót* i Sønder Tingø Syssel.

Her findes en Besætning af ca. 200 Faar, 5 Heste og 1 Ko. Gaardens Bygninger ere (Fig. 66):

Beboelseshusene *(Løbe-Nr. 1)*.

5 Faarestalde *(fjárhús)* med Høgaarde *(Løbe-Nr. 2, 3, 4,*

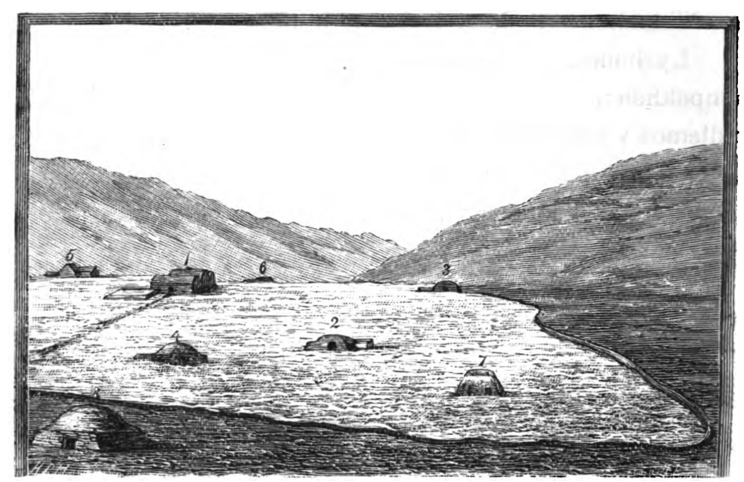

Fig. 66. Gaarden *Hryfla* ved Skjálfandafljót i Sønder Tingø Syssel. 1 Beboelseshuse. 2—6 Faarestalde. 7—8 Hestestalde.

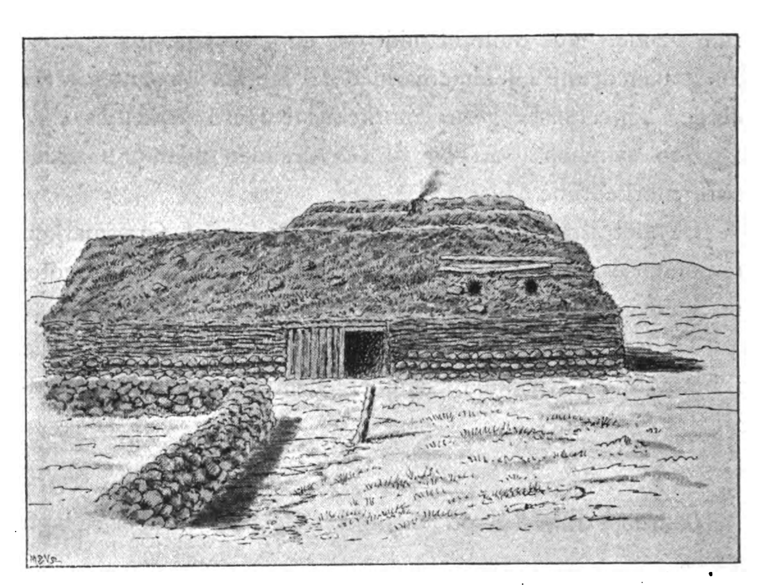

Fig. 67. Gaarden *Hryfla*. Forside af Beboelseshusene (Løbe-Nr. 1).

5 og 6), deraf to til Lam *(lambhús)*, to til Malkefaar og en til Beder *(sauðahús)* m. m.

1 Hestestald *(hesthús)* med Hølade paa Tunet *(Løbe-Nr. 7)*.

1 Hestestald udenfor Tunet *(Løbe-Nr. 8)*.

Løbe-Nr. 1. *Beboelseshusene* ere opførte med Vægge af Græstørv og Sten. De bestaa af:

a. Gang eller Forstue med Dør *(bæjardyr* med *anddyri).* Her findes en Haandkværn, Sadler, Klæder, Uld, en Høvlebænk, Reb, Sav o. l. Der er intet Loft eller Væggepanel.

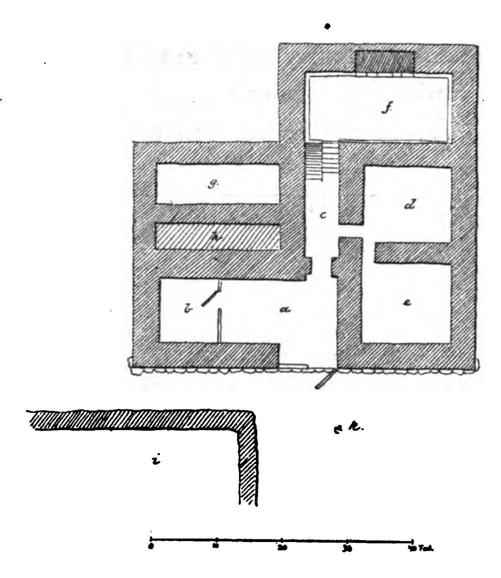

Fig. 68. Gaarden *Hryfla.* Grundplan af Beboelseshusene.
a. *bæjardyr* og *anddyri*, *önd.* b. *skáli.* c. *göng.* d. *eldhús.* e. *búr*, *matbúr.* f. *baðstofa.* g. *heygarðr.* h. Byggeplads. i. Have. k. Pæl til at binde Heste ved.

b. Den saakaldte Skaale *(skáli)*, ligeledes uden Loft eller Panel. Her findes: Kister, Klæder, Hestetøj, Uld, Karter, Hør, Lamper samt et Gevær. — Gavlen mod Syd er af Brædder fra i Højde med Sidemurens Overkant. Heri findes et Vindue. Denne saakaldte Skáli er saaledes ikke andet end et Pakhus.

c. Gang *(göng)*, med Dør *(skellihurð)* fra a, samt Dør til *eldhús* (d), Trappe op til *baðstofa* (f) og Skraaning ned til Kostald under denne. Den er 4½ a 5′ bred.

d. Ildhus *(eldhús)* uden Loft eller Panelvægge. Ved Ydergavlen Arnested, bygget af Sten; i Tagryggen et Røghul med Skorstenspibe; i Gavlvæggen et Trækhul. I Rummet findes af Husgeraad bl. a.: 1 Mælkespand, 1 flad rund Bøtte til Mælk, 1 Si til Mælk, 1 Blikspand til Vand, 1 Gryde paa Arnen, endvidere 1 firkantet Ramme til at tørre Tøj paa ved Arnen, 1 Træbænk, 1 Træhylde, Træ til Tørring, Kød, Skind til Farvning, forskellige Tønder o. s. v.

e. Bur *(búr, matbúr)* uden Loft og Panelvægge. Heri

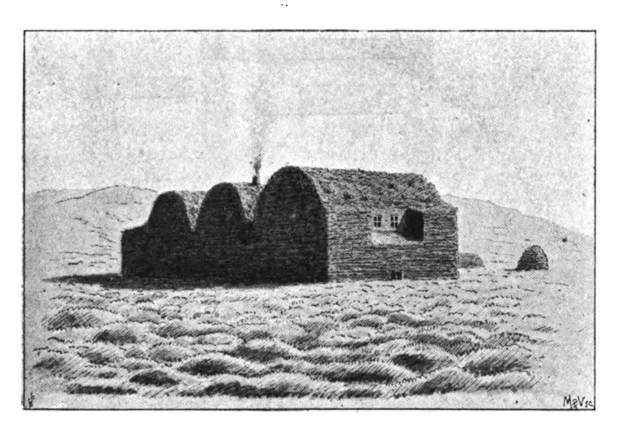

Fig. 69. Gaarden *Hryfla.* Bagside (t. h.) og nordre Side (t. v.) med Gavle af baðstofa, eldhús og búr.

bl. a. 1 Bord, Tønder med »Skyr«, Smør, 1 Rok, Flasker, Kopper, Køkkentøj. I Tagskraaningen mod Huskompleksets Forside er to Vinduer.

f. Badstue *(baðstofa)* med Panelvægge og Loft. To Vinduer findes i den ene Sidevæg. Heri 4 Sengesteder, 1 Drejerbænk, 1 Bord o. s. v. Fra Gangen fører, som bemærket, en Trappe op til Badstuen. Ligeledes fører en Skraaning ved Siden af Trappen ned i *Rummet under Badstuen*, der om Vinteren benyttes til Kostald *(fjós)*, om Sommeren til Mælkebur *(mjólkurbúr)*. Her fandtes f. T.

en Kærne. Rummets Bund ligger ¾ Alen under Gangens. Et Lyshul med Vinduesrude findes i Ydermuren.

Mellem *Høgaarden* (g) og Skaalen (b) ligger en Plads (h), der er bestemt til et Hus.

Hvert Hus har sit særskilte Tag, undtagen den brede Forstue og Skaalen, hvilke tilsammen kun danne et Hus med en Bræddevæg imellem. Tagkonstruktionerne ere, saa vidt erindres, Spærtag med Dække af Græstørv, hvorpaa enkelte Sten. Ingen af Husene har Valmtag, men alle Gavltag. Gavlene løbe ikke spidst op, men runde af i Toppen. Murene ere alle opførte af Græstørv i vandrette Lag *(strengr)*. De nederste 3 a 4 Fod ere dog afvekslende Lag af Sten og

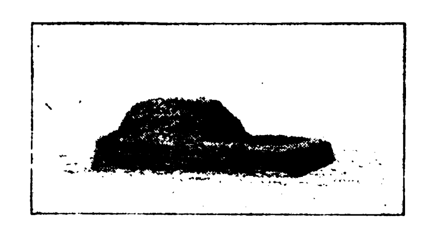

Fig. 70. Gaarden *Hryfla*. Faarestald *(fjárhús)* med Høgaard.

og Græstørv. Murene hvile paa en ydre og indre Række af Grundsten. Kun ved Bær-Døren er et Stykke Ydervæg af Brædder.

I Badstuen er Bræddegulv, ellers er Gulvet overalt af Græstørv og Jord. Foran Huset ligger en firkantet af Græstørvsmur indhegnet *Have*, hvori dyrkes Kartofler (i).

Foran Bær-Døren er en *Træpæl* nedrammet til at binde Heste ved (k).

Løbe-Nr. 2, 3, 4, 5 og 6 ere alle firkantede *Faarestalde*, med tilgrænsende aabne Høgaarde, byggede af Grætørvsmure, Lag paa Lag (Fig. 70). Enkelte Steder ved Grunden er afvekslende Lag af Græstørv og Sten. Murtykkelsen er 4—5½ Fod. Murhøjden er 4—5 Fod.

Midt i Husets ene Gavl er en Døraabning skaaret gennem

Muren. Over den ligger et Træstykke. Aabningen lukkes med en Dør af Træ. Fra den modsatte Gavl løber inde i Huset langs Midten en lav, foroven flad, Forhøjning (Fig. 60) til hen imod Døraabningen. Den bruges som Krybbe. Paa begge Ydersiderne af denne staa Stolper i Rækker med Mellemrum. De hælde lidt ud efter og deres øverste Ender bære to Aase, een paa hver Side, hvilke igen bære Taget.

Mellem Aasene og paa tværs af disse ligge Lægter. Ligeledes ere saadanne anbragte fra Aasene og ned paa Sidemurenes Overkant, hvor de støtte mod en vandret liggende Bjælke eller mod Sten, som ere anbragte her. I enkelte af Staldene findes Stolper ved Ydermurene — som oftest i de fire Hjørner; men af og til ogsaa langs Ydermurene til Støtte for de vandrette Bjælker paa Muroverkanten.

Gavlene ere nærmest Spidsgavle med noget afrundet Top. I enkelte af Husene er der dog hel eller halv Valm.

I Midten af den Døren modsatte Gavl er en firkantet Døraabning, hvis Bund ligger i Højde med Krybbens Overflade. Denne Aabning fører ud til *Høgaarden*, der er en firkantet foroven aaben og paa de tre Sider med en 5 Fod høj og 3—4 Fod bred Mur omgiven Plads; den fjerde Side dannes af Gavlen. Høgaardens Mure ere ofte forneden dannede af vekslende Lag Græstørv og Sten. I Høgaarden stakkes Høet, og naar Fodring skal finde Sted, sker denne ved, at den, der skal fodre, henter Høet gennem Gavlaabningen for at anbringe det i Krybben, langs ad hvilken han kan gaa. Krybbens Sider ere almindeligt skærmede af Lægter.

I enkelte af Staldene findes — og da i Reglen i et Hjørne — en firkantet Niche i Muren, hvori om Vinteren lægges Sne, som Faarene da slikke. En saadan Niche havde følgende Dimensioner: $\frac{3}{4}$ Alen høj, $\frac{3}{4}$ Alen dyb, 1 Alen bred, med Bunden $\frac{3}{4}$ Alen over Gulvfladen (Fig. 71).

I en af Staldene (3) er ved Hjælp af Lægter afskildret et Rum til Væddere.

Lyshuller findes i Tagene ved Mønningsaasene. Alle Tagene i Faarestaldene ere Aastag.

Løbe-Nr. 7 er en Hestestald (Fig. 74 a) *(hesthús)* med tilgrænsende Hølade (Fig. 74 b) *(hlaða, heyhlaða)*. Den benyttes

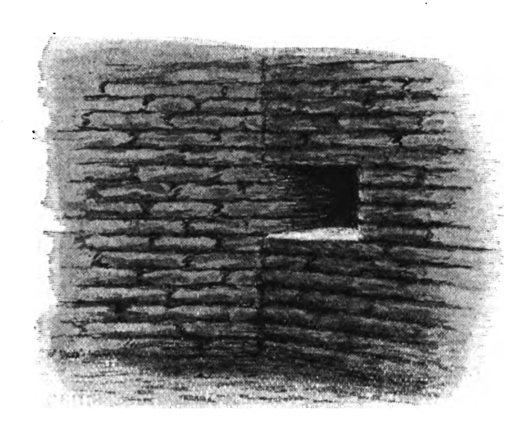

Fig. 71. Gaarden *Hryfla.* Niche i en Faarestald. Den bruges til Sne om Vinteren.

til Ridehestene, hvad der forklarer, at man her har anvendt Hølade, eftersom disse Heste faa særlig godt Foder (Fig. 59, 72, 73 og 74).

Høladen er den største af de to Bygninger. Den har

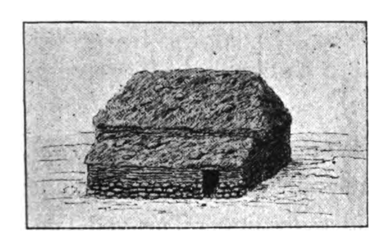

Fig. 72 og 73. Gaarden *Hryfla.* Hestestald *(hesthús).* (Løbe-Nr. 7).

Valmtag. Murenes udvendige Højde er 6½ Fod. Murtykkelsen 2½ a 3 Fod. De udvendige Maal ere 13 × 17′. Paa den ene Sidemur er en 3 Fod høj og lige saa bred Aabning,

hvis øverste Kant ligger i Højde med Muroverkanten. Den bruges til Indbringning af Hø, hvorefter den tilstoppes med Græstørv.

Hestestalden støder op til Høladens ene Side. Dens Tag ligner set ude fra et Halvtag, men er i Virkeligheden et Skraatag, hvis ene Side er mindre end den anden. Murhøjden paa laveste Side er c. 4 Fod, paa højeste c. 6 Fod (ved Høladen). Gavlene ere Spidsgavle. Indvendig er Staldens Længde (langs Høladen) 11 Fod, Bredden 9½ Fod. Langs Muren til Høladen gaar en ca. 3 Fod høj og godt 2 Fod bred Krybbe af Græstørv, der foran er beskyttet af en Planke, som holdes til Muren ved flere smaa Tværpinde.

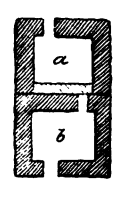

Fig. 74. Grd. *Hryfla*. Hestestald (a) med Hølade (b). (L.-Nr. 7).

Fra Krybbens Overflade gaar i den ene Ende en Aabning gennem Muren til Høladen, hvorfra Fodring finder Sted. Taget i Stalden er konstrueret som Aastag. Fra Gavlspids til Gavlspids ligger et Mønningstræ, der under Midten støttes af en 6′ 7″ høj Stolpe, som baade foroven og forneden har flade Sten. Stolpen staar op langs Krybbens Side. Fra Aasen ligger Rafter ned paa Muroverkanten, tværs paa disse Lægter, og derover det sædvanlige Tagdække.

Stalden er til 3 Heste og har 2 Trækhuller i Taget, lige ved Aasen.

Løbe-Nr. 8. En lille *Hestestald* udenfor *Tungærdet*. Dette er paa flere Steder næppe synligt. Tunets Overflade er som sædvanlig meget ujævn, idet der ligger Tue ved Tue. Det ser ud som et Mylr af store græsklædte Mulvarpeskud.

Ved Tundiget mod Vest findes en aaben Faarefold *(rétt)*, hvor Faarene drives ind om Foraaret for at Ulden kan blive taget af dem, og om Efteraaret for at Slagtekvæg kan udtages m. m. Malkning af Faar finder Sted i en Stald.

Smedje *(smiðja)* findes ikke paa Gaarden, ligesaalidt som Stue *(stofa)* og Retirade *(salerni, kamar)*.

Gaardene Fljótsbakki og **Barnafell** ved *Skjálfandafljót* (Fig. 75—76) vise samme Gruppering som Hryfla.

Gaarden Kross i *Ljósavatnsskarð* i Sønder Tingø Syssel (Fig. 77) har en Besætning af c. 200 Faar, 4 a 5 Heste og 2—3 Køer.

Midt paa Tunet ligger Beboelseshusene *(Nr. 1)* samt spredte om disse en Hestestald og fire Faarestalde med Hølader og Høgaarde *(Nr. 2—6)*. Tungærdet er noget utydeligt eller mangler ganske, og Tunets Begrænsning er derfor mindre skarp. Dette ligger i mindre god Drift.

Nr. 1. Beboelseshusene ligge i fire Rækker bag hverandre med en Gang tværs gennem Komplekset. 1) I forreste Linie ligger med Gavlene ud mod Fronten: *skáli* (a), *bæjardyr* (b), *skemma* (ɔ: Forraadshus) (c), *smiðja* (d) og *hesthús* (e). 2) I anden Linie ligger til højre for *göng*'en (f) et Brændsels Rum (g) eller Brændsels Kove *(kofi)* og et »Vandhus« *(vatn)* (j). I tredje Linie: *búr* (i), *eldhus* (k) og *hlaða* (l). 4) I fjerde Linie og bagerst: *baastofa* (m), hvorunder *fjós*.

Fronten er c. 70 Fod, Dybden c. 60 Fod. Murene ere af Græstørv; forneden ofte af Græstørv og Sten i Lag paa Lag, ligesom de hvile paa to Rækker af Grundsten, en ydre og en indre. Murtykkelsen er 3 til 4 Fod. Murhøjden er i Badstuen 4 Fod, i de andre Huse indtil 6 Fod. Gavlhøjderne ere fra 8 til 12 Fod.

Skaale, Bær-Dør, Skemma, Smedje og Hestestald have Bræddegavle ud mod Fronten; alle andre Gavle ere af Græstørv.

a. Skaalen *(skáli)* (14 Fod × 8 Fod) er bræddebeklædt og har to Etager med to Fag Vinduer i nederste og

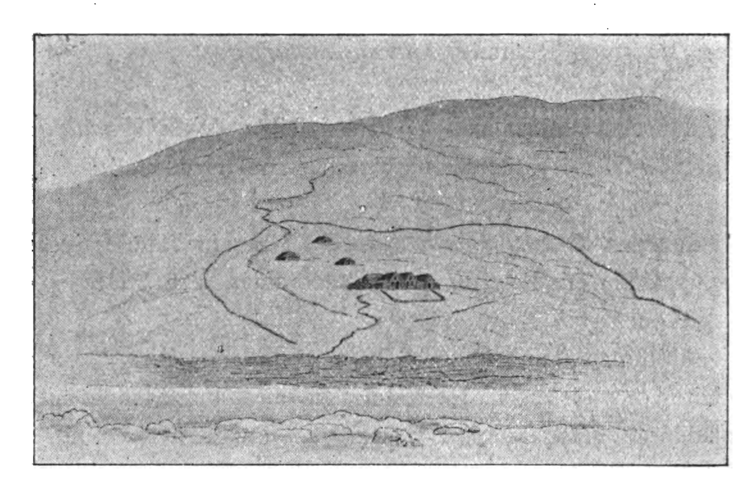

Fig. 75. Gaarden *Barnafell* ved Skjálfandafljót.
Midt paa Tunet ligger Beboelseshusene med 3 Huse i første Linie og mindst 2 i anden. Spredt ligge 3 Stalde. Tunet har tidligere været større. Haven ligger foran Beboelseshusene.

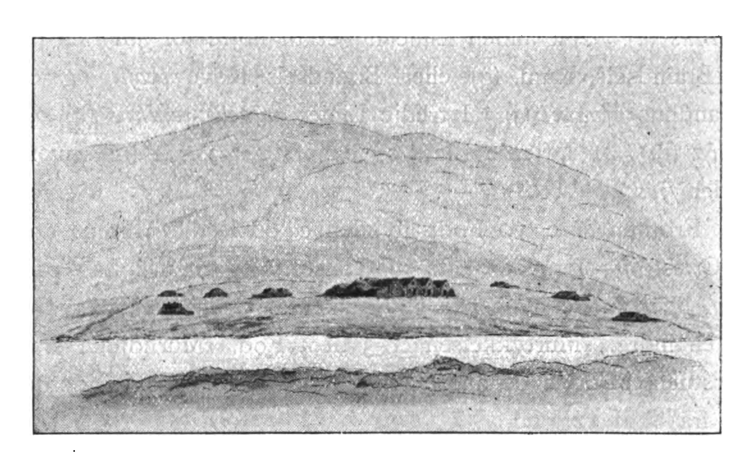

Fig. 76. Gaarden *Fljótsbakki* ved Skjálfandafljót.
Midt paa Tunet ligger Beboelseshusene i Klynge med 4 Huse i første Linie og mindst 2 i bageste. Spredt ligger 1 Kostald, 1 Hestestald med Høgaard og 5 Faarestalde med Høgaarde.

et Fag i øverste. I det nederste Rum, der benyttes til Forraadshus o. l., fandtes alle mulige Ting, som Sadler, Uldsække m. m. Det er 5 Fod højt.

b. Forstue med Bær-Døren *(bæjardyr)* (12 Fod × 8 Fod) er uden Bræddebeklædning og Loft og 10 Fod høj.

c. Pakhus *(skemma)* (12 Fod × 8 Fod) er 10 Fod høj, uden Panel og Loft. Den indeholdt alle mulige Redskaber og Hestetøj o. s. v.

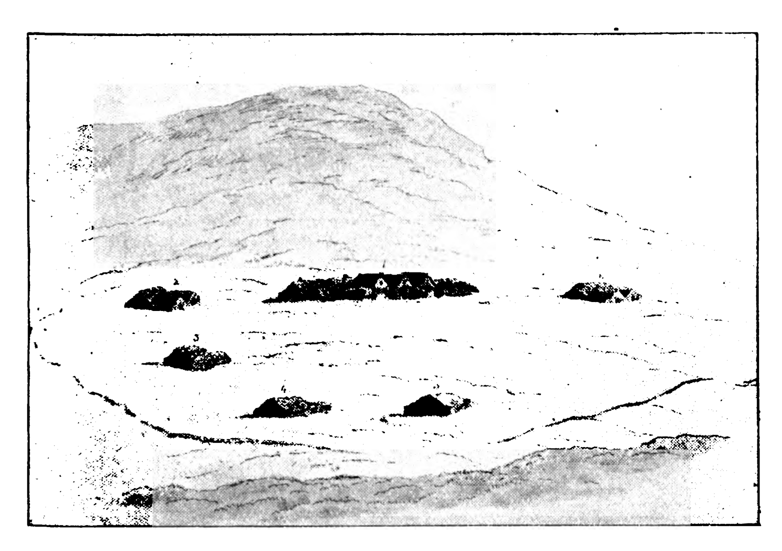

Fig. 77. Gaarden *Kross* i *Ljósavatnskarð*.
1. Beboelseshuse. 2—6. Stalde med Høgaarde eller Hølader.

d. Smedjen *(smiðja)* (14 Fod × 7 Fod — 7 Fod høj), uden Loft og Panel. Paa østre Væg er et Ildsted.

e. Hestestald *(hesthús)* (8 Fod × 6 Fod — 6 Fod høj).

f. Gang *(göng)* (30 Fod × 4 Fod — 6 Fod høj).

g. Brændselsrum (10 Fod × 6 Fod — 13 Fod højt).

h. Gennem Brændsels Rummet kommer man til Kostalden *(fjós)* (12 Fod × 10 Fod — 8 Fod høj), der benyttes om Sommeren og i tidligere Tid tillige om Vinteren. Paa nordre Langvæg er tre Baase. I Taget findes et Par smalle Vinduer.

i. Vandhuset *(vatn)* (16 Fod × 8 Fod — 6 Fod højt), gennem hvilket der løber en Bæk.

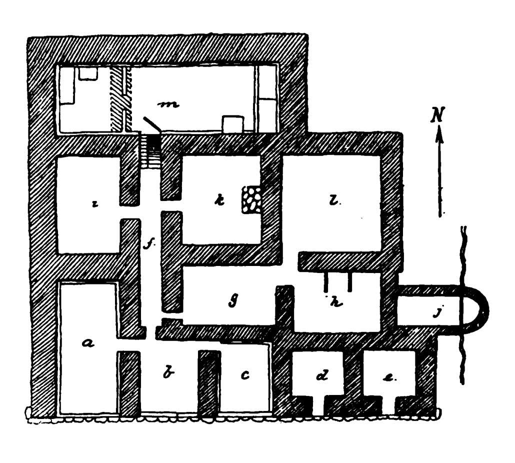

Fig. 78. Gaarden *Kross.* Grundplan af Beboelseshusene.
a. *skáli.* b. *bæjardyr.* c. *skemma.* d. *smiðja.* e. *hesthús.* f. *göng.*
g. Brændselsrum h. *fjós.* i. *vatn.* j. *búr.* k. *eldhus.*
l. *hlaða.* m. *baðstofa.*

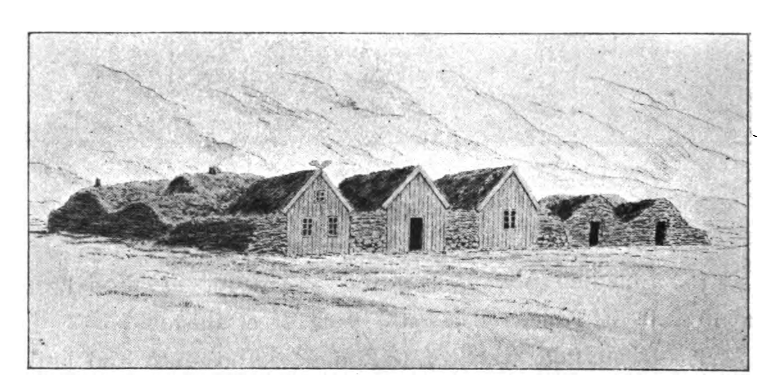

Fig. 79. Gaarden *Kross.* Beboelseshusenes Forside.

j. Buret *(búr)* (14 Fod × 10 Fod — 10 Fod højt) har intet Loft eller Beklædning. Her findes et fast Bord.

k. Ildhuset *(eldhús)* (14 Fod × 9 Fod — 10 Fod højt) har ingen Beklædning eller Loft. I Tagryggen findes et

Lys- og Røghul. Arnestedet er lige over for Døren; det er opbygget af Sten.

l. I Høladen *(hlaða)* (12 Fod × 9 Fod) findes paa østre Gavl et stort firkantet Hul (som kan fyldes) til Indbringning af Hø.

m. I Badstuen *(baðstofa)* (23 Fod × 11 Fod — 8 Fod høj) er en Bræddebeklædning, der staar henved 6—8 Tm. ud fra Muren paa Stolper. Rummet mellem Panelet og Væggen kaldes *skot.* Badstuen har intet Loft. Bræddegulvet er ca. 3 Fod højere beliggende end Gangen, hvorfor der fører en Trappe derop. Rummet er delt i to Dele ved et Træpanel, gennem hvilket fører en Dør. I den vestlige Afdeling findes to Vinduer i Tagfladen, eet paa hver Side; i den østlige Del findes fire Vinduer, to paa hver Side, ligeledes i Tagfladen. I den vestlige Afdeling findes 1 Seng og 1 Bord; i den østlige Afdeling bl. a. 2 Sengesteder og 1 Bord. Der findes ingen Kakkelovn. Varmen faaes om Vinteren fra Kostalden *(fjós)*, som er i Kælderen neden under Badstuens østlige Del. Til denne Vinterstald er der Nedgang ved Siden af den Trappe, som fører op til Badstuen. Staldens Gulv er nemlig forsænket under Gangens. Der er i den Plads til 3—4 Køer, som staa i Baase langs Ydervæggen. Væggene ere ikke bræddebeklædte. Kun enkelte Steder paa Nordlandet bruges endnu *fjós* under Badstuen. Kakkelovne have nemlig efterhaanden faaet Indpas og fjós'et er da baade Sommer og Vinter i overjordiske Rum, enten ved Siden af de andre Huse eller i en selvstændig Stald paa Tunet.

Paa Tunet ligger (Fig. 80—83 i):

Nr. 2. Ca. 180 Fod N. V. for Beboelseshusene ere to sammenbyggede Stalde med bag ved værende Hølade, der er fælles for begge Stalde. Den ene er Hestestald til to Heste (13 Fod × 9 Fod — 7 Fod høj) med fast Krybbe langs

den ene Ydervæg. Den anden (h) er Faarestald med fast Krybbe langs Midten (13 Fod × 10 Fod — 7 Fod høj). Til Laden (16 Fod × 9 Fod — 12 Fod høj) fører Aabninger fra begge Stalde.

Nr. 3. Beliggende ca. 180 Fod S. V. for Beboelseshusene er en Faarestald (f) med Krybbe langs Midten (20 Fod × 11 Fod — 6 Fod høj) samt en til Stalden hørende Lade (g) (20 Fod × 10 Fod -- 12 Fod høj).

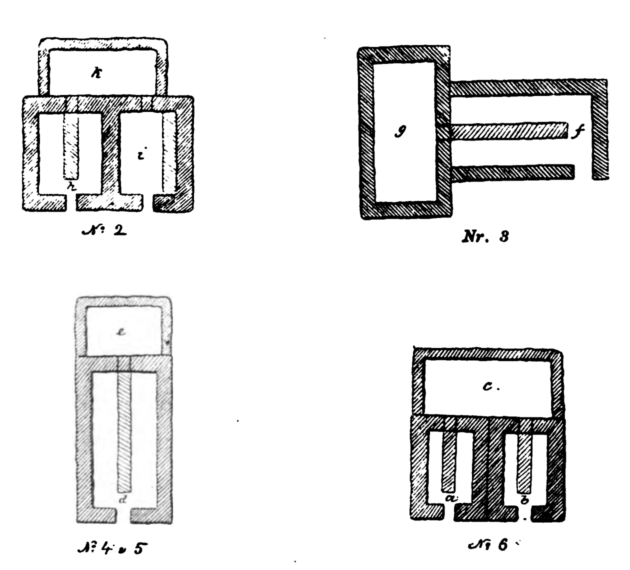

Fig. 80, 81, 82 og 83. Gaarden *Kross*. Stalde.
Nr. 2: h. Faarestald. i. Hestestald. k. Hølade. Nr. 3: f. Faarestald. g. Hølade. Nr. 4 og 5: d. Faarestald. e. Høgaard. Nr. 6: a og b. Faarestalde. c. Hølade.

Nr. 4 og Nr. 5 ere to lignende Faarestalde (d) (hver 18 Fod × 11 Fod — 7 Fod høj) med Høgaarde (e) ved Enderne. De ligge henholdsvis 250 Fod og 350 Fod S. for Beboelseshusene.

Nr. 6 ere to ca. 150 Fod østlig for Beboelseshusene beliggende og sammenbyggede almindelige Faarestalde (a og b)

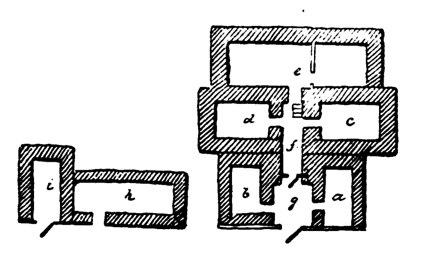

Fig. 84. Grundplan af Beboelseshusene.
a. *skáli*. b. *skemma*. c. *eldhús*. d. *búr*. e. *baðstofa*. h. *fjarhús*. i. *smiðja*

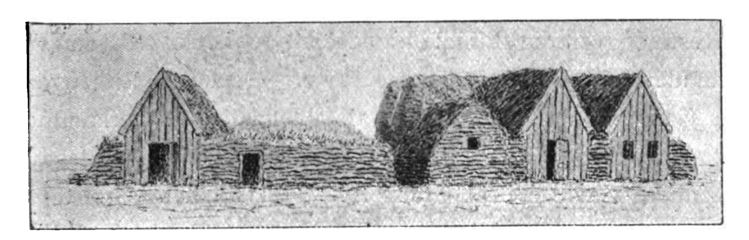

Fig. 85. Beboelseshusenes Forside.

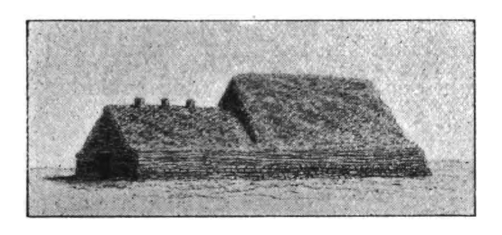

Fig. 86. Faarestald (t. v.) med Hølade (t. h.).

Fig. 87. Faarestald (t. v.) med Hølade (t. h.).

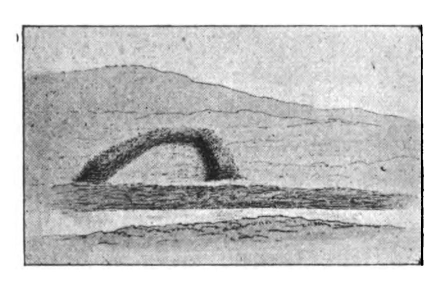

Fig. 88. Faarefold *(kvíar)*.

Gaarden *Geitafell* i Sønder Tingø Syssel.

(hver 18 Fod × 11 Fod — 7 Fod høj) med fælles Hølade (c) 16 Fod × 9 Fod — 7 Fod høj).

Paa Gaarden findes en Faarefold *(rétt)*.

Gaarden Geitafell (ɔ: Gærdebjerg) i *Sønder Tingø Syssel* (Fig. 84—88) har omtrent samme Udseende som de foregaaende.

Beboelseshusene ligge samlede i tre Rækker bag hverandre. De to første Rækker ligge hver paa sin Side af en Gang (g). I Første Linie: Skaale (a) og Skemma (b); i anden Linie: Ildhus (c) og det lige over for liggende Bur (d); i bageste og tredje Linie: Badstuen (e), delt i to Rum ved Bræddevæg. Under det ene Rum er Kostald med Nedgang fra Gangen. Skaalen bruges til Pakhus og Pulterkammer, Skemmaen ligeledes. Skaale og Bærdøren har Bræddegavl; De andre Gavle ere af Græstørv. I Skemmaens Græstørvsgavl er anbragt et Vindue. Ildhuset har Røghætter, Badstuen Vinduer i de skraa Tagflader. De andre Huse Aabninger i Gavl og ved Tagryg.

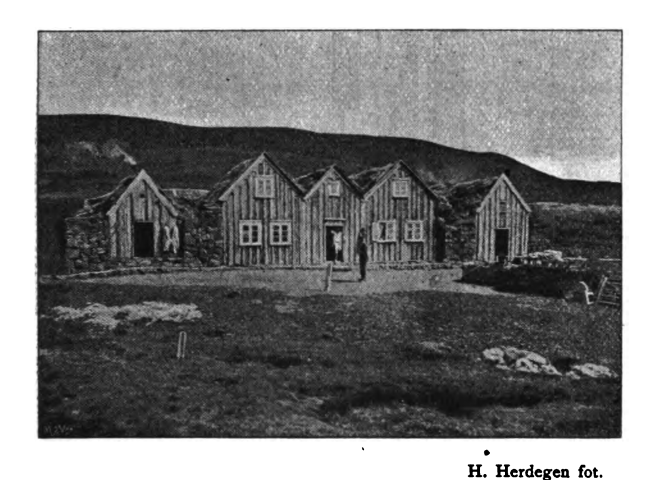
Tæt ved Beboelseshusene ligger en firkantet *Faarestald* (h) og ved Siden af den en *Smedje* (i) med Bræddegavl mod Syd.

Paa Tunet ligger talrige *Stalde med Hølader*, saaledes en Faarestald med tre Lufthætter. Høladen er her i Forlængelse af Stalden (Fig. 86). Et andet Sted ligger Høladen paa tværs af Stalden (Fig. 87). En Elv løber nær Gaarden. Paa den Gaarden modsatte Bred ligger en *Faarefold til Malkning (kvíar)*. Den bruges ogsaa til Uldafrivning (Fig. 88).

Gaarden Reykjahlið ved den søndre Ende af *Mývatn* frembyder et Eksempel paa særlig smukke Bræddegavle ud mod Boligkompleksets Forside.

Boligkomplekset er indrettet som for de tidligere omtalte Gaarde med en Gang tværs gennem Huset og Rum paa begge Sider af denne.

Faarestaldene m. m. ligne ganske de tidligere omtalte. Kirke og Kirkegaard findes ved Gaarden.

H. Herdegen fot.

Fig. 89. Gaarden *Reykjahlið* ved *Mývatn* i Sønder Tingø Syssel.

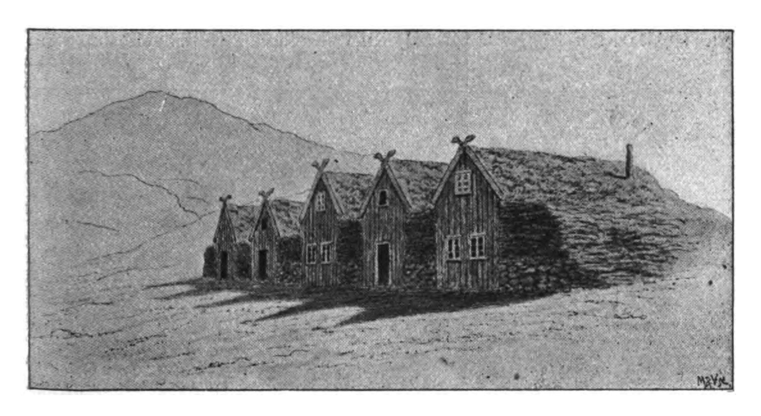

Fig 90. Præstegaarden *Háls* ved *Fnjóskadalr* i Sønder Tingø Syssel.

Præstegaarden Háls i *Fnjóskadalr* har fem Huse i første Linie, nemlig Stue, Bær-Dør, Skaale samt to Skemmer; bag dem ligger paa begge Sider af en Gang de andre Huse. Særlig karakteristiske ere Gavlspidserne.

Ogsaa her er Kirke og Kirkegaard.

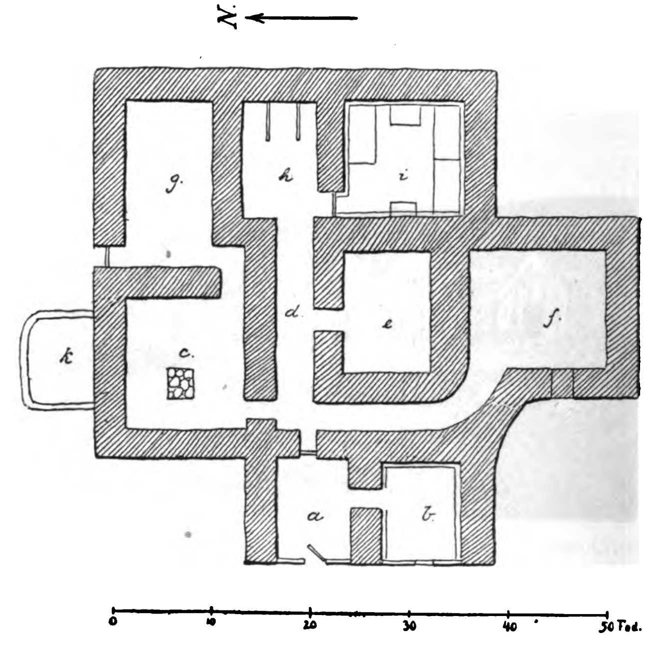

Fig. 91. Gaarden *Fífilgerði* paa Øfjord. Grundplan af Beboelseshusene.

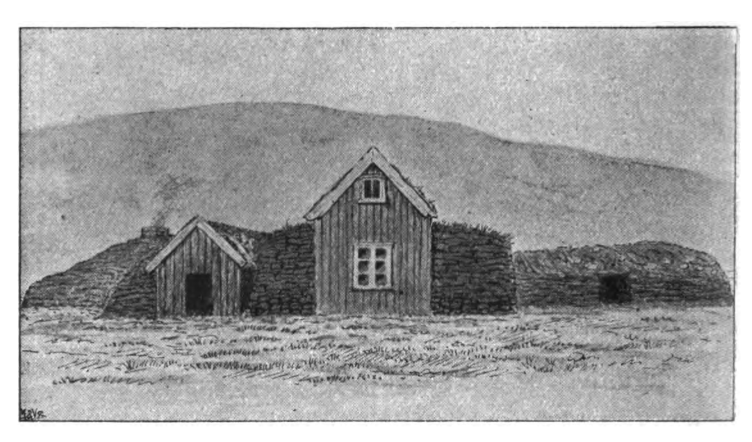

Fig. 92. Gaarden *Fífilgerði* paa Øfjord. Beboelseshusenes Forside.

Gaarden Fífilgerði paa *Øfjord* i Sønder Tingø Syssel.

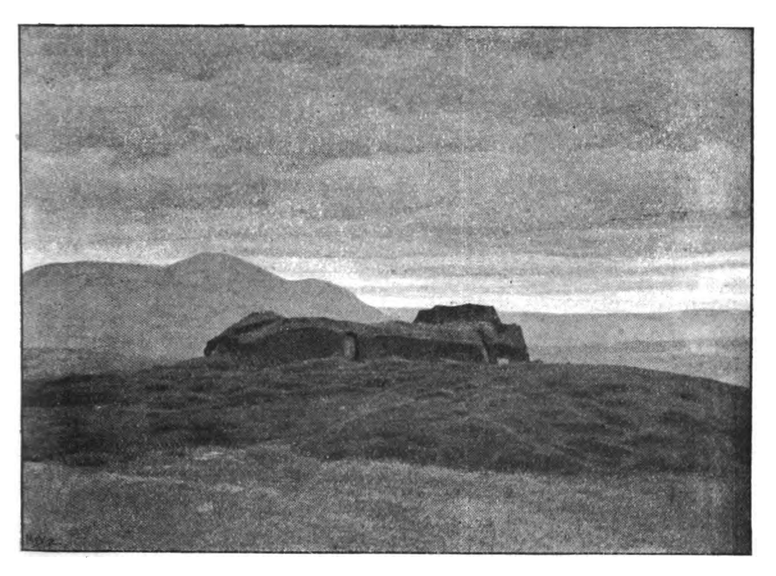
Beboelseshusene bestaa af 3 Rækker bag hverandre med en Gang tværs igennem. I forreste Række ligger Forstuen

med Bær-Dør (a) og Skaale (b) med Bræddegavle ud mod Forsiden. I anden Række Ildhus (c), Gang (d), Bur (e) og Høhus (f). I tredje Række Mælkehus (g), Kostald (h) og Badstue (i).

a. *Forstuens* Gulv ligger 2 Fod under Jordoverfladen.

b. *Skaalen* har Panel og Loft; den er Kompleksets højeste Bygning og har to Etager med to Vinduer forneden og eet foroven.

c. I *Ildhuset* ligger Arnestedet frit ud fra Murene. Røg-

Arth. Sørensen fot.

Fig 93. Gaarden *Fífilgerði* paa Øfjord. Prospekt set fra Nord.

og Trækhuller findes i Tagryg og Gavle. Murhøjden udvendig er kun 2½ Fod.

e. *Bur*, ligeoverfor Ildhuset.

f. *Høladens* Gulv er forsænket 4 Fod under Jordoverfladen. Taget er fladt. Fra Gangen gaar en Sidegang hen til Høladen. Høet bringes her igennem til Kostalden (h). I en af Væggene er en Aabning, hvorigennem Høet bringes ind. Aabningen lukkes om Vinteren med Græstørv. Den skelnes paa Fig. 92.

g. Mælkehusets Ydervægge ere udvendig kun 3 Fod høje. Der findes en Dør ud efter, hvilket iøvrigt sjældent ses. Om Vinteren bruges Rummet til Tørveskur. Fra Ildhuset er Udgang gennem Mælkehuset til *Askemøddingen* (k) udenfor.

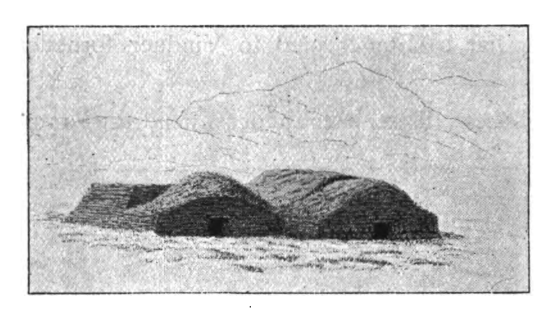

Fig. 94. Gaarden *Fífilgerði.* Faarestalde med Høgaard, sete forfra.

h. Kostalden har to Baase. Adgangen til Badstuen er gennem denne.

i. Badstuen har Panelvægge og to Vinduer i Tagfladen. Der findes 3 Sengesteder, et Bord samt en Kakkelovn.

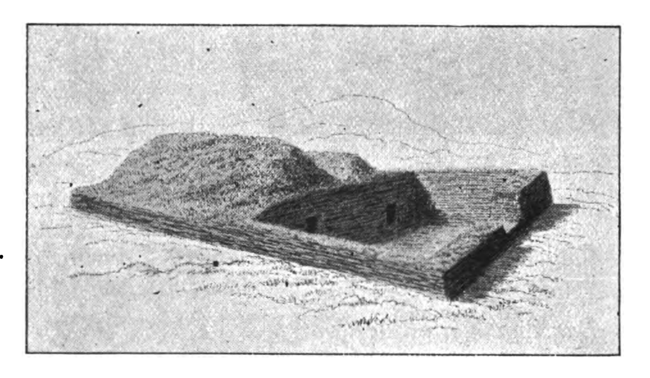

Fig. 95. Gaarden *Fífilgerði.* Faarestalde med Høgaard, sete bagfra.

Tagene ere, undtagen for Skaalens Vedkommende, ret flade og for største Delen med Aaskonstruktioner. Murene ere forneden opførte af Sten og Græstørv, foroven af Græstørv

alene. De ere, sete udefra, meget lave, og hele Gaarden ses ikke videre tydeligt over den bølgeformede Hjemmemark (Fig. 93).

Fig. 96. Gaarden *Fífilgerði* paa Øfjord. Hestestald.

Paa Fífilgerði ligge Heste- og Faarestaldene spredte paa Tunet som sædvanligt. Eksempelvis gengives: 1) *en dobbelt Stald til Faar og Lam* med bagved liggende Høgaard (Fig. 94 og 95). Krybberne findes langs Midten, saaledes som tidligere beskrevet. For Enden af Krybben er Aabning gennem Staldens Gavlvæg ud til Høgaarden. Indgangsdørene ere i den modsatte Gavl. 2) En *Hestestald* med fast Krybbe ligeoverfor Døren (Fig. 96 og 97). En Stolpe midt i Huset understøtter Mønningsaasen. Ved denne er anbragt to Lufthuller.

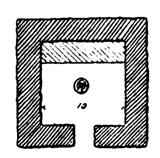
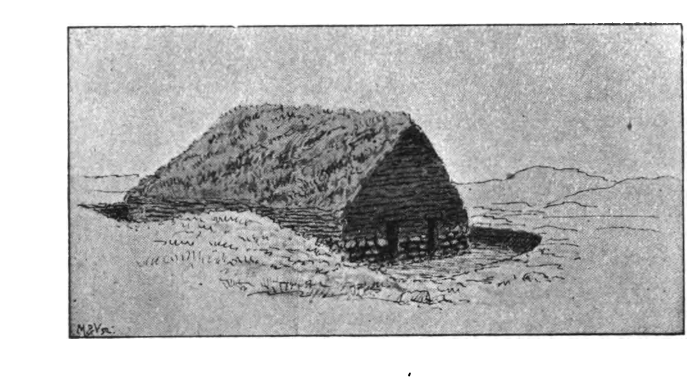

Fig. 97. Grd. *Fífilgerði.* Hestestlad. Grundplan.

Paa **Gaarden Kaupangr** ved Øfjord findes flere Stalde af nyere Konstruktion, saaledes en *stor Faarestald* med Høgaard

til 100 Malkefaar, der benyttes fra 1. November til 21. April (Fig. 98—100). Murene ere af Sten og Græstørv, undtagen langs Fronten, hvor der er Bræddevæg med 2 Vinduer og 4 Døre. Taget

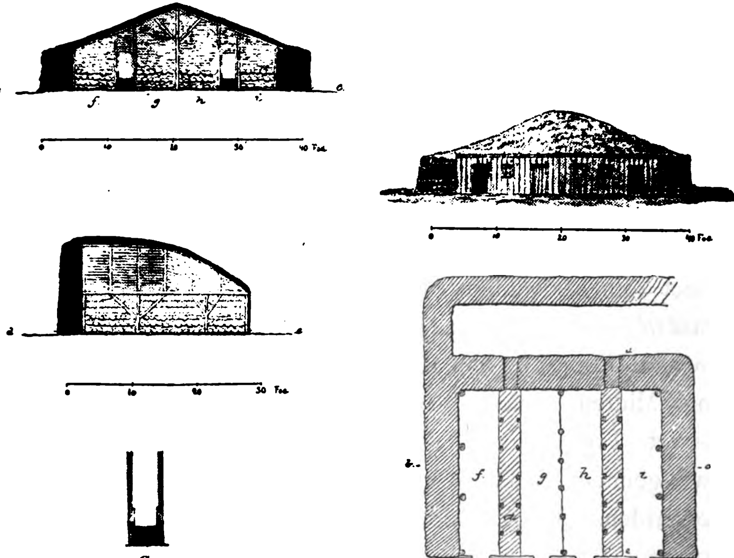

Fig. 98, 99 og 100. Gaarden *Kaupangr*. Faarestald med Høgaard.

er et Spærtag med et tykt Tagdække, hvori 4 Ventilaabninger. Der findes 2 Krybber og 4 Indelukker (f, g, h, i) for Faarene. I kolde Sommernætter komme Malkefaarene under Tag i denne Stald.

Paa Tunet findes foruden denne Stald bl. a. endnu et *Hus til 3 Væddere*. Her opstaldes de fra 16. December til 6. Januar i Læmningstiden. Bederne ere anbragte hos en Nabo.

I en *kvíar* malkes Faarene; den tjener samtidig som *rétt*.

Gaarden Halldórstaðir i Sønder Tingø Syssel. Boligkomplekset er et Eksempel paa nyere Konstruktioner i Forbindelse med gamle.

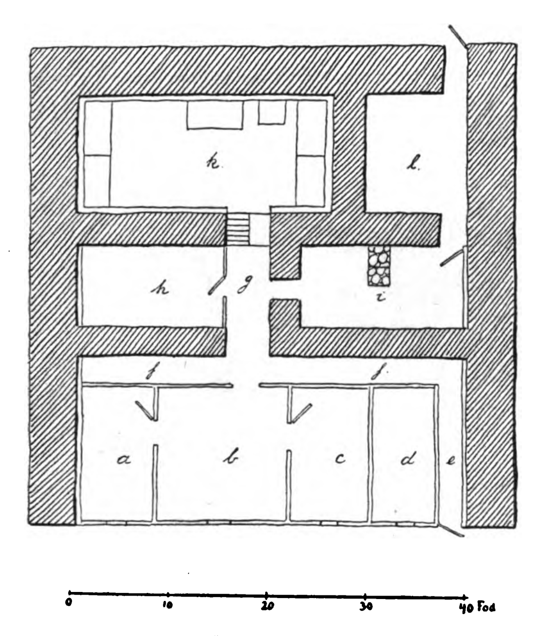

Fig. 101. Gaarden *Halldórstaðir* i Sønder Tingø Syssel.

I forreste Linie ligger de fire Nybygninger: 3 Stuer (a, b og c) samt et Ildhus (d). De vende alle Gavlene ud mod Forsiden. Under dem er en stor Kælder, som benyttes som Forraadsrum, og over Rummene ere Gavlkamre. Gennem Døren og Gangen (e) kommer man ind i Tværgangen (f), hvorfra der er Dør til den midterste Stue (b), der igen staar i Forbindelse med de to andre; ligeledes staar Tværgangen i Forbindelse med den vinkelret derpaa løbende Gang (g),

hvorfra der er Døre ind til Ildhuset (i) og det lige over for liggende Bur (h), ligesom Trappe op til Badstuen (k) og Nedgang til den under samme værende kælderagtige Kostald til 4 Køer med Mælkebur. Bag Køkkenet eller Ildhuset ligger et Brændselsrum (l), hvorfra der er Dør til det Frie.

Badstuen benyttes nu til Forraadsrum, og alle Gaardens Folk bo i første Linie, der har Bræddegavle med Vinduer baade i Stuen og i Gavlkamrene. I Buret er to Tagvinduer; i Ildhuset er to Røghuller i Taget; i Badstuens Tagflade er

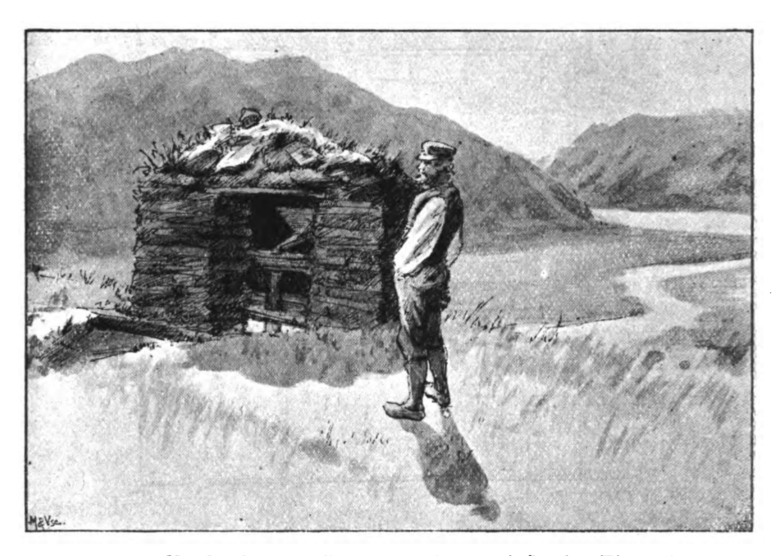

Fig. 102. Vandmølle paa Gaarden *Ljósavatn* i Sønder Tingø Syssel.

fire Vinduer. Det skraverede (Fig. 101) er Græstørvs Mure; forneden har de afvekslende Sten- og Græstørvslag. De enkelte eller dobbelte Linier betegne Bræddevægge. Hvor Græstørvsmur støder til Bræddevæg, er der et Hulrum paa indtil 1 Fods Bredde *(skot)*. I den gamle Badstue fandtes 5 faste Sengesteder og et Bord.

Vandmøllen paa Gaarden Ljósavatn (Fig. 102) i Sønder Tingø Syssel ligner ganske tilsvarende paa Færøerne og i Norge

samt de saakaldte »Skvatmøller« fra Bornholm. Kornet males dog i Reglen paa Island ved Hjælp af Haandkværne.

Væggene i det lille firkantede Hus ere af Græstørv. En lodret stillet Akse har paa sin nederste Ende et Skovlhjul, hvortil Vandet ledes ned under Bygningen gennem en Rende; paa den øverste Ende bærer Aksen »Løberen«, en rund Møllesten, som bevæger sig rundt paa »Liggeren«, gennem hvis Centrum en Jernstang fra Aksens øverste Ende gaar op for at fastholde Løberen ved et Jernkryds. Over Møllestenene er en Tragt, hvorfra Kornet glider ned imellem Stenene.

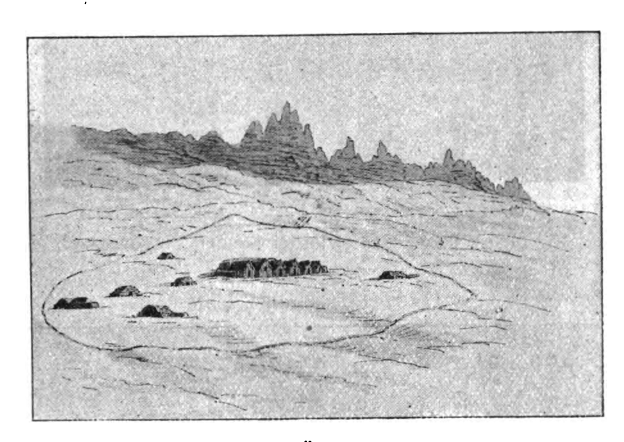

Fig. 103. Gaard i *Öxnadalr* i Øfjord Syssel.

Gaard i Öxnadalr i Øfjord Syssel ligner ganske de tidligere omtalte fra Sønder Tingø Syssel. Af Beboelseshusene ligge 6 i første Linie. Paa Tunet, der er regelmæssigt indgærdet, ses 6 Stalde med Hølader eller Høgaarde.

To Gaarde paa Øfjord i Sønder Tingø Syssel. De vise begge, hvorledes man nu igen begynder at opføre nogle af Beboelseshusene med Siden ud mod Fronten. Fig. 104 viser et helt selvstændigt Træhus, Fig. 105 et med Græstørvsvægge beskyttet Træhus, som er indbygget i Kom-

plekset. Sammesteds ses i Nærheden en Smedje og en Retirade. Iøvrigt ere Husene beliggende som ellers, paa begge Sider en Midtergang og i Rækker bag hverandre.

Arth. Sørensen fot.

Fig. 104. Gaard paa Øfjord i Sønder Tingø Syssel.

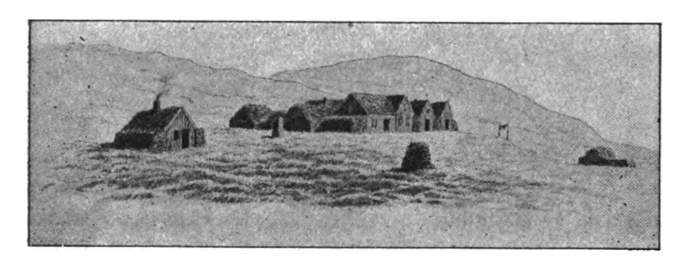

Fig. 105. Gaard paa Øfjord i Sønder Tingø Syssel.

Paa **Præstegaarden Miklibær** (Fig. 106) i Blönduhlíð i Skagefjord ligger Beboelseshusene som sædvanlig i Rækker bag hverandre og grupperede paa Siderne af en Midtergang. Forreste Linie dannes af fem Huse, hvoraf det ene — et Træhus — vender Siden til mod Fronten, ligesom de to foregaaende. Til Kompleksets nordre Side støder en Faarefold, der baade

benyttes til Malkning og Uldafrivning m. m. Den er altsaa paa en Gang *rétt* og *kvíar*. Smedjen (Fig. 53 og 106) ligger foran Fronten. Ved Gaarden er en Kirke med Kirkegaard.

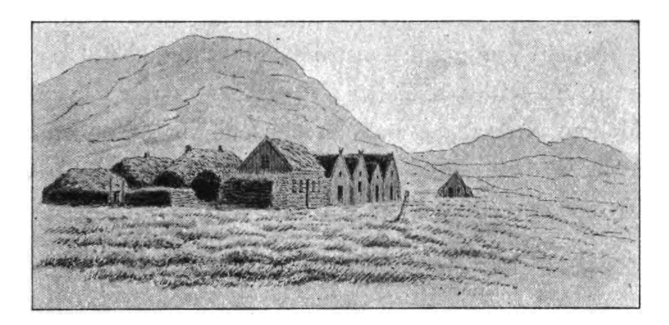

Fig. 106. Præstegaarden *Miklibær* i Blönduhlíð i Skagefjords Syssel.

Paa Gissur Jarls gamle Gaard **Flugumýri** i Skagefjords Syssel (Fig. 107 og 108) dannes Beboelseshusene af tre paa een Linie stillede Huse med Gavlene ud mod Forsiden. To af disse Huse indeholde to Etager og flere Rum, Kældere o. s. v. Sjældent

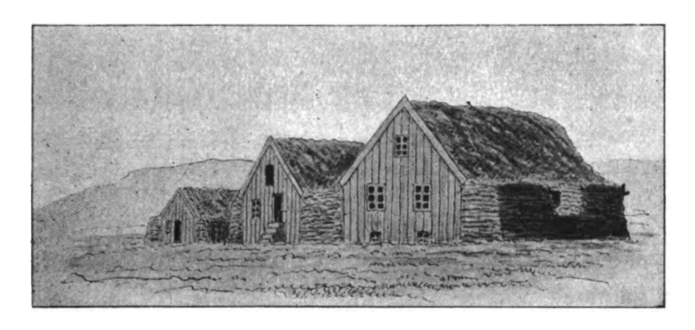

Fig. 107. Gaarden *Flugumýri* i Skagefjords Syssel. Forside af Beboelseshusene.

ses saa høje og svære Vægge af Græstørv som her. I Virkeligheden ligger der lige som paa andre Gaarde flere Huse i Rækker bag hverandre. Forskellen er kun, at her ligge flere, undtagelsesvis, under samme Tag.

I Nærheden af Beboelseshusene ligger Kirken med Kirkegaard. Kirken har to Bræddegavle; i den ene er Vinduer, i den anden Dør, over hvilken Klokken hænger. Sidevæggene ere af Græstørv. Kirken har intet Loft. Alter findes mellem Vinduerne i østre Gavl. Prædikestol og Stolestader m. m. findes ligeledes.

Mellem Kirken og Beboelseshusene ligger nu en dyrket Have, hvor den gamle Gaard skal have staaet. En vældig Askedynge ses lidt øst for Haven.

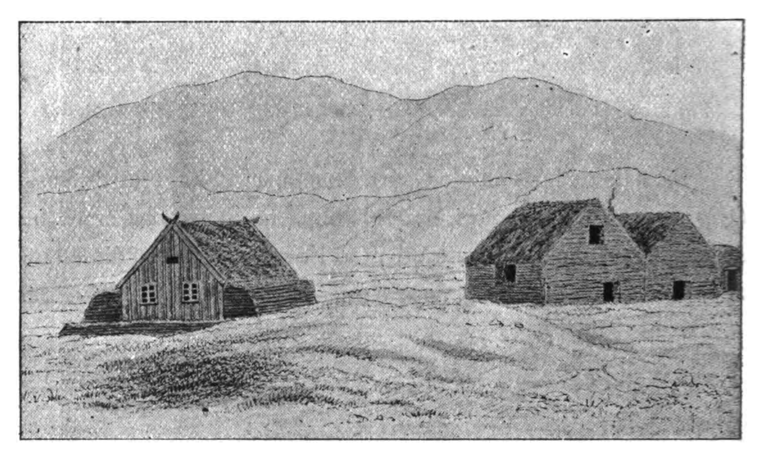

Fig 108. Gaarden *Flugumýri* i Skagefjords Syssel.
Kirke (t. v.). Bagside af Beboelseshuse (t. h.). I Forgrunden gammel Askedynge.

Endnu længere mod Øst ses paa en lille Bakke Rester af et gammelt Virke.

Tunet hegnes af et Gærde. Saavel spredt paa dette som udenfor ligge de sædvanlige Stalde med Høhuse og Høgaarde.

Gaarden Viðiýmri i Skagefjords Syssel (Fig. 109). Her ere Beboelseshusene beliggende i tre Linier: bagerst Badstue, derpaa Ildhus og Bur, medens forreste Linie dannes af de øvrige Huse.

I Nærheden ligger Kirken med Kirkegaard.

Paa Tunet, som er omgivet af Tungærde, ligger Stalde med tilhørende Høladlader spredte.

Hosstaaende Figur (110) viser en af Græstørv opført Lade,

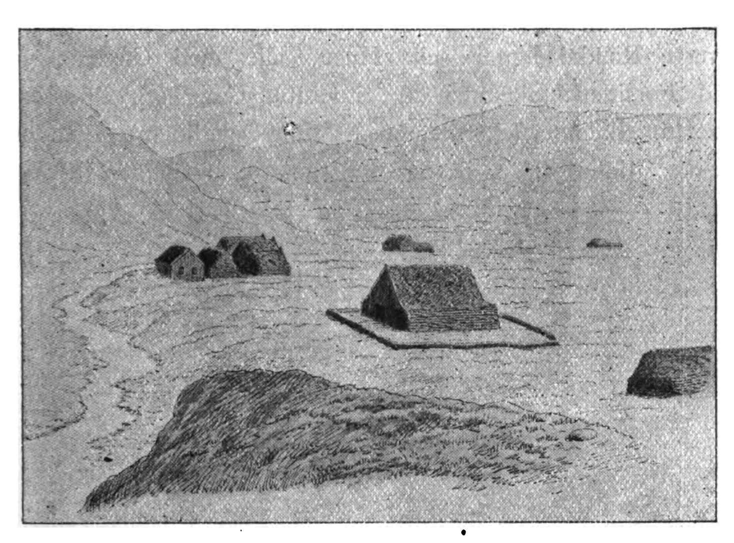

Fig. 109. Gaarden *Víðimýri* i Skagefjords Syssel. Beboelseshusene (t. v.). Kirke (i Midten). Hølade (t. h.). Bag ved: Stalde med Hølader o. l.

paa hvis ene Længdeside der er anbragt en Aabning til Indbringelse af Høet. Naar Høet er indbragt, lukkes Aabningen med Græstørv.

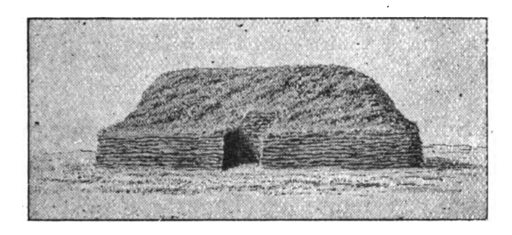

Fig. 110. Hølade paa Gaarden *Víðimýri* i Skagefjords Syssel.

Udenfor Tunet under en Klippeskrænt ligger en smuk firkantet Faarefold *(rétt)*, der tidligere er afbildet (Fig. 16).

Paa Gaardens Tun findes Rester af et gammelt Virke i Nærheden af Kirken.

Glaumbær Præstegaard i Skagefjords Syssel er et Eksempel paa et stort og vel indrettet Bygningskompleks.

Beboelseshusene (Fig. 111—113) dannes af fem bag hinanden liggende Rækker med Gang tværs igennem. I forreste Række ligger seks Huse, alle med Gavlene ud mod Forsiden: Skemma (a), Stue (b), Gang (c), Præstens Stue (d), Skemma (e), Skemma (f) samt Smedje (g). I anden Række: Ildhus (h) t. h. og Bur (i) t. v. af Gangen (k). I

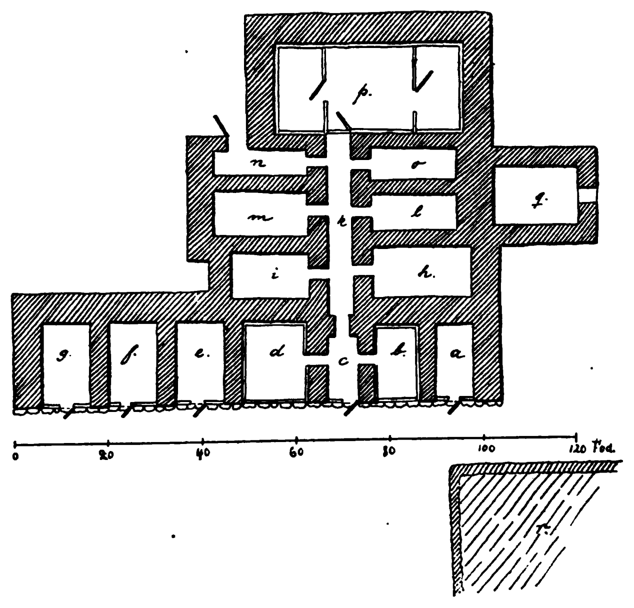

Fig. 111. Præstegaarden *Glaumbær* i Skagefjords Syssel. Grundplan af Beboelseshusene.

tredje Række Spisekammer (l) t. h. og Mælkebur (m) t. v. for Gangen. I fjerde Række: Stald (n) t. v. og Konfirmantstue (o) t. h. for Gangen. I femte og bageste Række ligger Badstuen (p), delt i tre Rum ved Panelvægge. Fra Gangen trædes ind i det midterste Rum, der har Sengesteder langs begge Ydervægge for Folkene; fra dette Rum kommer man (t. v.) ind i Præstefolkenes Sove- og Opholdsrum med Kakkelovn og (t. h.) ind i Præstens Moders Stue.

Ildhuset er 8 Skridt langt og 4 Skridt bredt. Taget er Spærtag. I Gavlen er et Trækhul, ved Tagryggen et Røg- og Lyshul. Arnestedet er bygget af Sten. Flade Sten beskytte

Fig. 112. Ildhuset paa Præstegaarden *Glaumbær* i Skagefjords Syssel.

Murene ved de to Ildsteder. En Gryde hænger over Ilden i Jernkroge. Af Inventar mærkes: 1 Kærne, Bøtter og Træbakker, Si til Mælk, Kopper m. m. Et Skind hænger til

Tørring paa Strækbjælken, Faarekød til Røgning træffes sammesteds. Til højre for Ildstedet er Brændselsrum.

Kompleksets Frontlængde er godt 100 Fod, Dybden godt 80 Fod.

Foran Bygningskomplekset — nordligst — ligger Kirke af Træ (r) og Kirkegaard og ved Komplekset en Faarefold (q). Tunet er omgærdet. Paa samme findes flere Stalde m. m. Omtrent 100 Al. Syd for Beboelseshusene ligger saaledes tre sammenbyggede Staldbygninger (Fig. 114—115) med bag ved værende Høgaarde. Staldene ere sammenbyggede med Længdesiderne.

Sydligst ligger *Kostalden* (a). Fire Rækker Stolper eller

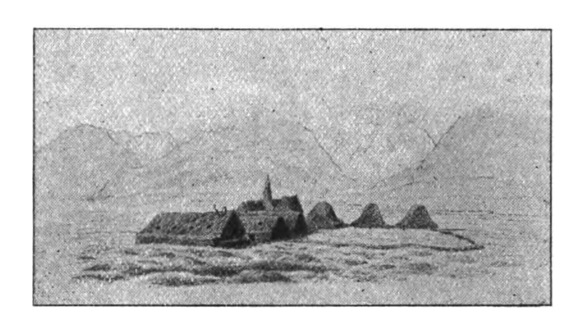

Fig. 113. Præstegaarden *Glaumbær* i Skagefjords Syssel. Beboelseshusene sete bag fra (længst t. v. Badstuen (p), t. h.: g, f, e paa Grundpl.).

Støtter bære Taget, der er et Aastag med to Sideaase. Tagdækket hviler desuden paa Overkanten af Murene. Mellem de to inderste Støtterækker er en Afløbsrende. Mellem de indre og yderste Støtter staa Køerne. Mellem de yderste Støtter og Muren, der er af Sten med smalle Græstørvslag, er Krybbe. Højden fra Gulv til Tagryg er 9 Fod. Et Lyshul findes øverst i Gavlen, ligesom der øverst i Tagdækket findes et lignende. Fodring sker fra Høgaarden (d) gennem en Aabning i Gavlmuren.

De to *Hestestalde* (b og c) ere omtrent ens. Taget er Aastag med een Mønningsaas, der understøttes af Stolper. Den ene Side af Staldene optages af Krybber, fra hvilke der

er Udgang til Høgaardene (e og f). I Taget ved Siden af Aasen er Lufthuller, der tillige give Lys.

Et Par andre Steder, lidt fjærnere paa Tunet, findes Faarestalde af den sædvanlige Slags.

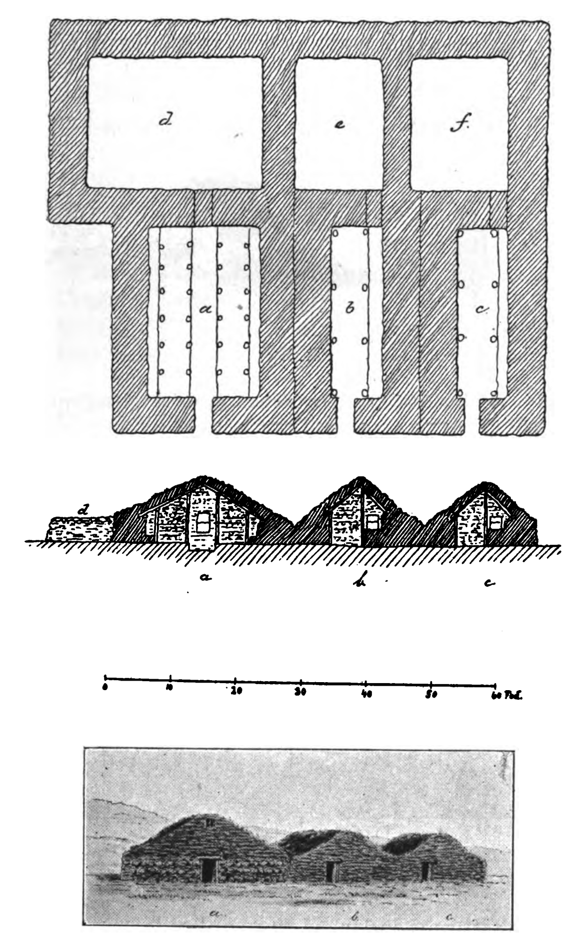

Fig. 114 og 115. Præstegaarden *Glaumbær* i Skagefjords Syssel. Grundplan og Prospekt af tre Stalde (a til Køer, b og c til Heste) med tilsvarende Høgaarde (d, e og f).

Indenfor Tungærdet mod N. ligger en Malkeplads for Faar *(kvíar)*. Den er firkantet, 34 Fod lang og 6½ Fod bred (indv. Maal) med 3 Fod høje Mure.

Udenfor Tungærdet mod N. ligger en gammel Hestestald, hvis Tag er borte. Den bruges nu som *rétt* (30 Fod × 15 Fod).

Desuden findes ved Gaardens Huse en Hestefold (*hesta-*

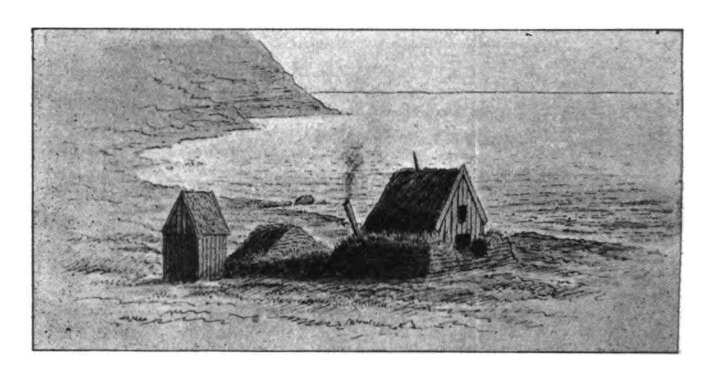

Fig. 116. Fiskerhytte fra Fiskerlejet *Hnífsdalr* i Isafjord Syssel.

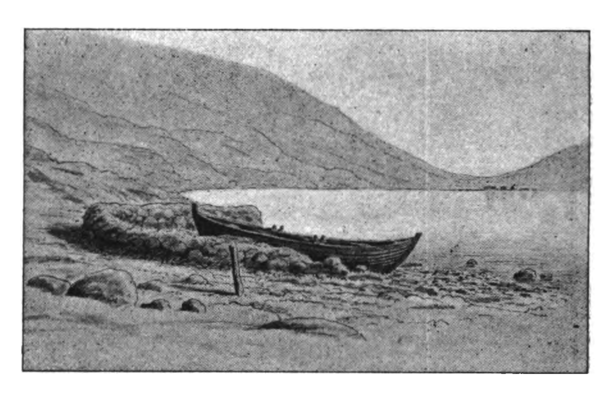

Fig. 117. Baadplads ved Gaarden *Seljaland* i Isafjord Syssel.

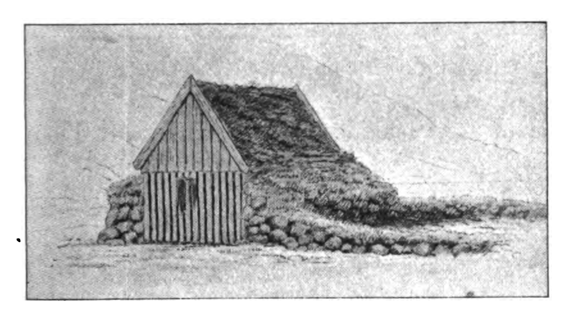
rétt), hvori Kirkesøgendes Heste opholde sig under Gudstjenesten.

Medens de Gaarde, som vi hidtil have betragtet, alle have ligget længere borte fra Kysten eller i alle Tilfælde fra Fiskepladser med særligt udpræget Fiskeriliv, ville vi nu for-

inden vi gaa længere Syd paa, i NV Halvøens Fjorde at se et enkelt Eksempel paa Fiskerihytter o. l.

I Isafjorden ligger ¾ Times Gang N for Handelspladsen af samme Navn, **Fiskerlejet Hnífsdalr** og længere borte *Bolungarvík.* Her findes særlig ægte Fiskerboder, nemlig Hytter, til hvilke der ikke hører nogen Jord, men kun et Tørringshus *(hjallr)* for Fisk og en Baadsplads samt maaske et lille Udhus (Fig. 116).

Mod Syd længere inde i Bugten ligge **Gaardene Seljaland og Tunga.**

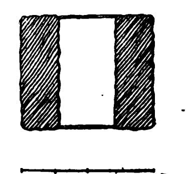

Fig. 118 og 119. Fisketørringsskur *(hjallr)* fra Gaarden *Seljaland* i Isafjord Syssel. (Prospekt og Grundplan).

Til førstnævnte hører en Baadsplads ved Stranden med tilhørende Hjallr.

Baadpladsen (Fig. 117), er kun en halvmaaneformet langagtig Stenmur, ind i hvilken Baaden stilles. Højden af Muren naar ikke en Gang til Overkanten af Baadens Lønning.

Tørringsskuret (Fig. 118 og 119) ligner meget de færøiske »Kælde«.

Mellem Enderne af to 5½' tykke, ligesaa høje og 17½' lange Sidemure af Sten, tættede med Græstørv, hvilke staa i en indbyrdes Afstand af 9½', er anbragt to Tremmegavle. Her opbevares Garn og Fiskeredskaber, og her hænger Fisk til Tørring. Ved Huset er en indhegnet Tørreplads for Fisk.

Gaarden *Tunga* støder umiddelbart op til Seljaland. Tunet er indhegnet.

Gaarden har, ligesom saa mange andre, to Ejere, hvilke bo i samme Huskompleks; men iøvrigt have delt Tun,

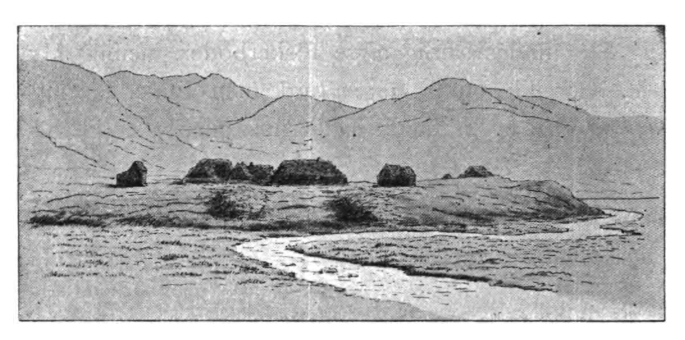

Fig. 120. Gaarden *Tunga* i Isafjord. Prospekt.

Stalde m. m. imellem sig, saaledes at hver har sine Faar, Køer, Heste o. s. v.

Beboelseshusene ere ret karakteristiske. De ligge i tre

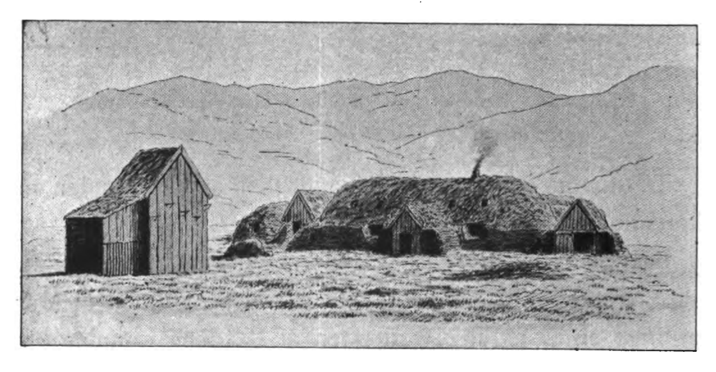
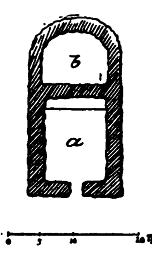
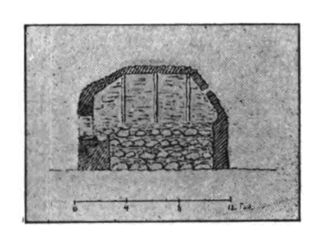

Fig. 121. Gaarden *Tunga* i Isafjord Syssel.
Hjallr (t. v.). Fronten af Beboelseshusene (t. h.)

Linier: Bageste dannes af Badstuen, mellemste af Ildhus og Bur, medens den forreste paa Fløjene bestaar af to Skemmer og een Kostald; midt imellem dem ligger en langagtig, firkantet Bygning med Siden til Fronten (Fig. 121). Den har Beboelses-

rum baade under Taget, hvor der er en *Badstue* og i Stuen. Vinduerne i Stuetagen sidde paa den inderste Side af den gennemskaarne Græstørvsvæg. Vinduerne i Taget sidde

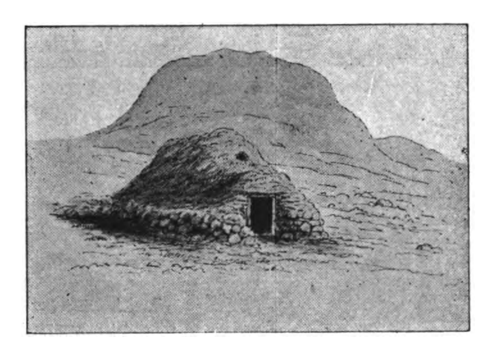
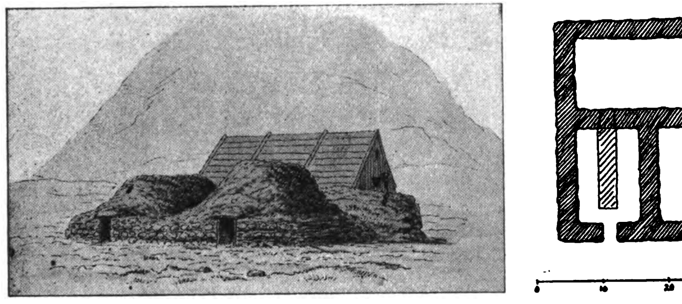

Fig. 122, 123, 124 og 125. Gaarden *Tunga* i Isafjord Syssel, Hestestald (a) med Høgaard (b).

midt paa Tagfladen. Bæjardyr'en træder frem foran Midten af Huset og danner en Forstue.

Foran Fronten ligger bl. a. en *hjallr* af Tremmer, som det ses af Tegningen (Fig. 121). Bag Beboelseshusene i Nærheden af den bagerste Badstue ligger et lignende Tørringsskur.

Spredt paa Tunet ligge adskillige Stalde: En *Hestestald* (Fig. 122—25) (a) med Høgaard (b); den har helt Valmtag og Spær-

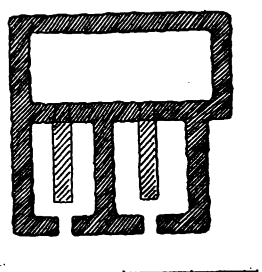
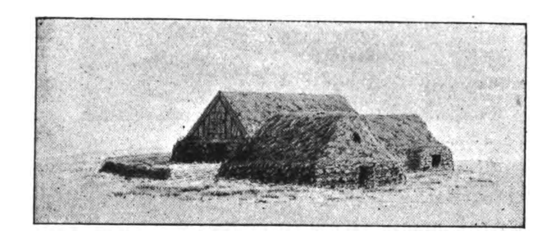
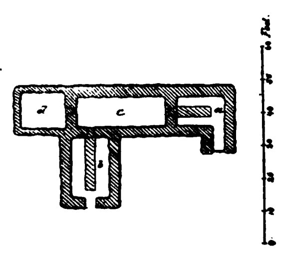

Fig. 126 og 127. Dobbelt Faarestald med Hølade bag ved.

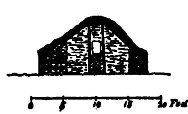

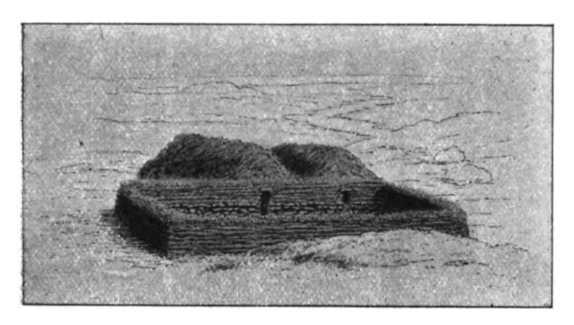
Fig. 128, 129 og 130. Faarestalde (a og b) med mellemliggende Hølade (c) og tilstødende Høgaard (d).
Gaarden *Tunga* i Isafjord Syssel.

konstruktion. Krybben er i den ene Gavl; Ventilationshul i den ene Valm. Fra Gulv til Tag er 7′ indv. Høgaarden er 7′ dyb.

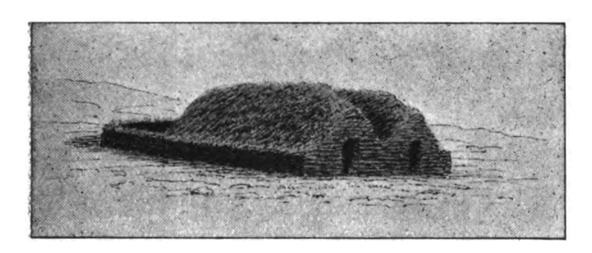
Af *Faarehusene* mærkes: Paa Tunet, en dobbelt, sammenbygget *Faarestald* med bagved liggende Hølade (Fig. 126—27).

Krybberne ligge langs Midten som ellers paa Nordlandet. Taget paa Høladen er af Brædder.

Lige i Udkanten af Tunet ligge to *Faarestalde* (Fig. 128—30) (a og b), knyttede til en Hølade (c), ved hvis ene Ende ligger en Høgaard (d); Staldene have Aastag med to Sideaase. Høladen derimod har Spær. I Høladens Gavl mod Høgaarden er, forneden, en Aabning og foroven i Bræddegavlen en Lem.

Forside.

Bagside.

Fig. 131 og 132. Gaarden *Skálholt* i Árnes Syssel. Faarestalde med Høgaard (kfr. Fig. 133).

Udenfor Tunet ligge to Faarefolde, der benyttes til Malkning. De ere tidligere afbildede (Fig. 24—26).

Vende vi os til Sydlandet, blive vi snart visse Særegenheder var i de Egne, som besøgtes. Hustagene ere spidsere end paa Nordlandet for Regnens Skyld og derfor fortrinsvis byggede med Spærkonstruktion. Beboelseshusene ligge som oftest mere paa een Linie end paa Nordlandet, og bag denne

Linie ligger ofte en stor Høgaard, hvor der staar Høstakke til Brug for de spredt paa Tunet liggende Stalde, der ofte ingen Hølade eller Høgaard have.

I Faarestaldene ere Krybberne ikke langs Midten, men ved Ydervæggene (*»jata«* ved Siden, i Modsætning til *»garði«* i Midten).

Det nævnte Forhold ses paa **Gaarden Skálholt** i Árnes Syssel

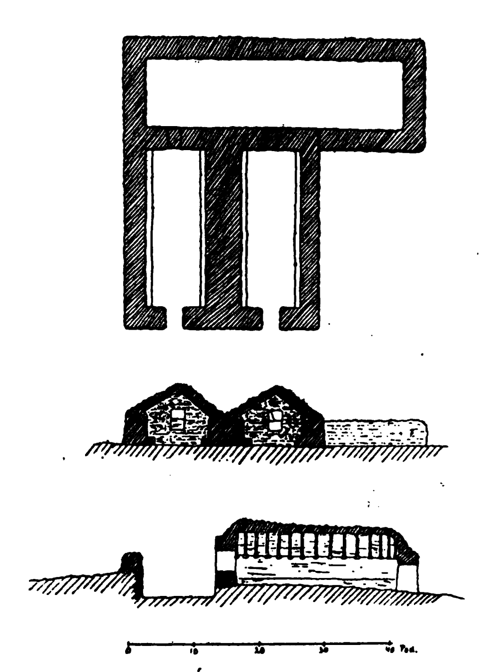

Fig. 133. Gaarden *Skálholt* i Árnes Syssel. Faarestalde med Høgaard. (Grundplan og Snit, kfr. Fig. 131—132.)

(Fig. 131—33). Her findes en dobbelt Bedestald med Høgaard. Taget bæres ikke af nogen Mønningsaas men af Spær-Par, hvis nederste Ender hvile paa flade Sten i Sidevæggenes Overkant. Væggene ere forneden byggede af Sten og Græstørv i vekslende Lag, henholdsvis 7" — 3" — 7" o. s. v. tykke. Tagets Højde fra Gulvet er godt 8 Fod, altsaa lidt mere end i Almindelighed paa Nordlandet.

Gaarden Reykir i Árnes Syssel er flyttet flere Gange for Sandflugt. Denne naar nu lige til Tundiget, ja somme Steder har den listet sig indenfor. En varm Kilde findes ved en Vej gennem Tunet.

Af Beboelseshusene m. m. ligge paa een Linie: Skemma (a), do. (b), Badstue (c), Bæjardyr og Gang (d), Stue (e),

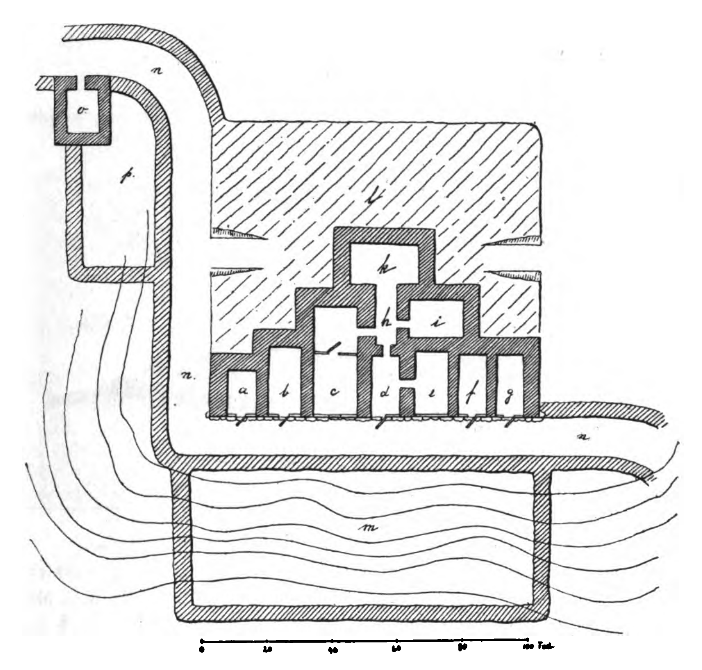

Fig. 134. Gaarden *Reykir* i Árnes Syssel.
Grundplan af Beboelseshusene.

Smedje (f) og Kostald (g) ialt 7 Bygninger, hvis Gavle vende ud mod Fronten.

I anden Linie t. h. for Gangen (h) ligger Buret (i) og midt for Enden af førstnævnte Ildhuset (k). Badstuen ligger altsaa her i forreste Linie, hvilket sjældent ses paa Nordlandet.

Bag Husene ligger en Platform til Hø (l) eller Høgaard, hvorfra Høet bæres til de paa Tunet spredt liggende Stalde. En Haandkværn findes i en Niche i Gangen (h). Foran

Fronten af Husene ligger, ned ad en Skrænt, en indhegnet Have (m). En Vej (n) fører i en Bue fra Gaarden gennem Tunet. Ved den ligger en Have (p) og et Hus til Mælk (o).

I Nærheden af Reykir ligger de tidligere beskrevne store Skillefolde (Fig. 19), som bestaa af to Cirkelindhegninger og som bruges om Efteraaret, naar Faarene drives hjem fra Sommergræsgangene. Nærmere udenfor Tunet ligger en lille Fold (*rétt*) til Gaardens eget Brug.

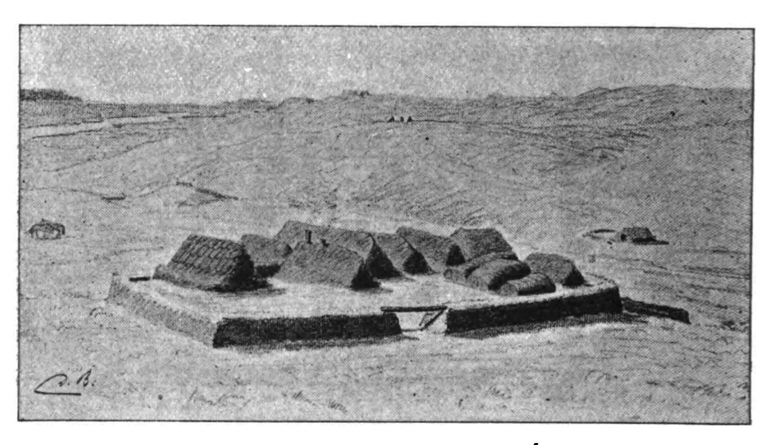

Fig. 135. Gaarden *Fossnes* ved Þjórsá i Árnes Syssel. Beboelseshusenes Bagside. Over Gaarden ses paa Højderne 3 Punkter; det er Varder. Naar Solen staar over dem er det Middag. T. h. i Mellemgrunden ses en Hestestald udenfor Tunet. I Baggrunden t. v. Þjórsá.

Gaarden Fossnes ved Þjórsá i *Árnes* Syssel har omtrent samme Indretning som Gaarden Reykir.

Af Beboelseshusene m. m. ligge paa een Linie: Kostald (a), Smedje (b), Skemma (c), Badstue (d), Bæjardyr (e), og Bur (f). Kun Ildhuset (g) ligger i anden Linie, bag ved Bæjardyr'en. Kostalden ligger med Siden — alle de andre i forreste Linie med Gavlene — til Fronten. Kun paa Bæjardyr, Skemma og Smedje gaa Bræddegavlene helt ned til Jorden. Ved Bur og Badstue derimod er kun den øverste Del af Gavlen af Brædder.

Paa nogle af Husene har de bageste Gavle hel Valm. Foran Fronten ligger en Have (h) en anden (i) ligger V. for Komplekset. Bag dette ligger en Platform (k) til Høstakke (l).

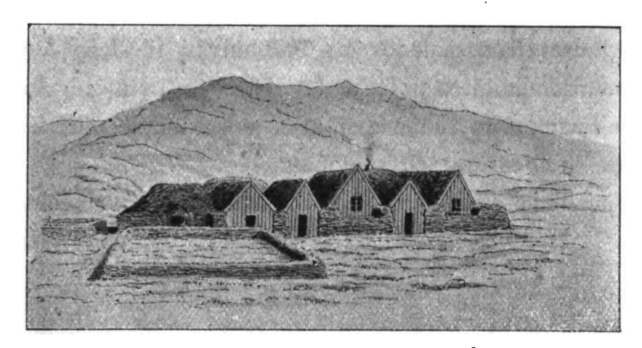

Fig. 136. Gaarden *Fossnes* ved Þjórsá i Árnes Syssel. Beboelseshusenes Forside.

I Platformen ligger et isoleret Hus (m); det er Stald til de Rideheste, som skulde være nær ved Haanden.

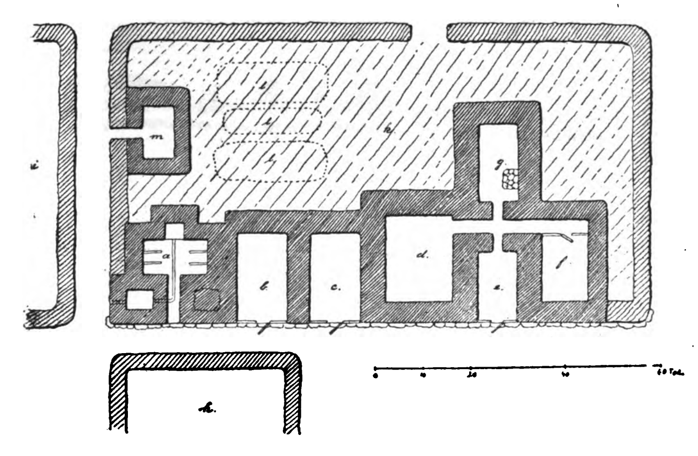

Fig. 137. Gaarden *Fossnes* ved Þjórsá i Árnes Syssel. Grundplan af Beboelseshusene.

Kostalden (a) er 13′ bred, har en Rende i Midten og en lille Udbygning mod Nord til Kalve. 3 Baase findes paa hver Side, og i Muren ligger et lille Kammer til Gødning og

en Tønde til Urinen, som gennem en Rende løber fra Stalden derind. Kun Bur og Badstue har Vinduer i Gavlvæggene ud mod Fronten. I flere af de andre Huse findes Lys og Lufthuller i den bageste Gavl som er af Græstørv.

Ildhuset har saaledes to Aabninger til Røg og Lys. Paa Gaarden holdtes 6 Heste, 2 Køer + 1 Kalv, 1 Stud, 60 voksne Faar og 40 Lam; men af de sidste kunde, efter Ejerens Sigende, holdes dobbelt saa mange.

Taa Tunet findes ingen Bygninger ud over Beboelses-

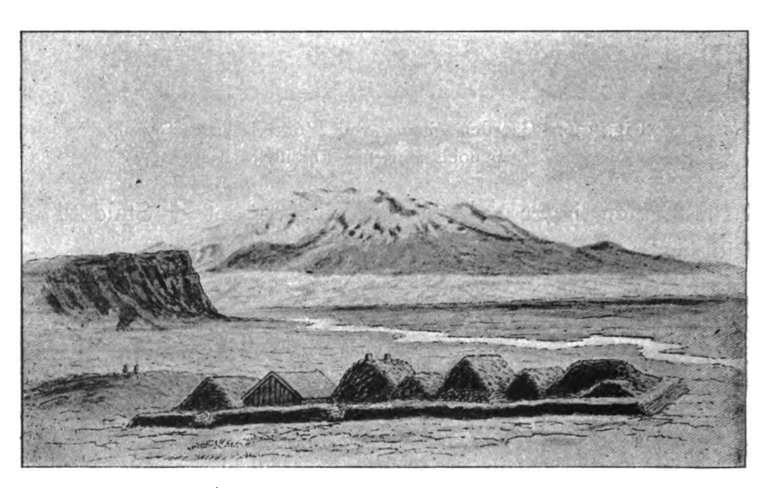

Fig. 138. Gaarden *Skriðufell* set bag fra. T. v. paa en Bakke ses 2 Varder. Naar Solen staar over dem er Klokken 9 Fm. (*dagmál*). I Mellemgrunden Þjórsá, t. v. Búrfell. I Baggrunden *Hekla*.

husene. I gamle Dage var det anderledes. (Der ligger saaledes Ruiner af en Kostald og et Gudehov; derimod ikke af Faarestalde).

Tæt udenfor Tunet ligger nu en Hestestald, lidt fjærnere et Lammehus og et Faarehus til Malkefaaer; desuden andre Faarehuse langt borte.

Malkefaarerne malkes jo kun om Sommeren, derimod aldrig om Vinteren, derfor kan Stalden for Malkefaar staa langt borte.

Paa Tunet bruges om Sommeren til Malkning af Faar en transportabel Fold (*færikvíar*) og om Foraaret bruges *stekkr*. Denne ligger ikke langt fjærnet mod Syd i Nærheden af Aaen. Den er beskreven og afbildet foran (Fig. 38—39).

Gaarden Skriðufell ved Þjórsà i Árnes Syssel er den

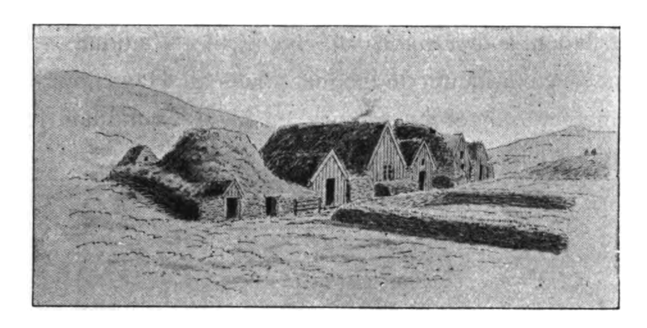

Fig. 139. Gaarden *Skriðufell*. Beboelseshusenes Forside.

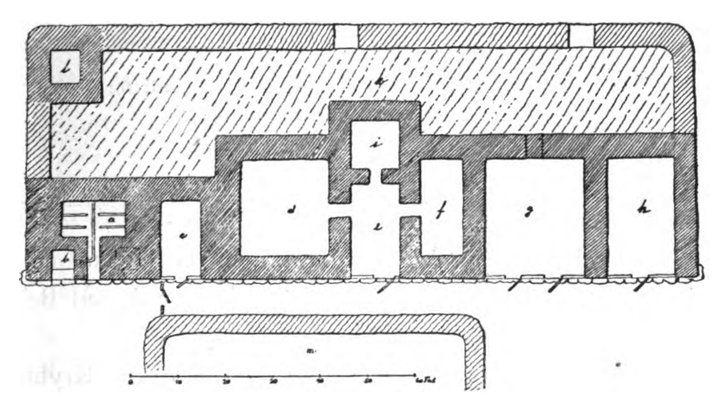

Fig. 140. Gaarden *Skriðufell*. Grundplan af Beboelseshusene.

sidste Gaard paa Vejen fra Sydlandet tværs over Sprengisandr til Nordlandet.

Den ligner ganske Fossnes.

Paa een Linie ligge følgende Huse alle med Gavlene ud mod Forsiden, undtagen førstnævnte: Fjós (a) til 3 Køer med

Rum til Gødning (b) og Siden langs Fronten, Smedje (c), Badstue (d), Bæjardyr med Gang (e), Ildhus (f) med 3 Røghætter og meget stejlt Tagdække, Hølade (g) med Taget af galvaniseret Jern samt Skemma (h). Kun Buret (i) ligger bag de øvrige Huse, dog i Forlængelse af Gangen, saa at det i Virkeligheden ser ud, som om alle Husene laa paa een Linie.

Bag ved dem findes en Platform (k) til Hø, 4' over Jordoverfladen, — her findes et Hus (l) til 4 Væddere. Foran Fronten er en firkantet indhegnet Plads til Have (m).

Tunet er omgærdet, og har en oval Grundplan (c. 300 × c. 400 Alen).

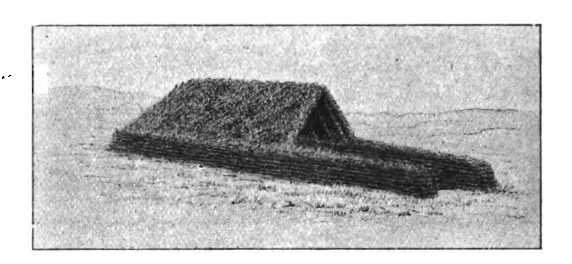

Fig. 141. Gaarden *Skriðufell.* Faarestald med Høgaard for Enden. Gavlen er aaben mod Høgaarden.

Beboelseshusene ligge i Midten af Tunet.

Følgende Stalde haves:

1. 1 *Faarestald til Lam* (30 Stk.); ingen Høgaard findes ved Stalden. Høet bæres fra den store Høgaard ved Beboelseshusene c. 150 Alen i NV.

2. 1 *Faarestald med Høgaard til Lam* (40 Stk.). Krybben er i Midten. Til Høgaarden er Gavlen helt aaben. Om Vinteren stakkes Hø helt op, saa det lukker for Gavlen. Stalden ligger c. 200 Al. V. for Bolig-Komplekset.

3. *1 Hestestald til 8 Heste* uden Høgaard c. 200 Al. i SV.

4. *1 Hestestald til 6 Heste* uden Høgaard, c. 200 Al. SØ for Komplekset.

Alle disse Huse ligge paa Tunet.

5. Lige ved Tunet, men udenfor ligger, *1 Fold* (*rétt*) og

6. *1 gl. Vædderhus.*

Noget længere mod Syd i en Afstand fra Tunet af nogle hundrede Alen ligge to Komplekser af Faarestalde:

Fig. 142. Faarestalde i Fjældene, ved Gaarden *Brattholt* i Árnes Syssel. (t. v. Stald med Hølade, i Midten Fold, t. h. Stald).

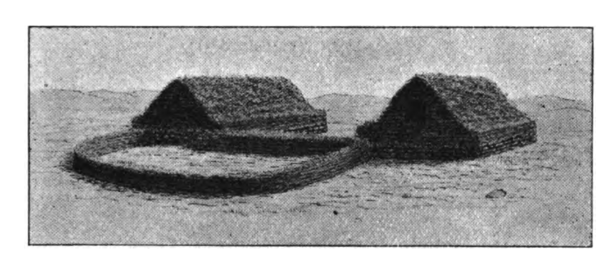

Fig. 143. En Faare- og en Hestestald, et Stykke fra Gaarden *Brattholt* i Árnes Syssel. (I Forgrunden en Høgaard; mellem Staldene en Faarefold. Aabningen i Stalden t. h. er til Indbringelse af Foder.

7—8. *2 Stalde* jævnsides, med Hølade til 40 + 30 = 70 eet Aar gamle Faar.

9—10. *2 lignende Stalde* med Hølade til 38 + 40 = 78 Malkefaar om Vinteren.

Ved disse Stalde er en Fold (*rétt*) og et Stykke gødet Tun.

11. Endnu længere borte i østlig Retning ligger i en Dal *1 Faarestald* tilligemed Høgaard, til gamle Beder.

Tæt udfor Gaarden i SØ staar paa en Bakke to Varder af Sten; de betegne Dagmál (Kl. 9). Som Middagsmærke bruges et Bjærg þríhyrningr og for Kl. 3 Em. en Kløft.

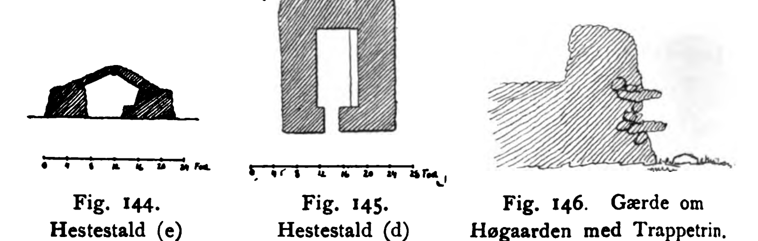

Fig. 144. Hestestald (e) Fig. 145. Hestestald (d) Fig. 146. Gærde om Høgaarden med Trappetrin.

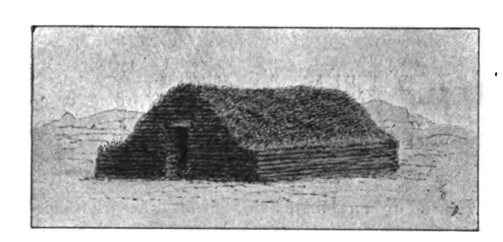

Fig. 147. Hestestald (f)

Fig. 148. Faarestald Alle paa Gaarden *Úthlíð* i Árnes Syssel.

Saadanne Tidsbetegnelser ere almindelige paa de islandske Gaarde, hvor man ofte ingen Uhre har, hvorfor man maa rette sin Tid efter Solen.

Lignende Staldetablissementer, som de sidst omtalte udenfor Tunet paa Skriðufell, for Faar og især for Beder, findes ofte

langt fra Gaardene. Vogteren gaar da i Almindelighed daglig den lange Vej. Sjældnere bliver han i Stalden om Natten.

Disse Faarestalde, ved hvilke der i Reglen er et Tun, findes baade paa Syd- og Nordlandet, f. Eks. i Egnen ved

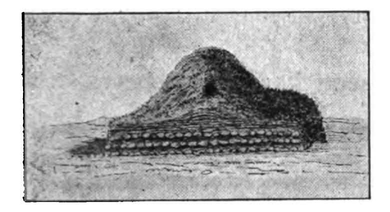

Fig. 149. Kostald (c).

Fig. 150. Kostald (b).

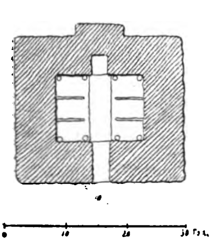

Fig. 151. Kostald (a).

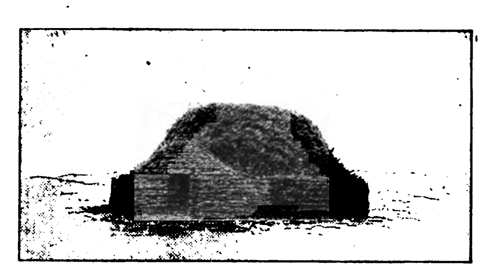
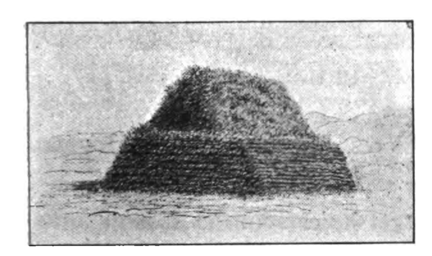

Fig. 152 Faarestald.

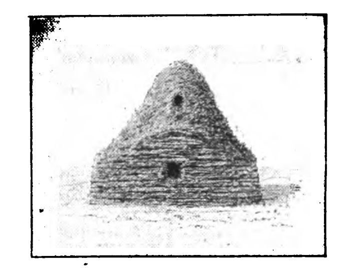

Fig. 153. Faarestalde.
Alle paa Gaarden *Úthlíð* i Árnes Syssel.

Brattholt (Fig. 142). I Reglen er der foruden Stalde en Hølade eller Høgaard og en Fold.

Noget fjærnere fra Gaarden har jeg i samme Egn set to Stalde: en Heste- og en Faarestald, med tilgrænsende Høgaard og mellemliggende Fold (Fig. 143).

Paa **Gaarden Úthlið** i Árnes Syssel ligger de fleste Beboelseshuse paa een Linie.

Bag ved dem er en stor Høgaard, omgivet af et Gærde. Fra Terrænet udenfor kommer man over Gærdet op i Høgaarden ved at træde paa flade Sten, der ere anbragte i Græstørvsmuren som Trin (Fig. 146).

Høgaarden ved Beboelseshusene kan nok behøves, thi ingen af de rundt paa Tunet liggende Stalde ses at have

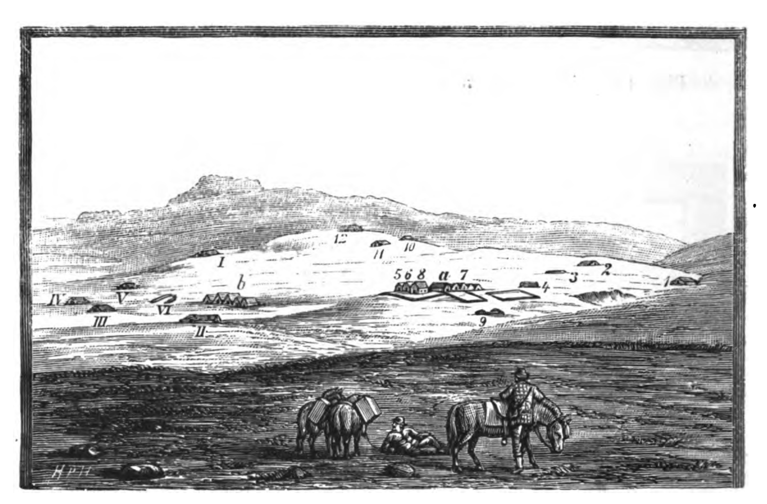

Fig. 154. Gaarden *Tungufell* ved Hvítá i Árnes Syssel.

Hølade. Høet maa altsaa bæres fra denne fælles Høgaard rundt til de forskellige Stalde.

Staldenes Tag ere alle meget høje, som det sees af foranstaaende Skitser (Fig. 144—153).

I *Kostalden* (Fig. 149, 150 og 151, a, b, c) (13½' × 10½') staa Køerne langs begge Gavle, tre paa hver Side i 3 Fod brede Baase. Ved den ene Langvæg er en Udbygning til Kalve.

Murtykkelsen er 6', Murhøjden 3' 8" indv. Fra Gulv til Tag er 11'. Taget er helt Valmtag med et Lyshul i den ene Valm.

I *Hestestalden* (Fig. 144, 145 og 147, d, e, f) (12' × 6½' indv.) findes en Krybbe langs den ene Side. Fra Gulv til Tag er 6½ Fod, hvilket er den laveste Højde i samtlige Stalde.

I *Faarestaldene* (Fig. 148, 152 og 153) findes Krybber langs begge Sider *(jata)*.

Udenfor en af Faarestaldene findes Malkeplads for Faar *(kvíar)*.

Gaarden Tungufell ved *Hvítá* i Árnes Syssel er et smukt Eksempel paa en Gaard med Dobbeltbeboelse. Paa eet og samme Tun ligger to Komplekser af Beboelseshuse, hver med sine Stalde.

Boligkomplekset a. (t. h.) har i sin forreste Linie (7) følgende Huse, der alle vende Gavlen frem efter: Bæjardyr, Badstue, Smedje, Skemma og Hestestald, hvilken for Tiden bruges til Redskaber. I anden Linie findes Ildhus og Bur. Bag ved er *Høgaard*, i hvilken ligger en Hestestald. Noget Vest for Komplekset ligger et »*Vandhus*« (5) og en *Kostald* med Hølade (6). Syd for (ɔ: foran) Kompleksets vestre Ende ligger *Kirken* (8) med Kirkegaard. Syd for selve Komplekset ligger to indhegnede *Haver* og Ruinen af et Lammehus (9).

Spredt paa Tunet ligger: 1 Stald for eet Aar gamle Malkefaar (2) uden Høgaard, 1 Faarefold *(rétt)* (3), 1 Stald for unge Væddere og Beder (4) uden Høgaard, 1 Stald for eet Aar gamle Væddere (10) uden Høgaard, 1 Ruin af et Lammehus (11) samt 1 Stald til Lam fra sidste Foraar (12) med Hølade.

Udenfor Tunet ligger: 1 Hestestald (1), der benyttes om Vinteren, uden Høgaard. Til de Stalde, som ingen Hølade eller Høgaard have, maa Høet bæres fra den ved Boligkomplekset liggende Høgaard. Malkning af Faar finder Sted i en af Staldene.

Længere borte paa Udmarken findes to *Stalde*, een for *Beder* og een for *Malkefaar*.

Boligkomplekset b. (t. v.), N. V. for foregaaende. Af Beboelseshusene ligge Skemma, Badstue, Bæjardyr, Smedje og Kostald i første Linie med Gavlene frem efter; Ildhus og Bur i anden Linie. Foran Komplekset ligger en indhegnet Have; bag ved en Høgaard, hvorfra Høet bringes ud til Staldene.

Paa Tunet ligger spredt: 1 Lammehus (I) til unge Lam, 2 Faarestalde og 1 Hestestald (II), 1 Hestestald (III), 1 Stald til Malkefaar (IV), 1 Hestestald til Rideheste (V) samt 1 Faarefold *(rétt)* (VI). Ved Staldene findes ingen Hølader eller Høgaarde. Paa Tunet benyttes en transportabel Malkefold *(færikvíar)*.

Endvidere findes langt borte i Udmarken: 2 Stalde til Beder og 1 til Malkefaar.

De ovenfor meddelte Eksempler ville formentlig være tilstrækkelige til, at man gennem dem kan danne sig en *Oversigt* over de islandske Gaardes Indretning i Nutiden. De Træk i Bygningsskikkene, som ere ens i de Egne af Landet, som vi have besøgt, ere saa iøjnefaldende, at de ikke nærmere behøve at paapeges (saaledes f. Eks. Murkonstruktionen af Græstørv eller Græstørv og Sten i Lag, Gavlene af Træ, Staldenes spredte Beliggenhed paa Tunet o. s. v.).

Nogle Forskelligheder, nærmest foranledigede ved de klimatiske Forholds Ulighed paa Nordlandet i Sammenligning med Sydlandets, skulle derimod paapeges.

Paa Nordlandet synes saaledes de *sammenstillede Beboelseshuse* fortrinsvis at være grupperede i flere Linier, bag hverandre og paa begge Sider af en Gang, som gaar tværs gennem Komplekset til det bageste Hus: Badstuen.

Tagkonstruktionen er fornemmelig Aastag i Udhuse, da Taget ikke behøver at være saa stejlt som paa Sydlandet, hvor det regner mere.

Stalde til Faar og Heste have været brugte siden Oldtiden, medens de paa Sydlandet ere af nyere Dato. Krybberne i Faarestaldene ligge i Reglen midt i Stalden, saaledes at Krybbesiderne dannes af to Rækker Stolper, som bære hver sin Tagaas. Køerne staa endnu undertiden om *Vinteren* under eller ved Siden af Badstuen for at varme denne op.

Hølader ved de enkelte Stalde ere almindelige, men erstattes dog ofte af *Høgaarde*.

Paa Sydlandet ligge *Beboelseshusene* mere paa een Linie, og Badstuen ligger som Regel i forreste Linie og ikke som almindeligt paa Nordlandet bagerst.

Tagkonstruktionen er fortrinsvis Spærtag, baade i Beboelseshuse og Stalde.

Stalde til Faar og Heste ere af nyere Oprindelse. Krybberne ligge som oftest langs begge Sidevæggene og ikke mellem Stolperækker langs Midten, thi Aaskonstruktionen har veget Pladsen for Spærkonstruktionen. Køerne staa paa Sydlandet i Stalde, der enten ere frit beliggende eller ogsaa sammenbyggede med Beboelseshusene.

Hølader ved Staldene ere sjældnere end paa Nordlandet. Som oftest maa Høet hentes fra en bag Beboelseshusene værende stor *Høgaard*, der forsyner alle Staldene. Høet er her stakket efter Kvalitet.

Gaardtomter.

Efter at have paavist, hvorledes de islandske Gaarde nu til Dags ere indrettede i forskellige Dele af Landet, skulle vi dernæst forsøge at danne os et Begreb om deres Udseende og Indretning i Fortiden.

Den sikreste Vej i saa Henseende er Undersøgelser i Ruiner, som kunne føres tilbage til nogenlunde bestemte Tidsperioder; thi alene at basere vort Kendskab til Fortidens Bygningsskikke og Levesæt paa Sagaerne og skriftlige Overleveringer er ikke betryggende, eftersom der altid bliver et stort Spillerum for Gisninger. Vi ville derfor benytte vort Kendskab til Nutidens Forhold og med det begynde vore Undersøgelser i de islandske Tomter, af hvilke der endnu er overmaade mange bevarede.

Ovenfor have vi set, at det synes, som om den Skik, at have største Delen af Beboelseshusene ordnede paa een Linie med Gavlene ud mod Forsiden af Komplekset, særlig har hjemme i visse Egne paa Sydlandet. I Reglen ser man dog her tillige et enkelt eller et Par af Husene (Bur og Ildhus) ligge bag de øvrige. Efter Traditionen paa Sydlandet skal det først være i forrige Aarhundrede, at man begyndte at vende Gavlene ud mod Fronten; før den Tid laa det ene af Beboelseshusene i Forlængelse af det andet i een eller sjældnere

to Rækker. Denne Bygningsmaade ses jo endnu af og til paa Gaarde baade paa Nord- og Sydlandet, idet eet eller flere Huse ligge med Siden ud til Fronten. I den nyeste Tid er denne Sammenstillingsform blevet almindelig igen, naar Træhuse anvendes.

Hvis altsaa Traditionen er rigtig, baade i saa Henseende og, som tidligere omtalt, med Hensyn til Mangelen paa Faarestalde paa Sydlandet, saa maatte gamle Gaarde dersteds, om Ruiner af saadanne kunde findes, vise:

1) *En Gruppe sammenstillede Beboelseshuse*, hovedsagelig liggende paa een Linie.

2) En eller flere *Kostalde,* mulig med *Hølader eller Høgaarde;* men derimod *ingen* Faarestalde.

Det er imidlertid saa heldigt, at der netop findes Ruiner, som til Fuldkommenhed bekræfte Traditionen. Disse Ruiner ligge i den tidligere omtalte *Þjórsárdalr*, en Sidedal til den Dal, i hvilken *Þjórsá* flyder. Vulkanske Udbrud have ødelagt og dækket Gaardene med Aske og Pimpsten. Dette er ifølge *Thoroddsen* rimeligvis sket ved Heklas Udbrud den 19. Maj 1341.*) Dog er der en Mulighed for, at Ruinernes Ødelæggelse er ældre. Islænderen *Erlingsson* har i 1895 foretaget Gravninger i en Del af disse Ruiner, og før ham havde bl. a. *Brynjúlfr Jónsson* beskrevet dem i »*Árbók hins íslenzka fornleifafélags*«, Aargang 1884—85. Ved mit Besøg i Þjórsárdalr i Sommeren 1896 opmaalte jeg en Del af Ruinerne, idet jeg støttede mig til Erlingssons Grundplaner og Optegnelser, hvilke han velvilligst havde stillet til min Disposition.

Ruinerne af **Gaarden Áslákstunga hin innri** ligge neden for en stejl Skrænt (kfr. Prospektet Pag. 26) og i Nærheden

*) Kfr. »Vulkaner og Jordskælv paa Island«, Kbhvn. 1897, Pag. 55, samt Afh. i »Geografisk Tidsskrift«, 10. Bd., Pag. 13—18 og »Andvari« 1889, Pag. 60—76.

af *Sandá*, som løber tæt foran. Hele Terrænet er nu ikke andet end sort Sand og Grus, uden Vegetation. Der findes tre Ruiner.

De sammenstillede Beboelseshuse (a) paa Linie med en Udbygning bag ud. Kompleksets Hovedretning er N. Ø.—S. V., og Hoveddøren vender mod S. Ø. Væggene have aabenbart været byggede af Græstørv paa et Fundament af Sten. Græstørven er afsvedet og hensmuldret; medens Stenene nu angive Omkredsen. Murtykkelsen har været 6 til 7 Fod.

En Døraabning findes, saavidt skønnes, længst mod Øst. Den fører ind til Huset A, hvis østlige Ende synes at have

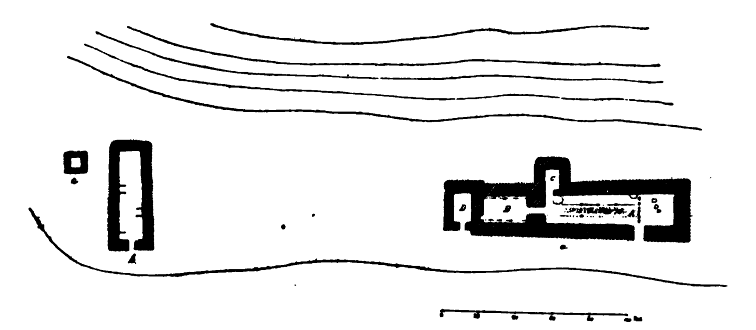

Fig. 155. Ruiner af Gaarden *Áslákstunga hin innri* i *Þjórsárdalr.*

dannet et Aflukke for sig. Der ses nemlig en Række Sten tværs over Rummet, hvilke kunne have været Fundament for en Bræddevæg eller lign. Mulig har der her været en Smedje.

I *Husrum A* (22 m. × 5,2 m.) var Bunden ifølge Erlingsson 25 cm. lavere i den vestlige end i den østlige Del. Førstnævnte er 15,1 m. langt og 3,76 m. bredt; det har langs Nordvæggen en $1\frac{1}{3}$ m. bred og 17—26 cm. høj Forhøjning, og en lignende har vist ogsaa været langs Sydsiden. Langs Midten var tildels brolagt, og her har Langildene *(lángeldar, máleldar)* sikkerlig været tændte, thi der fandtes Aske og

Kul paa Brolægningen. En lille firkantet af Sten sat Fordybning har aabenbart været brugt til at bevare Ilden Natten over *(hlóð)*. Den var fyldt med Trækul og Aske. Der har øjensynlig været, i alle Tilfælde, to Rækker indre Stolper — een paa hver Side — langs Sideforhøjningerne. De med regelmæssige Mellemrum beliggende flade Sten tyde herpaa. Taget har derfor rimeligvis haft to Sideaase. De brede Forhøjninger betegne Langbænkene eller Langpallerne. Ved nordre Sidevæg er et Ildsted.

Husrum B. (7,53 m. × 3,76 m.) har baade langs Nord- og Sydvæggen en lille Forhøjning (0,40 m. bred og 0,15 m. høj), langs hvis Sider der ligeledes ligger Sten, som kunde tyde paa Stolper. I det ene Hjørne har været et Ildsted.

Husrum C. (5,2 m. × 2,50 m.) har intet Ildsted og er formentlig et Bur.

Husrum D. (5,2 m. × 2,82 m.) har ej heller noget Ildsted og er formentlig en Skemma eller et Útibúr. Dets ene Gavl synes at have vendt mod Kompleksets Front.

Omtrent 160 Fod Vest for Beboelseshusene ligger med Længderetning vinkelret paa disse en *Kostald* (b). Murtykkelsen har været ca. 5 Fod. Den indvendige Længde er ca. 50 Fod, Bredde 13 Fod; sidstnævnte er det samme Maal, som er almindelig Kostaldsbredde paa Grønland, Færøerne og Island. Kostaldens Indgang er i Gavlen mod Syd. Flere Steder ses flade Baasesten, som rage op over Jordsmonnet; de staa i 3 Fods indbyrdes Afstand. Stalden har kunnet have en Besætning af ca. 30 Køer.

Omtrent 13 Fod Vest for Staldens Nordende ligger Fundamentet af en lille Bygning eller Indhegning, 6 Fod i Firkant (c). Mulig har det været et *Útibúr*. Flere Ruiner findes ikke i Nærheden.

Gaarden „Undir Lambhöfða" bestaar ligeledes af tre Ruiner.

Beboelseshusene (a). En langagtig Bygning, hvis østre Ende er bortskyllet af et Vandløb. Fra den oprindelige Midte (?) udgaar en Udbygning mod N. Denne er udgravet af Erlingsson, som fandt, at det vistnok maa have været et *Búr (mjólkurbúr, skyrbúr)* (5,10 m. × 3,07 m.). Der fandtes bl. a. tre rundagtige Fordybninger, »formede som en Underkop«, 1,05 m., 0,46 m. og 0,16 m. brede og fra 0,37 m. til 0,46 m. dybe i Midten. De vare fyldte af en hvidgul Substans, som var klæbrig at føle paa (Ost eller Skyr?) I Bunden fandtes en flad Sten. Disse Huller vare anbragte langs Vestsiden af Buret. Ved Østsiden fandtes en Del Faareknogler.

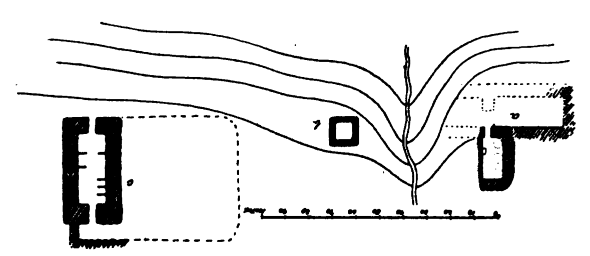

Fig. 156. Ruiner af en Gaard »*Undir Lambhöfða*« i *Þjórsárdalr*.

Øst for Beboelseshusene ligger Rester af en lille firkantet *Bygning* (b) (12 Fod × 12 Fod), som viser sig alene ved et Stenfundament *(útibúr?)*.

En *Kostald* (c) (30 Fod × 13 Fod) med Baasesten langs begge Langvægge i 3 Fods Afstand. Stalden er altsaa til ca. 20 Køer. Indgangsdør er paa søndre Gavl. Nordre Gavl har en Aabning, der gaar ud til et lille Rum eller en Høgaard. Det synes, som om der har været en større indhegnet Plads (50 Fod × 40 Fod) Vest for Stalden. Det har aabenbart været en Høgaard, fra hvilken Foderet kunde bringes ind i Stalden gennem Gavlen.

Gaarden Sámstaðir bestaar af tre lignende Ruiner, beliggende nederst i en Skrænt, som bestaar af Sand og Grus, hvorfra al Muldjord er blæst bort.

Beboelseshusene (a) i Øst—Vest med to Husrum i forreste Linie (A og B) og to i bageste (C og D). Fronten er c. 25 m. lang.

Til *Husrum A* (14 m. × 4,62 m.) fører ude fra en Dør med Tærskelstene. I Rummets vestre Ende er en Forhøjning

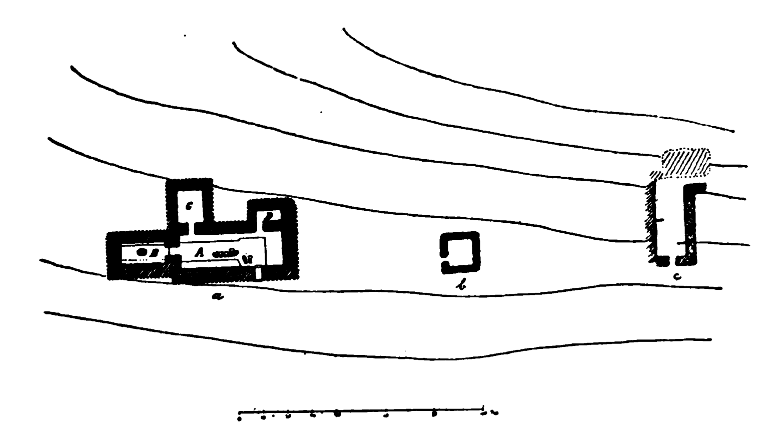

Fig. 157. Ruiner af Gaarden *Sámstaðir* i *Þjórsárdalr*.

(Tværpallr), 2,50 m. bred og 7 á 9 Tm. høj. Lignende Forhøjninger men smallere *(langpallr)* findes langs Siderne. Langs Midten findes Brolægning af Sten og deri et stensat firkantet Hul til Arnested *(feluhola)*.

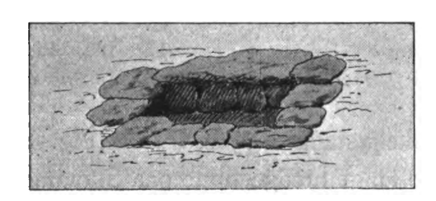

Fig. 158. Ildsted *(feluhola)* i Rum B i Boligkomplekset (a) i Ruinerne af Gaarden *Sámstaðir*.

Husrum B (3 m. × 6 m.) har ligeledes et firkantet stensat Ildsted i Midten. Gulvet ligger betydeligt lavere end i A.

Husrum C (3,50 m. × 4,50 m.) synes at være et Bur *(matbúr?)*.

Husrum D (3,20 × 1,27 m.) har et Ildsted *(badstofa?)*

Ruiner af et *lille fikantet Hus* (b) (16 Fod i Firkant) findes Vest for Boligkomplekset *(útibúr?)*.

En *Kostald* (c) (13 Fod × 30 Fod) med Hølade eller Høgaard findes et Stykke vestligere. Enkelte Baasesten rage op over Jordsmonet. Her maa have været Plads til en Snes Køer.

Gaarden Undir Rauðukömbum i *Þjórsárdalr* (Fig. 160). *Beboelseshusene* (t. v.) indeholde to Rum i første Linie og et bag ved. Øst (ɔ: t. h.) for disse ligger Ruinen af en større Bygning, rimeligvis en *Kostald* med Hølade eller Høgaard. Syd for denne sidste løber en Bæk, hvori fremvælder en varm Kilde. Hinsides Bækken er mulig Ruiner af et *lille Hus* (útibúr?) (Kfr. Prospekt Pag. 26).

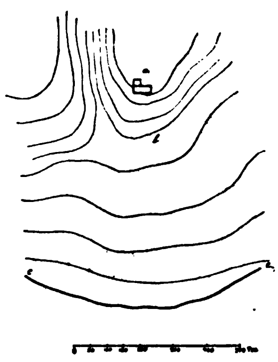

Fig. 159. Ruiner af Gaarden *Skeljastaðir* i *Þjórsárdalr*.

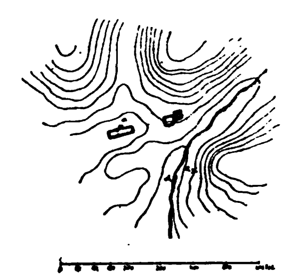

Fig. 160. Ruiner af Gaarden *Undir Rauðukömbum* i *Þjórsárdalr*.

Gaarden Skeljastaðir i *Þjórsárdalr* (Fig. 159). *Beboelseshusene* (a) ligge langt tilbage oppe paa Skraaningen. Længere nede har ligget en Kirkegaard (b) og rimeligvis en Kirke. Gaarden har haft et Tun, der har været omgivet af et Gærde (c—c), der for en Del ses tydeligt endnu. Iøvrigt er Ruinerne meget udviskede.

Gaarden Stöng i *Þjórsárdalr* (Fig. 161). Beboelseshusene ere ikke mere synlige. Enderne af de tilbageværende Staldbygninger ere delvis bortskyllede. a er en Stald med Baasesten,

hvilke nu ere omstyrtede. b og c ere henholdsvis en (Ko?)stald med Baasesten i 3 Fods indbyrdes Afstand og en op til samme stødende Hølade, hvortil er Adgang fra Stalden. d er Rester af et Hus.

Bredden i Stalden b er 13 Fod.

Gaarden Steinastaðir i *Þjórsárdalr* er næsten forsvundet. En sammenbygget Kostald med Hølade og en enkelt Baasesten samt en Varde (Fig. 162 a), der er bygget af Sten fra Ruinen, ere de eneste synlige Gaardtomter.

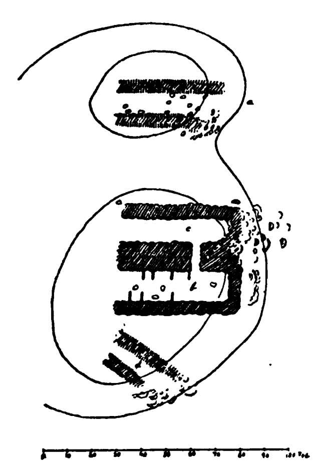

Fig. 161. Ruiner af Stalde paa Gaarden *Stöng* i *Þjórsárdalr*.

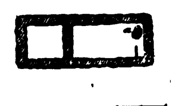
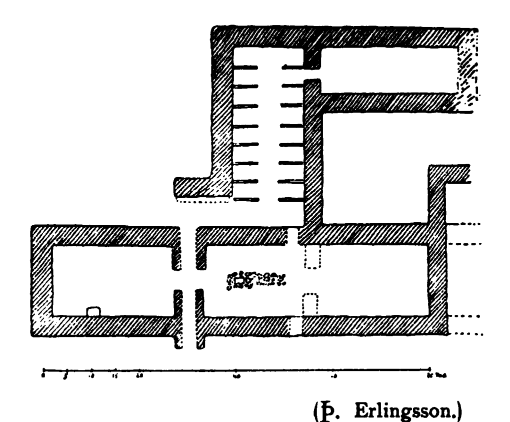

Fig. 162. Ruin af en Kostald med Hølade paa Gaarden *Steinastaðir* i *Þjórsárdalr*.

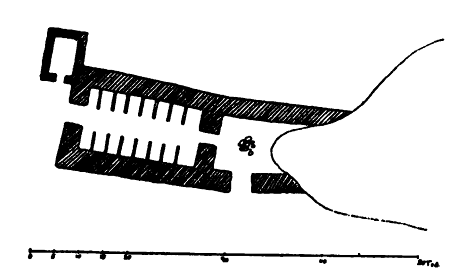
De øvrige Gaarde i denne Dal ligne ogsaa ganske de gengivne; man tør altsaa gaa ud fra, at Bygningsskikken i denne Del af Island senest ved det fjortende Aarhundredes Begyndelse har været som anført for de beskrevne Gaarde. Forskellen fra Nutidens er ikke saa væsentlig, som det maaske ved første Øjekast skulde synes. Beboelseshusene ligge paa een Linie med enkelte Udbygninger bag ved ligesom i Nutidens Gaarde i de samme Egne; men Gavlene i de enkelte Huse i forreste Linie vende i Reglen ikke ud mod Kompleksets Forside, saaledes som det nu til Dags er Tilfældet.

Koholdet var i gamle Dage, som vi tidligere have hørt, langt større end nu. Kostaldene vare derfor ogsaa større. Andre Stalde (til Heste og Faar) kendtes næppe den Gang paa Sydlandet. Kostaldene laa altid nær ved Beboelseshusene enten som særlige isolerede Bygninger (Fig. 155—157 og

(Þ. Erlingsson.)

Fig. 163. Ruiner af Gaarden *Laugar* i Hvammar, det ubeboede Land paa Ytrahrepps afrjettr i *Árnes Syssel.*

(Þ. Erlingsson.)

Fig. 164. Ruiner af Gaarden *Þórarinsstaðir* i Hvammar i *Árnes Syssel.*

161—162) eller ogsaa vare de knyttede direkte til Beboelseshusene ligesom nu til Dags, hvilket fremgaar af Ruinerne (Fig. 163—164).

I de saakaldte *Hvammar* i *Ytrihreppsafréttr*, c. 5—6 Mil inde i det ubeboede Land paa Floden Hvítá's venstre Bred

(Árnes Syssel), lod *Erlingsson* i 1895 udgrave et Par Gaarde, nemlig Gaardene *Laugar* og *Þórarinsstaðir*. De høre begge til den Kreds af Gaarde, som før har været spredte over de saakaldte Hvammar ved Hvítá, syd for Bláfell.

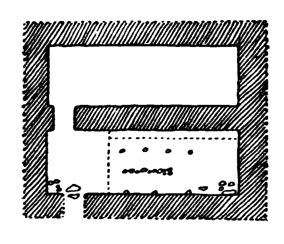
Gaarden Laugar eller *Laugahvammar* har meget usikker Form, da Grundstenene her næsten vare forstyrrede overalt. Imidlertid er det klart, at Beboelseshusene har ligget paa een Linie. De to Rum i første Række ved Siden til Kompleksets Forside have begge Ildsted (Ildhus og Stue); rimeligvis har ligget et eller flere Rum i Forlængelse af den ene Ende. Bag ved ligger en godt 13 Fod bred *Kostald* med 3 Fod brede Baase til c. 16 Køer. En Hølade slutter sig aabenbart til Kostalden og en tildels brolagt Plads mellem Laden og Beboelseshusene er rimeligvis Høgaard.

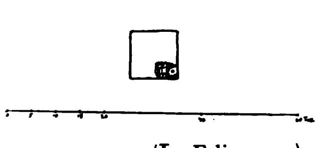
Ved **Þórarinsstaðir** ses kun Kostalden *(fjós)* og en Del af en Stue med Ildsted. Resten af Husene er begravet under en c. 9 Fod høj Bakke. Alt tyder dog paa, at de ligge paa een Linie. Disse to Ruiner vise god Overensstemmelse med Nutidens Bygningsskikke i nærliggende Egne *(Fossnes* og *Skriðufell)*. Kostaldene ere knyttede til Beboelseshusene hvilke sidste aabenbart ligge paa een Linie, men rimeligvis med Gavlene mod hverandre, saaledes som det var Skik lige til forrige Aarhundrede.

At man i den ældste Tid paa de islandske Gaarde har nøjedes med nogle ganske faa Beboelseshuse synes at fremgaa af en Ruin **Eiriksstaðir** i *Haukadalr* i Dala Syssel, hvilken delvis udgravedes af *Erlingsson*. Her ligger to Ruiner med Siderne jævnsides.

Dette er ifølge Traditionen *Erik den rødes* Gaard, som han skal have opført øst for Kirkestedet Stóra Vatnshorn, da han blev fordrevet fra Vestfjorden. Haukadalr er en lang smal Dal i Ø.—V. omgivet af høje Fjelde. Mod

V. bliver Fjældene noget lavere og danne tilsidst en bakket Strækning, hvorigennem en lille Flod har banet sig Vej. Egentlig Dalmunding er her ikke. I denne vestlige Ende, nedenfor Bakkedraget er der en 4—5 engelske Mil lang Sø. Omtrent en (eng.) Mil Ø. for Søen staar, nederst i den nordlige Fjæld-Skraaning Kirkestedet Vatnshorn og c. ½ (eng.) Mil Ø. for Gaarden i Bjærgstrækningen paavises Ruiner af Eiríksstaðir, hvor man i Græsset ogsaa kunde skelne to parallelt løbende tuede Forhøjninger og en tredje, som dog et uøvet Øje næppe kunde opdage.

(Þ. Erlingsson.)
Fig. 165. Gaarden *Eiríksstaðir* i Haukadalr i *Dala Syssel.*

Ruinen er aabenbart af Beboelseshuse. *Det bagerste Rum* har ingen Indretninger af Sten som Ildsteder o. l.; ejheller er der fundet Trækulstumper eller Gulv-Skorpe *(gólfskán)*. *Det forreste Rum* har Lergulv med Rester af Ildsteder (Langilde) i Midten. Et Ildsted *(hlóð)* findes i hvert af Hjørnerne ud mod Forsiden. Langs den bagerste Sidevæg gaar en 0.48 m. bred og 0.15 m. høj Forhøjning med Sten i Kanten. Mellem den og Langildene ligger fire flade Sten, som rimeligvis have været Fundamenter for Stolper. Tre lignende Sten ses langs Ydermuren. Ved Døren er en Tærskelsten. Det ser ud som den ene Ende (t. v.) af Rummet har været afskildret ved et Panel som en Slags Forstue eller Smedje (?).

Murene have været opførte af Græstørv, kun nederst i dem findes et Lag Sten, der dog ikke danne nogen sammenhængende Række. Det forreste Rum er aabenbart Ildhus, det bagerste rimeligvis Stue. Et Stykke foran Beboelseshusene ligger en firkantet Ruin, opført af Græstørv alene med en

Stenforhøjning i det ene Hjørne, c. 1½ Fod høj. Om det har været et *útibúr* eller en *baðstofa*, som Erlingsson gætter paa, er ikke til at afgøre.

Af et Sted i Graagaasen (Staðarhólsbók, Pag. 260—61) kan Beboelseshusenes Antal ganske nøje ses:

»Der er tre Huse i hver Mands Bolig, som skal være forsikrede mod Ildebrand. Et er en *Stue*, et andet et *Ildhus*, et tredje det *Bur*, hvor Kvinderne sysle med Madlavning. Dersom man har baade *Ildhus* og en *Skaale* skal man vælge paa et Reppsmøde om Foraaret, om man foretrækker at have Ildhuset eller Skaalen forsikret«.

Til Slutningen af det 10. Aarhundrede benyttedes Ildhuset som Soveværelse (Skaale). Det vil ses af de gengivne Ruiner fra den ældste Tid, at der netop findes det angivne Antal af mindst to Beboelseshuse og et Bur.

Af Ruinerne i *Þjórsárdalr* ses, at man dengang har haft to Husrum med Ildsteder *(eldhús og skáli)*. Hvert Rum for sig synes at have været, hvad man kalder en »Røgstue« med et Røghul i Taget, hvilket tillige tjente som Lyshul. Langs Sidevæggene har været indtil 4 Fod brede Stenforhøjninger *(langpallr)* og mellem dem har Ildstederne været. Desuden har stundom været en lignende Forhøjning langs den ene Gavl *(þverpallr)*.

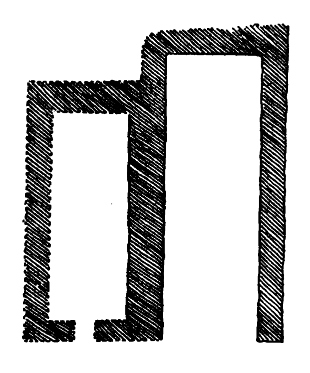
De beskrevne Røgstuer minde ganske om en af mig paa Bordø paa Færøerne udgravet saakaldet *Islendingatoft*, hvor der fandtes en Røgstue med Sten-Bænke rundt langs Væggene og et Arnested midt i Stuen, samt et i et Hjørne.

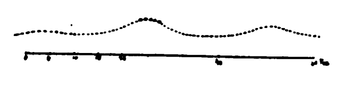
I Nærheden af Røgstuen laa et lille Bur (færøsk *hjallur)* samt en c. 40 Fod lang Plads for en Baad.

Ifølge Traditionen skulle Islændere have overvintret her paa Vejen til eller fra Norge.

Ganske mærkeligt er det, at der paa Island findes Ruiner af et lignende Overvintringssted, nemlig de saakaldte *Flókatóptir*.

Disse stammer efter Sigende fra *Hrafna-Flóki*, som ifølge Landnáma skal have overvintret der. Erlingsson har delvis udgravet et Par af Tomterne (Fig. 166). Ruinen t. h. er rimeligvis et Skibsskur (godt 20 Fod × c. 60 Fod), aaben mod Søen; den t. v. et Beboelseshus (15 Fod × 50 Fod.)

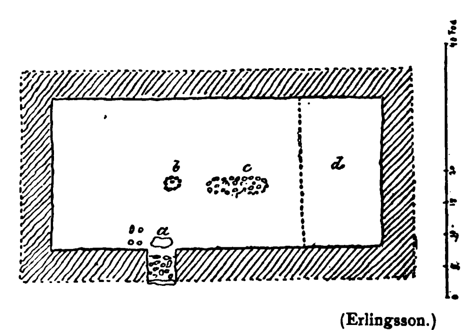

(Erlingsson.)

Fig. 166. Ruiner af de saakaldte *Flókatóptir* ved Gaarden *Brjámslækr* i Barðastrandar Syssel paa Vestlandet.

Om hvorvidt Beboelseshusene, ligesom i Norge, og formentlig ogsaa i den ældste Tid paa Færøerne, have ligget spredte paa Island uden at være sammenbyggede, kan paa det nuværende Stadium af Undersøgelserne ikke afgøres. Ruiner af fritliggende Beboelseshuse synes at være fundne, saaledes af Erlingsson paa Gaarden *Erpstaðir*. (Fig. 167).

De nuværende færøske Beboelseshuse ligne i meget de

(Erlingsson.)

Fig. 167. Ruin i Marken til Gaarden *Erpstaðir* i Middalr; Dala Syssel paa Vestlandet.

(a) flade Tærskelsten (b og c) Ildsteder (d) Forhøjning. Rummet er 54 Fod langt og 24 Fod bredt. Den ene Ende danner en Forhøjning. Ruinen er muligvis en Gildestue *(gildaskáli)*.

islandske paa Sydlandet i deres tidligere Form (paa een Linie med Gavlene sammenbyggede). De indeholde en Røgstue og en Glasstue (ɔ: Stue med Loft og Vinduer) og ofte tillige et mellemliggende mindre Rum samt undertiden en Kostald i Forlængelse af den ene Ende. Ofte er dog Stalden et særskilt Hus. I sidste Tilfælde have Gaardene paa Færøerne, megen Lighed med de islandske fra *Þjórsárdalr*. Sammenstillingsformen med Husene hovedsagelig paa een Linie synes saaledes at være meget gammel baade paa Syd-Island og

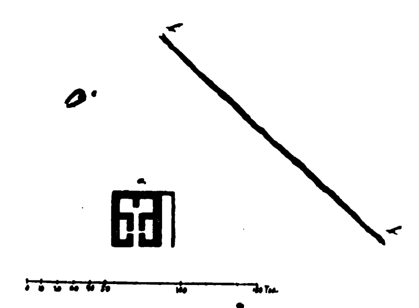

Fig. 168. Gammel Gaard ved *Ljósavatn* i Sønder Tingø Syssel. a Beboelseshuse, b—b Tundige, c Stekkr.

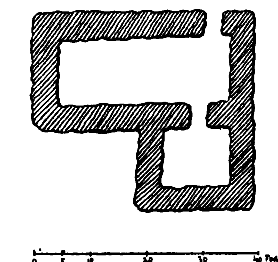

Fig. 169. Gammel Faarestald med Hølade paa *Ljósavatn* i Sønder Tingø Syssel.

paa Færøerne. Da der paa sidstnævnte Øer kan paavises en ældre Bygningsform med spredt liggende Huse, er der Sandsynlighed for, at man ogsaa kunde træffe det samme paa Island. Paa Island kendes foreløbig ingen sikre Ruiner fra den ældste Tid.

Som vi foran have set træffes nu til Dags paa Nordlandet de sammenstillede Beboelseshuse samt Kostald som oftest grupperede paa begge Sider af en gennem Komplekset gaaende Midtergang. Staldene ligge spredte paa Tunet. Vi erindre, at Sandsynligheden talte for, at man allerede fra den ældste Tid — vistnok af Hensyn til det haarde Klima — har haft Stalde ikke blot for Køer, men ogsaa for Heste og Faar.

At Boligformen nu er gammel kan formodes deraf, at der paa Grønland er truffet Ruiner med ganske lignende Grundplan. Paa Island har jeg dog ikke set nogen Ruin af denne Art, som kunde henføres til nogen bestemt Tid. Vel har jeg ved Ljósavatn truffet en gammel Boligtomt med den omtalte Grundplan, (c. 40 Fod lang og ligesaa bred), men hvor gammel den er, vides ikke (Fig. 168). Ligeledes har jeg sammesteds set Ruiner af gamle Stalde, som bestemt mentes, at være Faarestalde. Omstaaende gengives en saadan (Fig. 169).

Forøvrigt har jeg heller ikke paa Nordlandet truffet Ruiner af Gaarde med den fra Sydlandet kendte Form.

At Sammenstillingsformen med flere Rækker paa Siderne af en Midtergang har været kendt i gamle Dage paa Nordlandet er dog i højeste Grad sandsynligt. Fra Norge og Færøerne kendes den ikke, derimod fra Islands Nutid og fra Ruinerne paa Grønland. Den maa da antagelig have udviklet sig paa selve Island efter at Koloniseringen fandt Sted. Meget rimeligt er det, at man som Valtýr Guðmundsson formoder har kendt begge Former samtidigt paa Island i Sagatidens Slutning. Denne hans Antagelse gøres i høj Grad sandsynlig derved, at man fra Grønlands Ruiner kender begge Former. Det islandske Nordlands barske Klima maatte bringe Beboerne til dels at anvende flere Beboelseshuse og Stalde og til dels at stille disse tæt sammen. Paa Sydlandet maatte deres Sammenstilling være af noget mindre Betydning, og desuden maatte den store Regnmængde være en Hindring for at stille alt for mange Huse sammen i tætte Klynger, eftersom Regnvandet fra eget og Nabohusenes Tag vilde ødelægge Murene i højere Grad, jo mere sammenbygget Komplekset var. Af Hensyn til, at Regnvandet maatte lades frit Løb ned ad Tagene og ud fra Murene, var Sammenbygning af det ene Hus for Enden af det andet den bedste, saaledes som vi netop finde det paa Sydlandet.

Vi have set, at Sydlandet i klimatisk Henseende ligner Færøerne, og vi have konstateret, at Boligformen ogsaa tyder paa Lighed. Hvad Nordlandets Klima angaar, da ligner det jo nærmest Klimaet i Julianehaabs Distriktet; men Ruinerne af Gaardene her ligne ogsaa i en forbavsende Grad Gaardene som de findes den Dag i Dag paa Island, særlig paa Nordlandet.

De sammenstillede Beboelseshuse ligge paa Grønland i Klynger paa samme Maade som paa Island. I Nærheden findes Kostalde, saaledes som det sikkert ogsaa har været Tilfældet i gamle Dage paa Islands Nordland og saaledes som vi have truffet det paa Sydlandet. Nu er jo Koholdet paa Island saa ringe og Staldene derfor saa smaa, at Køerne kunne anbringes i Beboelseshusene.

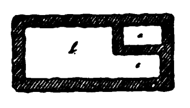

Fig. 170. Gaarden *Fossnes* i Årnes Syssel. Ruin af en Kostald (a) med Høgaard (b) og Mødding (c).

I gamle Dage vare Kostaldene jo langt større, og de fandtes da enten tilbyggede Beboelseshusene eller de laa frit i Nærheden, hvilket kan ses af de omtalte Ruiner fra Islands Sydland (Fig. 170) saavelsom af de grønlandske Ruiner.

Foruden Kostaldene, der som anført, saa godt som alle have en Bredde af 13 Fod til to Rækker Køer, findes i de grønlandske Ruiner ligeledes snævrere Stalde til Heste og Faar (Geder) paa Grønland, akkurat ligesom i Nutiden paa Island.

Hølader og Høgaarde slutte sig ofte paa Grønland til Staldene; dog mangle de stundom, og Høet maa da være bragt enten fra en fælles Høgaard eller fra fjærnere beliggende Hølader, hvoraf der i Grønland øjensynlig fandtes mange. Ved Faarestaldene synes de særlig ofte at mangle, hvilket aabenbart har sin Grund i, at Faarene den største Del af Vinteren, har maattet søge sig Føden selv i det Frie. Det maa i saa Henseende erindres, at Køerne ved Igaliko i Grønland nu til Dags ofte gaa ude helt til Jul. Faarene maatte kunne gaa noget længere ude.

Det maa være fremtidige Undersøgelser forbeholdt, at udfinde den oprindeligste Form for Beboelseshusene paa Island, ligesom at klare, hvorvidt der, som det synes, har udviklet sig en lidt forskellig Sammenstillingsform i de forskellige Dele af Island.

Endvidere maa man kunne komme til en Afgørelse af, hvorvidt min Formodning er rigtig med Hensyn til, at der paa Nordlandet har været brugt Stalde for Faar og Heste lige siden den allerældste Tid, medens man paa Sydlandet ikke har haft saadanne før i vor Tid.

Kirker og Klostre.

Paa Island ere *Kirkerne* nu for største Delen byggede af Træ; men i tidligere Tid var det ikke saaledes; da vare Væggene som i alle andre Bygninger af Græstørv og Sten eller Græstørv alene, og Tagdækket var ligeledes af Græstørv. I Almindelighed vare dog Gavlene vistnok af Brædder. Indvendig vare Kirkerne beklædte med Brædder, og Lyset kom ind i dem gennem Vinduer i Bræddegavlene og i sjældnere Tilfælde tillige gennem saadanne i Tagskraaningen.

Ved Omtalen af de nuværende islandske Gaarde have vi et Par Steder nævnet Kirker (Fig. 108 og 109.)

Som et Eksempel paa, de ældre Kirkers Bygningsmaade skal anføres *Flugumýri* (Fig. 171).

Kirkeklokken hænger foran Indgangsdøren, som er i vestre Gavl. Lys kommer ind gennem et Vindue i det øverste af denne Gavl samt gennem to Vinduer, eet paa hver sin Side af en Altertavle i den modsatte Gavl. Altertavlen, der er fra 1727, maa aabenbart være flyttet fra en ældre Kirke over i denne, som kun er c. 50 Aar gammel.

Kirken har intet Loft; men Spærtag med Hanebjælker. Kirkerne af denne oprindelige Form maa jævnlig om-

bygges; men en stor Del Inventar flyttes da i Reglen over fra den ene Kirke til den anden.

Kirken paa Viðimýri i Skagefjord ligner aldeles den foregaaende. Den har kun i Tagskraaningen et Vindue til. Altertavlen er her fra 1616. Kirkeklokken fra 1630.

Kirkerne ere ofte meget smaa. Den i *Úthlíð* i Árnes Syssel, der forøvrigt er af Træ, er saaledes kun 9 Skridt lang og 5 Skridt bred. En Del af de ældste Kirker have

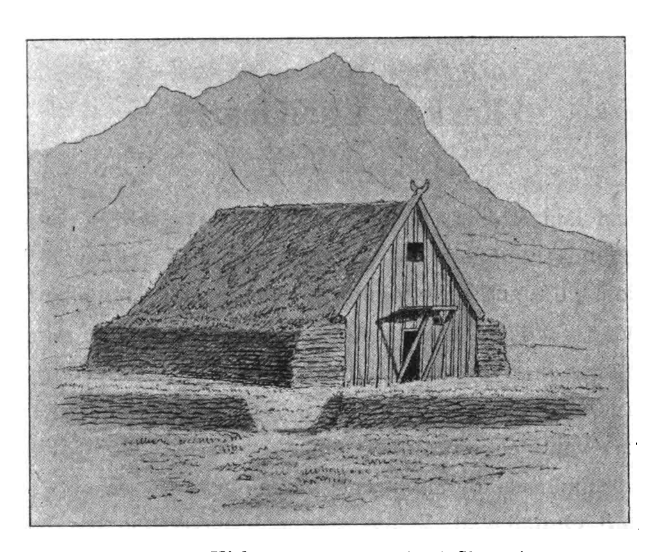

Fig. 171. Kirken paa *Flugumýri* i Skagefjord.

rimeligvis ikke en Gang haft Bræddegavle, men derimod som de fleste af Sagatidens Bygninger været byggede udelukkende med Græstørvsmure.

Interessante Oplysninger om Sagatidens Kirker findes i Dr. *Gustaf Cederschiöld*'s Afhandling »*Studier öfver isländska kyrkomåldagar fran fristatstiden*« i »Aarb. f. nord. Oldk. o. Hist.« 1887.

Kirkegaardene ere i Reglen indhegnede med Diger af Græstørv. Gennem Kirkegaardsdiget fører en Indgang, som ofte er overbygget med et Tag af Træ (Fig. 172), hvori

Kirkeklokkerne hænge. Andre Steder hænge disse under et fritstaaende paa fire Hjørnestolper hvilende Trætag, der ofte er smukt forsiret med Udskæringer, eller ogsaa ere de anbragte over Indgangsdøren til Kirken, ligeledes under et Tag.

Kirkegaarden er i Reglen firkantet og temmelig lille. I gamle Dage var den ofte rundagtig.

Ved *Hofstaðir* ved Mývatn saa jeg saaledes det Sted, hvor den ældgamle Kirke havde ligget. Kirkegaarden var omgivet med en rundagtig Indhegning, c. 30 Skridt i Tvermaal.

Gravene ere ofte forsynede med Kors eller Ligsten.

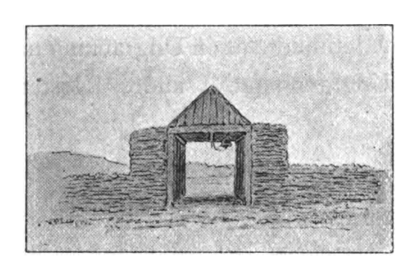

Fig. 172. Indgang til Kirkegaarden paa *Miklibær* i Skagefjord, overbygget med et Tag, hvori Kirkeklokkerne hænger.

Endog helt ned i vort Aarhundrede er Runeindskrift stundom anvendt paa Ligsten. Paa *Glaumbær* Kirkegaard i Skagefjord traf jeg saaledes en Runeligsten fra 1817.

I Dr. *Kaalunds* Afhandling i »Aarb. f. nord. Oldk. og Hist.« 1882: »Islands Fortidslevninger« omtales en stor Del Runeligstene fra ældre Tid.

Der er intet, som tyder paa, at de hedenske Templer ere blevne omdannede til Kirker; tværtimod synes den store Mængde Hovtomter, af hvilke flere ligge i Nærheden af Kirker, at tale herimod, desuden ere Hovtomterne sjældent orienterede i samme Retning som Kirkerne.

I de islandske Kirker findes, vel nærmest paa Grund af de hyppige Ombygninger, ikke ret meget Inventar o. l. fra For-

tiden; men det, der er, burde sikkerlig søges bevaret gennem Aftegning og Beskrivelse.

I Forbindelse med Kirkerne bør nævnes *Klosterruinerne* af hvilke der paa Island findes flere.*)

Jeg besøgte en saadan Ruin paa Gaarden Reynistaðr i Skagefjord. Paa Skrænten mellem Tun og Enge og i Nærheden af nogle gamle Studefolde (se Fig. 45, Pag. 71) ligger den saakaldte »*Klaustrbrekka*«, en c. 40 Skridt lang og c. 24 Skridt bred Forhøjning, som synes at indeslutte Ruiner i et Par Rækker bag hverandre. En Udgravning af denne Tomt vilde sikkerlig give interessante Oplysninger, eftersom den synes temmelig urørt. Ejeren *Sigruðr Jónsson*, har med stor Beredvillighed tilbudt, at en Udgravning maatte finde Sted.

Lignende Udgravninger i andre Klosterruiner tilraades ligeledes.

---

*) Kfr. *Kaalund*: »Bidrag til en hist.-top. Beskrivelse af Island.« I—II. Registeret.

Fortidsmindesmærker.

Hedenske Templer.

Efter at have omtalt Kirkerne, komme vi ganske naturligt til Ruinerne af de hedenske Templer, de saakaldte Gudehove *(goðahof)*. Der findes mange Steder rundt om paa Island, i Reglen paa Tunene til gamle Gaarde, en bestemt Slags Ruiner, som Traditionen betegner som *Gudehove* *).

En saadan Tomt, der ifølge Sagnet skulde være *Torgeir Godes* Hov, udgravede jeg paa *Ljósavatn* i Sønder Tingø Syssel. Torgeir Gode var, som foran bemærket, den, der paa Althinget satte Kristendommens Vedtagelse igennem, derfor havde hans Gudehov en særlig Interesse. Gudebillederne skulle efter Sagnet være blevne styrtede i den nærliggende *Goðafoss*.

Tomten ligger c. 150 Alen Øst for Kirken paa jævn Tunmark; dens Hovedretning var nærmest Øst—Vest. Forinden Udgravningen viste Ruinen sig som en aflang, omtrent firkantet Forhøjning, der var højest midt paa den sydlige Langvæg. Den hævede sig kun svagt over Jordsmonnet ved Siden.

Terrænet hælder næsten umærkeligt fra Syd mod Nord.

---

*) Kfr. *Kaalund:* Island. Registeret.

Langs Nordsiden og et Stykke af begge Gavle har Væggenes Yderkanter været funderet paa en Række Sten. Saadanne findes ikke under den sydlige Langvæg eller den sydlige Del af begge Gavle.

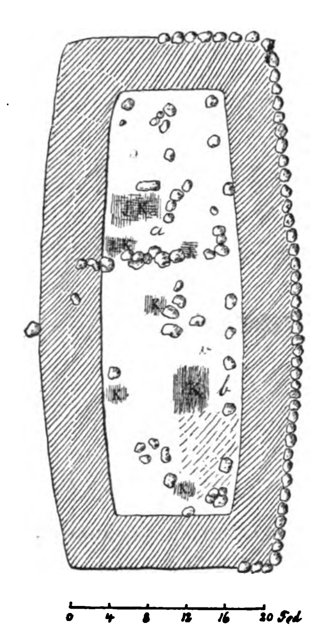

Fig. 173. Grundplan af *Torgeir Godes Hov paa Ljósavatn* i Sønder Tingø Syssel. a og b grubeformede Ildsteder, K Kul, J forrustede Jernsager.

Hensynet til Bygningens mulige Udskridning mod Nord har vel været bestemmende i saa Hensende. Murene ere opførte, — saaledes som vi ovenfor har hørt — af Græs- og Jordtørv i vandrette Strengr-Lag oven paa hinanden.

Murtykkelsen er 4—6 Fod og Ruinens samlede indv. Længde er c. 43 Fod. Bredden ved vestre Gavl er 11½ Fod, midt i Bygningen c. 14 Fod og ved østre Gavl 12—14 Fod. Man ser altsaa, at Bygningen synes at snevre ind — i alle Tilfælde ved den vestlige Ende; men rimeligvis ogsaa ved den østre Ende. Stenfundamentet runder svagt i Hjørnerne, tydeligst ved vestre Gavlende. Bygningen danner saaledes en langagtig, omtrent firkantet, og som det synes

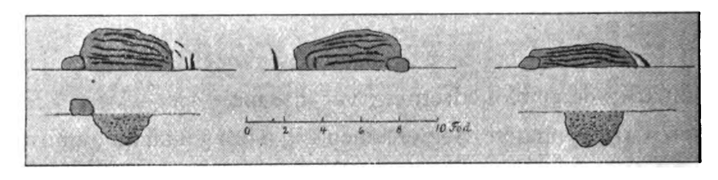

Fig. 174. *Torgeir Godes Hov paa Ljósavatn.* Øverst: Snit gennem Væggene. Nederst: Snit gennem de grubeformede Ildsteder. a (t. v.) og b (t. h.).

tvedelt Bygning med noget afrundede Hjørner. At den har været tvedelt — dog ikke ved nogen Mur af Græs- eller

Jordtørv — lader sig formode deraf, at en Del Sten fandtes i en Linie tværs over Ruinen. Stenene have mulig dannet Fundamentet for en Bræddevæg. Denne Tvedeling af Rummet stemmer med, hvad der er iagttaget i andre Gudehove. Det vestligste Rum i denne Bygning er omtrent kun $\frac{1}{8}$ saa langt som det østligste. Det er tidligere omtalt, at det synes som om der her har staaet Stolper, i alle Tilfælde langs den nordre Ydervæg, i en ringe Afstand fra disse, hvorved der mulig har været frembragt et hult Rum *(skot)* idet Stolperne har været beklædte med Brædder.

Langs Midten af Huset paa langs maa det antages, at der har staaet enkelte lodrette Stolper, at dømme efter de Sten, som ligge her.

Ved disse Sten fandtes altid en Mængde Kul og Slagger, som om Træværk med Beslag var forgaaet ved Ild paa Stedet.

I det vestlige mindre Rum fandtes paa Bunden et grubeformet Ildsted med Aske og Jernslagger bl. a. af en stor Gryde (Fig. 174 a). Om og ved Ildstedet laa en Del større og mindre Sten; muligvis Rester af »Stallen« eller det hedenske Alter. Dette Ildsted laa ikke midt i Rummet; men til den sydlige Side af Husets Midterlinie.

Et lignende Ildsted (Fig. 174 b) fandtes i det store Rum, Nord for Husets Midterlinie. Disse Ildsteders Indretning noget til Siden af Midterlinien har mulig sin Grund i, at man ikke vilde tænde Baal for tæt ved de Midterstolper, som formentlig have understøttet Mønningsaasen.

Særlig i det store Rum fandtes en Del Knogler af Dyr, som velvilligt ere bestemte af Viceinspektor *Herluf Winge*. Der var: Et Taaled af en *Hest;* adskillige Knogler af mindst 6 *Faar* og mindst 4 *Okser*, deraf 1 ung Kalv. Knoglerne vare sønderslagne og mindede ganske om Knoglerne i andre Affaldsdynger fra Middelalder eller Nutid. To Hoveder af Faar og et af en Okse (de eneste tilstedeværende Hoveder) vare kløvede paa langs.

Det er ret interessant at se, at de Hoveder, som fandtes, vare kløvede paa langs, akkurat som en Del Faarehoveder, hvilke jeg for et Par Aar siden fandt ved *Lundtofte*, Øst for Viborg, i store Lerkar i en Mose, hvor de formodes at være henlagte som Ofring til Guderne. Iøvrigt ansaas det i Oldtiden som Bevis paa Dygtighed og Manddom, naar man kunde flække Hovedet paa langs i eet Hug.

De mange Knogler, hvilke fandtes særlig i det store Rum, synes at vidne om, at der har været holdt Maaltid — rimeligvis ved Offerfesterne.

Indgange var ikke til at konstatere i Ruinen, rimeligvis paa Grund af Murenes Sammenskridning. Langs Nordvæggen

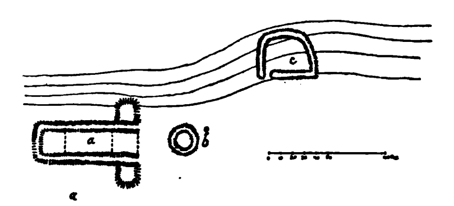

Fig. 175. Ruiner ved *Hofstaðir* i Sønder Tingø Syssel.
a Gudehov, b cirkelrund Tomt, c Hestefold.

og i Gavlene synes der ikke at have været Døre. En saadan har da mulig været paa søndre Langvæg.

Medens Hovet ved Ljósavatn maa antages at have repræsenteret et af de mindre, er der ikke langt fra samme Sted, i Nærheden af Mývatns Vestside og i Nærheden af Laksaaen, som flyder fra nævnte Sø, en stor Tomt ved *Hofstaðir*, der ifølge Traditionen skal være et Gudehov. Det er aabenbart et af de største i sin Slags, og det fortjente sikkerlig at udgraves. Dets Længderetning er omtrent N—S. Saavidt skønnes er Længden 90—100 Fod, og Bredden c. ⅓ deraf. Sidevæggene er ret høje. Gavlen mod N. er utydelig; om den har været rundagtig kunde ikke observeres, da her nu

er anlagt et Hus. Gavlen mod S. har formentlig været af Træ, da der ikke kunde findes nogen Mur her.

Bygningen har mulig været tredelt, efter svage Forhøjninger tværs over Tomten at dømme.

Ved søndre Gavl er to Forhøjninger, 20 Fod i Firkant. De tyde paa, at her har været et Par mindre Udbygninger.

Omtrent 26 Fod fra denne Gavlende ligger en cirkelformet Ruin (b), med lave Græstørvsmure; dens oprindelige Bestemmelse er uklar.

Omtrent 60 Fod længere mod Øst ligger en anden uregelmæssig Indhegning (c) op ad en Skraaning, c. 50 Fod i Gennemsnit. Den har udtrykkelig, efter Overleveringen, været benyttet til Hestefold *(héstarétt)* i Hedenskabets Tid.

Slige Hestefolde ses overalt ved Kirkerne nu til Dags. De ere til Brug for de Kirkesøgende, som alle komme ridende. Under Gudstjenesten staa Hestene i Folden.

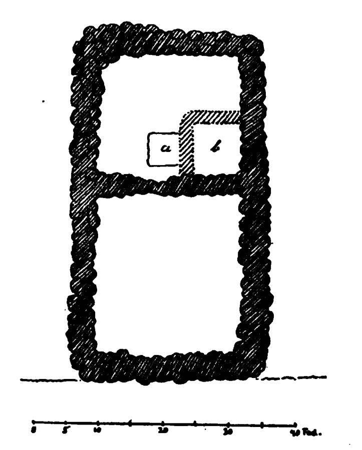

Fig. 176. Ruinen af et Gudehov paa *Höfði* i Dyrefjord.

I Nærheden af Hovet ligger den tidligere omtalte ældgamle rundagtige Kirkegaardsindhegning, midt i hvilken har staaet en Kirke. Ejeren tilbød at Ruinerne maatte udgraves.

I Dyrefjord, paa den Hvalfangerkaptejn *Berg* tilhørende Hvalfangerstation, ligger, tæt udenfor Beboelseshuset, et gammelt Gudehov. Stedet hedder *Höfdi* (eller Framnes). Ruinen ligger i NV—SO. og er delt i to Rum, et mindre vestligt og et stort østligt. Hele Længden er c. 50 Fod. Den indvendige Bredde er i østre Ende og ved Midten 21 Fod 6 Tommer ved vestre Gavl kun 20 Fod 9 Tommer. Byg-

ningen synes saaledes efter det indv. Maal at dømme at være lidt smallere ved vestre Ende. Udvendig er den imidlertid snarere bredere her, da der er udskredet mange Sten af Grunden. Murene ere opførte paa to Rækker store Sten, een udvendig og een indvendig, hvilke endnu ses. Forøvrigt have de rimeligvis været opførte af Græstørv. Murtykkelsen er 4 à 4½ Fod. Det store østre Rums indvendige Længde er c. 28 Fod, det mindre vestl. c. 20 Fod. I dette Rums ene Hjørne er i nyere Tid anbragt en Faarefold *(stekkr)* (Fig. 176 b). Mellem det store Rum og det lille er der en Mur, gennem hvilken der mulig har været en Dør. Ruinen er ikke udgravet; men egner sig i høj Grad dertil. Ejeren har tilbudt at den maa udgraves.

I det vestlige Rum ses en mindre firkantet Udgravning (a), som er foretagen af Sig. Vigfússon. Han fandt der Kul og Aske, og antog Rummet for noget tilsvarende Koret i en Kirke.

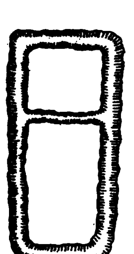

Fig 177. Ruin af et Gudehov paa Gaarden *Fossnes* i Árnes Syssel.

Paa Gaarden *Fossnes'* Tun ligger en Tomt, som angives at være en Hovtomt. Den er delt i to Afdelinger ligesom de tidligere omtalte, og er c. 12 Skridt lang og c. 4 Skridt bred.

I den nærliggende Fos, som løber i en dyb prægtig Fjældkløft, boede efter Traditionen en »Overgud«, til hvilken Hovet var indviet.

Paa Tunet til Gaarden *Úthlíð* i *Árnes Syssel*, paa et i Forhold til Omgivelserne lavt og fladtliggende Sted, i Nærheden af Stedets lille Kirke, ligger i N—S. en Tomt, som tidligere er beskrevet i isl. Árbók 1894.

Hele Tomten er der opfattet som hørende til Gudehovet selv. Dette er imidlertid vistnok ikke rigtigt, thi ser man nøjere til, viser det sig, at selve Hovet kun omfatter den mindre Del. Den noget større optages af en rundagtig Indhegning

med Aabning mod NV. Denne Indhegning har et lignende Udseende som den tidligere omtalte fra Hofstaðir. Den er c. 40 Fod i Tværmaal. Nu vise Væggene sig med en

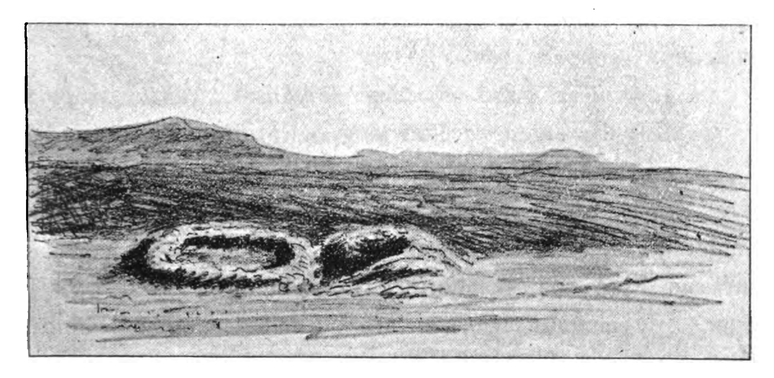

Fig. 178. Ruin af Gudehovet ved *Úthlíð* i *Árnes Syssel.*

Højde af nogle Fod og en Tykkelse af c. 10 Fod; men de ere selvfølgelig skredne meget ud.

Umiddelbart op til denne Ruin ligger en langagtig Tomt

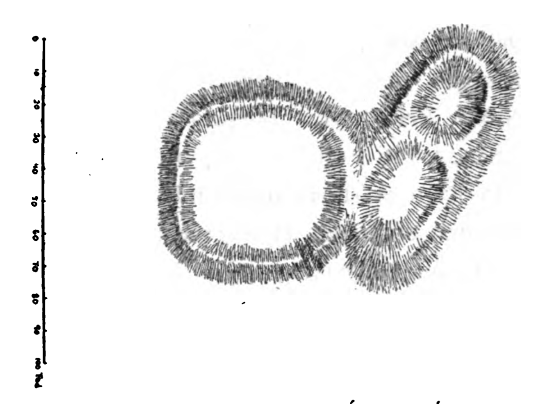

Fig. 179. Ruin af et Gudehov ved *Úthlíð* i *Árnes Syssel.* Gudehov (t. h.) Indhegning (t. v.).

som i noget skraa Stilling berører Rundkredsen. Bredden af denne Tomt er c. 32 Fod medens Længden er c. 70 Fod — Maalene tagne udvendigt. Det synes som om

denne i N—S. orienterede Tomt har været delt i et Par Rum; den egner sig fortrinlig til Udgravning.

I forskellige Bind af »*Árbók hins íslenzka fornleifafélags*« findes Oplysninger om og Grundplaner af flere Hovtomter, saaledes:

I Aargangen 1880—81 ang. *Blóthúsið í túninu á Þyrli í Hvalfirði* der er en 57 Fod lang og 17 Fod bred tvedelt Tomt, i hvis mindre Rum der er Brolægning og hvor der er fundet Aske og Hestetænder. En »*Blótsteinn*« skal være fundet i Tomten; den er afbildet i Aarbogen og viser paa sin ene Flade en skaalformet Fordybning 4″ bred og 2¼″ dyb. Bygningens Hjørner ere afrundede, og der findes Døre fra begge Rum ud i det Frie.

I Aargangen 1882 omtales en Hovtomt *á Ljárskógum*, 88 Fod lang 51 Fod bred i to Rum hvoraf det mindste er afrundet, endvidere Hovtomt *á Rútsstöðum*, 60 Fod lang og 20 Fod bred i to Rum hvilke begge have skarpe Hjørner. Indgange findes baade paa Sidevæggene og i Gavlene. De ligge begge i Dala Syssel.

I Aargangen 1884—85 omtales en Hovtomt *(hoftópt) á Lundi í Syðra Reykjadal í Borgarfirði.* Den er 72 Fod lang i N—S., 25—26 Fod bred og bestaar af en langagtig Bygning i to Rum et større og et mindre samt en lille Udbygning paa den ene Side. Hjørnerne ere rundagtige, Gulvet er brolagt i Udbygningen og delvis i det største Rum, der synes at have haft baade indre og ydre Stolper.

I Aargangen 1894 findes omtalt, foruden Hovtomten i *Úthlið í Árnes Syssel,* to lignende, en i *Fjall* med to Rum og rundagtige Hjørner og en i *Fljótshlið*, der er firkantet, ligeledes med to Rum.

Endelig *i Aargangen 1896* er aftegnet Grundplanen af en i tre Rum delt Hovtomt, hvis ene Ende har Form som en Korrunding i en Kirke. Det benævnes *Freysnesshofið* og

ligger ved Lagarfljót i *Sønder Mule Syssel;* det er 96 Fod langt og 23 Fod bredt.

I *Kaalund*'s »Island« findes ligeledes anført en Mængde Oplysninger om Gudehovene paa Island (se Registeret).

Gudehovene synes for største Delen at have været opførte af Græstørv ligesom de nuværende islandske Bygninger. De have bestaaet af mindst to Rum, et Langhus og et mindre Enderum, der ofte synes at have været halvrundt, i Lighed med de kristne Kirkers Kor. I dette »*afhús*« har formentlig Gudebillederne staaet og foran dem det hedenske Alter *(stallr)*.

Døraabninger findes som oftest paa Siderne; men kunne ogsaa være i Gavlene.

Levninger af Knogler, (Hest, Faar, og Ko) Kul og Aske træffes i Tomterne af denne Art; de tyde paa, at der har været holdt Maaltid i Gudehovene, rimeligvis ved Blotgilderne. Gudehovene synes ikke at være bestemt orienterede. Nogle ligge lige i Ø—V. og andre i N—S.

Der kan ingen Tvivl være om, at en systematisk Undersøgelse af en Del Hovtomter vilde kunne give meget interessante Oplysninger om disse Bygningers Indretning.

Undersøgelserne bør bl. a. rettes paa at konstatere, om der har været ydre og indre Stolperækker, Forhøjninger langs Siderne og Gavlene, Langilde o. s. v. o. s. v,; ligesom det forhaabentlig vil kunne opklares, hvorledes »Stallrinn« og Gudebillederne have været anbragte i det korlignende, ofte halvrunde Rum, som findes ved Gudehovenes ene Endegavl.

Endelig maa Opmærksomheden særlig rettes paa de rundagtige Indhegninger, som flere Steder synes at være knyttede til Hovene og som kunne have været benyttede i forskellige Øjemed.

Sigurðr Vigfússon har i *Árbók 1880—81 og 82* skrevet en Afhandling »*Um hof og blótsiðu í fornöld*«, der indeholder

de Oplysninger, som man den Gang havde om Gudehove ifølge Sagaer o. l.

Foruden Hovene, hvor der jo ved højtidelige Lejligheder maa antages at være afholdt Festmaaltider, Ofringer o. l. findes enkelte Steder lignende særskilte Bygninger, som Høvdinger og rige Bønder benyttede til Gilde. Disse Gilde-»*Skaaler*« har jeg ingen set af, jeg maa derfor nøjes med at henvise til de islandske Aarbøger.

I Aargangen 1884—85, findes f. Eks. aftegnet en langagtig Bygning, noget afrundet ved Gavlene og delt i to Rum. Den er 99 Fod lang og 25—26 Fod bred. Det er »*Skáli Blundketils í Örnólfsdal* i Borgarfjord«.

En lignende Skaale c. 100 Fod lang og 28 Fod bred sees i Aargang 1893. Plan I. Det er *Þorgríms Skaale* i Isafjorden.

Skaalerne have formodentlig i meget lignet Gudehovene.

Befæstningsanlæg.

Paa flere Steder i Sagaerne omtales *Virker* eller Befæstningsanlæg *om Gaardene*. Om disse har man hidtil savnet Oplysninger, da de ikke ere blevne antrufne.

Der var vel tidligere omtalt det saakaldte *Borgarvirki**) i Hunavatns Syssel, ligesom nogle Virker paa særskilte Forhøjninger i Nærheden af nogle Gaarde, hvorom nedenfor; men Befæstningsanlæg omkring selve Gaardene vare hidtil ikke konstaterede.

---

*) *Kaalund:* Island og *Björn Magnússon Ólsen:* Afh. i Árbók 1880—81 Pag 99—113: »*Borgarvirki*«.

Da saadannes Eftersøgning hørte til de Opgaver, som jeg havde sat mig paa Island, forespurgte jeg, overalt hvor jeg kom hen, om dem. Gennem Læge Guðm. Hannesson i

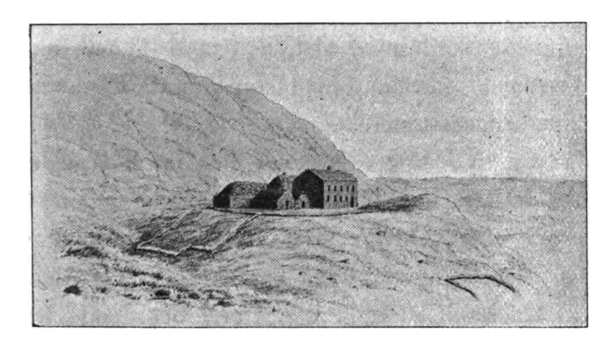

Fig. 180. Gaarden *Hafsteinstaðir i Skagefjord*, set fra Sydøst.

Akreyri erfarede jeg da, at en intilligent Bonde *Jón Jónssen* paa Gaarden *Hafsteinstaðir* i Skagefjord mente paa denne Gaard ligesom paa en anden nærliggende Gaard *Vík* at have

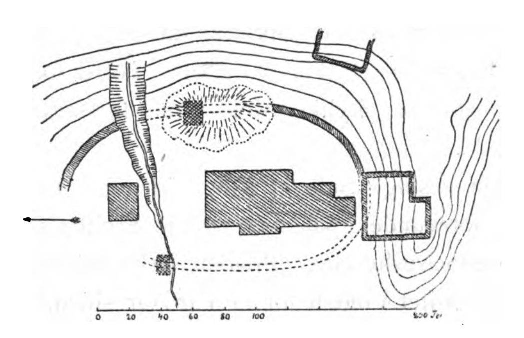

Fig. 181. Gammel Ringvold *(virki)* om Gaarden *Hafsteinstaðir i Skagefjord*. De nuværende Huse er skraverede med en enkelt Streg. Ringvolden ligeledes paa den Strækning, hvor den endnu forefindes synlig; Resten er punkteret. Udgravningerne ere skraverede med dobbelt krydsende Streger. Ved Gaardens Sydende ligger en indhegnet Have. En gammel Indhegning ses ligeledes mod Øst.

antruffet nogle Volde, som laa tæt udenom Beboelseshusene, og som efter hans Mening maatte være anlagte til Værn mod Fjender.

Gaarden *Hafsteinstaðir* ligger c. 1½ Mil S. for Sauðár-

krókr Ladeplads. Gaarden ligger paa Dalens vestlige Skraaning. Fra den er den prægtigste Udsigt over Engene med Floden til Bjærgene paa Dalens østre Side, ligesom mod Nord og Syd. Gaarden ligger paa en Terrasse, som falder temmelig stejlt mod Øst, ned mod Tunet; mod Vest stiger Terrænet ganske jævnt op imod Fjældene, først umærkeligt, senere stejlere.

Da vi fra Sydøst kom ridende hen imod Gaarden, faldt det straks i Øjnene, at der langs Bakkeranden Øst for Gaarden laa et lavt Dige; det viste sig netop at være et Stykke af den Ringvold, der har omgivet Gaarden. Som det ses af Kaartskitsen og Prospektet løber denne Ringvold, der nu kun er et Par Fod høj, i en Bue fra Sydenden af de nuværende Beboelseshuse, hvor den støder til en indhegnet Have, langs Randen af Terrassen hen under en stor Askedynge fra gammel Tid, hvilken ligger paa Randen og ned ad Skraaningen. Øst for Husene ved Askedyngens Nordende forsvinder Volden et lille Stykke, da her i seneste Tid er gravet en Kløft for et lille Vandløb. Nord for Vandløbet øjnes atter et lille Stykke Vold, som fortsættes i en Bue mod N. og V.

Hele den vestlige Side af Ringvolden ind mod det flade Land er nu forsvundet, paa nær et lille Stykke ud for Nordenden af Beboelseshusene. Bonden forklarede imidlertid, at han selv har sløjfet Volden for et Par Aar siden. Den havde her været 6 Alen bred og godt 2 Alen høj og var bygget af Jordtørv, isprængte med enkelte større eller mindre Sten. Det eneste Stykke, som der ingen Oplysning kunde skaffes om, var det nordvestlige Hjørne; men her i Nærheden var anlagt et Hus, og ved den Lejlighed er maaske dette Stykke forsvundet. Rummet indenfor Volden er i N—S. 70 Skridt langt og Ø—V. 35 Skridt bredt.

For at faa et Snit af Volden blev der foretaget Gravninger forskellige Steder, dels i Nordenden i Askedyngen,

hvis Top laa 6 Fod over Voldens Overkant, dels i Kløften N. for Dyngen og endelig i det lille Stykke Vold V. for Nordenden af Husene.

Volden viste stadig den samme Højde, c. 5 Fod. Bredden var mere usikker, da Voldens ydre Skraaning syntes at løbe i en skraa Flade ud i Jordsmonnet. Den syntes at variere fra 5 til 8—9 Fod; ja Bonden mente endog et Sted at have bemærket c. 12 Fod. Bag Volden, paa Siden ind mod Husene, fandtes etsteds et indtil et Par Fod højt og tre Fod bredt Stenfundament. Dette har muligvis afgivet Standplads for Forsvarerne (som Banket). Volden var desuden, som det synes, paa sine Steder opført med et Stenunderlag af Jord og Græstørv, og Overfladen (Kronen) var af og til belagt med Sten. Et enkelt Sted antraffes Træstykker inde i Volden; de synes mere tilfældigt anbragte. Som Volden viste sig i Snit mindede den ganske om lignende Skandsevolde eller Skyttegrave nu til Dags. Højden fra Standpladsen til Voldens Overflade var omtrent den samme, som nu bruges for Fodfolk, nemlig c. 4 Fod, hvilket jo er ganske selvfølgeligt, eftersom den betegner Anslagshøjden for en Geværskytte, og maa have været den samme for en Bueskytte i gamle Dage*).

At Volden i gamle Dage skulde have været ret meget højere tror jeg ikke. I Tidernes Løb har den sat sig og er formodentlig bleven fyldt op igen indtil den var sammenpresset saa meget, som den kunde. I de Aarhundreder, som er hengaaede, siden den har været i Brug, er Jordsmonnet udenom vokset op paa Siderne af den. Tunet gødes jo nemlig stadig og danner høje Tuer.

Jordtørven i Volden er aabenbart taget fra Tunet eller et

---

*) En noget lignende Ringvold har jeg set paa et Voldsted i Nærheden af Hobro ved *Fyrkat Mølle.*

andet nærliggende Sted, eftersom den er af den saakaldte Jordmuld, der overalt findes her.

Nogen Grav foran Volden ind mod Fjældene har der, saavidt jeg kunde se, ikke været.

At Volden er meget gammel bevises ved den mægtige Askedynge, som i Tidens Løb er hobet op over den. At den har været anbragt om Beboelseshusene paa den daværende Gaard, eller med andre Ord, at disse har ligget paa samme Sted som de nuværende, fremgaar deraf, at Bonden ved at grave en Kælder i en Dybde af 5—6 Fod under den nuværende Jordoverflade (altsaa omtrent i Niveau med Voldens Underkant) fandt et fuldstændig vel bevaret Ildsted fra en meget gammel Bygning. Blandt andre Genstande laa her et stort Stykke af et Vægstenskar af den Slags, som fra Vikingetiden er fundet i Grave i Norge og paa Island.

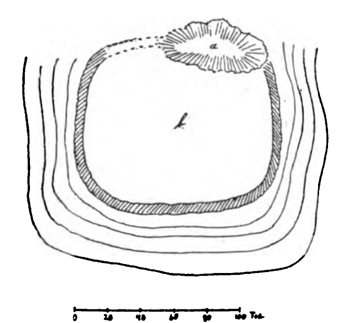

Fig. 182. Gammel Ringvold *(virki)* om Gaarden *Vík* i Skagefjord. a. gammel Askedynge over Ringvolden. b. De nuværende Beboelseshuses Beliggenhed.

Desuden fandtes en Mængde forbrændte og forkullede Birkebrænde og Grene m. m.

Et lignende Anlæg paaviste Jón Jónsson paa en anden af sine Gaarde, *Vík* N. for Hafsteinstaðir.

De nuværende Beboelseshuse (Fig. 182 b) ere her omgivne af et gammelt, nu meget usløjfet Jorddige, som dog ses tydeligt mod Vest og Øst. Mod N. forsvinder det under en mægtig gammel Askedynge, (a), som hæver sig 5 Fod over det nuværende Jordsmon. Pladsen, paa hvilken Bygningerne ligge, er jævn, og Volden ligger i en Kreds (37 Skridt i N—S. og 50 Skridt i Ø—V.) rundt denne. Udenfor Volden falder Terrænet svagt til alle Sider.

De omtalte to Ringvolde kunne ikke være Tungærder; dertil ligge de for nær inde paa Husene. *Húsagarðr* kan de næppe heller være. Deres Ælde fremgaar af, at Askedyngerne ligge over dem i betydelig Højde samt for Hafsteinstaðirs Vedkommende i Fundet af Ildsted m. m. fra en gammel Gaard i samme Dybde som Underkanten af Volden. Den rimeligste Forklaring er, at de ere Virker fra den ældste Tid.

Ganske mærkeligt er det, at der om en af de gamle Bodtomter ved Þingvellir findes en lignende, kun langt mindre i Omkreds og smallere, Vold. Boden ligger paa et Sted, der svarer til Sagaens Beskrivelse af *Snorrabúð* eller *Virkisbúð*.

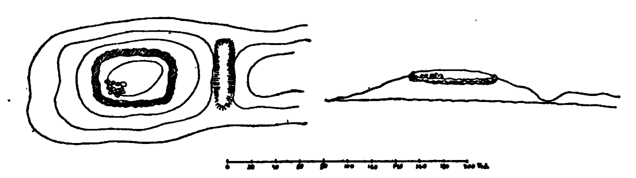

Fig. 183. »*Virkisholt*« paa Gaarden *Flugumýri* i Skagefjord. Grundplan (t. v.) og Snit (t. H.)

I Sagaen omtales, at Snorre gik ud af Boden og op paa Virket.

Medens de omtalte »Virker« have været anlagte om Bygninger, som skulde forsvares, er der en anden — vistnok en Del yngre — Slags Virker, som vi skulle omtale. Ved *Hólar* gamle Bispesæde samt ved Gaardene *Flugumýri* og *Víðimýri* i Skagefjord er der f. Eks. paa passende Punkter i *Nærheden af Gaardene* anlagt Befæstningsanlæg, hvor man tyede til for at forsvare sig under fjendtlige Angreb. De skrive sig efter Sigende for en Del fra en forholdsvis sen Tid. Paa *Hólar* var jeg ikke. Efterretning om Virket findes i Árbók 1888—92. Paa *Víðimýri* ligger Virket paa Tunet c. 70 Alen Øst for Kirkegaarden. Det er

en firkantet lav Forhøjning i 12—15 Alen i Firkant. Det benævnes »*Kastali*« og ligner en Hustomt. Virket ved *Flugumýri* i Skagefjord ligger 6—700 Alen Øst for Gaarden og c. 200 Fod over samme. Det benævnes »*Virkishóll*« og omtales i Sturlungasaga. Det skal have været bygget i Gissur Jarls Tid. Terrænet hæver sig fra Gaarden, som ligger paa Dalbunden, jævnt op mod Fjældene mod Øst. Paa denne Skraaning ere flere Punkter mere fremtrædende end andre, saaledes en lille i N—S. aflang Bakke, som mod Øst hæver sig 15—20 Fod over den øvrige Skraaning, medens den mod Vest falder temmelig stejlt ned mod Dalen. Den er højest mod Syd og her er rundt om samme en 26 Skridt bred og 17 Skridt lang lav Ringmur af større Sten, indenfor hvilken Forsvarerne skulle have staaet. Indenfor Ringvolden ses Rester af Brolægning, eller mulig af et Hus. Ringvolden ligger et Stykke nede (c. 4 Fod under Toppen) paa Bakkens Side; den har formodentlig været ikke saa lidt højere, saa ledes at dens Overkant naaede over Bakkens Top. Mod Nord er Forsvaret forstærket ved en tør Grav, som er gravet tværs over Bakken i Øst—Vest. Nu er den kun et Par Fod dyb; men i gamle Dage har den sikkert været betydelig dybere.

De omtalte Virker have alle været bestemte til en enkelt Gaards Forsvarere.

Der findes imidlertid paa Island, som bemærket, et langt større Befæstningsanlæg, det saakaldte »*Borgarvirki*« eller *Stóruborg* som sidst er blevet beskrevet af Rektor Dr. Bjørn M. Ólsen. Det er et fuldstændigt Sidestykke til de norske »Bygdeborge« hvor hele Bygdens Befolkning søgte Tilflugt, og det minder om de naturlige Befæstninger paa Færøerne i lignende Øjemed. Borgarvirki er en Klippetop, der er

befæstet ved cyklopiske Mure paa de Steder, hvor det naturlige Terræn ikke giver Beskyttelse nok.

Opgangen er særlig stærkt forsvaret. Inde i det Fladerum, som danner Borgpladsen, ligger Ruinerne af nogle Huse.

Tingsteder*).

Blandt de Fortidslevninger fra Fristatstiden, der findes paa Island, er de gamle *Tingsteder* nogle af de interessanteste. Forinden vi imidlertid gaa over til at omtale dem, ville vi forsøge i ganske korte Træk at skitsere Retsvæsenets og dermed Tinginstitutionens Udvikling. Der kan skelnes mellem følgende Perioder.

A. *Tiden fra Landets Bebyggelse til Altingets Oprettelse,* (c. 870—c. 930).

B. *Tiden fra Altingets Oprettelse til Fjerdingretternes Indførelse,* (c. 930—c. 965).

---

*) Oplysning om Tinginstitutionerne og Tingstederne findes bl. a. i:
V. Finsen: »Om de islandske Love i Fristatstiden«. »Aarb. f. nord. Oldk. o. Hist.« 1873.
V. Finsen: »Om den oprindelige Ordning af nogle af den islandske Fristats Institutioner«. I »Det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Skrifter.« Historisk og filosofisk Afdeling, 1888.
V. Finsen: Ordregister til »*Grágás*, Skálholtsbók og en Række andre Haandskrifter«. 1883.
K. Maurer: »Island«. München. 1874.
Kr. Kaalund: »Bidrag til en hist.-top. Beskrivelse af Island«. I—II. 1877—81.
C. Rosenberg: »Træk af Livet paa Island i Fristatstiden«.
Dr. *Schweitzer:* »Island Land und Leute«. Berlin.
»*Árbók* hins íslenzka fornleifafélags«. 1880—96.
Bogi Th. Melsteð: »Um alþingi« i »Þrjár ritgjörðir sendar og tileinkaðar Herra Páli Melsteð.« Kbh. 1892.

C. *Tiden fra Fjerdingretternes Indførelse til Kristendommens og Femterettens Indførelse,* (c. 965—c. 1004).

D. *Tiden fra Kristendommens og Femterettens Indførelse til Islands Underlæggelse under de norske Konger,* (c. 1004—1262—64).

A. *Tiden fra Landets Bebyggelse til Altingets Oprettelse. (c. 870—c. 930).*

Da Kong Harald Haarfager i Slaget paa *Hafurfjorden* (872), havde underlagt sig Norge, forlangte han, et Bønderne skulde svare ham Skat. Men en stor Del af Norges frie Bønder, som hidtil havde været vante til at lovgive, dømme og styre sig selv paa Herredstingene søgte at bevare Friheden ved at drage bort til Søs medtagende deres Husstand, Løsøre, Kvæg og Kostbarheder.

De fleste droge til Island, hvor *Ingólfr Arnarson* var den første Landnamsmand. Her tør man antage, at de indrettede sig paa lignende Vis som tidligere i Norge.

Der, hvor Høvdingens Højsædestøtter dreve i Land, — som man mente paa Gudernes Foranstaltning — bleve Beboelseshusene opførte og Gaardene anlagte. Paa Hjemmemarken byggedes snart et Tempel, som antagelig søgtes af de omboende mindre bemidlede Bønder. Høvdingen, som besad Gudehovet, forestod nu formodentlig Gudstjenesten paa samme Maade, som det havde været Skik i hans Hjemland Norge. Saaledes opstod efterhaanden smaa Menigheder, hvis Overhoved Tempelejeren blev. Som Forstander for Templet benævntes han *goði*. I denne sin Egenskab havde Goden altsaa en — om man saa maa sige — gejstlig Indflydelse. Han var ingenlunde Bøndernes Herre; derimod er det ret sandsynligt at man, naar Stridigheder opkom eller fælles Anliggender skulde afgøres, har tyet til ham og saaledes samtidig indrømmet ham en fremskudt Plads ogsaa paa det verdslige Omraade.

Det kunde derfor være rimeligt at Lov og Ret i denne gamle Tid har været knyttet til de Steder, hvor Templerne fandtes, og at man, samtidig med at kunne deltage i Gudstjenesten, tillige har faaet Retsstridigheder og fælles Anliggender afgjorte, saaledes at der altsaa samtidig holdtes et Slags »Ting«, ved hvilket man mulig har indrømmet Goden Forsædet, saaledes som det havde været Skik i Norge.

Man maa da antage, at disse Ting, — om de have eksisteret — først havde omfattet snævrere Omraader (en Bygd) og senere større, (et Herred eller flere sammenstødende do.); men det er jo ikke udelukket, at man straks har oprettet største *Tinglag* for

flere sammenstødende Herreder, saaledes som vi træffe det i Perioden ved Altingets Oprettelse.

Det sandsynligste er dog at antage, at man, ad Frivillighedens Vej, har dannet særskilte smaa sociale Samfund *(Goðorð)*, hvis første Mand Goden var. Fælles Interesser, mulig ogsaa fælles Fare har dannet Kittet, som bandt disse Samfund sammen. Men eftersom Bebyggelsen tiltog og med den Samkvemmet mellem nærmere og fjærnere Egne, øgedes sikkerlig ogsaa Stridigheder, og Trætter bleve hyppigere mellem Bønder, som ikke hørte til samme Goðorð. Naar da derved Goðorð, kom til at staa mod Goðorð, trængtes til en fælles Afgørelse, og Nødvendigheden af en Sammenslutning i videre Forstand blev mere og mere paatrængende.

Flere Goðorð sluttede sig da rimeligvis sammen og enedes om et fælles Ting. Samtidig kunde de oprindelige, mindre Ting være vedblevne at bestaa til Afgørelser indenfor snævrere Omraader.

Da efterhaanden ogsaa Sammenslutningen af flere Goðorð viste sig utilstrækkelig, besluttedes det, at alle Øens Beboere skulde underordne sig et for hele Øen fælles Ting. Dette førte til Oprettelsen af Altinget.

Goderne opnaaede samtidig med Udviklingen, efterhaanden fra nærmest at være gejstlige og sociale Overhoveder tillige at faa politisk Indflydelse.

Da man imidlertid ikke har historisk Vished for, at Forholdene have udviklet sig som ovenfor antaget, vilde det være af den største Betydning, om man ad arkæologisk Vej kunde paapege et snævrere Baand mellem de Steder, hvor Gudehovene findes og dem, hvor Tingene holdtes i denne første Periode, som altsaa mulig bør deles i to:

1) *den første,* hvor der kun var Goðorð alene og hvor man altsaa maa vente, at Tingsteder og Pladsen for større Gudehove kunde falde sammen. Enkelte af disse Tingsteder kan være gaaede over til at blive Tingsted for flere Goðorð.

2) *den senere,* hvor der, foruden særlige Goðorð, tillige var Ting for flere Goðorð.

Da Stederne hvor disse Ting holdtes, for en Del idetmindste, kan antages at være de samme, som blev *Vaarting* og hvor *Efteraarstingene* delvis holdtes, vil det være yderst vanskeligt paa disse Steder at kunne udskille en ældre Periode, om en saadan findes.

B. Tiden fra Altingets Oprettelse til Fjerdingretternes Indførelse. (c. 930—c. 965).

De Love og Retssædvaner, hvorefter man afgjorde Sager ved de forskellige Ting vare efterhaanden udviklede paa noget for-

skellig Maade i de forskellige Egne, hvilket, i Forbindelse med, at der ikke fandtes noget Sted, hvor Fællesanliggender for hele Øen kunde blive afgjorte, havde fremkaldt mange Ulemper. Som en Indledning til, hvad der vilde komme, var man allerede begyndt langvejsfra at søge til Islands ældste Ting paa *Kjalarnes*, beliggende paa Øens sydvestligste Del. Trangen til et Fællesting blev da endelig saa stor, at man besluttede sig til Oprettelsen af samme.

Da *Ulfjót* havde været tre Aar i Norge for at studere de norske Love, kom han tilbage, og i Aaret 929 samlede han Folket paa den ikke fjærnt fra *Kjalarnes* beliggende Slette, som man kaldte *Þingvellir*. Her foredrog Ulfljót sine Love, der bleve vedtagne. Ifølge Are Frode vare de tildels affattede i Overensstemmelse med den norske *Gulatingslov*. Desuagtet spores der dog i de ældste skrevne Love fra Island, som vi kende, ikke nogen særlig Lighed. Graagaasen har saaledes en specifik islandsk Karakter, men vi maa derved erindre, at Graagaasen først er fra det tolvte Aarhundredes Slutning. Man maa derfor formode, at Island, som udgaaet fra Norge har faaet norske Retsbegreber og Sædvaner, hvilke senere kunne være udviskede.

I Norge hvilede i den ældste Tid saavel den lovgivende som den dømmende Myndighed hos Lagtingene. Om Domstolen og Lovgivningsmagten muligvis i den ældste Tid paa Island ligeledes har været forenet baade forinden Altingets Oprettelse og en Stund efter denne er tvivlsomt. (*Maurer* og *Bj. M. Ólsen* mene dette i Modsætning til *Finsen*). Har det været Tilfældet, maa det sandsynligvis for Altingets Vedkommende have været i den saakaldte »*Lovrette*«, som funktionerede paa Þingvellir. Stedet kan ikke med Bestemthed udpeges, men antagelig var det paa selve Sletten. Muligvis har Lovretten saaledes i denne ældste Tid været indrettet efter norsk Lov.

Ulfljóts Værk er Grundlaget for den islandske Forfatning, saaledes som den udviklede sig i det 10de Aarhundrede.

Til Altinget lagdes Afgifter, som udrededes af hver Mand i Landet. Dernæst blev Terrænet og Omegnen gjort til Alminding, hvor Tingmændene byggede Boder, græssede deres Heste og hentede Brændsel.

Ved Altingets Oprettelse beholdt Goderne rimeligvis deres egne Ting som før. Hver tre havde imidlertid, som ovenfor antydet, slaaet sig sammen til et almindeligt Ting for at dømme i de Sager, som ikke vare, om man saa maa sige, kommunale. Højeste Instans var i de fleste Tilfælde, vedrørende Lovgivnings- og Fællesanliggender, Altinget.

Goðorð og tilsvarende Ting bleve saaledes ved at eksistere. Nogle mene, at Goðordenes Antal indtil 965 slet ikke var be-

stemt, men afhængig af lokale Forhold (saal. Bj. M. Ólsen), andre antage derimod, at der var 36 Goðorð, som dog endnu ikke vare inddelte i Fjerdinger.

C. Tiden fra Fjerdingsretternes Indførelse til Kristendommens Indførelse og Femterettens Oprettelse. (c. 965—c. 1004).

Tingordningen og Retinstitutionen, saaledes som vi kende dem gennem de senere nedskrevne Love var efter 965 følgende:

Altinget skulde holdes 14 Dage i Forsommeren, senere fra nogle Dage før Midsommer til nogle Dage ind i Juli. Ved Siden af den lovgivende Forsamling for hele Landet, *Lovretten*, oprettedes særlige *Domstole*. Lovretten havde dog i enkelte Tilfælde en Art dømmende Myndighed. Hvis der f. Eks. ikke var Tvivl om de faktiske Forhold, men kun om Retsspørgsmaal, kunde Uenighed mellem Parterne saaledes faa Afgørelse ved Lovretten.

Paa dette Tidspunkt var der 13 Tinglag i Landet, og her skulde der i Sommerens fjerde Uge ɔ: i Maj Maaned — *forinden Altinget* — holdes et *Várþing*. Goderne satte det, og det maatte ikke vare mere end otte og ikke mindre end fire Dage. Vaartinget blev nu Værneting for alle, der hørte til Tinglaget. Goderne i Tinglaget udnævnte Retten paa Vaartinget. I Almindelighed var der tre Goder, som hver udnævnte 12 Mand, ialt 36 Dommere. Bonden kunde lade sin Tjenestekarl møde for Tinget, og denne kunde da udnævnes til Dommer.

Anlagdes en Sag ved Vaartinget og der opnaaedes Enighed, var Sagen afgjort. Blev der ikke Enstemmighed, indankedes den til Altinget under *Fjerdingsretten*, som vi nedenfor skulle høre om.

Goden kunde paa Vaartinget opfordre sine Tingmænd til at rejse med sig til Altinget, og hver niende var da efter Lodkastning pligtig at ledsage ham.

Der betaltes Tingrejseløn *(þingfararkaup)* til den Bonde, der mødte paa Altinget. Enhver Bonde, som ikke hørte til de ganske uformuende, og som ikke selv i Tide gav Møde paa Altinget, maatte udrede denne Sum.

Tilladelse til at samle to Vaarting kunde kun erholdes paa Altinget af Lovretten. Det samme galdt for de *Efteraarsting (leið)*, som hvert Efteraar skulde holdes i hvert Tinglag, tidligst fjorten Dage efter at Altinget var sluttet, for at nye Love m. m. kunde kundgøres. Det skulde ikke vare kortere end en hel Dag og ikke længere end to Dage. Det holdtes i Almindelighed samme Sted som Vaartinget. Høvdingerne skulde her sammen-

kalde Bønderne, og Tinget forestodes af de 3 Goder, som hørte til Tinglaget. Kundgørelserne foretoges af den Gode, som skulde indvi Tinget. Forsømte en Gode sin Pligt, som f. Eks. Vaartingets eller Efteraarstingets Sammenkaldelse, eller at udnævne Dommere m. m. maatte han betale Bøder, ja kunde miste sit Goðorð ved Dom.

Grænserne mellem Tinglagene vare ikke faste, saa det kunde blive uvist, hvor en Mands Værneting var.

Ved Aar 965 ordnedes derfor Landets Retsinddeling og Altingets Myndighed fastsattes.

Thord Geller holdt en Tale fra Lovbjærget angaaende Ulemperne ved de gældende Regler for Værneting, og da blev *Landet inddelt i Fjerdinger* med tilsvarende Tinglag, og der oprettedes Fjerdingsdomstole paa Altinget.

Tinglagene fordeltes ved denne Lejlighed saaledes, at der var tre i hver af de fire Fjerdinger, undtagen i Nordfjerdingen, hvor der var fire, altsaa ialt 13 Tinglag.

Fjerdingsretten (fjórðungsdómr) paa Altinget blev saaledes Overret for en Fjerding eller en Fjerdedel af Landet; dog saaledes, at en Sag af større Betydning straks kunde bringes for Sagvolderens Fjerdingsret paa Altinget.

Fjerdingsretternes Oprettelse vedtoges paa Altinget, vistnok ifølge et Kompromis.

Goðorðenes Antal var muligvis før den Tid ikke bestemt fastslaaet, men afhængig af lokale Forhold. Nogle (f. Eks. Finsen) mene at de først fastsloges i Anledning af Fjerdingsretternes Oprettelse, og at der til de 36 daværende Goder ved Oprettelsen føjedes 3 Goder (ialt 39). Disse tre Goder skrev sig fra Nordfjerdingen, hvor der altsaa nu, foruden de 9 oprindelige, blev 12 Goder. Disse 12 fik nu samme Ret, som de 9 Goder i hver af de andre Fjerdinger (f. Eks. udnævnte de 9 Goder i de andre Fjerdinger lige saa mange Dommere til Domstolen som de 12 i Nordfjerdingen). Det er altsaa et Faktum, at hver Gode i Nordfjerdingen havde ¼ mindre Indflydelse end Goderne i de andre Fjerdinger.

Andre (f. Eks. Dr. Olsen) mene at ved Fjerdingsinddelingen sker intet andet, end at man konstitutionelt fastslaar, hvad der allerede faktisk eksisterede. Mulig kan Godernes Antal være bleven indskrænket, derimod næppe forøget. Det berettes f. Eks. i Kilderne (Are Frode), at man ikke kunde faa Folk fra Skagefjord til at søge Tingsted i Øfjord eller omvendt. Deraf sluttes, at Antallet af Goder ikke har været regelmæssigt som af Finsen antaget.

Den naturligste Forklaring er, at det Distrikt, som kom til at omfatte Nordfjerdingen, forinden Fjerdingsinddelingen har været fire Tinglag. Fjerdingsretten dannedes paa Altinget ved dettes Begyndelse af Goderne. Hver Gode udnævnte Dommerne blandt sine Tingmænd.

Lovsigemanden skulde bestemme, hvor hver af Fjerdingsretterne skulde have Plads.

I Almindelighed kunde man vælge, om man istedetfor at anlægge Sag ved Vaartingsdomstolen i det Tinglag, hvori den sagsøgte boede, vilde anlægge den ved Fjerdingsretten.

D. Tiden fra Femterettens Indførelse (c. 1004) til Fristatens Undergang (c. 1264).

1004. Fyrretyve Aar efter de fire Fjerdingsdomstoles Oprettelse dannedes en Slags *fælles* højeste Ret for hele Landet. *Femteretten (fimtardómr).*

Dette stod i Forbindelse med Kristendommens Indførelse.

Gennem Hovgodeværdigheden erhvervedes den virkelige Magt i Landet; da derfor Kristendommen truede med at omstøde Hedenskabet, truedes samtidig Godernes Indflydelse, og disse stillede sig derfor, da det var bleven dem klart, at Fare truede, i Spidsen for Bevægelsen, saaledes at baade kristne og hedenske Goder blev enige om at lade *Torgeir Gode* fra Ljósavatn afgøre, om de for Eftertiden skulde være hedenske eller kristne. Afgørelsen faldt som bekendt ud til Fordel for Kristendommen, og denne indførtes saaledes uden Kamp og ifølge en Parlamentsbeslutning, hvilket er enestaaende.

Ved at stille sig selv i Spidsen og lade sig døbe, beholdt de gamle Goder deres Magt; men der var nu tilbage at tilfredsstille de kristne Høvdinge, som uden i Forvejen at have været Goder, desuagtet havde haft en stor Indflydelse, fordi kristne Mænd havde samlet sig om dem. De havde antagelig haabet ved Kristendommens Indførelse at kunne opnaa en konstitutionel Betydning paa de gamle hedenske Goders Bekostning.

Da nu Femteretten netop indføres paa dette Tidspunkt, og da der samtidig oprettes nye Goðorð, hvis Goder igennem Femteretten faa politisk Betydning, ligger det nær at stille disse to Ting i Forbindelse og forudsætte, at Femteretten, i alle Tilfælde for en Del, er oprettet for at tilfredsstille de misfornøjede kristne Høvdinge, som uden at være Goder, desuagtet sad inde med en meget betydelig Indflydelse og Magt.

Der sker altsaa det Særsyn, at nye Goðorð oprettes uden at de udgaa fra noget Hov, hvilket naturligvis før Kristendommens Indførelse havde været en Umulighed. De dertil hørende Goder faa nu Indflydelse paa Besættelsen af Femtedomstolen og deres Indflydelse rækker ud over deres lokale Distrikt og faar Betydning for hele Landet.

De nye Goðorð oprettedes altsaa formodentlig ligefrem for at vælge til Femteretten.

Ved *forn goðorð* betegnedes nu, efter Bj. M. Ólsen, de tidligere Goðorð i Modsætning til de i Anledning af Femterettens Oprettelse indrettede nye Goðorð.

Finsen antager, kontra Bj. Ólsen, at der ved forn goðorð menes det Antal af 36 Goder, som efter hans Mening oprindelig fandtes, i Modsætning til de 39 som senere efter Fjerdingsrettens Oprettelse bleve lovhjemlede.

For Femteretten skulde komme alle de Sager, som angik ulovlig Omgang paa Tinge, alle falske Vidnesbyrd og urigtig Udnævnelse af Nævninger, alle Sager, som være standsede med Moddomme (ɔ: hvor Dommerne vare uenige) samt Sager, hvori man havde prøvet paa Bestikkelse.

Femteretten skulde bestaa af 48 Dommere, 12 for hver Fjerding, udnævnte af Goderne. Dog skulde kun 36 deltage i Dommen, idet hver af Parterne skulde udskyde 6 Dommere.

Hver Gode skulde udnævne een Dommer. De 39 tidligere Goder, i Forbindelse med 9 nye, udnævnte altsaa Dommerne.

Til de nyoprettede Goðorð kunde de Tingmænd, som vilde, slutte sig. Det var nemlig tilladt enhver Mand at slutte sig til hvilkensomhelst Goðorð.

Femteretten afgjorde Sager med Stemmeflerhed. Den havde sin Plads paa samme Sted som Lovretten, altsaa paa dens Bænke; men imellem dem var iøvrigt ingen Forbindelse.

Den dømmende Magt skabtes altsaa aarligt gennem de omtalte Domstole, den lovgivende Magt gennem *Lovretten (lögrétta)*. Denne ses ifølge Graagaasen i denne Periode at have været inddelt i en Kreds af tre Rader Bænke *(pallar)*. Dette var en nødvendig Følge af Lovrettens forandrede Sammensætning. Paa midterste Bænk sad Goderne, foran sad een og bag ved ligeledes een Bisidder eller Tingfælle som Raadgiver (til *umrada)*. Der skulde altsaa være Plads til 144 Mand i 3 Rækker, foruden til Lovsigemanden og Parterne; hertil kom senere de to Biskopper, altsaa sad der 147, iberegnet de 96 raadgivende.

Forsædet i Lovretten havde *Lovsigemanden (lögsögumaðr)*, som valgtes af Høvdingerne alene. Han oppebar Løn.

Lovretten var delt i fire Afdelinger, een for hver Fjerding. Ved alle Afgørelser traf de Bestemmelser som Helhed.

Lovretten skulde ifølge Graagaasen drage ud, ɔ: holde Møde, begge de to Søndage, som faldt i Tingtiden; endvidere Tingets Slutningsdag samt desuden, naar Lovsigemanden eller Flertallet af Lovrettemændene vilde det, og endelig hver Gang man vilde sammenkalde Lovretten til Afstemning, f. Eks. naar to Parter havde en Tvist, og de ønskede en Lov herom. Denne afsagdes i Lovretten og var altsaa tillige en Slags Dom.

Lovrettens Medlemmer skulde være til Stede paa Lovbjærget, naar Lovsigemanden holdt det befalede Lovforedrag.

Lovretten skulde bestemme, naar Domstolene skulde drage ud for at paadømme Sager. Lovsigemanden derimod bestemte, hvor Fjerdingsretterne skulde have Plads.

En enkelt Lovrettemand kunde vistnok tage Lov-Initiativ, hvad der formodentlig ogsaa gjaldt Biskopperne efter at de vare komne til.

Lovretten maa antages at have haft sit Sæde ikke paa selve Lovbjærget (dog mulig i den ældste Tid), men et andet Sted. Graagaasen siger, at Lovretten skal stedse sidde paa det Sted, hvor den i lang Tid har været. Dette Sted er ikke Lovbjærget, hvilket kan ses af Lovsigemandsafsnittet, hvor det hedder, at Lovrettemændene efter at Lovsigemanden er valgt, skulle fra Lovretten gaa til Lovbjærget, hvor da Lovsigemanden skal sætte sig paa sin Plads. Det ses ogsaa af Sagaerne*). Derimod har Lovretten rimeligvis været holdt ved *Öxará* paa Græsmarkerne**) *(vellir)*.

Lovretten drøftede Lovforslag, gav Bevillinger, der vare Undtagelser fra Lov (t. Eks. naar man i et Vaarting vilde forandre Vaartingsstedet, eller naar man mod Reglen vilde sætte Femteretten senere end Fjerdingsretten).

Der maatte være Plads udenfor Lovretten, thi det ses, at det forudsættes, at Folk opholdt sig udenfor; f. Eks. skulde enhver Bevilling anses for vedtagen, naar ingen i Lovretten »stemmer imod, ejheller nogen som befinder sig udenfor«.

Det er et Spørgsmaal, om ikke enhver Udenforstaaende har kunnet stille Lovforslag, naar Lovretten holdt Møde, ligeledes om ikke enhver kunde faa den sammenkaldt.

Ikke andre end de, der havde Sager mod hinanden, maatte sidde indenfor Lovrettens Bænke, og ikke andre maatte staa oprejste ved Lovretten end de, der skulde tale om Folks Sager eller de, der vare længst borte.

Det omtales, at dersom de, der sidde i Lovretten, ere uenige om Bevillinger eller Lov, skulle de *rydde* Lovretten til Afstemning, og Afgørelsen skete efter Stemmeflerhed; men dersom der er nogen udenfor Lovretten, som ikke kan komme ind, eller som finder, at der sker ham Uret, skal han nedlægge Forbud.

---

*) I *Njáls* Saga omtales, at man efter Femteretten Vedtagelse gik til Lovbjærget.

Ligeledes omtales i samme Saga, at Mörðr Valgarðsson og *Á*sgrímr Elliðagrímsson efter at de først fra Lovbjærget havde stævnet de andre til Femteretten gik bort fra Lovbjærget til Lovretten, hvor da Femteretten var samlet. — *Flose* og hans Mænd gik til Lovretten Øst fra, *Njál* og hans Sønner Vest fra.

**) kfr. en Beretning i Þáttr af Ölkofra S. 35 og Bandamanna-Saga S. 17.

I Njáls Saga siges, ifølge *Finsen,* at ved Femterettens Oprettelse c. 1004 er en Forandring i Lovrettens Ordning indtraadt. I Stedet for Goderne skulde de kundskabsrigeste vælges.

Lovsigemanden (lögsögumaðr) var valgt paa ubestemt Tid, senere for tre Aar ad Gangen; men han kunde genvælges. Hans Pligter vare:

1) At kundgøre, naar Altinget skulde sættes.

2) At anvise Domstolene deres Plads.

3) At sammenkalde Lovretten og holde Orden ved Møderne samt lede Lovrettens Forhandlinger, hvorfor han havde Plads inde i Kredsen, hvorhen Talerne rettede Ordet til ham.

4) Han skulde være en levende Lovsamling og paa Altinget foredrage *(segja upp)* Lovene, som han maatte huske. Disse skulde alle være foredragne i Løbet af 3 Aar.

Paa Tingets Aabningsdag skulde altid Tingordningen og særlig Procesreglerne gennemgaas. Var en Lov ikke omtalt tre Aar, borfaldt den; derfor skulde Lovrettemændene være til Stede for at paatale Undladelser. Gjorde de det ikke, bortfaldt Loven.

5) Senere i den kristne Tid skulde han angive Kirkefesterne for det kommende Aar.

6) En fra Lovrettens Side færdig Lov skulde han kundgøre *(segja upp)* fra Lovbjærget.

7) Saavel hjemme som paa Altinget skulde han sige alle, der spurgte ham, hvad der var Lov *(segja öllum lögmal)*.

Han var saaledes den islandske Fristats højeste og vigtigste Embedsmand.

Lovbjærget (lögberg) var Altingets Midtpunkt. Herfra skete alle offentlige Kundgørelser. Herfra skulde Lovsigemanden foredrage de gældende Love for den forsamlede Mængde (Lovrettemændene vare da forpligtede at være til Stede*). Fra Lovbjærget skulde endvidere under Tilkaldelse af Vidner alle Goder og Lovsigemanden bedes gaa til Lovretten og til deres Sæder for at afgøre et Retsspørgsmaal, hvis Haandskrifterne**) ikke afgjorde Spørgsmaalet.

Herfra kundgjordes en fra Lovretten færdig Lov af Lovsigemanden ligesom Bevillinger. Undertiden fandt en Lysning fra Lovbjærget Sted i Stedet for Stævning, Erklæringer, Meddelelser og Forespørgsler.

I det hele taget benyttedes Adgangen til herfra at udtale sig i stort Omfang. I ældre Tid skete saaledes endog Skilsmisseerklæringer, Udfordringer til Tvekamp, Forespørgsel om en Drabsmand vilde betale Bøder, Meddelelser om Død m. m. der-

*) Dette aarlige Lovforedrag ses ogsaa at være holdt i Lovretten eller, naar Vejret var slet, i Kirken.

**) De eksisterede dog først i det 12de Aarhundrede.

fra. Fra Lovbjærget ses at være holdt Taler om offentlige Anliggender af enhver Art. Herfra talte f. Eks. Thorðr Geller 966 angaaende Ulemperne ved de gældende Regler for Værneting, forinden Landets Inddeling i Fjerdinger.

Midt paa Lovbjærget havde Lovsigemanden sin Plads paa et bestemt Sted *(lögsögumannsrúm)*. Han bestemte, hvem han vilde give Lov til at have Plads paa Lovbjærget, og der var Straf for uden hans Tilladelse at sidde der.

Fra Lovbjærget udgik Fjerdingsretterne i Procession med Lovsigemanden i Spidsen.

Lovretten, Femteretten eller Fjerdingsretterne havde ikke deres Plads paa Lovbjærget.

Forfatningen paa Island var et Stormandsvælde.

Godeværdigheden var arvelig; men kunde sælges uden at Tingmændene bleve spurgte. Naar nye Goðorð oprettedes, bestemte Høvdingerne, hvem der skulde have dem, ligesaa naar en Gode forbrød sit Goðorð. Der var saaledes paa intet Punkt Valg.

Alle Dommerne udnævntes af Høvdingerne, den lovgivende Forsamling bestod af Høvdinge og de af dem selv valgte Raadgivere.

Paa Island fandtes *ingen udøvende Magt*, og der hørte altid Sags Anlæg til for at faa en Lov gjort gældende. Den Forurettede maatte selv søge, og naar Dommen var falden, maatte han selv forkynde og iværksætte den, thi der var ingen Øvrighed til at tage sig af den. Betaltes f. Eks. de Bøder, som vare paadømte, ikke frivilligt, maatte vedkommende dømmes paa ny ved *Namsret* til en højere Straf og saa fremdeles indtil Fredløshed.

Selv paa Tinge var der ingen egentligt Politi. Trængte Folk f. Eks. sammen om Dommerne, udnævnte Goderne straks Mænd til at beskytte Domstolen; men de maatte ikke bruge Vold; de drog en Fure i Jorden om Dommernes Sæde. Gik nogen over Furen, dømtes han til Bøde, som Domstolsvogterne maatte søge ham for.

I den allerældste Tid havde *Reppen*, der var en Underafdeling af Hovedet — en Slags Kommune paa omtrent 20 Bønder — tre faste Møder aarlig; men man kunde iøvrigt samles naarsomhelst til Raadslagning. Beslutningerne angik Fester, Fordeling af Byrder, gensidig Hjælp i Ulykker og Forhold over for Urostiftere o. s. v.

Af *Reppsmændene* valgtes fem *Sóknarmænd*, som udførte Beslutningerne og som saaledes vare et Slags Politi.

Var der Uenighed i Retssager, afgjordes de af en egen Domstol, Reppsdommen, og i Rettergangs Form.

I ældre Dage red saa at sige hver Bonde til Altinget. Hver myndig Mand kunde jo vente idelig at blive kaldt til Deltagelse i offentlige eller retslige Funktioner, f. Eks. som Bisidder i Lovretten, Medlem af Fjerdingsretten eller Femteretten, som Kvidsmand, naar Bevis skulde føres, som Deltager i Skøns- og Vurderingsforretninger, som Skifteforvalter, som Vidne ved Stevninger og som Part i Retstrætter.

Tiden umiddelbart efter Kristendommens Indførelse (1004) var ganske naturligt en urolig Tid. 1006 afskaffedes vel Tvekamp som Middel til at afgøre Retstrætter; men Gæringen vedblev til henimod 1030; da først begyndte Kirken at befæstes og vinde Indflydelse ogsaa paa det verdslige Omraade. I Aaret 1096 indførtes Tienden, og paa den Tid oprettedes Bispestolene, først en paa *Skalholt,* senere (1105) tillige en paa *Hólar* for Nordlandets Vedkommende. Biskopperne fik nu snart en vigtig Indflydelse paa Landets Anliggender; de dømte i store Stridigheder, ja, enkelte regerede uindskrænket. Der stiftedes Klostre. Høvdinger og Bønder byggede Kirker ved deres Gaarde og lagde Gods til Kirkernes Vedligeholdelse, saaledes at Indtægterne blev hos Slægten.

I Begyndelsen lod Høvdingerne sig præstevi og blev saaledes Præst ved sin egen Kirke, idet han ligefuldt som i gamle Dage bevarede sin verdslige Magt. Senere indskrænkede det sig til, at Høvdingerne valgte Præsterne.

Denne Virksomhed af Landets egne Børn blev af Betydning for Modersmaalets fortrinsvise Benyttelse frem for Latin til Nedskrivning af Love og Sagaer.

Først længe efter at Island var bleven underlagt Erkebispedømmet i Trondhjem indførtes den katolske Kirkeorden i hele sin Strenghed.

1117—1118 nedskreves endelig for første Gang paa Hafliði Márssons Gaard de islandske Love *(Hafliðaskrá),* som ere komne til os gennem *Grágás*en. Denne første skrevne Lovbog bestaar sikkerlig af de af Lovsigemanden holdte Lovforedrag. Den er ikke yngre end Aar 1200. Kort efter at Hafliðaskrá var optegnet blev Kristenretten ligeledes optegnet i Tiden mellem 1123 og 1133.

Island nærmede sig nu hen imod Opløsningstiden, da enkelte Høvdinge tiltvang sig Magten, idet de blandt andet fik flere Goðorð paa een Haand. Lov og Ret blev ikke altid varetaget som i gamle Dage.

I den islandske Fristat var alt baseret paa Lighed og Frihed. Enhvers Vedhængen ved et Goðorð var, som anført, frivillig, idet man kunde gaa over til en anden Gode; men netop derved øgedes enkeltes Magt til Skade for Friheden. Fejder opkom og ødelagde de regerende Familier, og Borgerkrigene begyndte med blodrige Udryddelseskrige og Slagterier, under hvilke Kirken

forstod at sætte den ene Fordring igennem efter den anden. *Sturlungatiden,* som endte denne Periode, er Islands klassiske Tid; det aandelige Liv udfoldede sig med en forbavsende Glans og Blomstring.

Ogsaa Lovsigemandens Virksomhed ophørte, og i hans Sted kom to Lagmænd *(lögmenn)* (1272).

I Spidsen for Forvaltningen sattes en kongelig Befalingsmand.

Trods den Islænderne forbeholdte Autonomi begyndte Kongerne snart at blande sig i de indre Spørgsmaal, og lidt efter lidt gik Altinget, hvad den lovgivende Myndighed angaar, over til ofte kun at høre paa Forkyndelsen af de nye Love.

Denne Tilstand vedblev, da Norge kom under de danske Konger, og den forværredes om mulig efter at Islænderne ved Suverænitetens Indførelse vare blevne narrede til at antage Enevælden. Dog gjorde Altinget endnu i det 18de Aarhundrede Brug af sin Lovgivningsmagt i Form af Domsudsagn og Beslutninger. Den dømmende Myndighed vedblev dog at være hos Altinget*), der funktionerede lige til Aar 1800.

Først efter 1874, da Kong Kristian den IX. personlig kundgjorde en ny Forfatning, har man givet Islænderne noget af deres gamle Frihed og Selvstyre tilbage.

For den, der paa Tingstederne skal eftersøge og konstatere de forskellige Lokaliteter, som have været benyttede til Tinginstitutionen, ligger det nær, forinden, at holde ud fra hinanden, hvilke disse Lokaliteter ere, som skulle findes, hvortil de have været anvendte, samt hvorledes man maa antage, at de have været beliggende i Forhold til hverandre. Endelig kommer den meget nødvendige Forudundersøgelse af, hvor langt ned i Tiden de have været benyttede, og hvilke Forandringer de i Tidernes Løb mulig have undergaaet.

Altingstedet. Paa dette fandtes, saaledes som vi ovenfor have hørt, fra første Færd: Et saakaldet *Lovbjærg,* et Sted, hvor-

*) kfr. Bogi Th. Melsteds Afhandling i Salmonsens Konversations-Leksikon.

fra Tinget kunde indvies, Plads for *Lovretten* samt *Tingboder*; senere kom hertil Plads for *Fjerdingsretterne* og *Femteretten*, hvilken sidste var anbragt sammesteds som Lovretten.

Lovbjærget (lögberg). Af det foregaaende ses, at dette maatte være saaledes beliggende, 1) at der derfra let kunde kaldes paa og tales til Tingfolkene m. m.; 2) at det derfor ikke laa i alt for lang Afstand fra Boderne 3) at der foruden til Lovsigemanden tillige var Plads til Lovrettens Medlemmer; 4) at det i senere Tid i det mindste havde en forskellig Beliggenhed fra Lovretten; 5) at der ved det var Plads til en Mængde Tilhørere, naar de skulde overvære Lovsigemandens Foredrag; endvidere ses det af Kilderne, at Lovbjerget 6) maa have *ligget Vest* for Öxará.

I Sturlungasaga omtales saaledes, at *Sturla* fra Snorrebod, gik ud paa et Virke om Boden og holdt en Tale til Folk, som passerede forbi til Lovbjærget. Da Snorrebod ifølge Kaalund er et af de sikrest identificerede Steder paa Tingsletten, og da den ligger paa Almannagjáens østre Væg, altsaa *Vest for Aaen*, maa Lovbjærget ogsaa søges her.

Et andet Sted omtales en Strid paa Altinget. De to Parter bleve enige om for Fredens Skyld at holde sig hver paa sin Side af Aaen. Begge havde Sager mod Folk i den anden Flok. Sagerne vare allerede paadømte. Dommene skulde jo imidlertid efter Lovene først publiceres fra Lovbjærget. Nu staar i Sagaen at det Parti, som ifølge Sammenhængen maa antages at have været *Vest for Aaen*, publicerede sin Dom fra Lovbjærget; det andet derimod fra Lovretten.

To Punkter ere blevne udpegede som det Sted, hvor Lovbjærget har ligget. Det ene ligger paa Almannagjáens østre Væg, Nord for det Sted, hvor Vejen fra Kløften gaar ned paa Sletten; det andet ligger Øst for Aaen paa en smal Tunge mellem to lange dybe Klipperevner *Flosagjá* og *Nikulásargjá)*, som ere fyldte med Vand.

Førstnævnte opfylder alle de seks Fordringer, som bør stilles til Lovbjærgets Beliggenhed, sidstnævnte kun til Punkterne 3, 4 og tildelt 5.

Det formentlige Lovbjerg paa Almannagjåens østre Væg er det eneste Sted langs hele den mod Sletten vendende Side, hvor der synes at være tilført Muld. Pladsen hælder stærkt mod Sletten. Mulden danner en Forhøjning paa den bare Klippeflade, hvilken oprindelig kan have været planeret; men nu skraaner stærkt mod Øst, mulig fordi den nederste Begrænsning er skredet bort og Mulden derved gledet ned.

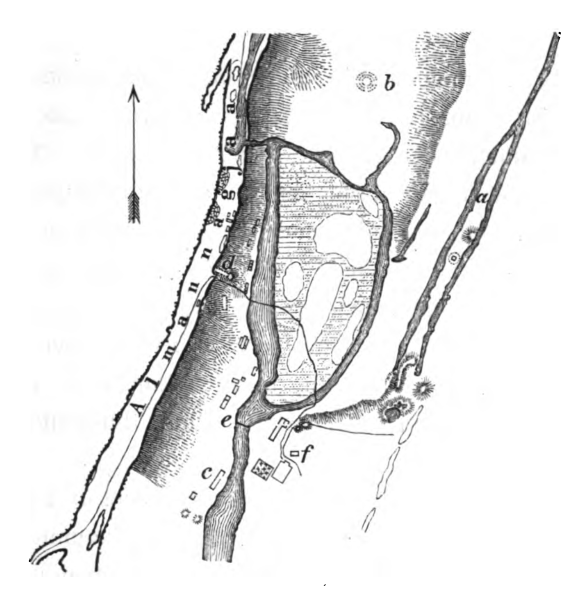

Fig. 184. *Þingvellir.*
Oversigtskaart over Tingsletten.

a. Det tidligere formodede Lovbjærg.
b. Pladsen, hvor Lovretten antages at have været anbragt.
c. Njáls Bod.
d. Snorre Godes Bod. — Tæt Nord derfor ligger det formodede Lovbjærg.
e. Gl. Brosted over Öxaraa.
f. Kirken.

Sigurðr Vigfússon har foretaget Gravninger paa Stedet, hvilke omtales i »*Árbók hins ísl. fornleifafélags*« 1880—81.

Han fandt dens Udstrækning saaledes:

Fra Kløften ned ad Skraaningen 57 Fod; vinkelret her-

paa langs med Kløften 59 Fod, nærmest samme, og 67 Fod længere nede. Temmelig langt nede paa Skraaningen fandt han Rester af en Mur, 3 Alen bred og 1½ Alen høj, ligesom der midt i Forhøjningen fandtes en lille isoleret firkantet Stendynge. Iøvrigt var Forhøjningen af Muld i et 1—1½ Alen tykt Lag. Kun fandtes et større Askelag i den sydvestlige Del paa bar Klippe og sammesteds en lille Fordybning, hvori Trækul, Aske og Ben. Fordybningen lignede et Ildsted.

Hele Forhøjningen synes gledet noget ned ad Skraaningen. Overalt paa Tingsletten er hist og her truffet Levninger af Ildsteder, rimeligvis fra senere Tider, som oftest i Nærheden af Boder. Det kunde derfor tænkes, at Forhøjningen selv var Rester af en Bod, med tilhørende Ildsteder, Dette er dog, paa Grund af Udstrækningen og Formen, lidet troligt. At Ildstedet har hørt til en anden nærliggende Bod er heller ikke sandsynligt. S. Vigfússon gætter paa, at Stedet, hvis det ikke er Lovbjærget, (hvad han dog antager), kan have været den i Sturlungasaga omtalte befæstede Bod, tilhørende *Ormr. Svínfellingr.*

Dr. *Björn M. Ólsen* tænker sig, at Stedet er Lovbjærget og at der først har været et Offersted paa samme, hvorfra Tinget blev indviet; senere, efter Kristendommens Indførelse, er Grunden bleven planeret for at dække Alteret.

S. Vigfússons Udgravninger vare ikke saa omfattende og detaillerede, som ønskes kunde, hvorfor nye Udgravninger anbefales. At Stedet vilde passe særdeles vel til Lovbjærget er vist, at det har været brugt som saadant er sandsynligt. Skulde det imidlertid vise sig, at det ikke var Stedet for Lovbjærget, maa dette absolut søges i Nærheden paa Almannagjáens øste Væg.

Særlig de akustiske Forhold ere her udmærkede. Baade sammen med Dr. *Björn M. Ólsen* og med den skotske

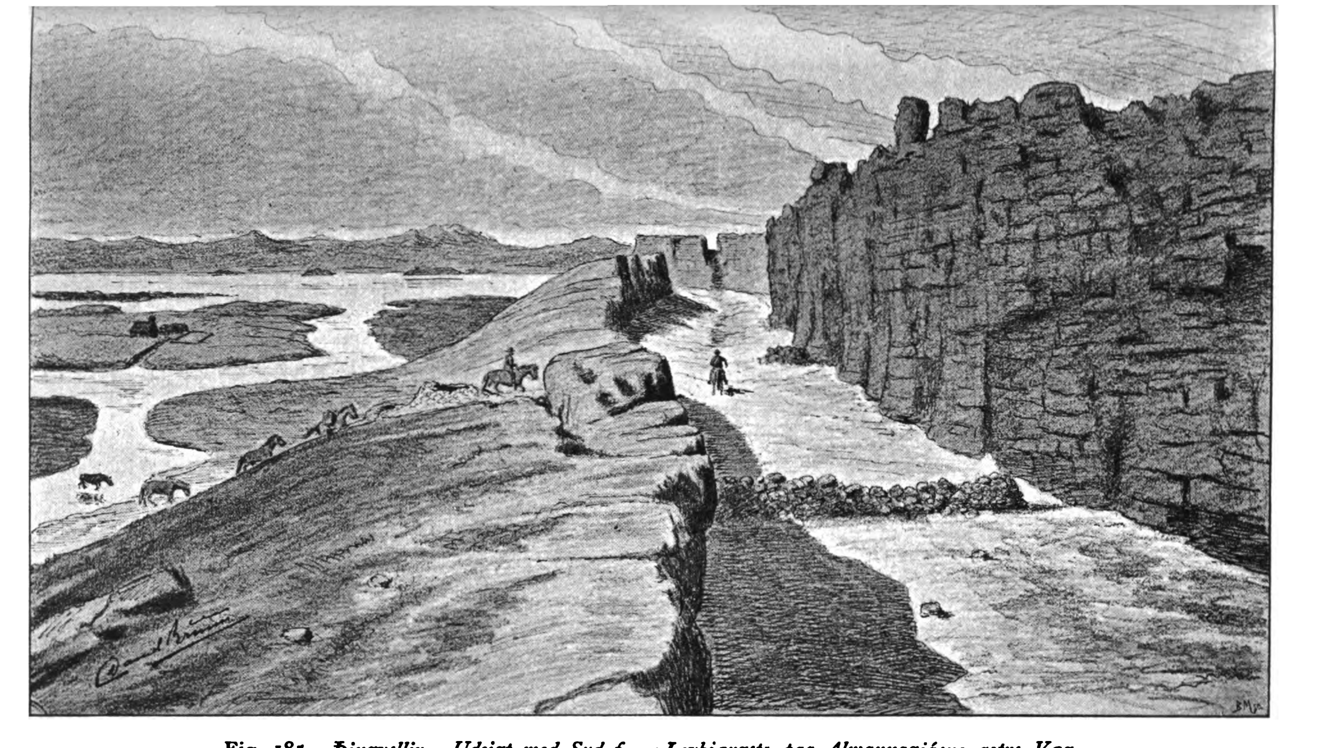

Fig. 185. *Þingvellir. Udsigt mod Syd fra »Lovbjærget« paa Almannagjáens østre Væg.*
T. v. Tingsletten med *Öxará* og Kirken med Præstegaarden hinsides denne. I Baggrunden Søen. Fra Sletten fører den gamle Ridevej op i Almannagjáen. For Enden af samme ses en Kløft gennem hvilken Ridevejen fører op fra Gjáen. T. h. Gjáens vestre Væg med forskellige fremtrædende Klippestykker. Solens Stilling i Forhold til disse har betegnet visse Tidspunkter paa Dagen, hvilke omtales i Graagaasens Bestemmelser vedrørende Tingsordningen.

Arkæolog og Præst *William Ross* foretoges Prøver til Oplysning herom. Vejret var begge Gange stille under Skrænten. Ude paa Sletten blæste første Gang en meget svag Vind fra Nord. Jeg red ud i Öxará-Holmene, og hørte herfra ganske tydeligt, hvad Dr. Bj. Ólsen sagde fra Midten af Forhøjningen, uagtet han ikke talte særligt højt. Man fik et aldeles bestemt Indtryk af Stemmens Tilbagekastning fra den, op over den lavere Østervæg og bag ved samme ragende Vestervæg. De akustiske Forhold syntes saaledes fortrinlige*). Fra næsen alle de paa *Kaalunds* Kort i »Island« angivne Tingboder maatte en Tale fra dette Sted under almindelige Forhold kunne høres, ligesom Taleren vilde kunne ses af alle.

Senere foretog jeg med Ross en lignende Undersøgelse som faldt ligesaa heldig ud. Medens en Mand, som stod ved Thingvallakirken, tydelig hørte, hvad der blev sagt af os fra Platformen; kunde paa den anden Side vedkommendes Stemme ikke høres af os, hvilket er et Bevis for de særlig gunstige akustiske Forhold paa Almannagjáens østre Væg.

Skulde Platformen imidlertid alligevel ikke være Lovbjærget, men f. Eks. Stedet for en Bod eller et Virke, maa Lovbjærget søges andet Steds Vest for Aaen, sikkert paa den østlige Væg af Almannagjáen; thi Vest for Aaen skal det jo være.

I Anledning af Kaalunds Bemærkning i »Island« I, Pag. 112 skal oplyses, at Solen noget efter Middag staar i Forlængelse af Almannagjáen mod Syd og meget vel kan ses der paa denne Tid. Efter dette Tidspunkt kan Solen sikkerlig i Juli ses hele Eftermiddagen over Almannagjáens vestre Væg, saaledes at den efterhaanden passerer hen over de forskellige fremstaaende Klippeblokke paa sammes øverste Kant, hvilke omtales og ere aftegnede af Vigfússon i Arbók hins ísl. fornl.-fél. 1880—81.

---

*) Kfr. *Bj. Ólsen* i Festskriftet til K. Maurer. Germ. abhandl. Göttingen 1893). S. 137 f.

1896 den 2den August Klokken 5½ Em. beskinnede Solen østre Vægs Fod inde i Kløften, hvoraf følger, at man fra østre Vægs øverste Kant, paa hvilken det formentlige Lovbjærg ligger, endnu en Tid derefter vil kunne iagttage Solskiven.

Saavel fra dette Sted som fra hele Tingsletten lige over til *Nikulásargjá*, ja længere endnu kan man, naar man ser mod Vest, ikke øjne noget Bjærg eller overhovedet noget over Almannagjáens vestre Væg, der saaledes danner Horisonten. Først i N.N.vestlig Retning hæver Bjærget Súlur sig over

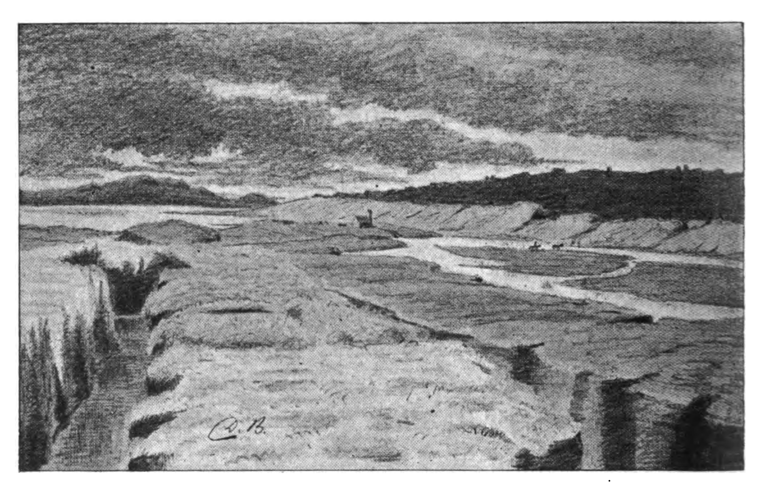

Fig. 186. *Þingvellir.*
Udsigt fra det tidligere formodede »Lovbjærg« Øst for Öxara.
I Baggr. t. v. Søen. I Baggr. t. h. Almannagjáens vestre lodrette Væg, som ligger i Skygge. Paa Randen af den ses forskellige fremtrædende Klippestykker, der mulig have været anvendte som Tidemaalere ved Solens Stilling i Forhold til dem. Nedenfor vestre Væg ses østre Vægs ned mod Sletten skraanende Flade. T. h. paa den ses »Lovbjærget«s Plads. Mellemgrunden dannes af Kirken (i Midten) og Tingsletten (t. h.) med Öxaráen. I Forgrunden Tangen mellem Nikulásargjá (t. v.) og Flosagjá (t. h.) Paa selve Tangen den af Vigfússon udgravede Tomt.

vestre Væg. Dette anføres her til Oplysning om Udtrykket: »Ikke sildigere end saa, at Sol er paa den vestre Gjáhammer fra Lovsigemandens Plads paa Lovbjærget at se« som betegner

det Tidspunkt, da Domstolene om Lørdagen skulde føres ud til Rydning og være ude:

»indtil Sol kommer paa Tingvold,« om Søndagen. Ligeledes i Anledning af Udtrykket:

»ikke senere end Sol kommer paa den højere Gjábakke fra Lovsigemandens Plads fra Lovbjærget at se«, hvilket betegner det Tidspunkt, da Lovsigemanden og alle Goderne skulde gaa ud med deres Dommere.

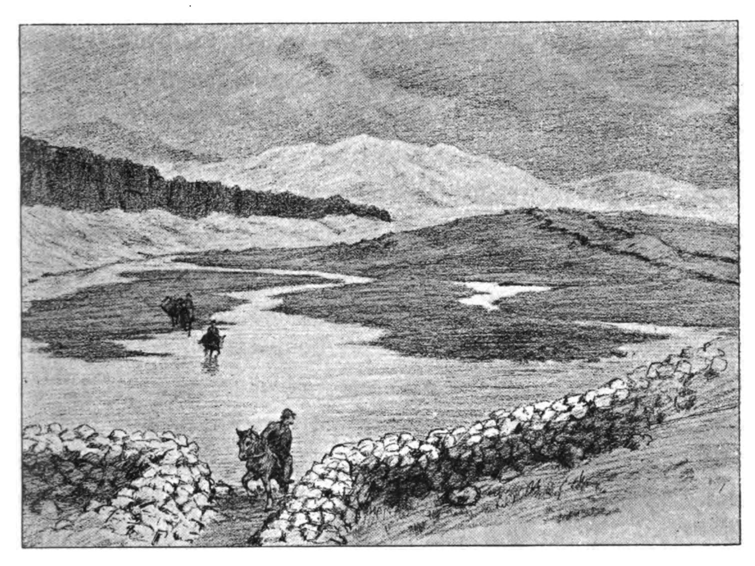

Fig. 187. *Þingvellir.* Tingsletten set fra Kirken.
t. V.: Almannagjá. *Midt for:* Öxará, *t. H.* to Kløfter, mellem hvilke det tidligere formodede »Lovbjærg«.

Solens Forhold til Punkter paa vestre Væg med Standplads paa østre Væg betegne aabenbart her de forskellige Tidspunkter.

Det andet Sted, som man har antaget for Lovbjærget ligger som bekendt øst for Aaen og mellem Kløfterne *Nikulásargjá* og *Flosagjá.*

Ogsaa herfra danner Almannagjáens vestre Væg Horisonten omtrent i samme Udstrækning som fra foregaaende

Sted*). Kun kommer Solen her en Timestid senere over de forskellige Punkter. Stedet kunde derfor af den Grund godt være Lovbjærgets Plads; men baade ligger det Øst for Aaen, og desuden er der den Ulempe, at Tingfolkene, som opholdt sig ved Boderne, ikke have kunnet høre, hvad man sagde eller endog raabte herfra, idet Afstanden er for stor — og de akustiske Forhold daarlige. Selv i temmelig stor Nærhed paa Sletten kunde man ikke høres derfra. Folk maatte være gaaet et Stykke Vej fra Boderne for at kunne høre, hvad der blev talt fra Bjærget, i Modsætning til, hvad der vilde være Tilfældet paa det andet Sted, som er omgivet af Boder.

Tomten paa Tangen tæt Syd for det her omhandlede Sted er undersøgt og afbildet af S. Vigfússon, inden den blev forstyrret. Hans Udgravning ses tydeligt, saaledes baade den korsformede Grøft og Huset eller Bodtomten, og der skelnes endnu et rundagtigt Gærde uden om.

For en Bodtomt med »Virke« var Stedet godt valgt. Iøvrigt haves intet yderligere at bemærke til Kaalunds Beskrivelse.

Dr. Bjørn M. Ólsen mener, at den kredsrunde Indhegning, som findes paa dette Sted er en gammel Lovrettetomt**), dog ikke fra Fristatstiden***). Denne Mening støtter sig tildels til det Faktum, at dette Sted tidligere og endnu den Dag i Dag kaldes for *lögrjettuspöng*†).

Tingboderne. Som af Kaalund paapeget er der ikke stor Sandsynlighed for, at man nu til Dags kan finde ret mange Rester af Boderne fra Fristatstiden, eftersom de gik i Arv og senere benyttedes lige ned til Slutningen af

---

*) Et Bjerg ses i NNV. over Almannagjáens vestre Væg et mindre Stykkke tilhøjre for Elvens Udløb af Kløften.

**) kfr. Kaartet i »*Arbók hins ísl. fornl.-fél.* (1880—81 20 b—c).

***) kfr. Kaalund Island I. Pag. 12 og Note .

†) kfr. Bj. M. Ólsens Afhandling i Festskrift for Prof. K. Maurer »*Sundurlausar hugðingar um stjórnarfar Islenainga a Þjóðveldistímanum.*

forrige Aarhundrede. Der er dog et Par Bodtomter, som nærmere skulle omtales.

Den af Sigurðr Vigfússon saakaldte *Byrgisbúðartangi* er rigtig aflagt paa Kaartet i Árbók 1880—81. Der er et Næs, som fra Nord strækker sig ud i *Flosagjá* mod Syd, modsat det Næs eller den Tange, paa hvilken det tidligere formodede Lovbjærg Øst for Aaen ligger. Paa Tangen er intet Spor af Bodtomt at opdage. Klippernes Overflade er helt bedækket med Mos, og ved at løsne dette, kunde S. Vigfússon heller intet Sted opdage Spor til en Bod.

Det »Virkisgærde«, som findes afsat paa *Sigurðr Guðmundssons* Kaart i »*Alþingisstaður*« ses der i Virkeligheden ikke Spor til. Det synes at være indlagt af fri Fantasi ligesom flere andre lignende Lokaliteter paa samme Kaart. Derimod fandtes en, som det bestemt synes naturlig, lav Stensætning paa vestre Side parallel med Gjáen, omtrent som paa Vigfússons Kaart. Byrgisbúðartangi er snarere den Tange, som ligger mellem Nikulásargjá og Flosagjá og paa hvilken Lovbjærget fejlagtig har mentes at ligge. Den af Vigfússon udgravede Tomt paa Tangen maa da være *Byrgisbúð*.

Af »*Virker*« om Boder paa Tingsletten synes der at være Rester omkring den saakaldte Snorres Bod, *(Snorrabúð)*, som ligger øverst paa Almannagjáens østre Væg tæt Nord for det Sted, hvor Vejen fra Gjáen gaar ned paa Sletten. Boden ligger vinkelret paa Gjáens Længderetning og kun ca. 60 Fod syd for Platformen med det formodede Lovbjærg*).

Boden bestaar af to i hinandens Forlængelse liggende Rum. Et nærmest Gjáen, 11 Skridt langt, og et længst fra, 13 Skridt langt i Øst—Vest. Bredden er, for begge, 8 Skridt. I en Afstand af 8 Skridt fra den østre Ende af Bodtomten ses en lav Vold der fortsættes til begge Sider

*) kfr. iøvrigt Vigfússons Afhandling: Arbók 1880—84.

rundt om det østlige Rum, saaledes at den synes at forsvinde ved begge Sider ind under den nuværende Bodtomts Midte. Det østre Rum kan meget vel oprindelig have været en Bodtomt for sig selv, hvortil da senere er bygget det vestre Rum, og Gærdet kan da have værnet om den oprindelige Bod. Dets Højde er nu kun et Par Fod og Bredden lidt større.

Da *Snorre Godes* Bod *(Suorrabúð)* eller *Hladbúð* jo, som vi have hørt, er en af de bedst bestemte Lokaliteter paa Tingsletten*), og da det udtrykkelig siges, at *Sturla Thordssön* d. ældre ved en bestemt Lejlighed *gik frem paa Virket foran sin Bod* (hvilken netop var Hlaðbúð) for at tale til Folk, som passerede forbi paa Vej til Lovbjærget, er der stor Sandsynlighed for, at vi her virkelig have med det omtalte Virke om Snorres Bod at gøre, hvorved tilmed Lovbjærgets Beliggenhed paa den nærliggende Platform gøres yderligere sandsynlig.

Virket ligner iøvrigt tilsyneladende dem, som vi have paapeget om et Par Gaarde i Skagefjord. Det har ligesom paa disse Steder Karakter af et Jorddige, bag hvilket man kunde dække sig, naar man vilde forsvare sit tæt bagved liggende Opholdssted.

Det skal samtidig bemærkes, at der ved »*Kastellerne*« paa Tingslettens nordre Begrænsning ikke ses Spor af Befæstningsanlæg, hverken af lignende Art som omtalt eller paa anden Maade.

Det Sted, hvor Tinget har været indviet kendes ikke nu; mulig kunde det ved en Tilfældighed komme for Dagen, om der i det hele taget endnu er Spor deraf**). At det har ligget paa et fremtrædende Punkt er sandsynligt, ligeledes at det kunde være det samme Sted som Lovbjærget.

*) Kaalund Island I. og Pg. 103.

**) kfr. Bjørn Ólsens tidligere omtalte Hypothese om Platformen paa Almannagjáens østre Væg som Offersted.

Om *Lovrettens* Plads er ovenfor talt; alt tyder paa, at den har været paa Sletten ved Öxaraaen rimeligvis paa en Holm, *Öxaráholm,* som nu ikke mere er til, paa Grund af Terrænets Bortskylning ved Oversvømmelse af Aaen.

I den ældste Tid var som sagt Domstolen og Lovgivningsmyndigheden mulig forenede i Lovretten og da rimeligvis indrettede i Lighed med, hvad der var Tilfældet i Norge. I den seneste Tid skildres Lovretten som bestaaende af 3 Bænke (pallar) i Kreds.

Lovretten havde dog et fra Lovbjærget forskelligt Sted, i alle Tilfælde i seneste Tid.

Da Femteretten kom til, fik den sit Sæde i Lovretten hvorimod Fjerdingsretterne havde et fra Lovretten forskelligt Sæde.

Om Indretningen af Lovretten ved man kun, at Medlemmerne sad i en Rundkreds (eller Firkant) paa tre bag hinanden anbragte Bænke, hver til fire Tylvter Mænd; man ved endvidere, at Lovretten paa Graagaasens Tid aarlig holdtes paa samme Sted. Der siges nemlig, at Lovretten skal *»stedse have sit Sæde, hvor den stadig længe har været.«*

Iøvrigt kendes Indretningen ikke, navnlig ved man ikke, om der var anbragt faste Bænke.

Sammenligner man Forholdene paa Island med de tilsvarende i Norge ses ifølge *R. Keyser**), at »Lagretten, der baade var lovgivende og dømmende Myndighed, tog Sæde paa en vis Plads af Tingvolden, hvilken efter den ældre Lovgivning de kongelige Ombudsmænd, efter den nyere Lagmanden i Forvejen havde indhegnet med de saakaldte

*) Efterladte Skrifter 2. Binds 1. Afd.: Norges Stats- og Retsforfatning i Middelalderen, Pag. 170.

Vebaand *(vebönd)* eller Helligdomsbaand. Indenfor disse maatte Ingen komme uden Lagrettemændene. Uden om stode de øvrige Tingmænd.«

I *Egils Saga* fortælles ligeledes i Anledning af Egils Tilstedeværelse paa *Gulatinget*, at *Dommerne* toge Sæde paa en Mark indenfor en Ring af Hesselstænger, som der var trukket Snore imellem.

Hermed kan sammenholdes Graagaasens Bestemmelser i § 41: »Dersom Dommerne tykkes, at Mænd komme Domstolen for nær, Dommerne skulle (da) bede de 3 Goder, der ere i den Fjerding, hvortil Domstolen hører, at afgive Mænd til Domstolsvagt, og ere Dommerne søgsmaalsberettigede i den Sag mod Goderne. — De Mænd, som tages til Domstolsvagt, skulle riste tvende Furer udenfor den Plads, hvor Dommerne sidde, men dersom Mænd gaa udenfra derover, da skulle Vogterne tilkalde Vidner paa, at de ere gaaede indenfor over Furene — — —*).

Af samme § ses, at Dommerne, hvis de paa Grund af Vold ikke kunde blive paa det Sted, »hvor de have taget Sæde«, maatte de »tage Sæde paa det Sted, hvor de formene helst at kunne afsige Dom«.

Dette angaar Fjerdingsretterne, hvis Plads jo Lovsigemanden skulde udpege; der tør deraf sluttes, at der for deres Vedkommende ikke har været forud bestemte Steder med faste Indretninger; thi var der f. Eks. en Domring, indenfor hvilken Dommen afsagdes, behøvedes der jo ikke nogen yderligere Afspærring, hvilket jo ydermere var uformaalstjenligt, eftersom det andet Sted ses, at der udenfor det Sted, hvor Domstolen tog Plads skulde være Plads for Folk, som skulde kunne staa saa nær, at de kunde høre,

---

*) Kfr. *Finsen: Grágás*, efter det kgl. Bibliotheks Haandskrift. 3. Del. Pag. 72.

hvad der foregik indenfor Domkredsen og ogsaa eventuelt selv give deres Ord med. Om under disse Forhold at afskildre et Rum imellem Domringen og Folket kunde der næppe være Tale.

Fjerdingsdomstolene maa derfor antages i Fristatstiden ikke at have haft nogen fast Begrænsning og muligvis heller ikke noget fast Stade, skønt man jo derfor ikke var udelukket

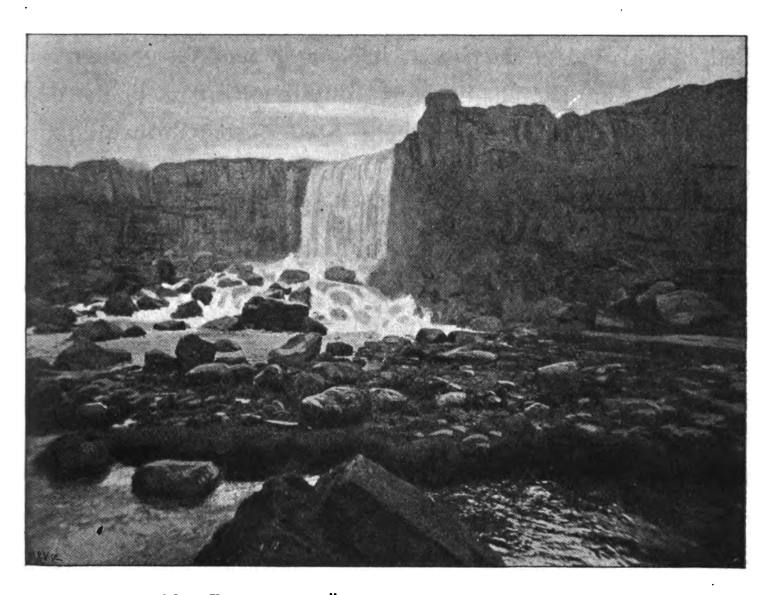

Fig. 188. *Þingvellir.* Öxaráen kommer ned i Almannagjá.

fra at sætte dem paa de sædvanlige Lokaliteter. Paa Altingstedet findes da heller ingen indhegnede Pladser (»Domringe« f. Eks.), som kunde have været benyttede til Fjerdingsdomstolene, og havde de været der, ere de nu forsvundne.

Eftersøgninger og Udgravninger efter dem maa derfor fraraades, da saadanne formentlig næppe ville føre til noget Resultat.

Der kan kun siges, at Fjerdingsdomstolene havde en fra

Lovretten og Lovbjærget afsondret Beliggenhed. Hvorledes de iøvrigt vare beliggende til hverandre, om tæt Side om Side (hvilket synes mindre heldigt), eller med større Afstand, kan ikke afgøres.

Om Femteretten have vi hørt, at den havde Sæde i Lovretten, hvis Plads var den samme Aar for Aar.

Fremtidige Undersøgelser paa Altingstedet ville i sin Helhed, paa Grund af, at Stedet har været benyttet gennem otte hundrede Aar, næppe give stort Udbytte for Fristatstidens Vedkommende. Der er dog enkelte Steder, som formentlig bør gøres til Genstand for Udgravninger:

1) *Platformen paa Almannagjáens østre Væg* bør paa ny udgraves i sin Helhed, navnlig for at faa oplyst, om der har været en Kreds eller Indhegning udenom det paaførte Jordsmon; om der indenfor en saadan kan skelnes Afsnit, Afdelinger o. l. eller Bænke til Lovrettemændene; om der er noget særlig afmærket Punkt, som kunde være Lovsigemandens Plads; ligeledes bør den af Vigfússon omtalte Mur forfølges og det af ham omtalte Ildsted m. m. bør paa ny eftersøges, navnlig for at faa opklaret, om det mulig skulde have været knyttet til en Offring eller Indvielse af Tinget; endelig maa søges oplyst, om Platformen skulde have været Stedet for en Bod, mulig med Virke uden om. I det hele taget bør Undersøgelsen gaa ud paa at konstatere, om Lovbjærget maa antages at have ligget her.

2) *Den Tomt, som findes Øst for Aaen paa Tangen mellem Nikulásargjá og Flosagjá* i Nærheden af det tidligere saakaldte Lovbjærg bør udgraves paa ny, for at faa opklaret, om der her mulig først har staaet en Bod med Virke *(Byrgisbúð?)* og om der mulig i yngre Tider har staaet en Lovrettetomt.

3) Endelig bør den saakaldte *Snorresbod (Snorrabúð)* ud-

graves, og navnlig bør Opmærksomheden henledes paa det formentlige Virke, som findes uden om den.

Foruden Altingstedet findes rundt om paa Island en Del **andre Tingstedstomter.** Disse Tomters Betydning støttes i Almindelighed*) ved forskellige med »*þing*«, »*búð*« og lignende sammensatte Stednavne.

Paa flere af Tingstederne er Betydningen af Tingstedstomterne aabenbar (kun enkelte Gange kan der være Tvivl om, hvorvidt man har Ting- eller Handelsboder for sig). Dette gælder især Stederne for Fristatens 13 regelmæssige *Vaarting*, som — naar to af Østlandets antages at have haft fælles Tingsted — alle med Undtagelse af Skaftafellsting, ifølge *Kaalund*, kunne paavises. I det hele findes der — foruden Altingstedet — betydelige Rester af 15 Tingsteder.

Muligvis ere enkelte af disse Tingsteder udelukkende Efteraarstingsteder. Disse sidste Ting holdtes som bekendt i Almindelighed paa samme Sted som Vaartingene, men man ved dog Eksempler paa, at de have været adskilte. Enkelte Vaartingsteder kunne desuden nu være forsvundne eller forglemte.

Hvis der nu ikke kunde tænkes, at være Steder, hvor andre Slags Ting havde været holdte, vilde Undersøgelserne være forholdsvis simple, og man vilde sikkerlig temmelig let komme til bestemte Resultater, men saavel i Perioden før Althingets Oprettelse, som efter Fristatens Ophør maa der antagelig have været holdt Ting.

For sidstnævnte Periodes Vedkommende ved man dog, at Vaartingene bortfaldt, og Tingstederne have derfor næppe

*) Kfr. *Kaalund:* Islands Fortidslevninger i Aarb. f. n. Oldk. Pag. 85.

funktioneret, i alle Tilfælde ikke paa samme Maade som tidligere.

Paa *Vaartingstederne* har der aabenbart været i det mindste følgende Lokaliteter: 1) *Tingboder* for de Tingsøgende; 2) en *Tingskrænt* eller en *Tingbakke*, hvorfra Domme og Forkyndelser m. m. kunde blive kundgjorte, endvidere 3) et Sted, hvorfra Tinget blev *indviet*, samt 4) endnu en Lokalitet for *Domstolen*. Var Tingstedet tillige *Efteraarstingsted*, hvilket i de fleste Tilfælde ses at have været Tilfældet, maatte der være en Lokalitet, hvorfra de Love m. m., som forud vare blevne vedtagne paa Altinget kunde kundgøres; dette Sted maa, i Analogi med Forholdene paa Altingstedet, formentlig have været det samme, som benyttedes som Tingskrænt.

Var Stedet udelukkende Efteraarstingsted, kunde Plads for Domstolen bortfalde.

For Tingsteder, som mulig havde været benyttede før Altingsinstitutionen opkom, uden senere at blive Vaarting eller Efteraarsting, kan man vente at træffe lignende Lokaliteter, dog at Tingbodernes Antal her som Regel maa antages at have været faa, eller ganske mangle, hvis Tinget kun har været knyttet til ganske snevre Omraader.

For sidstnævntes Vedkommende maa det tillige kunne ventes, at der i Nærheden vilde findes Ruiner af Gudehove, hvis den Antagelse skulde holde Skik, at Tingstederne i den ældste Tid havde været knyttede til Gudehovene, hvorom man iøvrigt intet bestemt ved ad historisk Vej.

Det er vel ikke vanskeligt for en Mængde Lokaliteters Vedkommende at konstatere Tilstedeværelsen af Gudehove i Nærheden af de Steder, hvortil Overleveringen knytter Tinginstitutionerne i en eller anden Form*); men man maa stadig

---

*) Oplysninger herom kan faaes ved at sammenholde Fortegnelserne over Tingsteder o. l. med do. for Gudehove i Registeret til Kaalunds »Island«.

erindre, at de kunne skrive sig fra meget forskellige Tidspunkter. Udelukket er det jo imidlertid langtfra, at de have været samtidige. Hvis Forholdet gentager sig hyppigt og under særegne Forhold, maa man faa en grundet Formodning om, at de staa i en vis Forbindelse. I alle Tilfælde bør Spørgsmaalet sikkerlig søges opklaret, hvilket ikke kan ske uden at der bliver foretaget Undersøgelser og Udgravninger paa vedkommende Steder.

For at komme til Klarhed over, under hvilke Kategorier de forskellige Tingsteder bør indordnes, maa samtlige Steder med tilhørende Tomter og Ruiner opmaales og aftegnes, og der bør foretages Udgravninger i enkelte særligt egnede af dem.

Antallet af Tingboder spiller selvfølgelig en stor Rolle ved Bedømmelsen af Tingstedets Betydning. Man bør dog erindre, at da Tingstederne mulig have været benyttede over en lang Periode — for nogles Vedkommende muligvis endog fra den ældste Tid til efter Fristatens Ophør, kan der findes ældre og yngre Boder. Da Høvdingerne maa antages — i Lighed med, hvad der var Tilfældet paa Altinget — ogsaa paa Vaartingene at have haft deres Tingfæller boende hos sig i Boderne, kunde der mulig fastslaaes et Maksimum for Antallet af tingsøgende Folk ved at udregne til hvor mange der var Soveplads i hver Bod. Endelig maa paa Tingstederne Antallet af Boder paa det nærmeste svare til Antallet af Høvdinger. Til fuldt afgørende Resultater vil man dog næppe kunne komme; derimod vil man sikkerlig temmelig let kunne bestemme, om man har at gøre med et større eller mindre Tingsted. Det maa imidlertid stadig erindres, at de nu eksisterende Boder hverken behøve at repræsentere noget Maksimum eller Minimum. Fra Altinget ved vi, at Boderne bleve ved at gaa i Arv fra Slægt til Slægt; det samme maa antages at have været Tilfældet paa Vaarthingstederne, hvorfor Antallet af Boder ikke kan paaregnes

at være meget ud over, hvad der har været i Brug paa een Gang, men vi maa huske paa, at et Tingsted som Regel vil repræsentere det seneste Tidspunkt, paa hvilket det har været benyttet.

Mulige Affaldsdynger og Ildsteder bør eftersøges paa Tingstederne og gøres til Genstand for Undersøgelse. Terrænforholdene maa ligeledes nøje iagttages, vedrørende Adgangsveje, Landingssted, Græsningssted for Heste, Tingskrænt o. s. v. Nærmeste Gudehove bør noteres.

Da Tingene ifølge Graagaasen og Landnama bleve indviede eller fredlyste, bør Opmærksomheden rettes paa at finde saadanne Steder, som kunne have været benyttede hertil. Muligvis har man indviet Tinget fra Tingskrænten, hvorfra alle Forkyndelser fandt Sted, alle Love bleve kundgjorte og Stævninger foretagne.

Paa alle Tingsteder undtagen paa dem, der udelukkende benyttedes til Efteraarsting, maa der være afsagt Domme. Stedet hvor dette er sket kan enten have været vekslende efter Godernes Bestemmelse eller fast og da mulig kendeligt ved en Indhegning. Da Domstolene ses stundom at have funktioneret i to Parter, naar der var Uenighed om Voteringen (Moddomme), maa Opmærksomheden rettes paa, hvorvidt der skulde vise sig Tegn til at der har været to Afdelinger indenfor en mulig Domstolsplads.

Saakaldte »Domringe« findes ikke paa Altingstedet, og deres Eksistens paa de andre Tingsteder er ikke tilstrækkelig konstateret.

Da det er af yderste Vigtighed at faa Klarhed herover, bør der gøres alt for saa udtømmende som muligt, at faa slige saakaldte »Domringe« konstaterede, om de findes.

De bør paa det nøjeste udgraves og undersøges samt opmaales, ligesom deres Beliggenhed i Forhold til Terrængenstande, Boder, o. l. frem for alt bør fastslaaes.

Slige Kredse kunne være Hestefolde til Brug for de Tempelsøgendes Heste eller de kunne være Indhegninger, hvor Offringer, Kampe eller Lege vare foregaaede, for ikke at tale om, at de kunne være Faarefolde. I saa Henseende bør det erindres, at enkelte af de store forhen beskrevne Skillefolde ofte ere blevne benævnede »*lögrétt*« fordi de vare lovhjemlede. Denne Betegnelse kunde i senere Tider være udtydet som om Stedet havde noget at gøre med Lov og Ret og et Tingsted.

Der bør endvidere ses efter, om hvorvidt Tingstedet har været begrænset ved Vold, Gærder, naturlige Terrænhindringer o. l.

Da det vides, at der af Høvdingerne i den Tid, der ligger straks efter Landets Bebyggelse, opførtes Gudehove i stort Antal, til hvilke de omliggende Gaards eller Bygds Folk søgte, kunde det som omtalt, formodes at der sammesteds har været holdt Ting. Flere af saadanne Tingsteder kunde mulig senere være gaaede over til Herredsting eller Vaarting.

Der bør søges efter »Domringe«, Tingboder, Tingskrænter o. l. ved ethvert Gudehov eller Sted, hvor et Gudehov kan formodes at have været, ligesom der omvendt ved ethvert Sted, som Traditionen betegner som Tingsted eller i hvis Navn Sammensætningen *þing* eller *búð* forekommer, bør søges efter baade Tingskrænt, Domringe og Gudehove.

Det bør erindres, at mange Steder, som Traditionen fastholder som Tingsted, skriver sig fra en forholdsvis sen Tid. Selv om dette ad historisk Vej vides, kan Stedet desuagtet have været benyttet i ældre Tid tillige.

Til mulig Adskillelse af Vaarting og Efteraarsting eller for at komme til Forstaaelse af, hvorfor et Efteraarsting ikke er holdt sammesteds som Vaartinget, bør Terrænet, Kommunikationsforhold, Sommergræsganges Beliggenhed o. s. v. bemærkes.

Vi ville nu til Slutning efter Selvsyn anføre nogle Eksempler paa de mindre Tingsteder. Af saadanne findes iøvrigt flere beskrevne i *Kaalunds* »*Island*«, dels aftegnede og beskrevne flere Steder i »*Árbók hins íslenzka fornleifafélags*«.

Tingstedet paa Þingey i Skjálfandafljót. I *Sønder Tingø Syssel* flyder, som vi have hørt *Skjálfandafljót* mod Nord

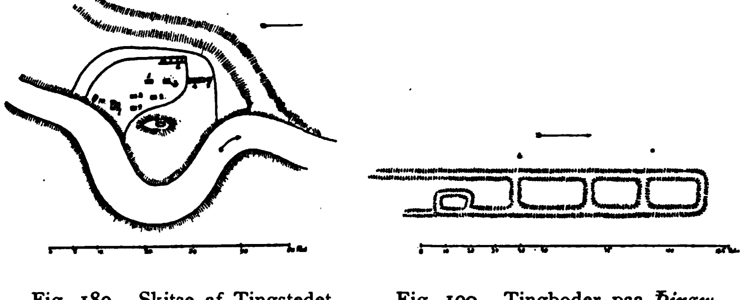

Fig. 189. Skitse af Tingstedet paa *Þingey* i Skjálfandafljót.

Fig. 190. Tingboder paa *Þingey*. (Løb.-Nr. 6).

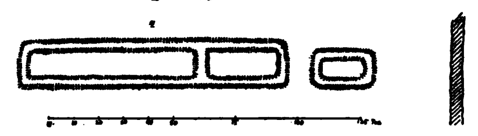

Fig. 191. Tingboder paa *Þingey*. (Løb.-Nr. 4 og 5.)

gennem Dalen af samme Navn. Ikke langt Nord for det Sted, hvor Ljósavatnskarð fra Vest støder til Dalen, forgrener Floden sig om Tingø *(Þingey)*.

Her findes, efter Kaalund*), Rester af et af Fristatens 13 regelmæssige Vaarting.

Øen er temmelig stor og flad. Fra Vest kommer man til dem over et Vadested, som ligger et Stykke Nord for Øens Sydspids. Man rider nu i nordlig Retning (Øen har sin største Længde i N—S.) og bøjer efterhaanden over mod

*) »Island«. II. Pag. 155.

Øens Østside, idet man følger en smal og ikke videre dyb Forsænkning, som ifølge Kaalund benævnes *Þinglág* (ɔ: Tingsænkning, og som paa Kaartskitsen (Fig. 189) ses Nord og Vest for Tingstedet. Efter ca. 20 Minutter à ½ Times Ridt naar man Tingstedet, de saakaldte Tingvolde *(Þingvellir)*.

Terrænet er her som overalt paa Øen ganske fladt. Bredderne ere nogenlunde stejle, men ikke videre høje. En bred Odde skyder sig ud i Floden mod Øst. Sønden for den kan man vade over Floden. De af Kaalund omtalte gamle Ridestier Øst for Skjálfandafljót og Tingstedet gaa antagelig ned mod dette Vadested.

En langagtig isoleret Bakke ligger paa Oddens inderste Del. Den hæver sig ca. 30 Fod over Jordsmonnet og er Øens højeste Punkt. To Gærder gaa, som paa Kaartskitsen angivet, i Buer, begge begyndende og igen endende ved Flodbredden. Det yderste omslutter alle Tingboderne og den nævnte Bakke; det inderste Størstedelen af disse, men ikke Bakken.

Paa flere Steder ses Rester af forholdsvis sene Bygninger; de skrive sig fra en Gaard, som har ligget her eller mulig kun fra nogle Faarestalde (Løb.-Nr. 3, 7, 9 og 10 paa Skitsen). Disse Hustomter ere anlagte paa smaa Forhøjninger, hvor der forud synes at have staaet Boder, hvis Bygningsmateriale kan være benyttet til Husmurene. Boderne (Nr. 1, 2, 4, 5, 6 og 8) ligge spredte i Grupper, ofte flere sammen og da beliggende i hinandens Forlængelse. Deres Længderetninger ere i Nord—Syd. Den største Længde for en enkelt Bod er godt 70 Fod; men iøvrigt varierer Længden fra 15 til 30 Fod. Bredden er gennemsnitlig 15 Fod (Maalene taget udv.); Boderne ere nu meget forsænkede i Terrænet, men Omkredsen af dem er dog ret tydelig. Der gravedes lidt i en enkelt af dem, hvilket gav til Resultat, at de vare opførte af Sten og Jord- eller Græstørv. Rimelig-

vis ere disse Boder, naar de skulde benyttes, blevne forsynede med et Telttag af Vadmel ligesom paa Altingstedet.

a) Vestligst ligger fire, fem sammenbyggede Boder paa Linie (Fig. 190, Nr. 6). Den sydligste er kun meget lille.

b) Øst herfor ligger i en Linie Syd—Nord: En Bod (1); en Hustomt paa en gammel Bodplads (3), to sammenbyggede Boder (4), hvoraf den ene er den meget omtalte store Bod; — samt en Bod (5).

c) Øst herfor i en Linie Syd—Nord: En lille ubetydelig Bod (8) og en større do. (2.)

d) Endelig ligger sydøst herfor: tre Hustomter, som det synes hver paa sin gamle Bodplads. (Nr. 10, 7 og 9).

Det ses saaledes, at Tingstedet er forstyrret ved senere Anlæg af en Gaard eller Stalde. Mulig har der til dette Anlæg hørt et Tun; og de to Gærder kunde da tænkes at staa i Forbindelse hermed; det er dog i saa Henseende mærkeligt, at der er to Gærder, det ene uden om det andet, hvilke tilmed ere langt bredere (indtil 16 Fod) end Tungærder i Almindelighed pleje at være.

Det yderste Gærde berøres ikke af Tingboder, hvorimod Boderne med Løbe-Nr. 6 ligge op ad det inderste Gærde, saaledes at Bodernes Vestside dannes af Gærdet. Det ser ikke ud som om Gærdet er bygget senere end Boderne.

Gaar man ud fra, at Gærderne ere samtidige med Boderne, bliver det ikke let at finde en passende Forklaring paa deres Tilstedeværelse paa Tingstedet, og vi skulle heller ikke forsøge nogen Løsning af Spørgsmaalet; en saadan bør opsættes til der foreligger nøjagtige Sammenligningsmaterialer fra alle de øvrige Tingsteder paa Island.

Tingstedets Anbringelse paa en Ø, der i Sagatiden sikkerlig har været ubeboet, samt dets yderligere Anlæg paa en Odde tyder bestemt paa, at man har villet isolere det. Gærderne kunde da mulig ogsaa have spillet en Rolle i lignende Retning.

Den omtalte Bakke har rimeligvis været benyttet som Tingskrænt. »Domringe« findes ikke.

Det eneste sikre er altsaa, at vi her have et Tingsted med Tingboder af den Slags, som kendes fra andre Tingsteder, og at der findes et Punkt, der fortrinlig egner sig til Tingskrænt, hvorfra Domme, Stævninger, Love m. m. kunde forkyndes.

N—Ø. for Tingø ligger, ifølge Kaalund, en mindre Ø *Skuldatingsø (Skúldaþingsey)* ɔ: Betalings- eller Omsætningstingøen. Her har efter Maurers Mening været afholdt For-

Arthur Sørensen fot.

Fig. 192. Øfjordens Inderste i Nærheden af »Boddalen«.

retningsting til Afvikling af Gældsposter *(Skuldaþing* eller *Skuldamót)*, hvilket var knyttet til Vaartingene og ogsaa her har haft en afsondret Beliggenhed. Der skal, ifølge Kaalund, kunne ses Spor af Tingsted, Tomter og Domringe*).

Tingsted i »Boddalen« *paa Litla Eyrarland Ejendom ved Øfjord.* Her fandtes efter Kaalund**) det saakaldte Vadla-Tingsted, der var et af Fristatens Vaarting. Sammesteds

*) Kaalund. Island II. Pag. 156.
**) kfr. Kaalund. Island II. 125.

har formentlig ogsaa Efteraarstinget Vadla-lejd *(Vaðlaleið)* været. I Sturlungetiden menes Vadla Tinget for en Tid at været nedlagt.

Øfjordens Bund ligger nu lidt Nord for Tingstedet, som findes paa Fjordens Østside mellem Gaardene *Kaupangr* og *Litla Eyrarland*. At Fjordbredden tidligere har været længere inde, saaledes at man kunde sejle lige til Kysten nedenfor Tingstedet, kan ses af, at der paa Stranden nedenfor »Boddalen«, saaledes som det ses paa hosfølgende Skitse,

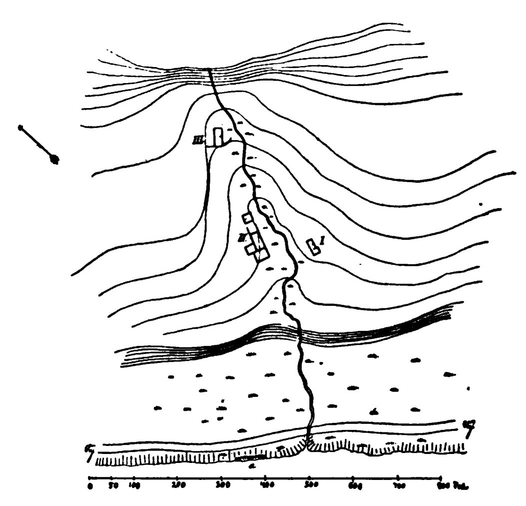

Fig. 193. Tingstedet i »*Boddalen*« inderst i Øfjord. (I., II. og III, Bodtomter. a. gl. Landingsplads).

findes Rester af et stensat Landingssted. I en Udstrækning af 60 Fod langs Elven er der Rester af en af Kampsten bygget Mur (a), ved hvilken Baade kunde lægge til. Stenene ligger i Mur, der hæver sig et Par Fod over Vandfladen i Flodlejet. Langs dette gaar en Vej frem, paa den nogle Fod over Vandet liggende flade, græsbevoksede Forstrand. Denne er godt 200 Fod bred, hvorefter man ad en stejl, ca. 70 Fod høj Skrænt kommer op paa et jævnt ind mod Land

stigende Terræn. Godt 800 Fod fra Stranden hæver Terrænet sig stejlere op til den ovenfor liggende Bjærgskraaning.

Fra Foden af denne Skrænt udgaar et lille Vandløb, som løber ned gennem en Slugt, videre ned ad den nedre Skrænt og derefter hen over Forstranden ud i Vandet. Denne Slugt er »Boddalen«.

Syd for Vandløbet findes en i to Afdelinger delt Bodtomt (Fig. 193 I.) Omtrent ligeoverfor Slugtens nordre Side ligger et Kompleks af 5 Boder (II.) og paa samme Side af Skrænten, men højere oppe ligger atter en Tomt (III.). Foruden disse Tomter vidste Folk paa Stedet ikke at paavise andre.

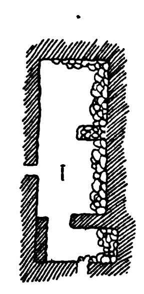

Fig. 194. Tingbod (Løbe-Nr. I) i »Boddalen« inderst i Øfjord.

Bodtomt Nr. I. (Fig. 194) udgravedes i sin Helhed. Den er opført af større og mindre Sten med Jordtørv imellem, og den bestaar af to Afdelinger. Det synes som om den østligste større Afdeling (25 × 10½ Fod) har været delt i to mindre. Ligeledes synes det som om der har været en Bænk af Sten langs Sydsiden (ca. 4 Fod bred og 1 Fod høj). Her fandtes i det mindste en Mængde Sten, som paa Skitsen vist.

Den vestlige Afdeling (8 × 12 Fod) har sin Længde vinkelret paa den store Afdeling. Døre vare ikke tydelige. Det synes dog som om der har været en paa Nordre Langvæg. Der fandtes intetsomhelst i Tomten andet end et Par Kulstumper. Om Ildsted var der ikke Tale.

Da Tingboderne jo maa antages at have været tjældede med Vadmel, har det rimeligvis været ubekvemt at have Ildsted inde i Boden. Ild til Lys har, paa Grund af Aarstiden for Tingets Afholdelse, ikke været nødvendig. Kogning af Mad har da rimeligvis fundet Sted uden for Boderne.

Bodtomtens Inddeling i Afdelinger kan muligvis hidrøre fra, at vedkommende Høvding har haft i det mindste nogle af sine Tingfolk boende hos sig.

Af Boderne i *Kompleks II* er den østligste godt 6 Fod bred og 9 Fod lang og delt i to Rum. De andre fire Boder synes udelte. Indgangsdørene synes at vende ud mod Dalen, hvad der jo ogsaa er det naturligste.

Tomt III viser sig som en 16 Skridt lang og 5—6 Skridt bred Fordybning, ved hvis vestre Ende der synes at være et halvrundt Gærde. Denne kan dog ikke tydes som Rester af nogen »Domring«.

Tingstedet har altsaa sikre Boder, derimod næppe nogen »Domring«. Som Tingskrænt kan enten Skrænten ovenfor eller nedenfor »Boddalen« være anvendt.

Hegranæs Tingsted *(Hegraness þing)* ligger paa en Ø i Skagefjordens Bund, hvilken er dannet i Flodmundingen ved at Floden deler sig. Paa Øens nordøstlige Del ligger Tingstedet ovenfor en stejl Skrænt, der dog ikke er mere end ca. 20—30 Fod hævet over den brede flade Forstrand, som strækker sig langt mod Øst ned mod Floden. Mulig har man tidligere kunnet lande i Nærheden af Tingstedet.

Der var ifølge Kaalund*) et af Nordlandets fire Vaarting. Høsttinget holdtes ogsaa her. Tingstedet har været benyttet lige til det 14de Aarhundrede. Sydvest for Tingstedet ligger Gaarden Gard *(Garðr)*.

Terrænet er fra Skrænten og i vestlig Retning nogenlunde jævnt; det første Stykke med svag Stigning, senere hæver det sig mere stejlt op ad mod Bakkekanten i Vest, der er dækket af Grussletter, paa hvilke der af og til gror Lyng o. l.

---

*) »Island« II. Pag. 76.

Nord for Tingstedet løber et af Sten opført Gærde i Øst—Vest fra Bakken ned mod Skrænten.

Det menes, at have dannet Skel mellem to Gaarde i gamle Dage.

Boderne ligge næsten alle med Længderetningen i N—S., og Hovedmængden af dem findes langs Skrænten; desuden træffes der saadanne længere mod Vest oppe paa Skraaningerne.

I Kaalunds Island II, Pag. 76 o. flg. findes Tingstedet beskrevet. Senere har *Sigurðr Vigfússon* i »Árbók hins íslenzka fornleifafélags« 1888—92 Pag. 110 o. flg. givet en detailleret Beskrivelse af Tingstedet.

Kaalund omtaler 40 Tingboder, Vigfússon angiver Maal paa 48. Disse Maal ere aabenbart tagne udvendigt og ere desuden meget rigeligt regnede, saaledes at udskridende Mur er iberegnet. Jeg fandt ved Maalingen af en Del Boder ikke slet saa store Tal. Gennem Vigfússons Løbe-Numre er det ikke altid let at finde de Boder, han mener; han har sikkert overset en Del. Der er nemlig paa Tingstedet i det mindste 80 Boder, beliggende saaledes: I og tæt til Siden af en Linie langs Skrænten ligger 31 Boder, hvoraf flere ere sammenbyggede. Næsten alle have Længderetningen i N—S. Tæt Vest for denne Linie og parallelt med samme ligger i og om en Linie i N—S. c. 15 Boder. I Nærheden af og vestligere ligger endnu 6 Boder. Noget Vest herfor findes 19 Boder.

Alle de nævnte Boder ligger paa jævnt Terræn.

Paa Bakken ca. 400 Al. Vest for ligger i Linien N—S. 6 Boder, og endelig findes endnu et Par Boder sønden for de første Bodrækker og i Nærheden af Skrænten.

Mellem Boderne og nær ved Skrænten findes den af Kaalund og Vigfússon omtalte Indgærdning om et Tun med Rester af Faarefolde.

Tungærdet er noget firkantet. Til dets sydøstre Hjørne støder en kredsrund Vold 34 Skridt i Tværmaal. Den har været anset som »Domring«.

Nordligere, i Nærheden af Tungærdets nordøstre Hjørne, ligger en anden lille Rundkreds, 74 Skridt i Tværmaal. Tæt Syd for den store Kreds er en Slugt, der fører fra Forstrandssletten op paa Plateauet; en lignende ses tæt Syd for de to nordligste Boder paa Tingsletten.

Som Eksempel paa Boderne skal anføres:

Omtrent midt i den anden Linie ligger fem Boder, hvoraf tre sammen, henholdsvis 12 Skridt, 10 Skridt og 10 Skridt lange og 4 Skridt brede, de sydligste have en lille Udbygning mod Vest. Noget sydligere i samme Linie ligger en Bod i Øst—Vest. Den er 7 Skridt lang og 6 Skridt bred med en Udbygning mod Nord, 4 Skridt i Firkant. Endelig skal anføres to sammenbyggede Tomter i samme Linie, 8 Skridt brede og henholdsvis 6 og 15 Skridt lange.

Jeg fandt adskillig flere Ruiner end Vigfússon og navnlig en Del flere længere mod Vest oppe paa Skraaningen c. 400 Alen Vest for Skrænten ligesom et Par ca. 500 Alen Syd for Cirkelindhegningen. De længst bortliggende Ruiner ere muligvis ikke Bodtomter; men have maaske været benyttede af Handlende, som i Tingtiden søgte at gøre Forretninger med Tingfolkene.

Tingstedet fortjener at kaartlægges nøjagtigt. Det omfatter saaledes en Mængde Bodtomter af lignende Art som de tidligere omtalte. Der findes to Cirkelindhegninger, en stor og en lille, af hvilke den første betegnes som »Domring«; den sidste fortalte en tilstedeværende Bonde var Stedet for »Femteretten«, hvilket allerbedst viser, hvor uholdbar Traditionen kan være, eftersom der paa Vaartingene jo ingen Femtedomstol var. Hvad Cirklerne imidlertid er,

kan ikke siges. Nogen bestemt Tingskrænt kan ikke paavises. Mulig er den naturlige Skrænt Øst for Boderne benyttet hertil.

Torsnæs Ting *(Þórsness þing)* ved Stykkishólmr i Snæfellsnes Syssel er beskrevet af Kaalund og Vigfússon*). Til

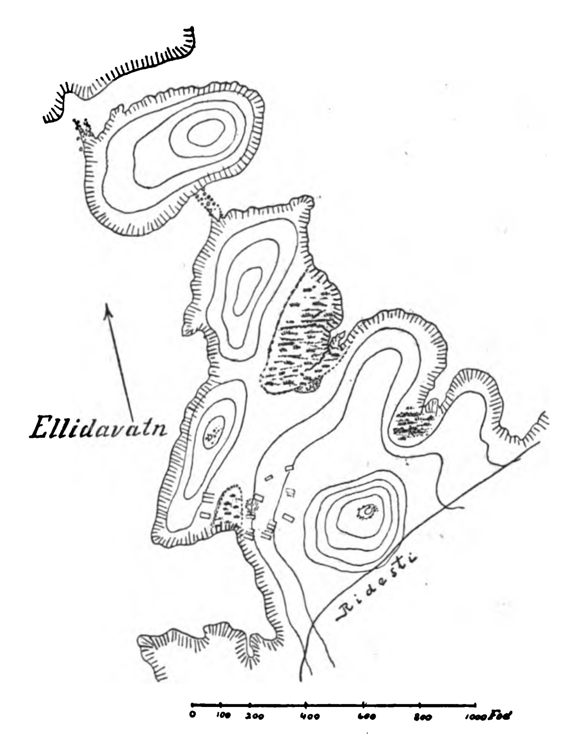

Fig. 195. Tingstedet i *Elliðavatn.* Oversigtsskitse.

deres Beskrivelser haves ingen supplerende Bemærkninger. Nogen Domring kunde jeg ligesaalidt opdage som de tidligere Undersøgere.

Ved Tingstedet findes de sædvanlige Boder med eet

---

*) »Island« I. Pag. 440 flg. og Sigurðr Vigfússon i Arbók 1882 Pag. 102—105.

eller to Rum, efter Kaalund i et Antal af c. 30 efter Vigfússon 41. Som Tingskrænt har en lille Bakke formentlig været benyttet.

Tingstedet paa Tingnæs i *Elliðavatn*. Omtrent en god Mils Vej Øst for Reykjavík ligger en lille Indsø *Elliðavatn*.

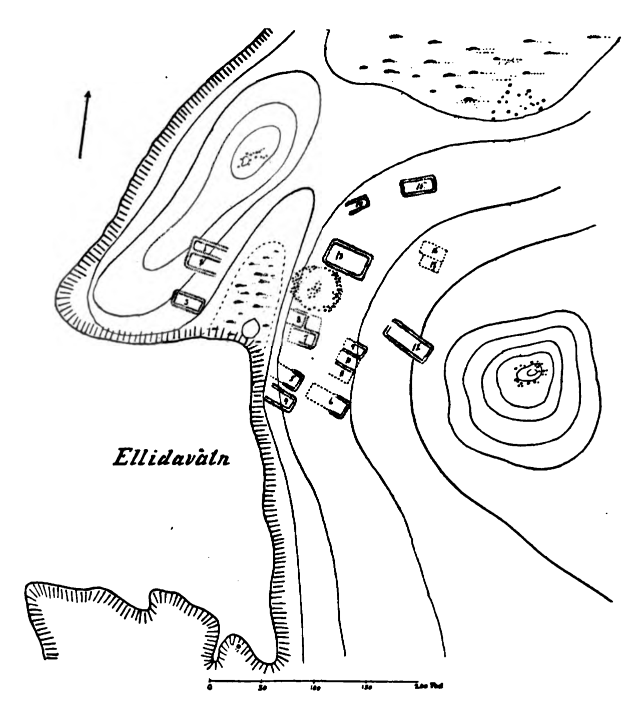

Fig. 196. Tingstedet i *Elliðavatn*. Bodtomterne.

Et lille Næs skyder sig mod Nord ud i Søen*). For Spidsen af Næsset ligger en lille Ø, der til Tider kan være landfast med Næsset. (Fig. 195). Der findes en Del Sten lagte fra Spidsen af Næsset til Øen. De synes for en Del ordnede af Mennesker. Nogle ligge paa tværs som havde der været et

*) *Kaalund:* I. Pag. 19—20. Samt *R. Angus Smith* on some ruins at Elliðavatn and Kjalarnes in Iceland i *Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland.* Vol. X. Session 1872—73. Edinburgh 1874.

Gærde Dette skal skrive sig fra, at man i gamle Dage har hegnet for løsgaaende Kreaturer paa Øen. Fra Næsset til Øen har mulig i Oldtiden været Passage, ligesom nu til Dags.

Øen vilde egne sig ypperligt til Afholdelse af Forsamlinger, hvor ikke alle og enhver maatte have Adgang.

Omtrent midt paa Næssets sydlige Del ligger en højere isoleret Bakke, der kunde bruges som Tingskrænt.

Fra en lille Vig paa Næssets sydvestlige Del gaar en lille Sænkning i N—S. Paa begge Sider af den ligger Tomter af Boder, der for største Delen have haft Aabningen i Gavlen ud mod Lavningen.

V. for Lavningen ligger: (Fig. 196).

Løb.-Nr. 1. (13 × 32 Fod) } sammenbyggede ved
Løb.-Nr. 2. (16 × 32 Fod) } Længdesiderne

og med Døraabning i de østlige Gavle ud mod Lavningen. Omtrent 24 Fod sydligere ligger:

Løb.-Nr. 3. (14 × 25 Fod) ligeledes med Aabningen i den østlige Gavl.

Disse 3 Boder ligge c. 6 Fod over Bunden af Lavningen. Ø. for Lavningen ligger:

Løb.-Nr. 4. (12 × 23 Fod) med Døraabning i V.

Løb.-Nr. 5. (14 × 27 Fod) og *Løb.-Nr. 6.* (14 × 38 Fod) for Enden af Nr. 5. Begge ere utydelige i V., hvor de aabenbart have haft Døraabninger.

28 Fod nordligere ligger:

Løb.-Nr. 7. (16 × 27 Fod) aaben i Vest og sammenbygget med *Løb.-Nr. 8.* (16 × 16 Fod).

Løb.-Nr. 9. (13 × 20 Fod) } alle Side om Side med
Løb.-Nr. 10. (15 × 20 Fod) } Aabningen i vestre Gavl.
Løb.-Nr. 11. (11 × 20 Fod) }

Løb.-Nr. 12. (14 × 42 Fod) ligger isoleret.

Løb.-Nr. 13. (26 × 44 Fod) V.-Enden er udgravet af Smith. Den har Murtykkelse af 5 Fod og er opført af Sten og Jord i to Rum.

Løb.-Nr. 14, en mindre Tomt og

Løb.-Nr. 15. (12½ × 27 Fod).

Desuden ses tvivlsomme Rester af Boder ved *Løb.-Nr. 16* og *17*, paa sidstnævnte Sted endog mulig af flere Tomter.

Mellem Nr. 8 og Nr. 13 skulde der, ifølge tidlige Forskeres Beretninger, være en rund Kreds af Sten.

Hverken jeg eller Dr. Bj. Ólsen kunde erkende nogen saadan. Efter Smith skulde der være en noget oval Kreds, som sluttede sig tæt til de to Bodtomter, saaledes at den ligesom klemtes inde mellem dem (Fig. 196).

Ved Gravning paa Stedet overtydede jeg mig om, at Undergrunden overalt i Nærheden af den foregivne Kreds er Sten i en Slags Morænedannelse, som meget vel kan have skuffet de tidligere Forskere og bevirket, at de have set en Kreds, hvor der kun var Tale om naturlige Aflejringer af Sten, frembragte af Vandet. Smiths Plan viser ogsaa temmelig usikre Omrids. Grunden udenfor og indenfor var fyldt med lignende Sten som dem, der danner Kredsen, hvorfor man vilde se at Grundplanen bliver temmelig udvisket.

Selv om der nu virkelig havde været en Kreds, er det jo dermed ikke givet, at det har været en »Domring«. For en saadan maatte det være i høj Grad ubekvemt at have Boderne liggende saa tæt paa.

Hvis man vilde drage Sammenligning fra Altinget, hvor Retsplejen efter Graagaasen funktionerede indenfor en Kreds (fast eller dannet for Tilfældet?) og udenfor hvilken Tingfolkene ifølge Lovbestemmelserne ses at have kunnet samle sig, maatte her Tilstedeværelsen saa tæt paa Boderne være upraktisk.

Rigtignok kunde man tænke sig, at »Domringen« hørte til en ældre Tid og Boderne først senere vare byggede.

Det foreliggende Tingsted viser altsaa Boder, hvor Indgangene fortrinsvis have været i Gavlene. Antallet af Boder er ikke stort, og tyder ikke paa, at Tingstedet har haft et

stort Omraade. Det synes snarere at have været Herredsting end Vaarting eller Høstting.

Stedet er iøvrigt godt egnet som Tingsted, og den lille Bakke tæt ved Boderne har kunnet afgive en bekvem Plads for den, der skulde tale til Tingfolkene (Stævninger, Lovforkyndelser o. l.).

Fortidsmindesmærkernes Undersøgelse.

Efter nu at have givet en Oversigt over, hvad jeg i Sommeren 1896 har iagttaget paa Island angaaende Levesæt, Fortid og Nutid, særlig hvad angaar Bygningsskikke og dermed følgende Forhold, skal jeg nu tillade mig, ganske kortelig, at paapege, hvad der, efter min Mening, bør gøres for at fremme Undersøgelsen af Ruinerne paa Island paa rette Maade.

Efter at den gamle islandske Litteratur i dette Aarhundrede er bleven tilgængelig gennem Udgaver i Originalsproget og Oversættelser og efter at en Kreds af Videnskabsmænd samtidig har studeret Stats- og Kulturlivet paa Island i Sagatiden og forelagt Offentligheden de Resultater, de i saa Henseende ere komne til, for største Delen tillige i populær Form, synes Tidspunktet at være kommen til ogsaa paa en grundig og videnskabelig Maade at forøge vor Kundskab om hin Periode ved Benyttelse af den rige videnskabelige Skat, som ligger gemt i Islands Tomter, Ruiner og Mindesmærker.

Dr. *Kaalund* har allerede foretaget et stort og fortrinligt Forarbejde gennem sit Værk: »Bidrag til en historisk-topografisk Beskrivelse af Island« i to Bind, i hvilket der findes Optegnelser om alle de den Gang kendte Mindesmærker. Supplerende Bemærkninger findes i hans Artikel »Udsigt over Islands Fortidslevninger« i »Aarb. f. nord. Oldk.« 1882. Pag.

57 o. flg. Dr. *Valtýr Guðmundsson* har, fortrinsvis ved Studier af Sagalitteraturen, vist os hvorledes »Privatboligen i Sagatiden« maa antages at have set ud. Endvidere har det islandske Oldsagsselskab ved Mænd som *Sigurðr Vigfússon*, Dr. *Bjørn Magnússon Ólsen*, *Brynjólfr Jónsson* og andre i 1880 begyndt en Undersøgelse af Landets Ruiner, som, trods de smaa Midler, man har haft at raade over, dog have bragt betydelige Resultater, hvilke foreligge i Selskabets Aarbøger, der er udkommet siden 1880. Endvidere har cand. phil. *Þ. Erlingsson* i 1895 foretaget interessante Undersøgelser i gamle Tomter. Ved hans Velvillie har Forf. kunnet benytte en Del af hans endnu ikke publicerede Beretning. Endelig har Museet i Reykjavík siden *Sigurðr Guðmundsson* stiftede det i Aaret 1863 vokset sig stort under Bestyrelse af ham *Jón Árnason*, *Sigurðr Vigfússon* og Adjunkt *Pálmi Pálson*. Sidstnævnte har med stor Dygtighed netop i 1896 fuldendt den systematiske Opstilling og Katalogisering som gør ham den største Ære.

Det Tidspunkt turde da nu være indtraadt, da man med de store Resultater for Øje, som hidtil er naaet, gennem Studier af Oldtidslitteraturen nu tager fat paa en systematisk Undersøgelse af samtlige Islands Ruiner.

Ingensinde tidligere har der været et saa gunstigt Tidspunkt til Paabegyndelsen heraf, som netop nu, da Forskning af den gamle Literatur har sat os i Stand til at danne os et korrekt Billede af Stats- og Kulturlivet paa Island i Sagatiden, hvilket vil være af uvurderlig Betydning til Forstaaelsen af Ruinerne og uden hvilket man ved Undersøgelserne af Oldtidslevningerne vilde mangle den faste Grund, som nu er til Stede. Men paa den anden Side er der i vor Viden om Islands ældste Institutioner og Kulturliv visse Spørgsmaal, som kun kunne løses ad arkæologisk Vej.

Undersøgelserne bør formentlig først og fremmest gaa

ud paa ved Udgravninger at skaffe paalidelige Tegninger og Kort af de forskellige Tomter.

Tomterne omfatte, som vi ovenfor have hørt, *Gaarde* med gamle Opdyrkninger og Sætere, *Gudehove*, *Kirker* og Klostre med Kirkegaarde, *Tingsteder* samt *Befæstningsanlæg* o. l. hvortil kommer hedenske *Gravsteder*, hellige *Kilder* o. l.

En systematisk Undersøgelse af Islands Fortidslevninger kunde ske Syssel for Syssel, saaledes at alle Mindesmærker gjordes til Genstand for Undersøgelse i et Syssel, førend der toges fat paa det næste, eller ogsaa kunde man søge Spørgsmaalet løst ved en fortsat Undersøgelse over hele Island for en enkelt Gruppe af Tomter ad Gangen, saaledes f. Eks. af Gudehove, siden af Gaarde o. s. v.

Ved sidstnævnte Fremgangsmaade vilde man selvfølgelig have Udsigt til snart at kunne faa et paalideligt Overblik over den Klasse Ruiner med hvis Undersøgelse man havde paabegyndt; men der vilde hengaa lange Tider inden man kunde blive færdig, og Udgifterne vilde blive større, eftersom man jo flere Gange maatte vende tilbage til de samme Egne.

Det er imidlertid af største Vigtighed, at man faar det størst mulige Antal Ruiner at se, inden man fordyber sig i Detailundersøgelser, ligesom man ofte har stor Fordel af, naar noget hidtil ukendt møder en, da at søge Sammenligning andet Steds, forinden man afslutter sin Undersøgelse. Jeg tror derfor at en passende Blanding af begge de to omtalte Methoder vilde føre til de bedste Resultater, med andre Ord man kunde begynde en systematisk Undersøgelse Syssel for Syssel og hvis der da viste sig Trang til midlertidig at søge Tilknytningspunkter andet Steds, kunde man jo foretage denne og derpaa atter optage den forladte Traad.

I Løbet af fire Somre vilde der sikkerlig kunde gøres ikke saa lidt. Jeg antager, at man i den Tid vilde kunne opnaa at faa en nøjagtig Fortegnelse over Islands Tomter og

endda samtidig have foretaget en Del Udgravninger. Særlig vilde jeg tro, at man herved kunde opnaa Klarhed over saadanne Spørgsmaal som f. Eks.:

1) *Gudehovenes* Indretning.

2) Deres mulige Forbindelse med *Tingstederne*.

3) Om der paa disse har været faste »*Domringe*«, eller om de saaledes betegnede cirkulære Indhegninger muligvis ere noget helt andet.

4) Den ældste Sammenstillingsform for *Beboelseshuse* paa Island, og om den har været forskellig paa Nord- og Sydlandet.

Samtidig kunde man søge alle de mange andre Spørgsmaal løste som i det foregaaende har været gjorte til Genstand for Omtale, saaledes vedrørende *Agerbrug* og gamle *Opdyrkninger, Befæstningsanlæg* om Gaarde og andet Steds, ligesom der kunde foretages Gravninger i de hedenske *Grave*, som maatte antræffes; endelig kunde der til Fordel for *Museet i Reykjavík* foretages Indsamlinger af Kulturgenstande og Oldsager.

Endnu skal anføres, at slige Undersøgelser efter den angivne Plan formentlig tør gøre Regning paa Sympati iblandt Befolkningen paa Island, som jo allerede har vist sin Interesse for Undersøgelserne i 1896 og de tidligere af lignende Art. Endelig har jo, som i Indledningen omtalt, det islandske Oldsagsselskab tilbudt sin Støtte og stillet i Udsigt, at en Udsending fra Selskabet vilde blive knyttet som Deltager til de her projekterede Undersøgelser, hvilket jo vilde være af den største Betydning for et heldigt Udfald af dem.

EFTERSKRIFT.

Forinden denne Bog sluttes, er det mig en kær Pligt at rette en Tak til D'hrr. Dr. phil. *Valtýr Guðmundsson*, Dr. phil. *Finnur Jónsson*, cand. mag. *Bogi Th. Melsted* samt Dr. phil. *Th. Thoroddsen*, som have bistaaet mig ved Ud. givelsen.

Billedstoffet er væsentlig tilvejebragt efter Tegninger og Skitser af Undertegnede. I øvrigt skylder jeg Tak til nedennævnte for Tilladelse til at maatte benytte nogle af dem tagne Fotografier: Hr. Grosserer *Arthur Sørensen* i København, der har taget en Del Billeder fra Øfjord til Brug for min Bog; Direktør *D. Thomsen* i Reykjavík for Udlaan af fire Klicheer, der tidligere have været benyttede af den islandske Turisforening (Fig. 1, 2, 47 og 54) samt Fotograf Fru *D. Schiøth* paa Akreyri, foruden enkelte andre.

Kunstmaler *R. Christiansen* har tegnet fire Billeder; Hr. *Harald Lønborg* og Hr. Stabssergent *Gross* i Viborg de fleste andre efter mine Skitser; endelig har jeg selv tegnet en Del.

f. T. København, Juni 1897.

DANIEL BRUUN.

Digitized by Google

